

Statens
offentliga
utredningar

1969:5

Justitie-
departementet

Ref
SOU
1969:5A

Utsökningsrätt IX

Förmånsrättsordning m. m.

Förslag av lagberedningen

SOU

Stockholm 1969

Statens offentliga utredningar 1969

Kronologisk förteckning

1. Faktisk brottalighet bland skolbarn. Esselte. Ju.
2. Om sexuallivet i Sverige. Esselte. U.
3. Ny sjöarbetstidslag. Esselte. K.
4. Bostadsrätt. Esselte. Ju.
5. Utsökningsrätt IX. Norstedt & Söner. Ju.

Statens offentliga utredningar

1969: 5

Justitiedepartementet

Utsökningsrätt IX

Förmånsrättsordning m. m.

Förslag av lagberedningen

Stockholm 1969

Till Konungen

Lagberedningen, som tidigare under sitt arbete på revision av utsöknings- och konkursrätten bl.a. avlämnat delbetänkandena Utsökningsrätt I—VIII, får härmed i underdånighet avlämna betänkande med förslag till ny förmånsrättsordning. Förslaget har upprättats i samarbete med kommitterade i Danmark, Finland och Norge, varvid principiell enighet vunnits på viktiga punkter. Betänkandet innehåller dessutom vissa närliggande förslag till nya bestämmelser om förhållandet mellan fastighetsägare och nyttjanderättshavare i särskilda hänseenden liksom om retentionsrätt för fordran mot hotellgäst m.m.

Förslaget till förmånsrättsordning har nära samband med de förslag om fastighetsexekution m.m. som beredningen framlagt i sitt betänkande Utsökningsrätt VIII och med den blivande nya jordabalken.

Beredningen har samrått med sin rådgivande nämnd, i vilken ingått riksombudsmannen Jens Adolfsson, sekreteraren i Landsorganisationen Bert Ahlgren, andre vice talmannen i riksdagens andra kammare lantbrukaren Leif Cassel, ledamoten av riksdagens andra kammare lantbrukaren Robert Dockered, direktören i Svenska arbetsgivareföreningen Erik Forstadius, förbundsjuristen i Tjänstemännens centralorganisation Stig Gustafsson, advokaten Gunnar Lindh och ledamoten av riksdagens första kammare redaktören Lisa Mattson. Av vad som anförs i motiven framgår, att delade meningar förekommit beträffande löneprivilegiet.

I beredningens arbete har medverkat följande särskilt tillkallade sakkunniga, nämligen bankdirektören Erik Burling, hypoteksdirektören Bengt Gunnhagen, professorn Henrik Hessler, advokaten Sten Lindskog, professorn Lars Welamson, direktören Sven Åvall och advokaten Anders Öhman.

I enlighet med den arbetsfördelning som tillämpas i beredningen har ordföranden samt ledamöterna Rydín och Montgomery deltagit i utarbetandet av betänkandet.

Underdånigst

GÖSTA WALIN

BENGT RYDIN

HENRY MONTGOMERY

Stockholm den 17 februari 1969.

Innehåll

Förslag till lag om ordningen för betalning av fordringar (förmånsrättsordning)	8	Finland	33
Förslag till lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom	14	Norge	35
Förslag till lag angående ändrad lydelse av 11 och 14 §§ lagen den 27 juni 1957 (nr 390) om fiskearrenden	18	Framställningar om lagändringar m.m.	36
Förslag till lag om ändring i utsökningsslagen	18	Kapitel 3 Allmän motivering till ny förmånsrättsordning	39
Förslag till lag om retentionsrätt för fordran mot hotellgäst m.m.	19	Kapitel 4 Förmånsrätt för lön och pension	47
Förslag till lag om ändring i sjölagen	20	1. Löneprivilegiets omfattning	47
Förslag till lag om ändrad lydelse av 11 kap. 3 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297)	21	2. Förhållandet mellan löneprivilegiet och särskilda förmånsrätter	51
Förslag till lag om ändring i lagen den 10 maj 1901 (nr 26 s. 1) om in-teckning i fartyg	22	Lös egendom	51
Förslag till lag om ändring i lagen den 12 maj 1955 (nr 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg	23	Fast egendom	52
Förslag till lag angående ändrad lydelse av 13 § lagen den 29 juli 1966 (nr 454) om företagsinteckning	24	Kapitel 5 Skatter och vissa redovisningsfordringar m.m.	62
Förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen den 16 december 1966 (nr 701) om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar	25	1. Skatter m.m. som nu avses i 17 kap. 12 § HB	62
		Gällande rätt m.m.	62
		1964 års promemoria	63
		Remissyttrandena	66
		Ytterligare statistiska uppgifter m.m.	74
		Beredningen	75
		2. Redovisningsfordringar m.m. som nu avses i 17 kap. 11 § HB	80
		Gällande rätt m.m.	80
		Beredningen	81
		Kapitel 6 Fordringar mot förmyndare och gode män samt vissa andra krav	85
		1. Fordringar mot förmyndare och gode män som nu omfattas av 17 kap. 10 § HB	85
		Gällande rätt	85
		Beredningen	87
MOTIV			
Kapitel 1 Inledning	26		
Kapitel 2 Gällande rätt m.m.	28		
Sverige	28		
Danmark	32		

2. Frågor om förmånsrätt för vissa andra krav	88	12 §	140
Underhållsbidrag	88	Gällande rätt 140 Danmark 143 Finland 143 Norge 144	
Revisorsarvode	88	Beredningen	144
Speditionsutlägg	89	13 §	147
Kapitel 7 <i>Förslaget till förmånsrätts-</i> <i>ordning</i>	91	Gällande rätt m.m.	147
Inledande bestämmelser	93	Beredningen	149
1 §	93	14 §	155
2 §	93	15—17 §§	156
3 §	95	Gällande rätt	156
Särskilda förmånsrätter	96	Beredningen	157
4 §	97	Lös egendom	157
Gällande rätt	97	Fast egendom	159
Beredningen	100	Alternativ A	160
5 och 6 §§	104	Alternativ B	163
7 §	104	Tomträtt	165
1. Hyresvärd och jordägares för- månsrätt	104	18 §	165
Gällande rätt 104 Danmark 106 Finland 106 Norge 107		Övriga fordringar	165
Beredningen	107	19 §	165
2. Förmånsrätt på grund av före- tagsinteckning	111	20 §	166
8 §	112	Gällande rätt m.m.	166
1. Fordringar som enligt lag är förenade med rätt till betalning ur fast egendom	112	Beredningen	167
Gällande rätt m.m.	112	Övergångsbestämmelserna	171
Beredningen	120	Kapitel 8 <i>Förslaget om ändring i nytt-</i> <i>janderättslagen m.m.</i>	175
2. Fordringar som är förenade med panträtt på grund av in- teckning	122	Nyttjanderättslagen	175
Gällande rätt m.m.	122	2 kap. Om arrende	176
Beredningen	123	33 §	176
Förmånsrätten för Stockholms stads brandförsäkringskontor	124	Gällande rätt 176 Danmark 177 Finland 178 Norge 178	
Yttrande från kontoret	125	Beredningen	179
Beredningen	125	39 §	182
9 §	127	42 §	182
Gällande rätt m.m.	127	Gällande rätt	182
Beredningen	128	Beredningen	183
10 §	129	70 §	185
Gällande rätt m.m.	129	Gällande rätt	185
Beredningen	131	Beredningen	185
11 §	133	3 kap. Om hyra	186
Allmänna förmånsrätter	140	31 §	186
		Gällande rätt	186
		Beredningen	187
		66 §	188
		Gällande rätt	188
		Beredningen	189
		Övergångsbestämmelserna	189

Lagen om fiskearrenden	190
Utsökningslagen	190
Kapitel 9 Förslaget till lag om reten- tionsrätt för fordran mot hotellgäst <i>m.m.</i>	191
Kapitel 10 Övriga lagförslag	195
Sjölagen och luftfartslagen	195
Lagen om inteckning i fartyg	195
Lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg	196
Lagen om företagsinteckning	196
Lagen om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhets- anläggningar	196
Kapitel 11 Sammanfattning	197
 <i>Bilagor</i>	
A. Enkät svar rörande löneprivilegiet och fastighetskrediten	201
B. Löneprivilegiet vid exekutiva auk- tioner 1966 och 1967	206
C. Skattefordringar m.m. i konkurser som avslutats 1960 och 1961	210
D. Skattefordringar m.m. med för- månsrätt enligt 17 kap. 12 § HB i konkurser som avslutats 1965—67	211
Förkortningar	212

Förslag till
Lag om ordningen för betalning av fordringar
(förmånsrättsordning)

Härigenom förordnas som följer.

Inledande bestämmelser

1 §.

Vid utmätning eller konkurs äger förmånsrätt till betalning rum enligt vad som sägs i denna lag.

I fråga om företräde till betalning vid införsel gäller särskilda bestämmelser.

2 §.

Förmånsrätt gäller antingen i viss egendom (*särskild förmånsrätt*) eller utan sådan begränsning (*allmän förmånsrätt*).

Särskild förmånsrätt gäller vid både utmätning och konkurs. Allmän förmånsrätt gäller endast vid konkurs.

Förmånsrätt omfattar även ränta, om ej särskilda villkor gäller.

3 §.

Förmånsrätt för fordran består, även om fordringen överläts eller tages i anspråk genom utmätning eller införsel eller på annat sätt övergår till annan.

Särskilda förmånsrätter

4 §.

Förmånsrätt följer med

- 1) sjöpanträtt eller luftpanträtt,
- 2) handpant eller rätt att kvarhålla lös egendom till säkerhet för fordran (retentionsrätt),
- 3) panträtt på grund av inteckning i fartyg eller i luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg.

5 §.

Beställare av fartyg som lämnat fartygsbyggaren förskott i byggnadsämnen eller pengar har förmånsrätt i byggnadsämnena och det som för beställarens räkning tillverkats med förskottet, om skriftlig handling upprättats och med denna förfarits enligt 3 § sjölagen.

6 §.

Redare, vilken för medredare lämnat förskott som avses i 17 § sjölagen, har förmånsrätt i medredarens andel av fartyget enligt vad som föreskrivs i nämnda lagrum.

7 §.

Förmånsrätt i lös egendom som hör till näringsverksamhet, vari företagsinteckning kan meddelas, följer med

1) fordran hos hyresgäst eller arrendator på grund av hyres- eller arrendeavtal angående lägenhet eller jord som var avsedd för verksamheten, dock ej för större belopp än som svarar mot tre månaders hyra eller ett års arrende,

2) företagsinteckning.

I lag meddelad föreskrift om vilka slag av lös egendom som omfattas av företagsinteckning i näringsverksamhet har motsvarande tillämpning i fråga om förmånsrätt enligt 1).

8 §.

Förmånsrätt i fast egendom följer med

1) fordran enligt lagen den 16 december 1966 (nr 700) om vissa gemensamhetsanläggningar i enlighet med vad som särskilt föreskrivs därom och fordran som eljest enligt lag är förenad med rätt till betalning ur egendomen enligt denna punkt,

2) panträtt på grund av inteckning i egendomen.

9 §.

Förmånsrätt i tomträtt följer med

1) fordran på avgäld i anledning av upplåtelsen som ej förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan,

2) fordran enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar i enlighet med vad som särskilt föreskrivs därom och fordran som eljest enligt lag är förenad med rätt till betalning ur egendomen enligt denna punkt,

3) panträtt på grund av inteckning i tomträten.

I övrigt skall vad i denna lag sägs om fast egendom även gälla tomträtt.

10 §.

Utmätning ger förmånsrätt i den utmäta egendomen.

11 §.

Särskilda förmånsrätter som avser samma egendom ger rätt till betalning i ordning efter paragrafernas följd och i 4, 7, 8 och 9 §§ angiven numrering.

Förmånsrätt enligt 4 § 2) eller 3) har dock företräde framför förmånsrätt enligt 4 § 1) på grund av sjöpanträtt som avses i 267 § 6 sjölagen, och förmånsrätt enligt 4 § 3) har företräde framför förmånsrätt enligt 4 § 2) på grund av retentionsrätt.

Vidare har förmånsrätt enligt 10 § på grund av utmätning företräde framför förmånsrätt på grund av inteckning, vilken sökts samma dag som utmätningen verkställdes eller senare.

Om det inbördes företrädet mellan flera fordringar med samma slags förmånsrätt enligt lag eller på grund av inteckning finns särskilda bestämmelser. Utmätning ger företräde framför senare utmätning av samma egendom.

Fordringar med samma slags förmånsrätt har i övrigt lika rätt, om ej förmånsrätten följer med rättighet som har företräde enligt vad som gäller därom.

Allmänna förmånsrätter

12 §.

Allmän förmånsrätt äger rum för

borgenärs kostnad för gäldenärens försättande i konkurs, begravnings- och bouppteck-

ningskostnad, när gäldenären avlidit före konkursen, och borgenärs kostnad för beslut om dödsboets avträdande till förvaltning av boutredningsman,

arvode och kostnadsersättning till god man enligt lagen om ackordsförhandling, tillsynsman enligt nämnda lag eller konkurslagen och förordnad boutredningsman, såvitt fordringen belöper på tid inom sex månader före konkursansökan eller därefter,

kostnad för särskild åtgärd som under nämnda tid vidtagits med gode mannens eller tillsynsmannens godkännande eller av boutredningsmannen och uppenbart varit till borgenärernas bästa,

allt i den mån beloppet med hänsyn till omständigheterna finnes skäligt.

13 §.

Allmän förmånsrätt följer därefter med arbetstagares fordran på lön som ej förfallit till betalning tidigare än sex månader före konkursansökan och på lön under skälig uppsägningstid, högst sex månader. Har lönefordran varit föremål för tvist, gäller förmånsrätt, om talan väckts eller förhandling i bruklig ordning begärts inom sex månader från förfalldagen och konkursansökan följt inom sex månader från att tvisten blivit slutligt avgjord. Med lön likställs vad som skall utgå som ersättning för lön. I fråga om semesterlön eller semesterersättning som är intjänad före konkursansökan gäller förmånsrätten vad som står inne för nästföregående och löpande kvalifikationsår.

Samma förmånsrätt följer med fordran på pension som tillkommer arbetstagare eller dennes efterlevande för högst sex månader före konkursansökan och nästföljande sex månader. Förmånsrätten gäller även i fråga om pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, om gäldenären övertagit ansvaret för pensionen under de betingelser som anges i 23 och 26 §§ lagen den 9 juni 1967 (nr 531) om tryggnad av pensionsutfästelse m.m.

Om gäldenären är näringsidkare eller juridisk person, skall arbetstagare, som själv eller jämte närstående ägde väsentlig andel i företaget och som hade väsentligt inflytande över dess verksamhet, eller hans efterlevande ej ha förmånsrätt enligt denna paragraf för lön eller pension.

14 §.

Allmän förmånsrätt följer därefter med fordran på framtida pension till arbetstagare, som är född år 1907 eller tidigare, eller dennes efterlevande. Därvid får dock intjänad del av utfäst pension icke antagas avse större årlig pension än som motsvarar basbeloppet enligt lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring. Från det sålunda beräknade fordringsbeloppet skall i förekommande fall avdragas upplupen del av pension enligt allmän pensionsplan eller enligt privat pensionsförsäkring.

Förmånsrätt enligt första stycket gäller även fordran på framtida pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, om gäldenären övertagit ansvaret för pensionsfordringen enligt vad som sägs i 13 § andra stycket.

Om gäldenären är näringsidkare eller juridisk person, har 13 § tredje stycket motsvarande tillämpning.

15 §.

Fordringar med allmän förmånsrätt enligt 12—14 §§ får uttagas ur all egendom som ingår i konkursboet och ej är föremål för särskild förmånsrätt. Därjämte får de uttagas ur egendom, vari särskild förmånsrätt gäller, före fordringar med sådan förmånsrätt i den mån det är medgivet enligt 16 eller 17 § och i övrigt efter sistnämnda fordringar.

16 §.¹

Fordringar med allmän förmånsrätt enligt 12 eller 13 § får, om det behövs, uttagas före fordringar med särskild förmånsrätt i lös egendom enligt 5, 6, 7 eller 10 §. Vad som uttages på detta sätt skall, om anledning förekommer, fördelas på ifrågakvarande lösa egendom i förhållande till den köpeskillning som erhållits för varje slags egendom.

(Alternativ A)

Brist som därefter kvarstår får vid exekutiv försäljning av gäldenärens fasta egendom under konkursen uttagas med företrädare framför fordringar med panträtt på grund av inteckning i fastigheten eller med förmånsrätt på grund av utmätning därav som skett hos gäldenären, med undantag för

1) fordran med panträtt som upplåtits av tidigare ägare,

2) fordran med panträtt som upplåtits av gäldenären tidigare än sex månader före konkursansökningen eller, i fall som avses i 35 § konkurslagen, ansökningen om förordnande av god man enligt lagen om ackordsförhandling och som ligger inom tre fjärdedelar av det värde som vid nämnda tid före ansökningen senast åsatts fastigheten av taxeringsmyndighet,

3) fordran, vilken har lika rätt som eller bättre rätt än fordran som avses under 1) eller 2).

Finns två eller flera fastigheter i konkursboet, skall vad som sammanlagt behöver uttagas enligt andra stycket såvitt möjligt fördelas på fastigheterna i förhållande till de köpeskillningar som erhållits för dem.

(Alternativ B)

Brist som därefter kvarstår får vid exekutiv försäljning av gäldenärens fasta egendom under konkursen uttagas med företrädare framför fordringar med panträtt på grund av inteckning i fastigheten eller med förmånsrätt på grund av utmätning därav som skett hos gäldenären, dock ej utöver en fjärdedel av det värde som fastigheten ansetts ha i ärendet eller, om fastigheten säljs till högre pris, av köpeskillningen. Finns två eller flera fastigheter i konkursboet, skall vad som sammanlagt behöver uttagas enligt vad som nu sagts såvitt möjligt fördelas på fastigheterna i förhållande till de köpeskillningar som erhållits för dem.

Om lönefordran som hänför sig till nybyggnads-, tillbyggnads-, ombyggnads- eller förbättringsarbete på viss fastighet ej blir till fullo betald enligt andra stycket, får återstoden uttagas ur fastigheten utan hinder av den begränsning som anges i nämnda stycke.

17 §.

Fordringar med allmän förmånsrätt enligt 14 § får, om det behövs, uttagas före fordringar med särskild förmånsrätt i lös egendom enligt 6, 7 eller 10 §. Härvid har 16 § första stycket andra punkten motsvarande tillämpning.

18 §.

(Alternativ A)

Fordringar som har allmän förmånsrätt enligt samma paragraf har inbördes lika rätt.

(Alternativ B)

Fordringar som har allmän förmånsrätt enligt samma paragraf har inbördes lika rätt, om ej annat följer av 16 § tredje stycket.

¹ Betr. lydelsen av 16 § för den händelse varken alt. A eller alt. B godtages se s. 164 not 14.

Övriga fordringar

19 §.

Fordringar som ej är förenade med förmånsrätt har inbördes lika rätt med de undantag som anges i 20 §.

Om egendom vari särskild förmånsrätt gäller ej förslår till betalning av fordringen, skall första stycket tillämpas beträffande bristen.

20 §.

Böter, viten och fordran på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott går vid utmätning eller konkurs efter andra fordringar. Detta avser ej skadestånd.

Övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den

Genom lagen upphävs

17 kap. handelsbalken,

förordningen den 18 februari 1735 angående lånebankens öppnande till att göra lån på fast egendom och järn,

förklaringen den 12 januari 1757 rörande lån i banken på järn och metaller samt magistraternas vedergällning för vågattester,

förklaringen den 15 februari 1779 över vad vid järns pantsättning, till låns erhållande i banken, bör iakttagas,

kungörelsen den 13 februari 1830 (nr 16 s. 178) angående åtskilliga föreskrifter i avseende på järn- och vågeffekter, som i banken belånas,

lagen den 22 maj 1891 (nr 20 s. 3), innefattande tillägg till 17 kap. 6 § handelsbalken.

2. Avgäld som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten handelsbalken och tillkommer enskild skall ha förmånsrätt enligt 8 § 1) nya lagen.

Fordran vilken enligt annan äldre lag är förenad med sådan förmånsrätt som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten handelsbalken skall också ha förmånsrätt enligt 8 § 1) nya lagen.

Förmånsrätt som föreskrivs i första eller andra stycket skall ej gälla belopp som förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan.

3. Genom nya lagen upphävs den förmånsrätt som enligt äldre författningar särskilt tillkommer Stockholms stads brandförsäkringskontor för premielån.

Brandförsäkringskontoret skall i stället åtnjuta rätt till betalning ur fast egendom enligt 8 § 1) och ur tomträtt enligt 9 § 2) nya lagen för amortering eller ränta på premielån som ej förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan.

4. Inteckning för avkomst eller annan förmån som upplåtits före den . . . medför förmånsrätt enligt 8 § 2) nya lagen för vad rättighetshavaren enligt lag äger utfå ur fast egendom och enligt 9 § 3) nya lagen för vad han enligt lag äger utfå ur tomträtt.

5. Vad i nya lagen och punkt 4 ovan sägs om förmånsrätt i tomträtt har motsvarande tillämpning beträffande vattenfallsrätt som upplåtits före den . . .

6. Pensionsutfästelse som enligt övergångsbestämmelserna¹ till lagen den 9 juni 1967 (nr 532) om ändring i 17 kap. handelsbalken är förenad med förmånsrätt enligt 11 § tredje

¹ Se SFS 1967: 620.

stycket i nämnda kap. skall i samma omfattning ha förmånsrätt efter fordringar som har förmånsrätt enligt nya lagen.

7. När annan nyttjanderätt än tomträtt eller vattenfallsrätt upplåtits före den , skall fordran mot nyttjanderättshavaren på grund av rättsförhållandet vara förenad med särskild förmånsrätt näst före förmånsrätt enligt 7 § nya lagen, i den mån förmånsrätt skolat äga rum enligt 5 § första stycket eller 6 § första stycket tredje och fjärde punkterna i 17 kap. handelsbalken. Förmånsrätten får ej göras gällande samtidigt som förmånsrätt enligt 7 § 1) nya lagen på grund av samma rättsförhållande.

Den förmånsrätt på grund av retentionsrätt som anges i 4 § 2) nya lagen skall ej gälla i fråga om jordägares eller hyresvärdas rätt att kvarhålla egendom till säkerhet för fordran hos arrendator eller hyresgäst enligt övergångsbestämmelserna till lagen den (nr) angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

8. Om utmätning skett före den eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda dag, skall äldre lag gälla beträffande utmätningen eller konkursen.

9. I fall då i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagrum som ersatts av bestämmelse i nya lagen skall i stället den bestämmelsen tillämpas, i den mån förmånsrätt fortfarande skall äga rum enligt nya lagen eller vad som sagts här ovan.

Förslag till
Lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om
nyttjanderätt till fast egendom

Härigenom förordnas, att 2 kap. 33, 39, 42 och 70 §§ samt 3 kap. 31 och 66 §§ lagen den 14 juni 1907 om nyttjanderätt till fast egendom¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt anges nedan.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)²

2 KAP.

33 §.

Försättes arrendatorn i konkurs, äge konkursboet uppsäga avtalet; *sker ej uppsägning inom en månad från utgången av den för bevakning av fordringar utsatta tid, svara konkursboet för arrendeavtalets fullgörande till arrendetidens utgång eller, där uppsägning sker efter utgången av först sagda tid, intill dess på grund därav avtalet upphör att gälla.*

Vill jordägaren själv uppsäga avtalet och återtaga fastigheten, äge därtill rätt, dock vid arrende för viss tid ej understigande tio år endast mot skyldighet att gälda ersättning för arrenderättens värde såsom i 8 § sägs. Var avtalet slutet med förbehåll om rätt för arrendatorn att sätta annan i sitt ställe, och inträffar konkursen efter det arrendatorn tillträtt fastigheten, må jordägaren ej uppsäga avtalet, där konkursboet inom tre månader från utgången av den för bevakning av fordringar utsatta tid gitter visa, att överlåtelse skett i enlighet med avtalet; sker överlåtelse senare men innan jordägaren gjort bruk av sin rätt, vare han samma rätt förlustig.

1 mom. Försätts arrendatorn i konkurs, får konkursboet uppsäga avtalet.

2 mom. Jordägaren får uppsäga avtalet att genast upphöra, om arrendatorn ej tillträtt fastigheten före konkursen.

Om arrendatorn tillträtt fastigheten, har jordägaren under en månad efter konkursbeslutet ej annan rätt att uppsäga avtalet än som i allmänhet gäller enligt denna lag. Därefter får jordägaren uppsäga avtalet till upphörande nästa fardag, om han ej för dess fullgörande har eller inom en vecka från uppsägningen får säkerhet med vilken han skäligen kan nöjas och ej heller konkursboet inom sistnämnda tid förklarar sig vilja svara för arrendatorns skyldigheter under arrendetiden eller, om arrendet får överlåtas, till dess det i behörig ordning övergått till annan. Har säkerhet ställts för avtalets fullgörande till viss fardag före arrendetidens utgång eller har konkursboet förklarat sig vilja svara därför till sådan fardag, får jordägaren ej uppsäga avtalet att upphöra tidigare.

¹ Senaste lydelse av 2 kap. 33 och 42 §§ se SFS 1943:883 samt av 2 kap. 70 § se 1968:342. 3 kap. erhöill ändrad lydelse genom 1968:346. Ang. bestämmelsernas infogande i JB jfr arrendelagsutredningens slutbetänkande SOU 1968:57.

² Rent språkliga ändringar har i detta och följande förslag i regel ej utmärkts genom kursivering.

Uppsåges avtalet av anledning, som nu sagts, vare jordägaren berättigad till skadestånd, utan så är att avtalet var ingånget för viss tid ej understigande tio år och han själv uppsade avtalet.

Sker uppsägning i fall, som 36 § omförmåler, äge arrendatorn kvarsitta till nästa fardag, där ej rätten eller överexekutor prövar skäligt ålägga honom att avflytta tidigare. Skall eljest arrende upphöra efter uppsägning, skall avträde ske å den fardag, som inträffar näst efter sex månader från det uppsägningen skedde. Hade arrendatorn ej tillträtt fastigheten när uppsägningen skedde, skall avtalet genast upphöra att gälla.

Vid livstidsarrende — — — — — från dödsfallet.

39 §.

Var avtalet ingånget för viss tid ej understigande tio år, är jordägaren, om han uppsäger avtalet, skyldig att betala ersättning för arrenderättens värde såsom sägs i 8 §.

3 mom. När uppsägning sker, har jordägaren rätt till ersättning för den skada han lider. Detta gäller dock ej, när jordägaren uppsagt sådant avtal som avses i 2 mom. tredje stycket.

Sker uppsägning i fall som sägs i 36 §, äger arrendatorn kvarsitta till nästa fardag, om ej rätten eller överexekutor prövar skäligt ålägga honom att avflytta tidigare. Skall arrende eljest upphöra efter uppsägning, skall avträde ske på den fardag som inträffar näst efter sex månader från det uppsägningen skedde, om ej annat är särskilt föreskrivet. Sker uppsägning innan arrendatorn tillträtt fastigheten, skall avtalet genast upphöra att gälla.

42 §.

Häftar arrendatorn, när han skall avträda fastigheten, i skuld för arrende eller för ersättning, som vid avträdessyn eller genom skriftlig överenskommelse blivit bestämd, eller är utskyld eller avgift, för vilken arrendatorn skolat ansvara, icke av honom gulden; då vare jordägaren berättigad att av arrendatorn tillhöriga lösören och byggnader, som finnas å fastigheten, kvarhålla så mycket, som svarar mot hans fordran, till dess arrendatorn gör rätt för sig eller ställer jordägaren säkerhet. Ej må dock sålunda kvarhållas egendom, som jämlikt 65 § utsökninglagen skall undantagas från utmätning.

Hade jordägaren enligt skriftlig handling lämnat arrendatorn kreatur, redskap eller annat till fastighetens bruk, och är därför betingad lega ogulden, eller gitter arrendatorn icke avlämna vad jordägaren tillkommer, have jordägaren enahanda rätt, som nyss sagts.

Har jordägaren klar och förfallen fordran på grund av arrendeavtalet, äger han omedelbart erhålla utmätning hos arrendatorn.

Är talan om fordringen anhängig vid domstol, äger dock denna förordna, att utmätning eller fortsatt verkställighet tills vidare ej får ske.

Om kvarstad eller skingringsförbud gäller vad som i allmänhet är föreskrivet där- om.

70 §.

Lägenhetsarrende föreligger — — — — — annorlunda åsämjas.

Å sådan upplåtelse skola stadgandena i 4 §, 5 § första stycket, 6—9 §§, 18 § utom vad angår elektrisk anläggning, 22, 25 och 26 §§, 27 § första stycket, 29—34, 36—41 §§, 42 § första stycket samt 45—48 §§ äga motsvarande tillämpning. Härvid gälle dock, att sådant fastställande av arrenderättens värde, som avses i 8, 9 och 33 §§, skall ske genom skiljemän i den ordning 18 § föreskriver, att stadgandena i 29 § och 42 § första stycket skola äga tillämpning allenast, om avtalet var skriftligen upprättat, samt att vad 33 § stadgar angående rätt för jordägaren att uppsäga avtalet ej skall tillämpas efter det arrendatorn tillträtt fastigheten, ej heller innan tillträde skett, där arrendatorn på anfordran inom utgången av nästa dag för avtalets fullgörande ställer säkerhet, med vilken jordägaren skäligen kan nöjas.

På sådan upplåtelse skola stadgandena i 4 §, 5 § första stycket, 6—9 §§, 18 § utom vad angår elektrisk anläggning, 22, 25 och 26 §§, 27 § första stycket, 29—34, 36—42 samt 45—48 §§ äga motsvarande tillämpning. Härvid gäller dock, att sådant fastställande av arrenderättens värde, som avses i 8, 9 och 33 §§, skall ske genom skiljemän i den ordning 18 § föreskriver, att stadgandena i 29 och 42 §§ skola äga tillämpning endast om avtalet var skriftligen upprättat samt att vad 33 § stadgar angående rätt för jordägaren att uppsäga avtalet ej skall tillämpas efter att arrendatorn tillträtt fastigheten, ej heller innan tillträde skett, om jordägaren har eller inom en vecka efter att han framställt begäran därom får säkerhet för avtalets fullgörande, med vilken han skäligen kan nöjas.

Är ej — — — — — sidan skett.

Sker överlåtelse — — — — — honom gällande.

Ej må — — — — — utan verkan.

3 KAP.

31 §.

Försätts hyresgästen i konkurs, får konkursboet uppsäga avtalet. I fråga om konkursboets ansvarighet för att avtalet fullgöres äger 2 kap. 33 § motsvarande tillämpning.

I mom. Försätts hyresgästen i konkurs, får konkursboet uppsäga avtalet.

Har lägenheten ej tillträtts när konkursen inträffar, är hyresgästen skyldig att på anfordran ställa sådan säkerhet för avtalets fullgörande med vilken hyresvärden skäligen kan nöjas. Ställes ej säkerhet senast dagen efter det säkerheten fordrades, får hyresvärden uppsäga avtalet.

Beträffande bostadslägenhet fordras dock gäldenärens samtycke, om ej rättens ombudsman biträder uppsägningen.

2 mom. I fråga om annan lägenhet än bostadslägenhet får hyresvärden uppsäga avtalet att genast upphöra, om hyresgästen ej tillträtt lägenheten före konkursen och hyresvärden ej har eller inom en vecka efter att han framställt begäran därom får säkerhet för avtalets fullgörande, med vilken han skäligen kan nöjas.

Om hyresgästen tillträtt lägenheten, har hyresvärden under en månad efter konkursbeslutet ej annan rätt att uppsäga avtalet än som i allmänhet gäller enligt denna lag. Där efter får hyresvärden uppsäga avtalet till

(Nuvarande lydelse)

Uppsäges avtalet enligt första eller andra stycket, har hyresvärden rätt till ersättning för skada.

För hyra, som är förfallen till betalning eller skall betalas inom de närmaste sex månaderna, har hyresvärden rätt att kvarhålla så mycket av hyresgästen tillhöriga lösören inom fastigheten som svarar mot hans fordran, till dess hyresgästen gör rätt för sig eller ställer säkerhet. Egendom som enligt 65 § utsökningslagen skall undantagas från utmätning får dock ej kvarhållas.

Denna lag träder i kraft den

Om arrende- eller hyresavtal har slutits före nya lagens ikraftträdande, skall äldre lydelsen av 2 kap. 42 § och 3 kap. 66 § fortfarande gälla. Är avtalet ingånget på obestämd tid eller med förbehåll om rätt för såväl upplåtaren som nyttjanderättshavaren att uppsäga avtalet och sker ej, sedan nya lagen trätt i kraft, uppsägning till den tid då på grund av sådan uppsägning avtalet tidigast kunnat frånträdas, skall dock nya lagen tillämpas på avtalet från nämnda tid. Detsamma gäller, om uppsägning sker men förlängning av avtalet kommer till stånd.

I övrigt skall äldre lag tillämpas, när arrendator eller hyresgäst försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nya lagens ikraftträdande.

(Föreslagen lydelse)

upphörande nästa fardag, om han ej för dess fullgörande har eller inom en vecka från uppsägningen får säkerhet med vilken han skäligen kan nöjas och ej heller konkursboet inom sistnämnda tid förklarar sig vilja svara för hyresgästens skyldigheter under hyrestiden eller, om hyresrätten får överlåtas, till dess denna i behörig ordning övergått till annan. Har säkerhet ställts för avtalets fullgörande till viss fardag före hyrestidens utgång eller har konkursboet förklarat sig vilja svara därför till sådan fardag, får hyresvärden ej uppsäga avtalet att upphöra tidigare.

Beträffande bostadslägenhet har hyresvärden ej annan rätt till uppsägning än som i allmänhet gäller enligt denna lag.

3 mom. När uppsägning sker, har hyresvärden rätt till ersättning för den skada han lider.

66 §.

Har hyresvärden klar och förfallen fordran på grund av skriftligt hyresavtal, äger han omedelbart erhålla utmätning hos hyresgästen.

Är talan om fordringen anhängig vid domstol, äger dock denna förordna, att utmätning eller fortsatt verkställighet tills vidare ej får ske.

Om kvarstad eller skingsringsförbud gäller vad som i allmänhet är föreskrivet därom.

Förslag till
Lag angående ändrad lydelse av 11 och 14 §§ lagen den 27 juni 1957
(nr 390) om fiskearrenden

Härigenom förordnas, att 11 och 14 §§ lagen den 27 juni 1957 om fiskearrenden skall erhålla ändrad lydelse på sätt anges nedan.¹

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 §.

Sker överlåtelse — — — — — nye ägaren.

De bestämmelser som för övrigt i 2 kap. 29—32 §§ samt 33 § första och tredje styckena nyttjanderättslagen meddelats med avseende å överlåtelse av arrenderad fastighet, utmätning, konkurs och återköp skola äga motsvarande tillämpning vid fiskearrende.

De bestämmelser som för övrigt i 2 kap. 29—32 §§ samt 33 § 1 och 3 mom. nyttjanderättslagen meddelats med avseende på överlåtelse av arrenderad fastighet, utmätning och konkurs skola äga motsvarande tillämpning vid fiskearrende.

14 §.

Vad om sättet för uppsägning, tiden för avträde och verkställighet av avhysning, tid för väckande av talan, rätt att kvarhålla arrendatorn tillhörig egendom och skiljedom är stadgat i 2 kap. 38—43 §§ nyttjanderättslagen skall äga motsvarande tillämpning vid fiskearrende.

Vad om sättet för uppsägning, tiden för avträde och verkställighet av avhysning, tid för väckande av talan, rätt att erhålla utmätning och skiljedom är stadgat i 2 kap. 38—43 §§ nyttjanderättslagen skall äga motsvarande tillämpning vid fiskearrende.

—————
Denna lag träder i kraft den

I fråga om återköpsrätt som består vid ikraftträdandet skall äldre bestämmelser fortfarande gälla.

I övrigt skall övergångsbestämmelserna till lagen den (nr) angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom även gälla förevarande lag.

Förslag till
Lag om ändring i utsökningslagen

Härigenom förordnas, att 67 § utsökningslagen² skall erhålla ändrad lydelse på sätt anges nedan.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

67 §.

Bestämmelserna i 65 och 66 §§ hindra ej att pant utmätes för pantfordringen eller att

Bestämmelserna i 65 och 66 §§ hindra ej att pant utmätes för pantfordringen eller att

¹ Vissa ändringar i lagrummen föreslås även i arrendelagsutredningens slutbetänkande SOU 1968: 57.

² Enligt SFS 1968: 623 skall ny lydelse av 67 § gälla fr.o.m. 1/7 1969. Den sålunda ändrade lydelsen har här upptagits som nuvarande lydelse.

(Nuvarande lydelse)

egendom, som borgenären av annan anledning äger hålla inne till säkerhet för sin fordran, utmätes för denna. *Vad som nu sagts gäller dock icke i fråga om egendom som hyresvärd eller jordägare har rätt att kvarhålla till säkerhet för fordran hos hyresgäst eller arrendator.*

Anvisar gäldenären — — — — — familjs behov.

Om egendom — — — — — egendomens ställe.

(Föreslagen lydelse)

egendom, som borgenären av annan anledning äger hålla inne till säkerhet för sin fordran, utmätes för denna.

Denna lag träder i kraft den

Äldre lag skall fortfarande gälla, när hyresvärd eller jordägare har rätt att kvarhålla egendom till säkerhet för fordran hos hyresgäst eller arrendator enligt övergångsbestämmelserna till lagen den (nr) angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom.

Förslag till

Lag om retentionsrätt för fordran mot hotellgäst m.m.

Härigenom förordnas som följer.

Den som för tillfällig vistelse tillhandahåller rum på hotell eller i annan lägenhet äger att till säkerhet för fordran på ersättning för rummet, kost eller annan tjänst med anledning av vistelsen kvarhålla resgods som gästen medfört till hotellet eller lägenheten.

Sedan sex månader förflutit efter att skulden förfallit till betalning, får värden, under samma villkor som gäller beträffande hantverkares rätt att sälja gods som ej avhämtats, sälja egendomen och uttaga sin fordran ur köpeskillingen eller, om egendomen uppenbarligen saknar saluvärde, bortskaffa den. I fråga om förfarandet skall vad som är föreskrivet om gods som ej avhämtats hos hantverkare ha motsvarande tillämpning.

Denna lag träder i kraft den

Genom lagen upphävs 10 § 11 mom. förordningen den 10 augusti 1877 (nr 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall.

Rätt att kvarhålla egendom som inträtt före nya lagens ikraftträdande skall bestå utan hinder av nya lagen. Vad i nya lagen sägs om rätt att sälja eller bortskaffa kvarhållen egendom skall även gälla egendom som kvarhållits enligt äldre lag.

Förslag till Lag om ändring i sjölagen

Härigenom förordnas, att 3, 17, 269 och 276 §§ sjölagen¹ skall erhålla ändrad lydelse på sätt anges nedan.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

3 §.

Har den, för vars räkning fartyg bygges, för byggnadens verkställande givit eller utfäst sig att giva varvsägaren eller byggmästaren förskott av penningar eller byggnadsämnen, äge han, när avhandling därom upprättats, att låta den intagas, om byggnaden verkställs i stad med rådhusrätt, i rådhusrättens protokoll och eljest i protokollet hos närmaste rådhusrätt; och njute sedan förmänsrätt, som i 17 kap. handelsbalken sägs.

Har den, för vars räkning fartyg bygges, för byggnadens verkställande givit eller utfäst sig att giva varvsägaren eller byggmästaren förskott av penningar eller byggnadsämnen, äger han, när avhandling därom upprättats, låta den intagas, om byggnaden verkställs i stad med rådhusrätt, i rådhusrättens protokoll och eljest i protokollet hos närmaste rådhusrätt. Han njuter sedan förmänsrätt enligt 5 § förmånsrättsordningen.

17 §.

Till bestridande av de utgifter, som av rederirörelsen påkallas, åligger en var redare att i mån av behov bidra i förhållande till sin andel i fartyget. Försummar redare att vid anfordran erlagga beslutet bidrag och varder detta av huvudredaren eller annan redare förskjutet, vare den försumlige skyldig att å förskjutna beloppet erlagga ränta efter åtta procent om året, tills betalning sker, ävensom ersätta kostnaden för den försäkring, som förskottsgivaren må ha tagit till sin säkerhet. Borgenären njute för sin fordran panträtt i den försumliges andel i fartyget och förmånsrätt till betalning efter vad i 17 kap. handelsbalken sägs; äge ock, i avräkning å sin fordran, i den försumliges ställe uppbära den utdelning, som på dennes andel belöper.

Till bestridande av de utgifter, som påkallas av rederirörelsen, åligger det envar redare att i mån av behov bidra i förhållande till sin andel i fartyget. Försummar redare att vid anfordran erlagga beslutat bidrag och förskjutes detta av huvudredaren eller annan redare, är den försumlige skyldig att erlagga ränta på förskjutna beloppet efter åtta procent om året, tills betalning sker, samt ersätta kostnaden för den försäkring, som förskottsgivaren må ha tagit till sin säkerhet. Borgenären njuter för sin fordran panträtt i den försumliges andel i fartyget och förmånsrätt till betalning enligt 6 § förmånsrättsordningen. Han äger dessutom, i avräkning på sin fordran, i den försumliges ställe uppbära den utdelning, som belöper på dennes andel.

Den här — — — — — fordringen uppkom.

269 §.

Borgenär, som för sin fordran har sjöpanträtt i fartyg eller frakt, njute betalning ur panten framför de borgenärer, som omförmälas i 17 kap. handelsbalken, för den i

Borgenär, som för sin fordran har sjöpanträtt i fartyg eller frakt, njuter betalning ur panten med förmånsrätt enligt 4 § 1) förmånsrättsordningen.

¹ Senaste lydelse av 3 § se SFS 1964: 658, av 269 § se 1928: 161 och av 276 § se 1967: 48. Betr. 3 § bör nämnas, att förslag framlagts om att de allmänna underrätterna skall benämnas tingsrätter, jfr Stencil Ju 1968: 18 s. 103.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

267 § 6 nämnda fordran dock först efter de fordringar, som avses i 17 kap. 3 § första och andra styckena nämnda balk.

Hava i ————— den äldre.

Fordringar, som ————— sista resan.

276 §.

Sjöpanträtt i ————— under resan.

Här upptagna fordringar skola njuta betalning ur det inlastade godset *framför de borgenärer, som omförmälas i 17 kap. handelsbalken*, och sig emellan i den nummerordning, i vilken de ovan äro nämnda. Fordringar, som äro upptagna under samma nummer, skola sig emellan njuta lika rätt, var i förhållande till fordringens belopp; dock vad angår de under 1 och 2 nämnda fordringar endast såvida de härröra av samma händelse, eljest skall den yngre äga företräde till betalning framför den äldre.

Här upptagna fordringar skola njuta betalning ur det inlastade godset *med förmänsrätt enligt 4 § 1) förmänsrättsordningen* och sig emellan i den nummerordning, i vilken de äro nämnda ovan. Fordringar, som äro upptagna under samma nummer, skola sig emellan njuta lika rätt i förhållande till fordringarnas belopp. Vad angår de under 1 och 2 nämnda fordringarna gäller detta dock endast om de härröra av samma händelse, eljest skall den yngre äga företräde till betalning framför den äldre.

Denna lag träder i kraft den

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före ikraftträdandet, skall äldre lag gälla beträffande utmätningen eller konkursen.

Förslag till

Lag om ändrad lydelse av 11 kap. 3 § luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297)

Härigenom förordnas, att 11 kap. 3 § luftfartslagen den 6 juni 1957 skall erhålla ändrad lydelse på sätt anges nedan.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

11 KAP.

3 §.

Borgenär, som har fordran å bärgarlön eller å ersättning för kostnader som avses i 2 §, njute i fartyget eller godset luftpanträtt med förmänsrätt *framför de i 17 kap. handelsbalken omförmälda borgenärerna*, såframt bärgarlönen eller ersättningen hänförs sig till åtgärder vilka slutförts här i riket.

Borgenär, som har fordran på bärgarlön eller på ersättning för kostnader som avses i 2 §, äger luftpanträtt i fartyget eller godset med förmänsrätt *enligt 4 § 1) förmänsrättsordningen*, om bärgarlönen eller ersättningen hänförs sig till åtgärder vilka slutförts här i riket.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

I första — — — — — framför äldre.

Utan borgenärens — — — — — i besittning.

Denna lag träder i kraft den

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före ikraftträdandet, skall äldre lag gälla beträffande utmätningen eller konkursen.

Förslag till

Lag om ändring i lagen den 10 maj 1901 (nr 26 s. 1) om inteckning i fartyg

Härigenom förordnas, att 29 § lagen den 10 maj 1901 om inteckning i fartyg¹ skall er-
hålla ändrad lydelse på sätt anges nedan samt att i samma lag skall såsom 16 och 17 §§
införas följande bestämmelser.²

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

16 §.

*Panträtt på grund av inteckning i fartyg
gäller ej ränta för längre tid än tre år före
den dag utmätning sker eller konkursansö-
kan göres.*

17 §.

*Inteckning medför företräde i förhållande
till annan inteckning efter den tidsföljd i
vilken inteckningarna sökas. Inteckningar
som sökas på samma inskrivningsdag med-
föra lika rätt.*

29 §.

Då utmätning skett av fartyg som blivit i
fartygsregistret infört, eller jämlikt 71 §
konkurslagen äskats att intecknat fartyg må
utmättningsvis säljas, skall, sedan i enlighet
med 85 § utsökningslagen bevis härom in-
kommit till inskrivningsdomaren, å nästa in-
skrivningsdag göras anteckning om förhål-
landet i inteckningsboken. Visas att utmät-
ningen upphävts eller att frågan om farty-
gets försäljning eljest förfallit, varde ock så-
dant i boken antecknat.

När utmätning skett av fartyg som blivit
infört i fartygsregistret eller när jämlikt 71 §
konkurslagen begärts att intecknat fartyg
skall säljas *exekutivt*, skall, sedan bevis här-
om inkommit till inskrivningsdomaren, på
nästa inskrivningsdag göras anteckning om
förhållandet i inteckningsboken. Visas att
utmätningen upphävts eller att frågan om
fartygets försäljning eljest förfallit, skall
även det antecknas i boken.

¹ Senaste lydelse av 29 § se SFS 1948:464.

² De bestämmelser som tidigare funnits i 16 och 17 §§ har enligt lagen 15/6 1934 (nr 254) ang.
upphävande av gällande bestämmelser om förnyelse av inteckning upphört att gälla.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

Har vid ————— laga kraft.

Har domstol ————— i teckningsboken.

Denna lag träder i kraft den

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före ikraftträdandet, skall äldre lag gälla beträffande utmätningen eller konkursen.

Förslag till

Lag om ändring i lagen den 12 maj 1955 (nr 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg

Härigenom förordnas, att 41 § lagen den 12 maj 1955 om inskrivning av rätt till luftfartyg skall erhålla ändrad lydelse på sätt anges nedan samt att i samma lag skall införas två nya paragrafer, 19 a och 19 b §§, av följande lydelse.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

19 a §.

Panträtt på grund av inteckning i luftfartyg eller reservdelar gäller ej ränta för längre tid än tre år före den dag utmätning sker eller konkursansökan göres.

19 b §.

Inteckning medför företräde i förhållande till annan inteckning efter den tidsföljd i vilken inteckningarna sökas. Inteckningar som sökas på samma inskrivningsdag medföra lika rätt.

41 §.

Då utmätning skett av luftfartyg eller lott däri eller till sådant fartyg hörande, intecknade reservdelar, eller då jämlikt 71 § konkurslagen äskats att luftfartyg eller intecknade reservdelar till sådant fartyg må *utmättningsvis* säljas, skall, sedan *i enlighet med 85 § utsökningslagen* bevis härom inkommit till inskrivningsdomaren, å nästa inskrivningsdag göras anteckning om förhållandet i inskrivningsboken. Visas att utmät-

När utmätning skett av luftfartyg eller lott däri eller till sådant fartyg hörande intecknade reservdelar eller när jämlikt 71 § konkurslagen begärts att luftfartyg eller intecknade reservdelar till sådant fartyg skall säljas *exekutivt*, skall, sedan bevis härom inkommit till inskrivningsdomaren, på nästa inskrivningsdag göras anteckning om förhållandet i inskrivningsboken. Visas att utmätningen upphävts eller att frågan om

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

ningen upphävts eller att frågan om egendomens försäljning eljest förfallit, varde ock det i boken antecknat.

egendomens försäljning eljest förfallit, skall även det antecknas i boken.

Har egendom — — — — — fördelningslängden inkommer.

Har domstol — — — — — i inskrivningsboken.

Denna lag träder i kraft den

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller gäldenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före ikraftträdandet, skall äldre lag gälla beträffande utmätningen eller konkursen.

Förslag till

Lag angående ändrad lydelse av 13 § lagen den 29 juli 1966 (nr 454) om företagsinteckning

Härigenom förordnas, att 13 § lagen den 29 juli 1966 om företagsinteckning skall erhålla ändrad lydelse på sätt anges nedan.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

13 §.

Den som — — — — — konkursansökningen gjordes.

Inteckning gäller ej i utmätt egendom, om utmätningen skett före den dag då inteckningen sökes eller samma dag.

Inteckningshavarens rätt — — — — — okända borgenärer.

Denna lag träder i kraft den

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande, skall äldre lag gälla beträffande utmätningen.

Förslag till

Lag angående ändrad lydelse av 1 och 4 §§ lagen den 16 december 1966 (nr 701) om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar

Härigenom förordnas, att 1 och 4 §§ lagen den 16 december 1966 om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar skall erhålla ändrad lydelse på sätt anges nedan.

(Nuvarande lydelse)

(Föreslagen lydelse)

1 §.

Har ägare till fastighet påförts bidrag till samfällighet enligt 25 eller 26 § lagen den 16 december 1966 (nr 700) om vissa gemensamhetsanläggningar, äger samfälligheten, när anläggningsbeslutet vunnit laga kraft, ur fastigheten i vems hand den än är njuta betalning för bidraget med *samma förmånsrätt som enligt 17 kap. 6 § handelsbalken tillkommer enskild ränteägare för avgäld av fast egendom*, i den mån bidraget faller inom det belopp och förmånsrätten göres gällande inom den tid som fastställts i anläggningsbeslutet. Har ägaren påförts flera bidrag och överstiga dessa sammanlagt nämnda belopp, äger tidigare påfört bidrag företräde framför senare påfört. Förmånsrätten skall anses ha gjorts gällande inom den i anläggningsbeslutet angivna tiden, såframt yrkande om förmånsrätt framställts vid exekutiv försäljning av fastigheten i anledning av utmätning, som skett före tidens utgång, eller under konkurs på grund av ansökan, som gjorts dessförinnan.

Har ägare till fastighet påförts bidrag till samfällighet enligt 25 eller 26 § lagen den 16 december 1966 (nr 700) om vissa gemensamhetsanläggningar, äger samfälligheten, när anläggningsbeslutet vunnit laga kraft, ur fastigheten i vems hand den än är njuta betalning för bidraget med *förmånsrätt enligt 8 § 1) förmånsrättsordningen*, i den mån bidraget faller inom det belopp och förmånsrätten göres gällande inom den tid som fastställts i anläggningsbeslutet. Har ägaren påförts flera bidrag och överstiga dessa sammanlagt nämnda belopp, äger tidigare påfört bidrag företräde framför senare påfört. Förmånsrätten skall anses ha gjorts gällande inom den i anläggningsbeslutet angivna tiden, såframt yrkande om förmånsrätt framställts vid exekutiv försäljning av fastigheten i anledning av utmätning, som skett före tidens utgång, eller under konkurs på grund av ansökan, som gjorts dessförinnan.

4 §.

Lagens bestämmelser om fastighet äga motsvarande tillämpning på tomträtt som är inskriven och på sådan rätt till ofri tomt i stad som utgör fast egendom. Såvitt angår tomträtt gäller dock *förmånsrätten efter den förmånsrätt som tillkommer jordägaren för avgäld*.

Lagens bestämmelser om fastighet äga motsvarande tillämpning på tomträtt som är inskriven och på sådan rätt till ofri tomt i stad som utgör fast egendom. Såvitt angår tomträtt gäller härvid *den förmånsrätt som anges i 9 § 2) förmånsrättsordningen*.

Denna lag träder i kraft den

Om utmätning skett före lagens ikraftträdande eller galdenär försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före ikraftträdandet, skall äldre lag gälla beträffande utmätningen eller konkursen.

MOTIV

1 Inledning

Lagberedningen har i uppdrag att revidera utsökningslagen (UL) och lagstiftning som har samband därmed. Även konkursrätten omfattas av reformarbetet. Enligt direktiven skall beredningen verka för nordisk enhetlighet på området i den utsträckning som det finns förutsättningar härför.¹

Revisionen av konkursrätten sker i samarbete med kommitterade från Danmark, Finland och Norge. Ordförande i den danska kommittén är retspræsidenten Hans Topsøe-Jensen, i den finska kommittén professorn Bo Palmgren (tidigare professorn Tauno Tirkkonen) och i den norska kommittén professorn Sjur Brækhus. Från Island har ej framförts önskemål om att få delta i lagsamarbetet. På konkursrättens område har beredningen förut avlämnat betänkande om ackordsförhandling, Utsökningsrätt VII (SOU 1968: 41).

Det nordiska samarbetet har även omfattat revision av de olika ländernas förmånsrättsordningar. Finland har härvid företrätts av en särskild kommitté (förmånsrättslagskommittén) under ordförandeskap av regeringsrådet T. I. Kasanen, som även deltagit i konkurslagskommitténs arbete. Under det gemensamma nordiska arbetet har ett flertal möten ägt rum i Köpenhamn, Helsingfors, Oslo och Stockholm.

Den norska kommittén avlämnade i mars

1961 betänkande med förslag till nya regler om förmånsrätt. På grundval av detta betänkande har i Norge antagits lag den 31 maj 1963 om rekkjefylgja for krav i konkurs o.a. (prioritetslova). Den danska kommittén avgav i mars 1966 betänkandet Konkursordenen (1966: 423) med förslag till ändring av danska konkurslagens bestämmelser om förmånsrätt. Sedan förslaget remissbehandlats, har justitsministeriet genom proposition den 12 december 1968 förelagt folketinget förslag i ämnet som, med en del avvikelser, bygger på betänkandet. Såväl den danska som den norska kommittén avser att behandla frågor om ytterligare ändringar i förmånsrättsreglerna som kan påkallas av det fortsatta reformarbetet inom konkursrätten. Från finsk sida föreligger ännu ej något samlat förslag till ny förmånsrättsordning men preliminär ståndpunkt har tagits till vissa centrala frågor. Den finska förmånsrättslagskommittén avser att avlämna betänkande i ämnet under år 1969.

Beredningen har ansett angeläget att ta upp förmånsrättsordningen till särskild behandling för att kunna samordna den med det förslag till ny jordabalk som den 11 februari 1966 remitterats till lagrådet (JB-förslaget). Sålunda framläggs i förevarande

¹ Se U I s. 36.

betänkande förslag till nya bestämmelser om förmånsrätt och till viss närliggande lagstiftning. Bestämmelserna om förmånsrätt har upptagits i en särskild lag om ordningen för betalning av fordringar (förmånsrättsordning), i det följande betecknad FRO. Lagen är avsedd att ersätta 17 kap. handelsbalken (HB). Den skall ses i samband med det förslag till ny lagstiftning om exekutiv försäljning av fast egendom m.m. som beredningen nyligen framlagt, Utsökningsrätt VIII (SOU 1968: 64).²

Även andra aktuella lagstiftningsfrågor har samband med förmånsrättsordningen. Bl.a. är sjölagen och lagstiftningen om förmynderskap föremål för översyn av särskilda kommittéer.

² I förevarande betänkande används samma förkortningar som i U VIII för där framlagda förslag, jfr förkortningslistan s. 212.

2 Gällande rätt m. m.

Sverige

Förmånsrättsordningen regleras i 17 kap. HB som emellertid kompletteras av en hel del föreskrifter i andra lagar. Bestämmelserna i 17 kap. HB om "borgenärens rätt och företräde för var annan till gäldbunden egendom" gäller i första hand konkurs. I 19 § sägs, att om borgenärer tvistar om bättre rätt till betalning ur gäldenärs egendom utan att denna avträtts till konkurs, även sådan tvist skall prövas enligt de i kapitlet föreskrivna grunderna. Härav följer, att bestämmelserna i princip kan åberopas även vid konkurrens i samband med utmätning. Vissa förmånsrätter är emellertid sådana att de anses inte kunna komma i fråga vid utmätning. Detta gäller förmånsrätterna i 17 kap. 4, 6 a och 10—12 §§ HB.

Man skiljer mellan särskilda och allmänna förmånsrätter.¹ Särskild förmånsrätt belastar endast viss bestämd egendom, medan allmän förmånsrätt i princip gäller i all gäldenärens egendom. Panträtt i fast eller lös egendom medför t.ex. hos oss särskild förmånsrätt i den egendomen. De allmänna förmånsrätterna finns angivna i nyssnämnda 17 kap. 4, 6 a och 10—12 §§ HB. Alla övriga förmånsrätter är särskilda förmånsrätter.

Vissa förmånsrätter brukar betecknas som tysta. Härmed avses förmånsrätter som inte kommer till uttryck genom besittningsför-

hållande eller inskrivning eller annan form av publicitet. Samtliga allmänna förmånsrätter är tysta. Bland de särskilda förmånsrätterna finns både tysta och andra.

Efter en inledande föreskrift i 1 §, som inte har någon saklig betydelse, ges i 2 § första stycket bestämmelser om separationsrätt till egendom som tillhör annan än gäldenären. Innebörden är att sådan egendom skall frånskiljas boet. Ägaren har m.a.o. rätt att utfå egendomen.

Den egentliga förmånsrättsordningen inleds med 2 § andra stycket. Där sägs, att borgenärerna skall få betalt ur gäldenärens bo enligt vad de följande paragraferna föreskriver. Angående vissa fordringars företräde till betalning ur fartyg, frakt och inlastat gods eller ur luftfartyg och ombordvarande gods gäller dock vad som är särskilt stadgat därom. Härmed åsyftas fordringar som är förenade med sjö- eller luftpanträtt. Enligt bestämmelser i 11 kap. sjölagen den 12 juni 1891 (nr 35) och 11 kap. luftfartslagen den 6 juni 1957 (nr 297) äger sjöpanträtter, med visst undantag, samt luft-

¹ Lagtexten i 17 kap. HB bygger inte på denna terminologi. Jfr däremot 8 § lagen 6/4 1934 (nr 67) med bestämmelser om konkurs, som omfattar egendom i Danmark, Finland, Island eller Norge samt 9 § lagen samma dag (nr 68) om verkan av konkurs, som inträffat i angivna länder. Se även t.ex. 81 § KL.

panträtter särskild förmånsrätt framför de förmånsrätter som anges i 17 kap. HB.

Förmånsrätterna i 17 kap. HB gäller som regel i turordning enligt paragrafföljden. Förmånsrätt som stadgas i paragraf med lägre nummer ger rätt till betalning ur den av förmånsrätten besvärade egendomen framför förmånsrätt enligt paragraf med högre nummer. Avsteg härifrån kan dock förämlas av reglerna i 6 a § tredje stycket och 13 §.

Enligt 3 § gäller särskild förmånsrätt för handpanträtt i lös egendom (första st.), in-teckning i fartyg och luftfartyg jämte reservdelar till luftfartyg (andra st.), hantverkares arvode för arbete på kvarhållet gods (tredje st.) och retentionsrätt i övrigt med undantag av hyresvärds och jordägares retentionsrätt (fjärde st.). Handpanträtt och in-teckning i fartyg eller i luftfartyg jämte reservdelar har lika rätt. De går före hantverkares och annan retentionsrätt, vilka (med nämnda undantag) har lika rätt inbördes.

I 4 § ges bestämmelser om allmänna förmånsrätter av skilda slag. Med hänsyn till innehållet i 13 § anses dessa förmånsrätter kunna göras gällande endast i konkurs, således ej vid utmätning.² Den viktigaste förmånsrätten enligt 4 § är den som tillkommer fordran på lön eller pension samt vissa andra fordringar med anknytning till tjänsteavtal. Förmånsrätten för lön omfattar "betjänters och tjänstehjorns" lön för sista året samt annan arbetares dagspenning eller avlöning som ej stått inne längre än sex månader efter förfallodagen. Den för pension stadgade förmånsrätten avser fordran på pension, som tillkommer pensionstagare på grund av tjänst eller annan arbetsanställning och som är förfallen till betalning före den dag från vilken tiden för klander mot utdelningsförslag är att räkna, dock inte för längre tid än sammanlagt ett år och ej heller för längre tid tillbaka än ett år före konkursansökan. I lagrummet föreskrivs även andra förmånsrätter än löneprivilegiet, vilka i förhållande till detta har bättre, lika eller sämre rätt. Bättre rätt har i dödsbos

konkurs begravningskostnad och, i tur där-efter, bouppteckningskostnad. Lika rätt har krav på läkarlön och ersättning för läkemedel m.m. under avliden gäldenärs sista sjukdom samt borgenärs kostnad för gäldenärens försättning i konkurs eller för beslut om egendomens avträde till förvaltning av boutredningsman. Sämre rätt har fordran på arvode och kostnadsersättning till förordnad boutredningsman m.fl. och till rät-tens ombudsman eller god man vid ackords-förhandling utan konkurs.³

Såväl i 4 § som i 11, 12 och 18 §§ av 17 kap. HB meddelas föreskrifter om vad som skall gälla angående förmånsrätt, när arbetsgivare eller annan hållit inne avlöning, pension eller livränta enligt beslut om in-försel men ej redovisat beloppet till utmät-ningsman. Enligt lagändring (SFS 1968: 627) upphör dessa föreskrifter att gälla vid ut-gången av juni 1969. Äldre bestämmelser skall dock tillämpas i konkurs som beslutats dessförinnan.

I 5 § första stycket tillerkänns hyresvärd särskild förmånsrätt för fordran på viss tids hyra m.m. I andra stycket ges därefter sär-skild förmånsrätt åt beställare av fartyg för lämnat förskott.

I 6 § första stycket föreskrivs särskild förmånsrätt för fordringar av varierande slag. Här kan nämnas ett års "tionde, ränta eller annan sådan avgäld av fast egendom", skogsvärdsavgift, jordägares krav på arren-de eller avgäld under viss tid när fast egen-dom, tomträtt eller vattenfallsrätt upplåtits.⁴ I andra stycket ges särskild förmånsrätt — med prioritet efter förmånsrätterna i första stycket — åt borgenär med in-teckning för

² Jfr prop. 1967: 83 s. 278 och 1967: 113 s. 10, SOU 1946: 62 s. 150 jämte där lämnade hän-visningar, Hasselrot s. 171 f, Benckert-Hess-ler s. 16 och 48, Gedda s. 61 och 155, Schmidt II s. 212 samt Welamson II s. 108 och 150 not 4.

³ Jfr ändringsförslag i U VII s. 41 f.

⁴ I 6 § föreskrevs tidigare även vissa förmåns-rätter i anslutning till åborättsinstitutet. Sedan 1926 års åborättslag nyligen upphävt, har också dessa förmånsrätter avskaffats (utan övergångsbestämmelser). Se SFS 1968: 210, jfr prop. 1968: 47 s. 16.

fordran eller rätt till avkomst eller annan förmån i tomträtt eller vattenfallsrätt. Om utmätning av tomträtt eller vattenfallsrätt skett före eller på den dag som in-teckning för rätt till avkomst eller annan förmån söks, har utmätningen företräde.

En rad författningar vid sidan av 17 kap. HB innehåller bestämmelser om att i författningarna reglerade fordringar skall äga lika förmånsrätt som avgäld av fast egen-dom enligt 6 § i kapitlet. Som exempel kan nämnas 9 kap. 44 § och 46 § 7 mom. vatten-lagen samt 2 § lagen den 14 juni 1929 (nr 164) om kronans förmånsrätt för avdik-ningslån. Till förmånsrätten för avgäld av fast egendom enligt 17 kap. 6 § HB ankny-ter också lagen den 16 december 1966 (nr 701) om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar.

Enligt 6 a § åtnjuter arbetstagare, som är född år 1907 eller tidigare, eller dennes ef-terlevande allmän förmånsrätt för fordran på framtida pension med viss beloppsmaxi-mering. I lagtexten sägs uttryckligen, att för-månsrätten gäller i arbetsgivarens konkurs. Avsikten torde ha varit att förmånsrätten — trots stadgandet i 19 § — i likhet med den som gäller enligt 4 § ej skall kunna åbe-ropas vid utmätning.⁵ Vidare föreskrivs (tredje st.), att förmånsrätten såvitt avser fast egendom gäller först närmast efter de i 9 § angivna fordringarna.

I 7 § första stycket ges särskild förmåns-rätt åt fartygsredare som lämnat förskott för medredare. Andra stycket stadgar sär-skild förmånsrätt för borgenär som har fö-retagsinteckning.

Härefter ger 8 § särskild förmånsrätt på grund av utmätning i lös egendom. Den ge-nom utmätning vunna förmånsrätten för-faller emellertid, om konkurs följt på ansö-kan som gjorts inom en månad eller — när utmätningsborgenären är gäldenärens make — ett år efter utmätningen. När utmätning ägt rum i avliden gäldenärs bo, gäller en längre frist inom vilken konkursansökning-en måste vara ingiven. En speciell regel om att förmånsrätten på grund av utmätning

skall upphöra finns också för det fallet att konkurs föregåtts av offentlig ackordsför-handling.⁶

I detta sammanhang bör nämnas, att Stockholms stads brandförsäkringskontor enligt förordning den 1 juni 1748 och regle-mente den 19 december 1807 (jfr 21 § i bo-lagsordning som fastställt av Kungl. Maj:t den 8 juli 1949) äger särskild förmånsrätt för s.k. premielån jämte viss ränta. Denna förmånsrätt gäller i det brandförsäkrade huset framför alla in-tecknade fordringar.

I 9 § stadgas särskild förmånsrätt i fast egendom på grund av in-teckning för fordran (1 mom.) och rätt till avkomst eller an-nan förmån (2 mom.) samt på grund av ut-mätning (3 mom.). Om konkurs inträffar enligt vad som sägs i 8 §, faller förmåns-rätten på grund av utmätning bort.

Enligt 10 § är omyndigs fordran på er-sättning mot förmyndare liksom fordran mot god man enligt föräldrabalken (FB) förenad med allmän förmånsrätt.

11 § innehåller regler om allmän förmåns-rätt för "kyrkors, fattigkassors och sockne-magasiners" fordringar hos deras förestån-dare jämte flera andra slag av fordringar. Bland dessa kan nämnas fordringar på mel-del som anförtratts uppbördsmän och ut-mätningmän m.fl. samt fordringar i övrigt hos statens tjänstemän för egendom som de mottagit i tjänsten. Till 11 § är också knu-ten en övergångsbestämmelse med anledning av den förmånsrätt som enligt paragrafen tidigare tillkom s.k. bundna pensionsstiftel-sers fordringar (se SFS 1967: 620).

I 12 § — som upptager den sista och sämst ställda gruppen av prioriterade fordringar — föreskrivs att skatter och offentliga avgifter av närmare angivna slag skall utgå med allmän förmånsrätt.

De allmänna förmånsrätterna enligt 10—12 §§ anses ej kunna göras gällande vid ut-

⁵ Se prop. 1967: 83 s. 278 och SOU 1965: 41 s. 260. Jfr även Lögdberg, Studier över förlags-inteckningsinstitutet s. 233 ff och Welamson i SvJT 1947 s. 664 ff.

⁶ Jfr ändringsförslag i U VII s. 41 f.

mätning. Skälet härtill är att själva utmätningen medför förmånsrätt enligt 8 § (lös egendom) och 9 § 3 mom. (fast egendom), alltså bättre förmånsrätt än som följer av 10—12 §§. Om den ena av två fordringar, för vilka samtidig utmätning har skett, är förenad med allmän förmånsrätt som nu sagts men den andra — bortsett från utmätningen — är oprioriterad, torde den förra fordringen sålunda inte ha företräde.⁷

I 13 § ges regler om den ordning i vilken gäldenärens egendom skall tas i anspråk, när allmän förmånsrätt enligt 4 § föreligger. Borgenär som äger sådan förmånsrätt har ej rätt till betalning ur egendom, vari andra har särskild ehuru lägre (sämre) förmånsrätt, för mer än som brister i den övriga egendomen. Bristen skall fyllas efter ordningen av de andras förmånsrätter, så att den lägre (sämre) viker före den högre (bättre). Fast egendom får dock ej tillgripas så länge lös egendom finns att tillgå. Fastighetsinteckningar, t.o.m. botteninteckningar, kan ibland trängas undan av lönefordringar och andra fordringar med förmånsrätt enligt 4 §.

Vissa regler om förmånsrätt finns i 1934 års lag om *verkan* av konkurs, som inträffat i Danmark, Finland, Island eller Norge samt lagen samma år med bestämmelser om konkurs, som omfattar egendom i angivna länder.⁸ Vid tillämpning av förstnämnda lag skall, när en gäldenär sätts i konkurs i något av nämnda länder, konkursen också omfattas hans egendom här i riket (1 §). I sådan egendom skall särskild förmånsrätt alltid gälla framför allmän förmånsrätt (9 §). Lönefordringar måste t.ex. vika för in-teckningshavare och övriga borgenärer med särskild förmånsrätt. Motsvarande princip gäller enligt den andra lagen för det fallet att konkurs, som äger rum här i riket, omfattar egendom i annat nordiskt land. Även i sådan egendom skall särskild förmånsrätt gå före allmän (1 och 8 §§).⁹

Om gäldenärens egendom inte räcker till för de förmånsberättigade borgenärerna, skall enligt 14 § i 17 kap. HB de som sins-

emellan har lika rätt få betalt ur egendomen i förhållande till sina fordringar. I 15 § sägs, att de som har förmånsrätt endast i viss egendom inte äger bättre rätt än andra borgenärer för vad som brister i egendomen.

Genom lagändring nyligen (SFS 1968: 627) införs i 17 kap. HB efter förslag av beredningen i Utsökningsrätt III (SOU 1964: 57) en ny paragraf, 15 a §, enligt vilken förmånsrätt som avses i kapitlet skall bestå även om fordringen överläts eller tas i anspråk genom utmätning eller införsel eller på annat sätt övergår till annan. Lagändringen träder i kraft den 1 juli 1969. Den innebär i sak inte något väsentligt nytt.

Återstår egendom sedan de förmånsberättigade borgenärerna njutit sin rätt, skall enligt 16 § första stycket både de förmånsberättigade borgenärer som ej fått full betalning och övriga borgenärer — med undantag av dem som avses i 18 § — få lika betalt i proportion till sina fordringar. Andra stycket i 16 § innehåller regler om utdelningsrätten i konkurs för vissa fordringsägare i det fallet att exekutiv försäljning av fast egendom eller luftfartyg eller reservdelar till *sådant* fartyg inte kunnat komma till stånd under konkursen.

I 17 § föreskrivs, att ränta är "lika gill som huvudstol" och att den skall, med eller utan förmånsrätt, utgå i den mån tillgångarna medger det.

Enligt 18 § äger böter och viten sämsta rätt. De skall således betalas först sedan vanliga oprioriterade borgenärer fått fullt.

Enligt 125 § konkurslagen (KL) skall konkurskostnader och skulder som konkursbo i övrigt ådragit sig betalas ur boet, innan utdelning till konkursborgenärerna äger rum. Sådana kostnader och övriga konkursboets

⁷ Jfr U IV s. 127, Olivecrona s. 133 och Benc-kert-Hessler s. 48.

⁸ Dessa båda lagar bygger på en nordisk konkurskonvention 7/11 1933 (Sveriges överens-kommelser med främmande makter 1934: 8). Se särskilt art. 7 i konventionen.

⁹ Jfr SOU 1933: 1 s. 49 ff, 60 och 62 f, NJA II 1935 s. 23 ff, SvJT 1933 s. 278, SOU 1946: 62 s. 153 och Lawski s. 459.

skulder utgår alltså med bättre rätt än konkursfordringar som är utrustade med förmånsrätt. Det företräde till betalning som sålunda tillkommer konkursboets gäld kan dock rubbas genom de särskilda fördelningsreglerna i 81 § KL. Enligt 198 § UL skall nödig kostnad för utmätning, utmätt egendoms vård och försäljning samt köpeskillings fördelning i första hand betalas ur köpeskillingen för den utmätta egendomen.¹⁰

Danmark

Enligt dansk rätt¹¹ gäller som huvudregel, att borgenär som för sin fordran har pant-rätt eller jämförlig rätt i fast eller lös egendom skall tillgodoses ur denna framför övriga borgenärer. Han brukar betecknas som "separatist" i gäldenärens konkurs.¹² Vissa kostnader kan dock uttagas ur den pantsatta egendomen. Föreskrifter i ämnet ges i 37 och 38 §§ i den danska konkurslagen av år 1872. Pant i fast egendom kan omfatta även inventarier m.m. som hör till förvärvs-verksamhet. Näringsidkare m.fl. kan även upplåta panträtt i lös egendom i form av underpant.¹³

Förmånsrättsordningen mellan konkursfordringar regleras huvudsakligen av 5 kap. konkurslagen. Fordringarna, vilka riktar sig mot boets "almindelige masse", är indelade i olika klasser. De som tillhör en tidigare klass skall ha full täckning, innan fordringar i en senare klass får utdelning. Först kommer massafordringarna. Dessa är uppdelade i tre grupper: a) begravningskostnader, b) fordringar på boet vilka uppkommit genom konkursförfarandet och förvaltningsorganets rättshandlingar, c) offentliga skifteavgifter.

Därefter följer de egentliga konkursfordringarna. De gäller i den nummerordning vari de anges i det följande. 1) Tiondeavgift (numera utan praktisk betydelse). 2) Fordringar mot personer som förvaltar medel till följd av allmänt värv. Förmånsrätten omfattar bl.a. omyndigs fordran mot förmyndare (dock ej mot s.k. "lavværge"). 3)

Under denna punkt föreligger tre grupper¹⁴ av fordringar med sinsemellan lika rätt: a) Fordran på hyra. b) Skatter och allmänna avgifter o.l. c) Såväl högre som lägre "tjenendes" krav på lön och kostpengar, dock ej för längre tid tillbaka än ett år från den sista fardagen före konkursutbrottet. Förmånsrätten gäller också för arbetares krav på ersättning för arbete under det sista året före konkursen.¹⁵ Enligt 2 a § fjärde stycket och 3 § femte stycket i 1948 års lag om rättsförhållandet mellan arbetsgivare och "funktionærer" avser förmånsrätten vidare vissa ersättningskrav med anledning av att tjänsteförhållande avbrutits. I 1905 års lag om tvångsackord ges vissa bestämmelser om förlängning av förmånsrättsfrister när offentlig ackordsförhandling föregått konkursen (17 §). 4) Krav för krediterade läkemedel, läkararvode och andra fordringar som uppstått i anledning av lämnad sjukhjälp. 5) Vissa äldre former av underpant i lösöre. Den som har konventionell underpant behandlas däremot efter lagändring år 1960 (lag nr 177) principiellt som "separatist". 6) Enligt 34 § femte och sjätte styckena lagen om tvångsackord skall vissa utgifter och ådragna skulder i samband med of-

¹⁰ Beredningen har i U VIII föreslagit vissa ändringar i 198 § UL.

¹¹ Jfr framställningen i Konkursordenen s. 9 ff.

¹² Se Benckert-Hessler s. 10, jfr bl.a. SOU 1933: 1 s. 50 och 60.

¹³ Jfr SOU 1964: 10 s. 49 ff.

¹⁴ Ytterligare grupper finns men de saknar numera betydelse.

¹⁵ Ett särskilt skydd för lön föreskrivs i 1961 års medhjælperlov. Denna lag reglerar rättsförhållandet mellan arbetsgivare och vissa medhjælpare som mot vederlag utför lantbruksarbete eller husligt arbete (1 §). Enligt 31 § nämnda lag skall medhjælpare, som anställts före 18 års ålder, ha säkerhet framför bl.a. "viljebestämnd pant" i den fasta egendom varpå han har eller haft arbete. Denna rätt omfattar dels intjänad lön o.l. för en tid av högst ett halvår tillbaka, dels lön o.l. för tiden intill utgången av den efter konkursutbrottet följande månaden. Till följd av bestämmelse i lagens 30 § är sådan medhjælparens fordran på lön under konkursen massakrav, om tjänsteförhållandet fortsätter. I sistnämnda paragraf hänvisas även till den allmänna förmånsrätten för lön.

fentlig ackordsförhandling betalas framför oprioriterade fordringar, om konkurs följer inom en kortare tid.

Vad som återstår sedan de prioriterade borgenärerna fått sitt skall fördelas mellan övriga fordringshavare med lika rätt. Ofullbordade gåvoutfästelser skall dock infrias i sista hand. Böteskrav är ej efterställda andra fordringar.

Som nämnts inledningsvis lade den danska kommittén i mars 1966 fram *förslag* till ändringar i förmånsrättsordningen. Enligt förslaget skulle en rad av de nuvarande förmånsrätterna avskaffas. Bland sådana förmånsrätter märks särskilt de som gäller för skatter och offentliga avgifter o.l., hyresfordringar, krav mot vissa medelsförvaltare — bl.a. omyndigs fordran mot förmyndaren — samt läkemedelskostnader och läkararvode m.m. Vidare skall den förmånsrätt som f.n. gäller enligt 34 § femte och sjätte styckena lagen om tvångsackord regleras i konkurslagen med placering omedelbart efter massakraven. I dessa delar ansluter sig den år 1968 avlämnade danska propositionen till kommitténs förslag. En avvikelse föreligger dock såtillvida att förmånsrätt behållits för vissa leverantörer som har regressfordran för förskotterade allmänna avgifter.

Den största nyheten är, att löneprivilegiet omarbetats. Förmånsrätten skall gälla närmast efter massakraven och nyssnämnda fordringar som har samband med lagen om tvångsackord. Privilegiet skulle enligt kommitténs förslag omfatta lön och annat vederlag för arbete i gäldenärens tjänst under de sista tre månaderna före konkursansökningen och fram till konkursbeslutet.¹⁶ Om offentlig ackordsförhandling föregått, skulle tiden räknas på ett annat sätt.¹⁷ Enligt propositionen skall förmånsrätten i stället omfatta lön som ej har förfallit tidigare än sex månader före konkursansökningen. Även enligt propositionen skall tiden räknas på ett annat sätt, om offentlig ackordsförhandling föregått. Under förmånsrätten faller vidare semesterersättning som intjänats under

det löpande och det föregående kalenderåret. Kommittéförslaget undantog vissa företagsledare och intressenter från förmånsrätt, nämligen dem som i kraft av sin ställning såsom ledare för gäldenärens verksamhet eller sitt och sina närmastes innehav av aktier eller andelar i verksamheten utövade eller kunde utöva ett väsentligt inflytande på denna. I propositionen har förslaget ändrats på denna punkt. Där föreslås, att skifteretten skall få pröva om "tjenende" som på grund av sitt eller sina närmastes aktieinnehav eller andel i verksamheten utövade eller kunde utöva väsentligt inflytande på denna skall få förmånsrätt. Som tjenende räknas enligt rättspraxis inte verkställande direktörer och vissa andra ledande funktionärer. Därav anses följa, att de överhuvud ej har eller skall få någon förmånsrätt. Propositionen avviker även på en del andra punkter från kommittéförslaget för vilka det ej torde finnas anledning att redogöra närmare.¹⁸

Efter alla andra fordringar går enligt förslaget tre grupper av krav i följande turordning. Den första gruppen utgörs av vissa räntefordringar som belöper på tiden efter konkursbeslutet.¹⁹ Andra gruppen avser böter och värdekonfiskation samt krav på tillägg till skatt som följd av oriktig eller underlåten självdeklaration. Tredje gruppen omfattar fordringar på grund av gåvolöften.

Finland

De finska förmånsrättsreglerna är upptagna i en särskild förordning om förmånsrätt av år 1868. Bestämmelserna har samma ursprung som den svenska förmånsrättsord-

¹⁶ Enligt 48 a § danska konkurslagen kan behandlingen av konkursansökan i vissa fall uppskjutas i högst 8 veckor.

¹⁷ Se 17 § jfrd med 5 § första st. lagen om tvångsackord och Konkursordenen s. 32.

¹⁸ 2 a § fjärde st. och 3 § femte st. i funktionärloven har föreslagits skola utgå. 30 § i medhjälperloven har också föreslagits skola upphävas, medan 31 § i denna lag fått stå kvar. Se not 15 ovan och Konkursordenen s. 38 f.

¹⁹ Jfr 138 § i svenska KL.

ningen och liknar i mycket denna. Förmånsrätterna, som liksom hos oss kan uppdelas i särskilda och allmänna, gäller i princip i ordning efter paragrafernas nummerföljd.

På en punkt föreligger en betydelsefull olikhet mellan den finska och den svenska lagstiftningen. Enligt finsk rätt gäller, att den som till säkerhet för sin fordran har inteckning i fastighet äger företräde till betalning framför lönekrav m.m. Ett begränsat undantag från denna huvudregel gäller dock i så måtto, att inteckningshavare får träda tillbaka för sista och löpande årets löner till dem som är anställda i ägarens tjänst för fastighetens förvaltning.²⁰ Även den som har panträtt i fartyg eller i luftfartyg m.m. har företrädesrätt till den berörda egendomen.

Beträffande företrädesrätten till betalning i övrigt vid konkurs gäller enligt 74 § i 1868 års konkursstadga, att förvaltningskostnader o.l. i samband med konkursen skall betalas som massagäld.

Av de i förordningen om förmånsrätt upptagna fordringarna kommer enligt 3 § först handpanthavares fordran. Samma rätt tillkommer hantverkare för arbete på kvarhållet gods liksom retinenter i övrigt (hyresvärd och jordägare har förmånsrätt enligt 5 och 6 §§). I 4 § upptages olika slag av fordringar med allmän förmånsrätt.²¹ Först bland dessa utgår begravnings- och boupp-teckningskostnader efter avliden gäldenär i nu nämnd ordning. Härefter betalas arbetstagares lönefordringar o.l. för löpande år och året innan. Samma förmånsrätt gäller för vissa andra slag av fordringar med anknytning till arbetsförhållande, bl.a. med avseende på arbetstagares anspråk på medel hos pensionsstiftelse. Med lika förmånsrätt utgår dessutom vid behov vissa periodiska underhållsbidrag till barn för "tiden mellan konkursens början och konkursdomens avkunnande". Jämställda är vidare krav i dödsbos konkurs på läkararvode, läkemedelskostnader o.l. samt arvode och kostnadsersättning åt dödsboförvaltare m.fl. Härefter betalas arvodet och kostnader enligt 1932 års ackordslag. Enligt 4 a § gäller

allmän förmånsrätt för pensionsstiftelsens fordran hos arbetsgivare m.m. I 5 § föreskrivs särskild förmånsrätt för hyresvärdens fordran på viss tids hyra. En liknande förmånsrätt tillkommer enligt 6 § jordägare för tomtleogavgäld m.m. Enligt 6 a § gäller särskild förmånsrätt för fordran med säkerhet i lösöreinteckning (jfr den svenska företagsinteckningen). I 7 § ges allmän förmånsrätt åt fordringar på vissa skatter och avgifter. 7 a § tillerkänner fartygsredare särskild förmånsrätt för förskott som han lämnat för medredare. Utmätning i lös egendom medför särskild förmånsrätt enligt 8 §. Förmånsrätten äger dock inte rum, om konkursförfarande inlett mot gäldenären inom 30 dagar efter utmätningen. Genom 9 § tillerkänns omyndig allmän förmånsrätt för fordran mot förmyndare. 10 § upptager allmänna förmånsrätter av olika slag, bl.a. för "kyrkors, fattigkassors och socknemagasiners" fordringar hos deras föreståndare samt för andra fordringar hos tjänstemän avseende medel eller annan egendom som dessa uppburit i tjänsten. Därtill kommer vissa statliga regressanspråk. Enligt 13 § gäller särskild förmånsrätt för ersättning för skada på vara i upplagsmagasin m.m.

I 14 § stadgas om förmånsrätt för ränta.

Borgenär med allmän förmånsrätt enligt 4 eller 4 a § har enligt 15 § ej företräde till egendom, vari annan har särskild ehuru sämre förmånsrätt, för mer än vad som brister i övriga tillgångar. Vid brist viker sämre förmånsrätt före bättre förmånsrätt.

Enligt 19 § har böter och straffränta sämsta rätt.

Som tidigare nämnts har man från finsk sida ännu inte lagt fram något samlat förslag till ny förmånsrättsordning.

²⁰ Se 1 § 2 mom. och 20 § 1 mom. förordningen om förmånsrätt samt 22 § 4 mom. 1868 års inteckningsförordning. Jfr även SOU 1933:1 s. 51.

²¹ Denna paragraf — jämte vissa andra bestämmelser i förmånsrättsordningen — fick sitt nuvarande innehåll genom lagändring år 1966.

Norge

Fordringar som är utrustade med panträtt eller annan form av "tinglig sikkerhetsrett" berörs enligt norsk rätt i princip inte av att gäldenären råkar i konkurs. Panträtt i fast egendom kan omfatta även inventarier till industriell rörelse. Råvaror m.m. kan pantsättas såsom "forlagspant". Borgenärer med nu angiven säkerhetsrätt i viss egendom skall få betalt ur denna före andra fordringshavare. De kan sålunda sägas vara separater.²²

Gällande bestämmelser om förmånsrätt i konkurs (och vid skifte av insolvent dödsbo) är upptagna i 1963 års *prioritetslag*. Genom denna lag utmönstrades en mängd förmånsrätter som fanns tidigare. Bland dessa kan nämnas förmånsrätterna för läkararvode och kostnader för medicin o.l., omyndigs fordran mot förmyndare och överförmyndare, hyra samt statens fordringar hos uppborädsmän m.fl. på grund av deras räkenskapsansvar. Förmånsrätten för skattekrav inskränktes väsentligt.

De i 1963 års lag stadgade förmånsrätterna är ej begränsade till viss egendom i konkursboet utan gäller mot detta i dess helhet. Enligt 3 § utgår först massagäld och därmed likställd skuld. Massagälden omfattar enligt förarbetena krav som konkursboet självt ådragit sig och som gäldenären i princip inte har något personligt ansvar för (bl.a. kostnader vid bobehandlingen). Med likställd skuld avses i första hand kostnader och vissa krav som härrör från tidigare ackordsförhandling, jfr 39 § i 1899 års ackordslag.²³ Därefter kommer fordran på lön och annat vederlag för arbete. Från denna förmånsrätt undantages vederlag åt "tillitsmann" (t.ex. styrelseledamot eller vald revisor) i denna hans egenskap hos bolag, korporation eller stiftelse samt vederlag åt "forretningsförare". Lönefordringens förfallotid får inte ligga mer än sex månader före den s.k. fristdagen.²⁴ I fråga om fast lön är förmånsrätten begränsad till tre månaders lön. Avser fordringen annat vederlag, är förmånsrätten begränsad till tre gånger så

mycket som vad arbetstagaren genomsnittligt har tjänat i månaden under de sista tolv månaderna före fristdagen eller under de av dessa månader som han varit i tjänst. Förmånsrätten omfattar även intjänad semesterersättning under 27 månader. Vidare gäller den — i samma utsträckning som förmånsrätten för vanlig lön — för ersättningskrav mot arbetsgivaren på grund av förlopad arbetsförtjänst och för pensionsfordran. Lika förmånsrätt har slutligen fordran på vissa familjerättsliga underhållsbidrag för de sista sex månaderna före fristdagen.

Enligt 4 § utgår därefter fordran på vissa skatter och allmän omsättningsavgift.

I 5 § föreskrivs, att förmånsrätterna enligt 3 och 4 §§ också gäller för ränta på fordringen och för indrivningskostnad.

6 § behandlar verkan av att förmånsberättigad fordran övergår till ny borgenär.

Enligt 7 § skall utdelning efter alla andra fordringar tillkomma dels krav på tilläggs-skatt och tilläggsavgift som följd av oriktiga eller ofullständiga upplysningar till skattemyndigheterna samt andra skatte- och avgiftskrav av motsvarande slag, dels böter och viten enligt lag samt konfiskation som är straff.

Den norska kommittén har under det nordiska samarbetet utformat *preliminärt förslag* (av mars 1968) till ändrade regler om förmånsrätt i konkurs och vid dödsboskifte.²⁵ Enligt detta förslag upphävs skatte-

²² Jfr norska betänkandet s. 6, SOU 1933: 1 s. 50 och 60 samt Benckert-Hessler s. 10. Se även SOU 1964: 10 s. 48 f.

²³ Se norska betänkandet s. 15.

²⁴ Fristdagen är i princip dagen för konkursöppningen. Enligt gällande norska konkurslag av år 1863 (12 §) anses konkurs öppnad, när gäldenärens konkursansökan ingivits till rätten eller — om inte gäldenären själv gjort ansökan — rätten fattat beslut om konkurs. Fristdagen kan i förekommande fall också vara t.ex. dagen för ansökan om offentlig ackordsförhandling. Se 2 § i prioritetslagen.

²⁵ Bestämmelserna är avsedda att ingå som 9 kap. i en samlad "lov om fordringshavernes dekningsrett". Slutligt betänkande i ämnet föreligger inte ännu.

privilegiet helt. Även förmånsrätten för underhållsbidrag utgår. Beträffande förslaget i övrigt kan nämnas, att massafordringar och därmed likställda krav skall utgå med bästa rätt. Fordringarna har i lagtexten preciserats på följande sätt.

1. Rimelige omkostningar ved skyldnerens begravelse hvor dødsfallet har funnet sted før frist-tidspunktet.²⁶

2. Omkostningene ved bobehandlingen, derunder rimelige omkostninger påført rekvirenten i forbindelse med begjæringen om åpning av konkurs.

3. Andre forpliktelser påført skyldnerens bo under bobehandlingen.

4. Omkostningene ved en umiddelbart forutgående gjeldsforhandling eller et offentlig dødsboskifte.

5. Andre forpliktelser påført skyldnerens bo under en umiddelbart forutgående gjeldsforhandling eller offentlig dødsboskifte.

I massekonkurs er de krav som er nevnt i første ledd nr. 4 og 5 dividendekrav.

Efter massafordringarna følger enligt förslaget löneprivilegiet. Det omfattar fordran på lön eller annat arbetsvederlag som intjänats under de sista tre månaderna före eller de första tre månaderna efter fristdagen. Undantagna från förmånsrätt är vederlag åt "tillitsmann" och åt arbetstagare, som utövat eller kunnat utöva ett väsentligt inflytande över gäldenärens rörelse i kraft av sin ställning såsom rörelsens ledare eller som ensam eller tillsammans med sina närmaste ägt en väsentlig del av rörelsen. Gällande förmånsrätt för semesterersättning bibehålls. Pensionsfordran och ersättning för förlorad arbetsförtjänst får förmånsrätt i samma utsträckning som vanlig lönefordran. Löneprivilegiet omfattar även räntor intill fristdagen och indrivningskostnader.

Förslaget innehåller härefter bestämmelser om förmånsrätt vid överlåtelse av lönefordran o.l. samt om oprioriterade fordringars ställning. Efter alla andra fordringar går tre grupper av krav i följande turordning. Den första gruppen består av vissa räntor efter fristdagen m.m. Den andra

gruppen, som har två undergrupper med sinsemellan lika rätt, omfattar dessa krav:

a. Fordring på tillleggsskatt eller tillleggsavgift pålagt som fölge av uriktige eller ofullständige opplysninger til skattemyndighetene, og annen skatte- eller avgiftsfordring av tilsvarende art.

b. Tvangsmulkt (mulkt = vite) fastsatt med hjemmel i lov, straffebot, konvensjonalbot i den utstrekning den ikke er erstatning for lidt tap, samt inndragning.²⁷

Den tredje gruppen avser fordringar på grund av gåvolöften.

Framställningar om lagändringar m.m.

Till lagberedningen har överlämnats olika framställningar som rör förmånsrättsordningen. Vissa av dem är av äldre datum och var föremål för uppmärksamhet redan av byggnadsborgenärsutredningen, som år 1946 avlämnade betänkande med förslag till lag om tryggnad av byggnadsarbetarens lönefordran m.m. (SOU 1946: 62). Här avses riksdagens skrivelse 1938: 96 med begäran om utredning rörande förmånsrätten för arbetslöner m.m.²⁸ samt framställning den 30 december 1939 från justitieombudsmannen till Kungl. Maj:t angående skyldighet i visst fall för konkursförvaltare att vid försäljning av fast egendom lämna överexekutor uppgift på borgenärer, som har fordran med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB, jämte liknande framställning den 25 juli 1940 från Samverkande byggnadsfackförbunden. De båda senare framställningarna har beredningen beaktat i Utsökningsrätt VIII (vid förslaget till lag om ändring i KL).

Landsorganisationen i Sverige (LO) har till chefen för justitiedepartementet ingivit en framställning den 25 juni 1962 angående

²⁶ Med frist-tidspunktet avses vid konkurs i princip den tidpunkt då ansökan om s.k. gjeldsforhandling eller konkurs inkom till rätten.

²⁷ I motsats till gällande norsk lag skiljer förslaget inte mellan konfiskation som är straff och annan konfiskation.

²⁸ Överlämnad till beredningen genom beslut i justitiedepartementet 20/1 1964. Jfr SOU 1946: 62 s. 14 och 18.

gemensam nordisk lagstiftning om förstärkt skydd för lönefordran i konkurs m.m.²⁹ LOs skrivelse innehåller följande.

Den tredje nordiska fackliga arbetsrättskonferensen samlad i Oslo den 5—6 oktober 1961 har diskuterat frågan om skyddet för lön. Det har konstaterats att det råder avsevärda olikheter i fråga om det nödvändiga skyddet för lönefordringar i konkurs. I Sverige synes i allmänhet lönefordringarna vara bäst skyddade medan skyddet i de övriga nordiska länderna synes mera ofullständigt. Konferensen, som anser det viktigt att skyddet för lönefordringar görs så starkt som möjligt och som bl.a. med hänsyn till den gemensamma nordiska arbetsmarknaden anser det betydelsefullt med en såvitt möjligt likartad nordisk reglering, har för sin del kommit fram till följande principer att läggas till grund för gemensamma nordiska lagstiftningsåtgärder.

1. Inteckningar i fast egendom bör i princip vika för lönefordran för det sista året. Det svenska systemet, enligt vilket i huvudsak endast sjöpanträtt, handpant i lös egendom samt begravningskostnader går före lönefordran, bör såvitt möjligt eftersträvas om en gemensam nordisk reglering.

2. Alla arbetstagare skall ha rätt till prioritet för lönefordringar för det sista året före konkursen och någon skillnad bör alltså inte som för närvarande förekommer göras mellan olika grupper av arbetstagare.

3. Principiellt bör lönefordringarna också vara prioritetssäkrade vid specialexekution.

4. Med hänsyn till svårigheterna att vända sig mot arbetsgivarna är det nödvändigt att för arbetstagarna inom byggnadsindustrin tillskapa en ordning som ger ett annat och effektivare skydd för lönefordringar i konkurs. Skyddet bör ges den utformningen att en särskild förmånsrätt införes för sådan fordran gällande i den fasta egendom, till vilken lönefordringen hänför sig.

5. Prioritet för fordringar på pension, aktuell eller framtida, är ett särskilt spörsmål.

Konferensen anser det betydelsefullt att frågan om en förstärkning av skyddet för arbetstagarnas lön i konkurs snarast möjligt görs till föremål för en gemensam nordisk lagstiftning och att man därvid bör beakta de synpunkter som ovan framförts. Konferensen föreslår därför resp. landsorganisationer att göra framställningar till regeringarna om åtgärder i den riktning som av konferensen föreslagits.

Liknande framställning från landsorganisationen i Danmark har beträffande punk-

terna 1, 2, 4 och 5 överlämnats till den danska konkurslagskommittén.³⁰ Denna framhåller i betänkandet Konkursordenen, att ett avskaffande av skatteprivilegiet skulle medföra en väsentlig förstärkning av lönefordringarnas ställning, varigenom behovet av de i framställningen förordade ändringarna skulle minska. De under punkterna 1 och 4 ifrågasatta principerna innebär enligt kommittén en betydande försvagning av realkrediten, vilket är mycket betänkligt med hänsyn till den framträdande roll som denna kreditform spelar i det ekonomiska livet. Kommittén skall dock ånyo överväga saken i samband med översyn av reglerna om pants ställning i konkurs. Punkt 2 anser kommittén vara en fråga främst för svenska förhållanden, och punkt 5 har endast mycket begränsad betydelse i Danmark.³¹ — Enligt vad det finska justitieministeriet upplyst i yttrande till Nordiska rådet har en särskilt tillsatt kommission i Finland avstyrkt, att vid den tredje nordiska fackliga arbetsrättskonferensen föreslagna reformer förverkligas. Som framgått övervägs den finska förmånsrättsordningen nu av en särskild kommitté. — Vid utarbetandet av den proposition som låg till grund för gällande förmånsrättslag i Norge förelåg också de önskemål som framkommit vid arbetsrättskonferensen. De principer som kommit till uttryck under punkterna 1 och 4 ansågs i propositionen vara betänkliga med hänsyn till realkrediten. Frågan hänsköts till *Sivillovbokutvalget* för att beaktas i samband med revision av pantlagstiftningen.³²

Under år 1967 har inom Nordiska rådet — bl.a. med hänvisning till den tredje nordiska fackliga arbetsrättskonferensen — väckts förslag angående enhetlig nordisk lagstiftning om förstärkt skydd för arbetstagares lönefordran i konkurs (medlemsförslag nr A 141/j). Förslaget har remissbe-

²⁹ Överlämnad till beredningen genom beslut av Kungl. Maj:t 19/10 1962.

³⁰ En särskild kommitté som behandlar utmätning har anmodats att ta upp p. 3.

³¹ Konkursordenen s. 20.

³² Se Ot. prp. 1962—63: 8 s. 14.

handlats, men Nordiska rådet har ännu ej tagit slutlig ställning.

Till beredningen har vidare överlämnats fyra framställningar till chefen för justitiedepartementet om förmånsrätt för revisors arvode, nämligen den 22 mars 1966 från Föreningen auktoriserade revisorer, den 5 april 1966 från aukt. revisorn Jan Hellström, Stockholm, den 14 juni 1966 från Svenska revisorsamfundet och den 14 juni 1967 från Handelskamrarnas centrala revisorsnämnd.

Slutligen har ytterligare två framställningar till chefen för justitiedepartementet överlämnats till beredningen, den ena av den 20 juli 1966 från Sveriges speditörförbund med önskemål om att speditörer får förmånsrätt i uppdragsgivarens konkurs för gjorda utlägg för tullbelopp och frakter m.m. samt den andra av den 5 juli 1967 från Sveriges grossistförbund med hemställan om att förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter enligt 17 kap. 12 § HB upphävs utan dröjsmål.

För att få uppgifter om praktiska erfarenheter bl. a. av gällande förmånsrättsordning och om önskade lagändringar gjorde beredningen år 1962 en enkät hos mer än 600 myndigheter och sammanslutningar. Därvid tilldrog sig förhållandet mellan lönefordringar och fastighetsinteckningar stort intresse. I bilaga till detta betänkande (bil. A) redogörs för enkätsvarens innehåll i angivna hänseende.

3 Allmän motivering till ny förmånsrättsordning

Vår gällande förmånsrättsordning är mycket föråldrad. De regler som infördes genom 1734 års lag är alltjämt i sina huvuddrag gällande rätt. Någon fullständig revision av förmånsrättsordningen har sålunda inte ägt rum därefter.¹ Den har emellertid genom årens lopp underkastats en mängd ändringar och tillägg, som i regel skett i samband med lagstiftning på andra områden, och så småningom blivit mycket svåröverskådlig. I fråga om flera slags fordringar som nu avses i 17 kap. HB föreligger överhuvud ej längre något praktiskt behov av förmånsrätt. Beträffande andra fordringar ter sig numera deras privilegiering godtycklig eller stridande mot de principer som bör gälla för en välgrundad fördelning borgenärer emellan. Det är ganska naturligt, att den successiva utbyggnad av förmånsrättsordningen som skett utan någon systematisk revision har utmynnat i ett otillfredsställande tillstånd.

Den svenska förmånsrättsordningen avviker i väsentliga stycken från vad som gäller i Danmark och Norge. Även mellan svensk och finsk rätt finns betydande olikheter. Beredningen har med de kommitterade från Danmark, Finland och Norge överlagt om riktlinjer för ny lagstiftning på området. Det är uppenbart ett viktigt önskemål, att inom Norden gäller så lika regler som möjligt.

Utgångspunkterna är emellertid så vitt skilda att det inte syntts möjligt att åstadkomma en gemensam lagstiftning. Man har därför inriktat sig på att söka enas om vissa principer som bör iakttagas vid revision av förmånsrättsordningen i de olika länderna.²

I den svenska förmånsrättsordningen behandlas även den företrädesställning som följer med panträtt eller retentionsrätt. I Danmark och Norge behandlas dessa borgenärer i princip som separatister. De har m.a.o. i huvudsak samma ställning som om egendomen sålts till dem. Upplåtelse av panträtt kan ju också sägas innebära en villkorlig överlåtelse av egendomen. I Finland behandlas panträtt i fast egendom fristående från förmånsrättsordningen, medan handpant behandlas inom dess ram.

Här bör även nämnas, att det föreligger stor skillnad inom Norden i fråga om de

¹ Samlade bestämmelser om förmånsrätt för fordran ingick i lagkommitténs förslag till handelsbalk år 1815 (18 kap.) och till allmän civillag år 1826 (22 kap. HB) samt lagberedningens förslag till handelsbalk m.m. år 1850 (22 kap.). Konkurslagskommitténs förslag till konkurslag m.m. år 1859 innehöll också förslag till ändring i vissa delar av 17 kap. HB. På grundval av det materialet reformerades förmånsrättsordningen partiellt år 1861 (SFS nr 59). Jfr även 1911 års betänkande s. 516 f.

² Vid nord. juristmötet 1928 i Köpenhamn behandlades ämnet "Om principerna för en gemensam nordisk lagstiftning om förmånsrätter under konkurs". Se förhandlingarna från mötet s. 92 ff.

belastningar i form av legal panträtt³ eller likartad säkerhetsrätt som åvilar eller kan läggas på fast egendom. För Sveriges del kan t.ex. erinras om 1966 års lagstiftning om gemensamhetsanläggningar, varigenom skapats en säkerhetsrätt som kan gälla stora belopp och går före panträtt på grund av inteckning. Att åstadkomma rättslikhet inom Norden i fråga om alla reallaster på fast egendom torde f.n. ej vara möjligt.

En viktig olikhet mellan svensk å ena samt dansk, finsk och norsk rätt å andra sidan är, att lönefordringar m.m. hos oss utrustats med en allmän förmånsrätt som går före panträtt i fast egendom. I de övriga länderna är denna panträtt skyddad mot sådan risk, frånsett vissa speciella undantag. Frågan om det är möjligt att här uppnå en gemensam ordning i de nordiska länderna berörs i den förutnämnda framställningen från LO och medlemsförslaget i Nordiska rådet om löntagarnas ställning. Något förslag om ändring av dansk, finsk eller norsk rätt på denna punkt har inte framförts av de danska, finska eller norska kommittéerna. Medlemsförslaget i nordiska rådet har ännu inte slutbehandlats. Beredningen utgår från att den för sin del måste i nuvarande läge ta upp frågan enbart ur svensk synpunkt.

Beredningen vill erinra om att löneprivilegiet endast gäller i konkurs. Med hänsyn till att fordringar med allmän förmånsrätt i första hand bör tillgodoses ur sådan egendom som inte besväras av särskild förmånsrätt kan allmänna förmånsrätter knappast komma i fråga annat än vid general-exekution. Byggnadsborgenärsutredningen tog på sin tid utan framgång upp frågan om företrädesrätt för vissa byggnadsborgenärer även vid special-exekution i fast egendom (se SOU 1946: 62). Beredningen har inte ansett sig kunna upptaga denna svårlösta fråga om tillskapande av en ny legal panträtt i fast egendom. Nyssnämnda utredning rörde bl.a. frågan om säkerställande av byggnadsarbetarens rätt till betalning, när entreprenör blir insolvent och byggherren ej svarar för

hans skulder. Inte heller i den delen ansågs förslaget genomförbart. Problemet är gemensamt för alla fall, när mellanhand anlitas för arbeten som i större eller mindre mån kommer uppdragsgivaren till godo. I viss utsträckning kan arbetstagarorganisationerna tillvarata de av mellanhand anlitate arbetstagarernas intressen.⁴ Att förluster ändå inträder ibland är dessvärre oundvikligt. Vid en välbehövlig, mer eller mindre omfattande revision av lagstiftningen om sysslomannaskap bör i första hand övervägas, om ett begränsat personligt ansvar bör gälla för byggherren. Även en sådan lagstiftning faller utom ramen för beredningens uppdrag.

Det är inte endast beträffande fast egendom som en grundläggande skillnad föreligger inom de nordiska länderna. I vårt land kan en borgenär få förmånsrätt i lös egendom genom företagsinteckning. Institutet ersätter tidigare regler om förlagsinteckning och inteckning i jordbruksinventarier. Även denna förmånsrätt kan trängas ut av lönefordringar m.m. I Finland finns lösöreinteckning, vars ställning liknar den svenska företagsinteckningens. I Norge tillgodoses motsvarande kreditbehov av underpant i gäldenärens lösa egendom som går före bl.a. lönefordringar. Motsvarande ordning har på senare tid införts i Danmark. I det nordiska samarbetet har hithörande regelkomplex lämnats utanför. Beredningen utgår från att även frågan om företagsinteckningshavares ställning måste behandlas enbart ur svensk synpunkt.

Beredningen övergår här efter till spörsmålet, hur ramen för en ny svensk förmånsrättsordning bör bestämmas från angivna utgångspunkter. Enligt beredningens mening

³ Beteckningen panträtt används i JBFörslaget endast för de fall då rättigheten upplåtits genom överlämnande av pantbrev (konventionell panträtt), se nedan s. 112 not 5.

⁴ Här kan nämnas, att Svenska byggnadsarbetareförbundet instiftat en garantifond med uppgift att garantera medlemmarna intjänade arbets- och semesterlöner vid arbetsgivares konkurs eller betalningsinställelse.

bör liksom f.n. även panträtter i fast och lös egendom intagas i förmånsrättsordningens reglering. Detsamma gäller retentionsrätt i lös egendom. Särskilt om lönefordringar m.m. alltså i större eller mindre utsträckning skall gå före panträtt i fast egendom och företagsinteckning torde det överhuvud knappast vara möjligt att ge överskådliga regler, om man ej behandlar även pant- och retentionsrätter inom förmånsrättsordningens ram. Man kan möjligen fråga sig, om inte även det skydd som följer med äganderättsförbehåll borde regleras i samma lag. Beredningen har inte ansett detta lämpligt. Visserligen finns f.n. i 17 kap. HB en uttrycklig bestämmelse, enligt vilken egendom som ej tillhör gäldenären skall uttagas ur boet och alltså ej svara för hans skulder. Regeln omfattar inte bara sådana fall då gäldenären köpt egendom under äganderättsförbehåll från säljarens sida utan även alla andra fall då gäldenären i sin besittning har egendom som ej tillhör honom. Förmånsrättsordningen synes emellertid inte behöva innehålla bestämmelser om separationsrätt, som bekräftar att äganderätten är skyddad när den som har annans egendom i sin besittning råkar i konkurs eller utmätning sker hos honom.⁵ Konkursen eller utmätningen omfattar endast gäldenärens egendom.

Av det sagda följer, att en ny förmånsrättsordning hos oss måste omfatta förmånsrätter av inbördes mycket olika beskaffenhet. I detta hänseende bör först framhållas, att vissa förmånsrätter — främst de som grundas på panträtt — gäller endast i viss närmare bestämd egendom. Beredningen betecknar i sitt lagförslag förmånsrätt av detta slag som "särskild förmånsrätt". Andra förmånsrätter gäller i princip i all gäldenärens egendom, i viss utsträckning före och i övrigt efter särskilda förmånsrätter. Förmånsrätt som i princip skall gälla i all gäldenärens egendom betecknas i lagförslaget som "allmän förmånsrätt". Terminologin överensstämmer med vad som länge varit brukligt, främst i doktrinen men även på

vissa ställen i lagtext. Enligt gällande rätt kan allmän förmånsrätt inte åberopas annat än i konkurs, medan särskild förmånsrätt kan åberopas såväl vid utmätning som i konkurs. Beredningen anser, att denna skillnad måste bibehållas. Liksom enligt gällande lag bör som grundläggande princip gälla, att fordringar med allmän förmånsrätt i första hand skall betallas ur egendom vari särskild förmånsrätt inte gäller. Allmän förmånsrätt kan med hänsyn härtill ej tillämpas annat än vid generalexekution i gäldenärens bo.

De olika förmånsrätter som nu gäller hos oss har vitt skilda motiv. Att så måste vara förhållandet följer redan av att panträtter o.l. inordnats i förmånsrättsordningen. I en ny förmånsrättsordning bör ej upptagas andra förmånsrätter än sådana som är väl motiverade. En ledande princip måste vara att borgenärerna behandlas lika, om inte verkligt bärande skäl finns för att göra åtskillnad. Vid de nordiska överläggningarna har detta enhälligt understrukits.

Motivet till panträtt är som bekant, att den skall möjliggöra för gäldenären att få realkredit. Betydelsen av realkrediten är alltför välkänd för att behöva närmare belysas. Ur rättslig synpunkt brukar anses, att pantens ägare genom upplåtelse av panträtt gjort en avhändelse som, om den uppfyller lagens formkrav, måste respekteras lika väl som skedda försäljningar o.l.

I fråga om fast egendom är panträtten och realkrediten baserad på inskrivning (inteckning) som blivit föremål för nyreglering i JBFörslaget. Panträtten förutsätter upplåtelse från ägarens sida. Den tidigare

⁵ Ang. separationsrätten se bl.a. motiven hos lagkommittén 1826 s. 225, Benckert-Hessler s. 6 f, Gedda s. 16 ff, Lawski s. 419, Undén I s. 71 f och Walin i Festskrift tillägnad Birger Ekeberg (1950) s. 532 ff.

Bestämmelser om separationsrätt finns också i lagen 5/5 1944 (nr 181) om redovisningsmedel och lagen 9/6 samma år (nr 302) om köparens rätt till märkt virke. Jfr även 194 och 194 a §§ KL samt lösöreköpsförordningen 20/11 1845 (nr 50 s. 1).

tvångspanträtten för ogulden köpeskilling har (frånsett övergångsförhållanden) inte upptagits i JBFörslaget. En viktig fråga, som närmare behandlas i det följande (4 kap.), rör förhållandet mellan löneprivilegiet och panträtt i fast egendom. Vad här sagts om fast egendom gäller också tomträtt.

Behovet av realkredit tillgodoses vidare genom lagstiftningen om inteckning i fartyg och om inteckning i luftfartyg och reservdelar till sådant fartyg. Beredningen har inte ansett sig böra närmare gå in på frågan, huruvida materiella ändringar i denna lagstiftning är påkallade. Spörsmålet om kreditsäkerhet i fartyg är under utredning av sjölagskommittén.

Även företagsinteckning avser att skapa ett kreditunderlag. Lagstiftningen därom är ny och beredningen har inte haft anledning att överväga någon ändring av dess grundvalar. Bl.a. utgår beredningen från att lönefordringar som utrustas med allmän förmånsrätt skall fortfarande vid behov gå före företagsinteckning.

Utöver konventionell panträtt och företagsinteckning finns en rad säkerhetsrätter som följer direkt av lag och sålunda inte förutsätter upplåtelse från gäldenärens sida. Detta gäller både fast och lös egendom.

De säkerhetsrätter som f.n. utan vanlig inskrivning gäller i fast egendom förutsätter i viktigare fall ett handlande från gäldenärens sida eller en offentlig förrättning, i vilken gäldenärens fasta egendom ingått. En del av de säkerhetsrätter som här avses är föräldrade och kan utmönstras. Beträffande andra är det uppenbart, att de måste finnas kvar. Inom den nu aktuella gruppen har nyligen tillkommit förmånsrätt som grundas på lagstiftningen om vissa gemensamhetsanläggningar. Som angivits i det föregående kan det här vara fråga om mycket stora fordringsbelopp. I doktrinen har fordringsägarens rätt i hithörande fall brukat betecknas som panträtt.⁶ Den gäller också mot ny ägare. Beredningen har ej velat använda denna terminologi, eftersom JBFörslaget be-

tecknar inteckningshavares rätt som pant-rätt i fast egendom och det ej synes önskvärt att utsträcka termens användning där-utöver.

Bland legala panträtter i lös egendom kan nämnas sjöpanträtterna vilka med varierande förmånsrätt gäller för vissa slag av fordringar. I viss utsträckning har panträtten i dessa fall skapats för att gäldenären eller hans representant skall kunna få kredit utan någon särskild pantförskrivning. I andra fall upp bärs panträtten av billighetsskäl. Frågan i vilken utsträckning sjöpanträtter bör finnas hör till sjörätten som är föremål för revision av sjölagskommittén. I detta sammanhang kan nämnas att beställare av fartyg och partredare f.n. har förmånsrätt för vissa förskott. Bestämmelserna härom kan antagas bli överflödiga i samband med genomförande av kommitténs blivande förslag. I avvaktan därpå torde de t.v. böra få stå kvar i förmånsrättsordningen.

Beredningen har även i övrigt, frånsett vissa undantagsfall, ansett det ligga utanför dess uppdrag att undersöka vilka legala panträtter som bör bestå och behandlar i stort sett endast deras placering i förmånsrätts-hänseende.

Närbesläktad med legal panträtt är retentionsrätt, dvs. rätt att hålla kvar gäldenärs egendom som säkerhet för fordran. Den retentionsrätt som av gammalt tillkommit hantverkare och därmed jämställda rubriceras f.ö. numera ofta som panträtt, sedan rättighetshavaren utrustats med befogenhet att realisera egendomen. Beredningen går i stort sett förbi frågan i vilka fall retentionsrätt bör föreligga, men behandlar däremot placeringen av retentionsrätt i förmånsrättsordningen. Beträffande den retentionsrätt som tillkommer jordägare och hyresvärd för fordran mot arrendator resp. hyresgäst har beredningen dock ansett sig böra undersöka, huruvida den bör finnas kvar. Retentionsrätten intager i dessa fall en särställning såtillvida som jordägaren och hyresvärden

⁶ Se nedan s. 112 not 5.

ej har egendomen direkt i sin besittning. Särställningen i gällande lag understryks också av att jordägare och hyresvärd i motsats till andra retinenter har förmånsrätt först efter lönefordringar. Beredningens överväganden har utmynnat i förslag om att retentionsrätten för jordägare och hyresvärd skall ersättas av en rätt att få omedelbar utmätning hos arrendatorn resp. hyresgästen, när klar och förfallen fordran på grund av avtalet föreligger. Beträffande rätten att hålla kvar gods till säkerhet för fordran mot hotellgäst m.fl. föreslås en särskild lag, som tillika ger rätt för fordringshavaren att sälja det kvarhållna godset.

Hyresvärd och jordägare har enligt 17 kap. 5 och 6 §§ HB även förmånsrätt i viss omfattning som dock inte är kongruent med deras retentionsrätt. Trots önskemålet att antalet förmånsrätter minskas är det enligt beredningens mening befogat att i viss begränsad omfattning behålla förmånsrätt för hyresvärd och jordägarers fordringar.

Beredningen vill nämna, att den beträffande hyra och arrende varit i tillfälle att samråda med representanter för hyreslagstiftningssakkunniga och arrendelagsutredningen, vilka med hänsyn till beredningens arbete inte ansett sig själva böra ta upp hit hörande spörsmål till behandling.

Enligt 17 kap. 8 och 9 §§ HB ger även utmätning upphov till förmånsrätt, såväl när lös som när fast egendom tagits i mät. I dansk och norsk rätt betecknas fordringsägarens rätt i motsvarande fall som panträtt, medan enligt finsk rätt utmätning i lös egendom medför såväl panträtt som förmånsrätt.⁷ Oavsett den terminologiska frågan är det uppenbart, att utmätning måste under vissa villkor trygga fordringsägarens rätt. Beredningen har ansett det ändamålsenligt att liksom f.n. behandla utmätningsborgenärernas ställning i förmånsrättsordningen. Det kan påpekas, att beredningen inte funnit sig böra i detta sammanhang överväga, huruvida även kvarstad och skingringsför-

bud bör ge företrädesrätt till betalning ur den berörda egendomen. Frågan sammanhänger med den framtida utformningen av dessa institut, vilken skall behandlas vid det fortsatta arbetet på en ny utsökningsbalk.

Beredningen övergår härefter till behandling av de allmänna förmånsrätter som nu stadgas i 17 kap. HB (4, 6 a och 10—12 §§). Som förut nämnts gäller de endast i konkurs.

I 17 kap. 4 § HB stadgas bl.a. allmän förmånsrätt med anledning av en del kostnader som närmar sig konkurskostnader. Det torde inte vara behövt att i detta sammanhang gå närmare in på dessa poster som saknar större ekonomisk betydelse för konkursboet. Man kan diskutera, huruvida de bör helt likställas med konkurskostnader eller behandlas som fordringsanspråk med förmånsrätt. Beredningen har ansett det senare alternativet vara det lämpligaste. En del andra speciella fordringar som nämns i lagrummet har numera inte sådan betydelse att de bör vara utrustade med förmånsrätt. Beredningen kan i dessa delar hänvisa till vad som sägs i motiveringen till de särskilda bestämmelserna i beredningens förslag (vid 12 och 13 §§ FRO).

De viktigaste fordringar som behandlas i 17 kap. 4 § HB gäller arbetstagares löner och pensioner. Vid de nordiska överläggningarna har alla varit eniga om att lönefordringar bör ha förmånsrätt i lämplig omfattning. Arbetstagarna är i allmänhet för sin och familjens försörjning beroende av sina löpande löneinkomster. Det kan inte begäras, att de skall kunna bedöma arbetsgivarens solvens eller, om de tvivlar på denna, hinna lämna företaget i tid. Om arbetstagarna har bestämmande inflytande över det företag där de arbetar, är visserligen läget ett annat men en sådan ordning hör hos oss, fränsett mindre familjeföretag o.l., till undantagen. Starka sociala skäl talar sålunda alltjämt för att arbetstagarna skall ha förmånsrätt för oguldna lönefordringar.

⁷ Se nedan s. 129 not 1.

Vad särskilt angår lön under uppsägnings-
tid är förmånsrätten motiverad av att det
kan vara svårt för arbetstagarna att finna
nya arbetstillfällen, när ett företag läggs
ned.

Ett viktigt problem i detta sammanhang,
nämligen förhållandet mellan löneprivilegiet
och panträtt i fast egendom eller tomträtt,
har redan berörts i det föregående. Förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB går f.n. före
alla särskilda förmånsrätter i fast egendom,
när den lösa egendomen ej förslår. Lönepri-
vilegiet kan därför bl.a. tränga undan in-
teckningar i fast egendom, t.o.m. sådana som
gäller med bästa rätt i den egendomen.
Denna kontroversiella fråga har ingående
diskuterats med beredningens rådgivande
nämnd liksom med beredningens särskilt
tillkallade sakkunniga. Någon enighet har
inte kunnat uppnås. Arbetstagarnas repre-
santanter i den rådgivande nämnden har in-
te funnit, att någon ändring av gällande lag
är motiverad. Beredningen, som ansett att
man inte kan bli stående vid nuvarande ord-
ning, har utarbetat olika förslag som kan ge
möjlighet att minska de överraskningsmo-
ment för in-teckningshavare som är förena-
de med det nuvarande systemet. Det är tyd-
ligt, att varje ändring som går i den rikt-
ningen och enbart håller sig inom förmåns-
rättsordningens ram måste medföra att löne-
borgenärerna blir sämre ställda i motsvaran-
de mån, om de och deras organisationer in-
te kan anpassa sitt handlande efter de nya
reglerna. Beredningens strävan har varit att
ge anvisning på lösningar som i en eller an-
nan form kan användas vid statsmakternas
ställningstagande i frågan. För den händelse
överraskningsmomenten för in-teckningsha-
varna inte i skäligen omfattning avlägsnas ge-
nom lagändring inom förmånsrättsordning-
ens ram diskuteras i det följande andra ut-
vägar, såsom försäkring eller statlig ersätt-
ning. Något förslag härom framläggs emel-
lertid ej av beredningen.

Välgående sociala skäl talar även för att
pensionstagare bör skyddas. Detta önske-
mål är numera, sedan allmän tilläggspension

(ATP) tillkommit, mindre aktuellt än tidi-
gare. I samband med den nya lagstiftningen
om tryggnad av pensionsutfästelse m.m.
infördes genom 6 a § i 17 kap. HB en
begränsad förmånsrätt för fordran på fram-
tida pension. Denna förmånsrätt, som kom-
mer att successivt upphöra, har upptagits i
sak oförändrad i beredningens förslag. I
fråga om förmånsrätt för aktuella pensions-
poster som utestår när pensionsgivaren rå-
kar i konkurs eller som förfaller under kon-
kursen föreslår beredningen viss jämkning i
vad som nu gäller enligt 17 kap. 4 § HB.
I det nordiska samarbetet har man inte
kunnat tänka sig att lägga fram förslag om
att fordringar på framtida pension generellt
skall vara utrustade med förmånsrätt. För
vårt lands del prövades frågan vid tillkoms-
ten av den nyssnämnda lagstiftningen. Re-
sultatet blev, att någon sådan förmånsrätt
ej tillskapades.

Som förut nämnts innehåller 17 kap. 10 §
HB bestämmelser om förmånsrätt för omyn-
digs fordran hos förmyndaren och för fordran
mot god man som avses i FB. Den grun-
das väsentligen på billighetsskäl. FB inne-
håller skyddsregler i olika hänseenden som
syftar till att hindra obehöriga dispositio-
ner av förmyndaren eller gode mannen. I
den mån dessa regler fungerar saknas be-
hov av förmånsrätt. Tyvärr finns alltid vis-
sa luckor. De brister som förmyndarskaps-
rätten företer i detta hänseende har i fråga
om boutredning sin motsvarighet i bristen
på effektiv kontroll över boutredningsman.
Beredningen anser det värt att överväga,
huruvida inte någon form av obligatorisk
försäkring bör införas för bägge fallen. Va-
re sig så sker eller ej har det inte synts be-
redningen motiverat, att det skall finnas all-
män förmånsrätt för fordringar mot för-
myndare eller god man i denna hans egen-
skap. Liknande förmånsrätt har avskaffats
i Norge och har även utmönstrats i det dans-
ka förslag som föreligger.

Enligt 17 kap. 11 § HB är allmän för-
månsrätt förenad med en numerärt ganska

stor grupp fordringar av inbördes mycket skilda slag. Därbland märks en hel del redovisningsfordringar mot tjänstemän och föreståndare för vissa inrättningar. Det allmännas förmånsrätt i hithörande fall kan inte numera anses sakligt grundad. De billighetsskäl som kunnat tala för förmånsrätt i andra fall som här är i fråga synes inte heller vara tillräckligt bärande för att motivera förmånsrätt, i den mån fordringar av hithörande slag fortfarande förekommer.

I 17 kap. 12 § HB stadgas förmånsrätt för en rad skattefordringar och andra offentliga avgifter. Dessa krav kan vara mycket stora och slår ofta ut oprioriterade borgenärer helt och hållet. I viss utsträckning ger förmånsrätten underlag för personlig kredit. Det förekommer sålunda, att indrivningsmyndigheterna ger anstånd i förlitan på den förmånsrätt som tillkommer skattefordringen.⁸ Denna form av kreditgivning är dock inte önskvärd med hänsyn bl.a. till att förmånsrätten ej tar sig uttryck i någon form av inskrivning. Förmånsrätten har säkerligen i gångna tider haft sin betydelse för stat och kommun. Läget är numera ett annat. Beredningen har behandlat frågan om skatteprivilegiet i en särskild promemoria och kom därvid till slutsatsen att det bör avskaffas. Över promemorian har yttranden inhämtats från myndigheter och organisationer. I flertalet yttranden har man ställt sig positiv till att förmånsrätten avskaffas. Beredningen vidhåller sin i promemorian uttalade uppfattning att det bör ske.

De fordringar som ej har förmånsrätt bör liksom f.n. ha inbördes lika rätt med undantag för vissa efterställda fordringar på böter o.l. Bland oprioriterade fordringar kan nämnas leverantörers fordringar på betalning för levererade varor, uppdragstagares krav, vanliga lån som ej är tryggade med pant e.l. och skadeståndsfordringar. Hit hör bl.a. även löne- och pensionsfordringar, i den mån de ej är utrustade med förmånsrätt. Härtill kommer enligt förslaget de fordringar som nu har förmånsrätt men ej

längre skall vara prioriterade, framför allt skatter och allmänna avgifter. Med hänsyn till den nya lagstiftningen om vad som hör till fast egendom och om företagsinteckning kommer väl även i fortsättningen ofta det mesta som finns i en konkursgåldenäs bo att tas i anspråk av borgenärer med särskild förmånsrätt på grund av panträtt eller företagsinteckning och borgenärer med allmän förmånsrätt. Förslaget bör dock genom avskaffandet av vissa allmänna förmånsrätter, främst skatteprivilegiet, åstadkomma en förbättring för de oprioriterade borgenärerna.⁹

Liksom gällande lag innehåller beredningens förslag bestämmelse om att vissa fordringar skall betalas först efter vanliga oprioriterade fordringar. Denna grupp av efterställda fordringar, som f.n. utgörs av böteskrav o.l., har i förslaget utvidgats till att omfatta även fordringar på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott.

I fortsättningen kommer beredningen att först mera ingående behandla löneprivilegiet (4 kap.) samt frågan om avskaffandet av skatteprivilegiet och vissa andra förmåns-

⁸ Betr. denna praxis se även nedan s. 79.

⁹ I detta sammanhang kan erinras om finansieringsformerna leasing och factoring. Kort uttryckt innebär leasing, att ett företag hyr t.ex. maskiner och kontorsutrustning med bibehållen äganderätt för uthyraren, och factoring, att ett företag pantsätter eller säljer kundfordringar till en finanssär (factorn). Det har diskuterats i vad mån factoring försämrar de oprioriterade borgenärernas ställning (Ekonomisk revy 1966 s. 192). Vad innehavare av företagsinteckning beträffar kan deras säkerhetsunderlag minska vid factoring, nämligen med de pantsatta eller sålda fordringarna. Jfr Nordström s. 56 f och Hessler i SvJT 1968 s. 568 f.

Ang. leasing se Ekonomisk revy 1966 s. 194 ff och 1968 s. 362 ff, Ugeskrift for Retsvæsen 1967 (avd. B) s. 286 ff, TfR 1968 s. 85 ff, Leijonhufvud m.fl., Näringsidkares inteckningslån (Industriförbundets förlag) s. 17 f samt Agell i Benckert-Hessler s. 62 f. Betr. factoring se ytterligare Ekonomisk revy 1966 s. 190 ff, Leijonhufvud m.fl., a.a. s. 31 och Agell i Benckert-Hessler s. 63. Rättsliga problem i samband med leasing och factoring är avsedda att behandlas vid 1969 års nord. juristmöte (se SvJT 1968 s. 346).

rätter (5 och 6 kap.). Vidare behandlas vissa frågor om nya förmånsrätter som beredningen ej ansett böra föranleda förslag, nämligen frågor om förmånsrätt för underhållsbidrag samt för revisorers och speditörers fordringar (6 kap.). Därefter lämnas (7 kap.) specialmotivering till de olika bestämmelserna i beredningens förslag till ny förmånsrättsordning (FRO).

Beredningen vill slutligen erinra om att 1933 års nordiska konkurskonvention innehåller vissa specialregler angående bl.a. tillämpningen av förmånsrätt för skatt eller annan allmän avgift (art. 7). Detta har även satt spår i konkurslagstiftningen (jfr 8 § i 1934 års lag med bestämmelser om konkurs, som omfattar egendom i Danmark, Finland, Island eller Norge). Om nya förmånsrättsordningar genomförs i de nordiska länderna, kan det bli nödvändigt att revidera konkurskonventionen. Med ändringarna torde kunna anstå till den allmänna översyn av konventionen som beredningen förutsätter skola äga rum under det fortsatta nordiska samarbetet.¹⁰

¹⁰ Jfr U VII s. 82.

En av de praktiskt viktigaste frågorna vid arbetet på en ny förmånsrättsordning gäller löneborgenärernas ställning. Beredningen har i det föregående redovisat motiven för löneprivilegiet, vars omfattning ingående diskuterats vid de nordiska överläggningarna. I det följande behandlas huvuddragen i privilegiets utformning, först förmånsrättens omfattning och därefter förhållandet till särskilda förmånsrätter. I specialmotiveringen återkommer beredningen till spörsmål som rör den närmare preciseringen av nya regler i ämnet.

1. Löneprivilegiets omfattning

Förmånsrätten för arbetslön regleras f.n. i 17 kap. 4 § HB. Lagrummet gör skillnad mellan olika arbetstagare. "Betjänter och tjänstehjon" har allmän förmånsrätt i konkurs för lön för hela sista året. Denna regel anses numera i första rummet gälla den arbetstagarkategori som brukar betecknas som tjänstemän. Annan arbetare har allmän förmånsrätt för lön ("dagspenning eller avlöning") som inte stått inne längre än sex månader efter förfallodagen. Gruppindelningen är föråldrad och bestämmelserna oklara.¹

Vid de nordiska överläggningarna har ansetts, att man bör meddela en gemensam bestämmelse om allmän förmånsrätt för arbetstagares lönefordringar, utan någon sådan kategoriindelning som nu gäller hos oss. Därvid har emellertid även rätt enighet om

att vissa företagsledare o.a. med väsentligt inflytande över företaget bör undantagas, medan meningarna varit delade om hur en sådan regel bör närmare utformas.² Beredningen föreslår för sin del, att förmånsrätt inte skall tillkomma den som själv eller jämte närstående ägde väsentligt andel i företaget och som hade väsentligt inflytande över dess verksamhet. Frånsett detta undantag görs i förslaget (13 § FRO) inte någon skillnad mellan olika arbetstagare.

Förmånsrätten bör i första hand avse allt som kan hänföras till lön i olika former och vad som skall utgå som ersättning för lön. Av hänsyn till övriga borgenärens intressen är det emellertid nödvändigt att föreskriva en begränsning.³ Denna begränsning måste

¹ Jfr s. 147 f.

² Jfr s. 150.

³ Förmånsrätten för lön är enligt utländsk lagstiftning regelmässigt tidsbegränsad, ibland i förening med beloppmaximering.

I Frankrike avser löneprivilegiet lön som förfallit inom sex månader före konkursen; i fråga om personliga tjänare gäller förmånsrätten dock vad som förfallit under nästföregående och löpande år (art. 2101 i code civil). I Förbundsrepubliken Tyskland avser förmånsrätten generellt lön som hänför sig till det senaste året före konkursen (61 § Konkursordning, jfr Jæger, Konkursordning 8 uppl. s. 846 ff). I England gäller förmånsrätten normalt för lön som hänför sig till de senaste fyra månaderna före konkursen, dock högst 200 pund för varje arbetstagare (Griffiths, The law relating to bankruptcy... 7 uppl. s. 145 f). I USA är tiden tre månader och maximibeloppet 600 dollar (Laube, 1964 Collier pamphlet edition, Bankruptcy act s. A 116).

enligt sakens natur bli i viss mån skönsmässig.

I allmänhet står arbetstagares lön inte inne hos arbetsgivaren under någon längre tid. Lönen betalas vanligen till tjänstemän månadsvis och till arbetare varje eller varannan vecka eller två gånger i månaden. Om arbetsgivaren dröjer med betalning, torde arbetstagarna ofta själva eller med sina organisationers hjälp få rättelse till stånd. Betalar han ut lönen i vederbörlig ordning, uppkommer givetvis inte någon anhopning av förfallna lönefordringar. Det kan emellertid förekomma, att någon intressent i förlitan på förmånsrätten träder emellan och betalar arbetstagarnas löner när arbetsgivaren kommit i ekonomiska svårigheter. Ett vidsträckt löneprivilegium kan på det sättet möjliggöra en osund kreditgivning.

I det nordiska samarbetet har även begränsningen av löneprivilegiet behandlats. Enligt gällande norska förmånsrättslag, som tillkom år 1963, får förfallotiden inte ligga mer än sex månader före den s.k. fristdagen. Dessutom gäller en beloppsbegränsning till tre månaders lön. I senare utarbetat norskt utkast omfattar förmånsrätten lön som intjänats under de sista tre månaderna före eller de första tre månaderna efter fristdagen. I det danska betänkandet var förmånsrätten inskränkt till lön för arbete under de sista tre månaderna före konkursansökningen eller, vid föregående ackordsförhandling, ansökningen om sådan förhandling och fram till konkursbeslutet. Enligt 1968 års proposition skall förmånsrätten gälla lön som ej förfallit tidigare än sex månader före konkursansökningen eller motsvarande tidpunkt.

Vid beredningens överläggningar med den rådgivande nämnden har arbetstagarnas representanter funnit de danska och norska kommittéförslagen för snäva. Även om ett snävt löneprivilegium för med sig en stramare inställning mot arbetsgivaren och på så sätt kan ha vissa fördelar också från arbetstagarnas synpunkt vill beredningen ej

föreslå, att man går så långt i begränsning av förmånsrätten som förordats i nämnda kommittéförslag. Beredningen förordar, att lönefordran, i enlighet med vad som senare föreslagits i den danska propositionen, skall vara förenad med förmånsrätt, om den inte förfallit till betalning tidigare än sex månader före konkursansökningen. Som regeln bygger på lönefordringens förfallotid och inte på den tid varunder lönen intjänats kommer förmånsrätten att även omfatta ackordsöverskott som intjänats längre tillbaka än sex månader, om det förfallit till betalning inom angiven tid.

Från arbetstagarsidan har hävdats att en sexmånadersfrist inte alltid är tillfyllest och framlagts till övervägande, om inte tiden kunde bestämmas till nio månader eller ett år.⁴ Därvid har särskilt åberopats, att en sexmånadersfrist kan vara för kort när anspråket är tvistigt och arbetsgivaren av den anledningen innehållit betalningen. Det kan då ta sin tid innan arbetstagaren kan få saken utredd och vid behov söka arbetsgivaren i konkurs.

Beredningen anser inte, att man generellt bör utsträcka fristen utöver sex månader med de ökade risker för övriga borgenärer som följer därmed. Denna frist förefaller godtagbar som huvudregel för alla arbetstagare. Däremot synes man böra beakta det speciella behov som nyss nämnts för de fall då anspråket är tvistigt. En undantagsregel för sådana fall synes kunna innehålla, att förmånsrätten är bevarad om talan väckts eller förhandling i bruklig ordning begärts inom sex månader från förfallodagen för fordringen. Talan kan enklast väckas genom ansökan om betalningsföreläggande. Med förhandling i bruklig ordning åsyftas sådan reglerad förhandling som på arbetsmarknaden äger rum mellan parterna eller deras organisationer, oavsett om förhandlingsplikt

⁴ I LOs framställning 25/6 1962 begärdes utan närmare motivering, att alla arbetstagare skulle få förmånsrätt för "det sista året före konkursen".

föreligger eller ej.⁵ Att parterna är bundna av kollektivavtal är ej nödvändigt. Förhandling i samma ordning förekommer även mellan oorganiserade arbetstagare och deras arbetsgivare. Det ligger i arbetstagar sidans intresse att säkerställa bevisning om den tidpunkt då förhandling begärts och detta bör inte möta någon svårighet. Sedan tvisten blivit prövad bör förmånsrätten inte gälla under obegränsad tid. Beredningen föreslår, att den skall bestå om konkursansökan följer inom sex månader från att tvisten blivit slutligt avgjord.

Beredningen har övervägt att bestämma särskilda frister med avseende på offentlig ackordsförhandling. Detta torde dock inte vara behövt. Ackordsförfarandet förutsätter, att alla förmånsberättigade borgenärer tillgodoses fullt ut. Frågan i vad mån förmånsrätt för förfluten tid alltjämt föreligger vid ackordsförhandlingen får bedömas med utgångspunkt från den dag då bedömningen äger rum. Kan aktuella förmånsberättigade lönekrav inte betalas i samband med ackordsförfarandet, brister förutsättningarna för genomförande av ackord. Förmånsberättigad borgenär har också enligt gällande lag om offentlig ackordsförhandling utan konkurs, liksom enligt beredningens förslag i Utsökningsrätt VII, möjlighet att vid behov söka gäldenären i konkurs under förfarandet. Att förlänga fristerna i sådana fall då ackordsförfarande föregått konkurs synes föra för långt.

Även lön som belöper på tid efter konkursansökningsfrågan skall enligt förslaget vara förenad med förmånsrätt.⁶ För många arbetstagare är det svårt att få ny likvärdig anställning, om arbetsgivaren går i konkurs. Det är med hänsyn härtill rimligt, att arbetstagare, som ej anställs av konkursboet, i överensstämmelse med rådande praxis får förmånsrätt för lön under skälig uppsägningstid, om han inte kunnat skaffa sig arbetsinkomst på annat håll. Enligt gällande rätt skall vid bedömning av vad som är skä-

lig uppsägningstid i konkurs hänsyn tas till bl.a. anställningens längd och art. Finns uppsägningstid föreskriven i tjänsteavtalet, bör denna tid godtagas även i konkurs, om inte särskilda skäl föreligger däremot. Längre tid än sex månader får dock enligt förslaget inte åberopas när det gäller förmånsrätten. I kollektivavtal torde endast undantagsvis förekomma längre uppsägningstid än sex månader. Någon avvikelse från uppsägningstid som inom denna ram stadgas i kollektivavtal bör inte ske.

I fråga om förmånsrätt för semesterlön och semesterersättning torde en särskild bestämmelse vara behövt.

I viss utsträckning är även pensionsfordran förenad med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB. Förmånsrätten omfattar fordran på pension som tillkommer pensionstagare på grund av tjänst eller annan arbetsanställning, vilken innehafts av honom själv eller anhörig till honom, och som är förfallen till betalning före den dag från vilken tiden för klander mot utdelningsförslag är att räkna. Den gäller dock inte för längre tid än sammanlagt ett år och ej heller för längre tid tillbaka än ett år innan konkursansökningsfrågan gjordes. Förmånsrätten avser även pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, när gäldenären övertagit ansvaret för pen-

⁵ Enligt 2 kap. 1 § i det mellan SAF och LO träffade huvudavtalet får part i vissa fall inte hänskjuta tvist rörande arbetsvillkor eller förhållandet i övrigt mellan parterna till arbetsdomstolen eller skiljeman, innan parten sökt att genom förhandling i den ordning som föreskrivs i avtalet få till stånd uppgörelse i tvistefrågan. Vill part i anledning av visst förhållande av andra parten kräva lön eller skadestånd eller annan prestation och påkallas för lösande av frågan organisationsmässig förhandling, skall enligt 2 § framställning härom göras utan oskäligt dröjsmål. Av 3 § framgår, att förhandling i första hand skall föras mellan de parter på arbetsplatsen som berörs av frågan under medverkan av lokal organisation, där sådan finns.

På andra områden av arbetsmarknaden förekommer likartad ordning.

⁶ Om konkursboet inträder i tjänsteavtalet, blir arbetstagarens lönekrav för tiden därefter massafordran och frågan om förmånsrätt i motsvarande mån inaktuell.

sionen under de betingelser som anges i 23 och 26 §§ i lagen den 9 juni 1967 (nr 531) om tryggande av pensionsutfästelse m.m. Fordran på intjänad framtida pension är inte förenad med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB (jfr däremot 6 a § i samma kap.).

Enligt beredningens mening bör man i fråga om pensionsförmåner eftersträva så god överensstämmelse som möjligt med förmånsrätten för vanlig lönefordran. Beredningen föreslår, att samma förmånsrätt som för lön skall följa med fordran på pensionsbelopp som tillkommer arbetstagare eller dennes efterlevande för högst sex månader före dagen för konkursansökan och nästföljande sex månader. Den danska propositionen innehåller liksom det danska betänkandet inte någon särbestämmelse angående förmånsrätt för pensionsfordran. Enligt uttrycklig föreskrift i det norska utkastet — liksom i gällande norsk lag — behandlas pensionsfordran på samma sätt som vanlig lönefordran.

Från förmånsrätt för pension som här avses bör undantagas sådana arbetstagare som enligt vad förut sagts inte skulle få förmånsrätt för lönefordran och deras efterlevande. Detta torde ej innebära något principiellt avsteg från gällande rätt. Förslaget innebär, att t.ex. även den som ägde majoriteten i ett företag och hade en mindre framskjuten position i företaget är utesluten från förmånsrätt för pension.

Enligt 17 kap. 6 a § HB äger förmånsrätt i vissa fall rum för fordran på framtida pension. Förmånsrätten, som infördes år 1967 samtidigt med lagen om tryggande av pensionsutfästelse m.m., skall skydda äldre arbetstagare som inte får uppbära full allmän tilläggspension. Den omfattar arbetstagare som är födda år 1907 eller tidigare och deras efterlevande. Förmånsrätten är begränsad på så sätt att intjänad del av utfäst pension inte får antagas avse högre årlig pension än som motsvarar basbeloppet enligt lagen den 25 maj 1962 (nr 381) om allmän försäkring.⁷ Kapitalvärdet uträknas

med ledning av 139 § KL. Från det beräknade fordringsbeloppet skall i förekommande fall avdragas upplupen del av pension enligt allmän pensionsplan eller enligt privat pensionsförsäkring. Med allmän pensionsplan avses sådana allmänna grunder för pensionering av arbetstagare eller arbetstagares efterlevande som innehåller regler om tryggande av arbetsgivarens utfästelse genom kreditförsäkring, avsättning till pensionsstiftelse eller annan likvärdig anordning och som på arbetstagarsidan är godkända av huvudorganisation (se 4 § i 1967 års lag). I överensstämmelse med 17 kap. 4 § HB innehåller 6 a § föreskrift att förmånsrätten även gäller fordran på framtida pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, när gäldenären övertagit ansvaret för pensionsfordringen under de villkor som anges i 23 och 26 §§ i 1967 års lag.

Vad som sålunda föreskrivs i 17 kap. 6 a § HB torde böra i sak oförändrat upptagas i en ny lag (se 14 § i förslaget). Den förmånsrätt varom här är fråga kommer att successivt minska med åren för att så småningom helt upphöra. Det har förutsatts, att rådande praxis i fråga om hinder för huvuddelägare att njuta förmånsrätt för lön o.l. enligt 17 kap. 4 § HB skall ligga till grund även för tillämpningen av 6 a § i samma kap.⁸ Beredningens förslag innehåller en bestämmelse i anslutning härtill.

Frågan huruvida förmånsrätt bör införas att gälla generellt för arbetstagares fordringar på framtida pension har nyligen övervägts i annat sammanhang. I ett år 1965 avlämnat betänkande föreslog pensionsstiftelseutredningen en sådan förmånsrätt, vilken skulle vara placerad i 17 kap. 11 § HB i den mån fordringen inte utgick med förmånsrätt enligt 6 a §. Vid remissbehandlingen avstyrktes förslaget bl.a. av lagberedningen. Chefen för justitiedepartementet ansåg sig inte böra lägga fram förslaget för riksdagen. Härvid åberopades främst de uppenbara

⁷ Basbeloppet för januari 1969 var 5 800 kr (SFS 1968: 757).

⁸ Se SOU 1965: 41 s. 262.

nackdelar och risker för kreditmarknaden som var förknippade med en sådan förmånsrätt. Den skulle komma att avse ett mycket stort belopp (ca 7,5 miljarder kr) som skulle gå före alla oprioriterade fordringar. Även andra skäl mot förmånsrätten åberopades. Frågan kom under prövning av 1967 års riksdag sedan motioner väckts i ämnet. Första lagutskottet (med reservation av en ledamot) ansåg sig emellertid inte böra förorda annan förmånsrätt för ännu ej förfallna pensionsfordringar än den som skulle gälla enligt 17 kap. 6 a § HB och utskottets utlåtande godkändes av riksdagen.

Beredningens förslag intager samma ståndpunkt. I det nordiska samarbetet har man inte kunnat tänka sig att förorda en förmånsrätt av sådan beskaffenhet och omfattning som pensionsstiftelseutredningen föreslog. Arbetstagare har hos oss ett viktigt grundskydd för framtida pension i form av den allmänna tilläggspensionen liksom enligt de allmänna pensionsplaner som gäller enligt avtal mellan arbetsmarknadens parter. Här bör även erinras om det skydd som den allmänt förekommande tjänstegrupplivförsäkringen bereder.⁹

Om fordran som är förenad med förmånsrätt överläts, skall enligt den nyligen antagna 15 a § i 17 kap. HB generellt gälla att förmånsrätten följer fordringen. Motsvarande gäller i allmänhet redan nu. I vissa av de svar som inkom med anledning av beredningens kursenkät framkastades, att man skulle göra avsteg från denna princip beträffande lönefordringar. Ett sådant undantag skulle i viss utsträckning minska de betänkligheter som är förenade med här ifrågakvarande förmånsrätt, eftersom anhopningen av lönefordringar skulle minska i motsvarande mån. Å andra sidan kan man inte bestrida, att överlåtelse av lönefordringar kan ske i fall då det är mycket litet motiverat att hindra förvärvaren att göra förmånsrätt gällande. Det kan också vara svårt att skilja mellan fall, då en verklig överlåtelse skett, och fall, då någon tillskjut

tit medel som i realiteten kommit arbetstägarna till godo utan att han övertagit lönefordringarna, vilka i sådant fall alljämt skulle kunna göras gällande med förmånsrätt. En undantagsbestämmelse inbjuder till kringgående och skapar därmed tillämpningssvårigheter. Beredningen har därför inte ansett sig böra föreslå någon sådan föreskrift. Det danska förslaget och det norska utkastet innehåller inte heller någon undantagsbestämmelse i den angivna riktningen.

2. Förhållandet mellan löneprivilegiet och särskilda förmånsrätter

Frågan om förhållandet mellan den allmänna förmånsrätten för lönefordringar och särskilda förmånsrätter i lös och fast egendom har länge varit föremål för uppmärksamhet. När i det följande talas om löneprivilegiet, inbegrips även pension som skall ha samma förmånsrätt som lön.

Lös egendom

Vad först angår lös egendom framgår av redogörelsen för gällande rätt, att de särskilda förmånsrätter som enligt 17 kap. 3 § HB är förenade med panträtt m.m. inte kan trängas undan av allmän förmånsrätt enligt 4 § eller annan allmän förmånsrätt som stadgas i samma kap. Detta gäller även om panträtt är grundad på in-teckning i fartyg eller luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg och alltså ej är förenad med besittning av det in-tecknade objektet. Utanför 17 kap. HB finns i sjölagen och luftfartslagen bestämmelser om sjöpanträtt och luftpanträtt. Även dessa går före allmän förmånsrätt. Enligt beredningens mening kan det inte komma i fråga att rubba det företräde som f.n. tillkommer nämnda säkerhetsrätter.

Av de särskilda förmånsrätter som i övrigt enligt 17 kap. HB gäller i lös egendom behöver beredningen inte här gå närmare in

⁹ Ang. vad som förevarit i det angivna lagstiftningsärendet se SOU 1965: 41 s. 264 ff, prop. 1967: 83 s. 76 ff (beredningens remissyttrande), 97 ff och 190 (departementschefen) samt 277 (lagrådet), 1LU 38 s. 62 ff och rskr 292.

på förmånsrätterna för beställare av fartyg enligt 5 § andra stycket, för partredare enligt 7 § första stycket, för hyresvärd enligt 5 § första stycket och för jordägare enligt 6 § första stycket i 17 kap. HB. De går alla efter förmånsrätt enligt 4 § samma kap. Även beträffande förmånsrätt på grund av företagsinteckning som nu upptages i 7 § andra stycket gäller, att den går efter löneprivilegiet. I samtliga nu nämnda fall skall enligt förslaget löneprivilegiet liksom f.n. vid behov gå före, i den mån de särskilda förmånsrätterna skall vara kvar.

Enligt 17 kap. 8 § HB medför utmätning av lös egendom, att exekutionsfordringen blir förenad med förmånsrätt i den utmäta egendomen. Denna särskilda förmånsrätt går också efter löneprivilegiet. Det kunde möjligen sättas i fråga, huruvida inte den rätt som vinnas genom utmätning av lös egendom står så nära panträtt i sådan egendom att den i nu förevarande hänseende borde jämsställas därmed. Om förmånsrätt på grund av företagsinteckning alltjämt skall vika för allmän förmånsrätt på sätt beredningen föreslagit, är det emellertid uteslutet att införa en motsatt ordning beträffande förmånsrätt på grund av utmätning under annan förutsättning än att utmätning förklaras medföra bättre förmånsrätt än företagsinteckning. En sådan omkastning skulle gå stick i stäv mot den nyligen genomförda lagstiftningen i ämnet.

Fast egendom

Beträffande härefter fast egendom gäller särskilda förmånsrätter dels direkt på grund av lag enligt 17 kap. 6 § HB och de särskilda lagar som hänvisar till den paragrafen, dels enligt 9 § på grund av inteckning, dels enligt samma 9 § på grund av utmätning. Därtill kommer den förmånsrätt som särskilt tillerkänts Stockholms stads brandförsäkringskontor för premielån. Enligt 17 kap. 13 § HB får i konkurs alla särskilda förmånsrätter i fast egendom vika för löneprivilegiet, om så behövs. De går däremot före allmän förmånsrätt enligt 6 a § eller

senare paragraf i samma kap. (se tredje st. i 6 a §).

De särskilda förmånsrätter i fast egendom som stadgas i 17 kap. 6 § HB (jfr 8 § 1 i förslaget) utgör belastningar som är oskiljaktigt förenade med fastigheten som sådan i vems hand den än kommer. Rätten till betalning ur fastigheten bör i enlighet därmed inte bero av sådana tillfälligheter som om fastighetens aktuella ägare råkar i konkurs. Det bör också särskilt framhållas, att förmånsrätten i en del fall grundas på att fastigheten ingår i en tvångssamfällighet till vilken fastigheten skall lämna större eller mindre bidrag. I detta sammanhang bör särskilt nämnas fordringar enligt 1966 års lag om vissa gemensamhetsanläggningar. Det kan enligt denna lag bli fråga om mycket stora belopp och hela fördelningen av anläggningskostnaden kan förryckas, om ett stort bidrag som åvilar viss fastighet inte kan uttagas ur denna utan måste övervältas på andra fastigheter i samfälligheten. Här är också att märka, att bidragsskyldigheten skall motsvaras av ett värde som tillförts fastigheten. Det är ej rimligt, att konkursgäldenärens borgenärer med allmän förmånsrätt skall få tillgodogöra sig detta värde på bekostnad av andra delägare i samfälligheten, särskilt om dessa tvingats in i samfälligheten mot sin vilja. Beredningen anser på grund av det anförda, att den särskilda förmånsrätt som kommer att gälla i hithörande fall bör vara skyddad mot risken att skjutas åt sidan av löneborgenärerna. Några meningsskiljaktigheter har inte vid beredningens överläggningar med den rådgivande nämnden och särskilt tillkallade sakkunniga framkommit i det hänseendet. I den mån det finns motsvarighet till den förmånsrätt som här är i fråga överensstämmer den ordning som beredningen föreslår med gällande rätt i de övriga nordiska länderna, med ett mycket begränsat undantag i finsk rätt.¹⁰

¹⁰ Jfr bl.a. 4 § i danska tinglysningslagen, 22 § 4 mom. i finska in-teckningsförordningen och 21 § andra st. i norska tinglysningslagen.

Det sagda har även tillämpning på tomt-rätt och leder till att de särskilda förmånsrätter som går före inteckning i tomtträtt skyddas (jfr 9 § 1 och 2 i förslaget).

Vanlig belåning av fast egendom sker mot inteckning (enligt JBFörslaget pantbrev). Denna säkerhetsform avser att ge möjlighet till realkredit, dvs. att borgenären skall kunna förlita sig på panten, om den har ett betryggande värde, utan att han skall vara beroende av gäldenärens förmögenhetsställning i övrigt. Inteckningsväsendet är för detta ändamål noggrant reglerat och kompletteras bl.a. av bestämmelser om inteckningshavares rätt till brandskadeersättning, om den pantsatta fastigheten brinner. I vissa situationer skall också enligt JBFörslaget (19 kap. 19 § jfr 18 kap. 4 §) det allmänna träda in med anledning av fel eller försumelse vid inskrivningsåtgärd m.m.

Detta till trots kan inteckningshavarens säkerhet till följd av löneprivilegiet svikta just när den behövs som bäst. Den panträtt som följer med inteckning fullgör alltså inte sin funktion. Även botteninteckningar kan bli nödlidande, när löneborgenärernas förmånsrätt inte kan tillgodoses ur annan egendom. Det innebär m.a.o. att inteckningshavarna inte får någon betalning. Löneprivilegiet kan i nutida konkurser gå upp till stora belopp och inteckningshavarnas förluster till motsvarande. Förlusterna inträffar slumpvis, ofta sedan den belånade fastigheten bytt ägare.

Enligt beredningens mening är det nuvarande rättsläget otillfredsställande. Löneborgenärernas förmånsrätt bärs upp av starka sociala skäl, och löneborgenärerna har individuellt långt svårare att bära en förlust än kreditinstitutioner som har möjlighet till riskutjämning inom verksamheten. Å andra sidan måste framhållas, att det inte endast är banker och andra större krediträttningar som — förutom stat och kommun — har panträtt på grund av inteckning. Stiftelser och föreningar har också, liksom enskilda personer, medel placerade i inteckningar.

Åtskilliga regler finns om placering av inteckningar inom viss del av fastighetens värde. I förmynderskapslagstiftningen rekommenderas inteckningar under vissa villkor som en lämplig placeringsform. Även vid arvskiten har det brukat förekomma, att delägare fått inteckningar i fastighet som tillskiftats någon av delägarna. Slutligen har det inte varit ovanligt, att personer som sålt fast egendom gett anstånd med betalning av köpeskillingen mot inteckning i egendomen. Man kan alltså inte utgå från att det sker en nöjaktig utjämning av riskerna.

Det nuvarande rättsläget innebär, att den som fått i sin hand aldrig så välbelägna inteckningar inte kan lita på säkerheten. Om inteckningarna t.ex. gäller i en lantegendom, kan det inträffa, att denna förvärvas av någon byggnadsfirma som går över styr och att inteckningshavarna blir utslagna av löneborgenärer. Även den som innehar inteckning med bästa rätt måste av dessa skäl följa fastighetens öden och vaka över att den aktuella ägaren inte driver någon rörelse som kan tänkas äventyra inteckningssäkerheten samt, så snart någon risk yppas, skyn-da att säga upp och indriva sin fordran, om han har garderat sig med uppsägningsklausul. Samma slags risk löper den som gått i borgen för kredit mot inteckning. Borgen brukar inte begäras för de bäst belägna inteckningarna, men en borgensman kan med fullt fog ha bedömt att fastighetens värde täcker en sämre belägen inteckning. Det oaktat kan han få stå för lånesumman, om ägaren råkar i konkurs och löneprivilegiet görs gällande i fastigheten.

Man kan räkna med att banker och andra större kreditgivare känner till den risk som sålunda oberäkneligt kan aktualiseras. Andra som tar emot inteckningar som säkerhet eller går i borgen för inteckningslån är i allmänhet ej medvetna om risken. Den som ger realkredit utgår, om han inte är särskilt initierad, från att han verkligen får den säkerhet som panten synes utmärka. Att risken allt emellanåt aktualiseras framgår av enkätsvaren till beredningen (se bil. A) lik-

som av den utredning som på sin tid verkställdes av byggnadsborgenärsutredningen.¹¹ Beredningen har också gjort en speciell undersökning beträffande exekutiva auktioner under åren 1966 och 1967 (se *bil. B*). De förluster som där redovisats är relativt begränsade. I nedåtgående konjunkturen kan den nuvarande ordningen leda till långt flera förluster för in-teckningshavarna än som rapporterats från senare år, i synnerhet som lönefordringarnas belopp lätt kan komma att springa upp. Även bottenin-teckningar har enligt såväl de tidigare som de senaste undersökningarna blivit nödlidande.

Den omständigheten att lönefordringar kan vid behov tas ut med bästa rätt även ur fast egendom medför också, att servitut och nyttjanderätter m.m. till fastigheten kan bli utslagna, hur väl skyddade de annars kan synas vara på grund av inskrivning. Bl.a. kan även arrendatorer och hyresgäster få vika. Det är inte känt, om och i så fall i vilken omfattning servitut och nyttjanderätter gått förlorade genom exekutiv försäljning under konkurs. Slutligen bör nämnas, att löneprivilegiet kan åstadkomma en speciell verkan, om en fastighet som säljs under konkurs är in-tecknad **gemensamt** med annan, vare sig denna fastighet ingår i konkursen eller ej. Om in-teckningen blir nödlidande i den sålda fastigheten, får bristen uttagas ur den **andra** fastigheten. Detta medför, att den fastigheten får slutligen bära vad som bort åvila den sålda konkursfastigheten, även om den senare såsom primärsvarig bort svara för hela in-teckningen i förhållande till den andra fastigheten. Huruvida olyckshändelser av denna natur inträffat, är inte känt.

Det bör nämnas, att en gäldenär, som vill säkerställa löneborgenärer t.ex. för att kunna driva byggnadsverksamhet till det yttersta, enligt nuvarande ordning kan inköpa en fastighet för ändamålet, med verkan att vid en eventuell konkurs löneborgenärerna tränger ut in-teckningshavarna. I allmänhet behövs för ett sådant förvärv en viss kon-tantinsats som kan vara svår att uppbringa.

Förfarandet kan emellertid praktiseras exempelvis om fastigheten är in-tecknad till sitt fulla värde och det därför överhuvud inte behövs någon större kon-tant köpeskillning.

Enligt beredningens mening är det irrationellt, att pantsäkerhet i fast egendom, hur väl den än ligger till, kan bli värdelös till följd av löneprivilegiet. Detta strider mot att panträtten skall utgöra grundval för real-kredit. Den nuvarande ordningen är förenad med en risk som är typisk för personlig kredit, dvs. kredit utan krav på realsäkerhet. Varje in-teckning, vilken inte är beviljad i fastighet som ligger orubbligt i säkra händer, måste hållas under uppsikt därför att ett begränsat antal riskfall kan aktualiseras, man vet inte var. (Det sammanlagda beloppet av in-teckningar i fast egendom antages år 1967 ha varit ca 119 miljarder kr och är f.n. säkert betydligt större. Härtill kommer alla in-teckningar i tomträtt. Deras summa kan beräknas samma år ha uppgått till åtminstone 15 miljarder kr. Beloppet av in-teckningar i fast egendom och tomträtt steg år 1967 med mer än 14 miljarder kr.)

Den svenska ordningen strider mot vad

¹¹ SOU 1946: 62 bil. 5 och 6.

I yttrande 7/7 1966 från TCO till beredningen har **upplysts**, att inom Svenska industritjänstemannaförbundets juridiska avdelning under åren 1959—1966 handlagts bevakningsfrågor i ung. 150 konkurser. I ca 15 av dessa hade bevakning även skett i samband med försäljning av fast egendom. Det lät sig inte göra att i efterhand utreda i vad mån köpeskillingen för fastighet måst tillgripas för att löntagarna skulle få betalt. Det kunde enligt yttrandet nämligen mycket väl ha varit så, att även lös egendom funnits ur vilken lönefordringar kunnat betalas. — Enligt ett till beredningen ingivet yttrande 30/8 1966 från Svenska byggnadsarbetareförbundet till LO har det förekommit ett betydande antal fall där lönefordringar utgått ur fastigheter. Någon statistik på vad förlusten skulle bli, om löneprivilegiet inte fanns, har inte kunnat presteras. — I liknande yttrande 16/6 1966 från Svenska metallindustriarbetareförbundet har framhållits, att förbundet inte har någon statistik som visar i vad mån fastighetspant blivit nödlidande på grund av löneprivilegiet.

som gäller i Danmark, Finland och Norge och vanligen också i andra jämförbara länder.¹² I förstnämnda tre länder har på senare tid gjorts framställning om att den svenska ordningen skulle införas. Ett förslag i den riktningen har också gjorts i Nordiska rådet (jfr s. 37 ovan).

Det ligger i öppen dag, att varje ändring på förevarande punkt som håller sig inom förmånsrättsordningens ram måste minska den rätt som löneborgenärerna enligt 17 kap. 4 § HB f.n. har i konkurs. Om förmånsrättsordningen ändras så att fordringar med panträtt i fast egendom får gå före lönefordringar, skulle olägenheterna för realkrediten av nuvarande ordning helt elimineras. Innebörden av en sådan omläggning är, att löneborgenärerna hänvisas till att göra sin förmånsrätt gällande i överskott som lös egendom kan ge sedan fordringar med panträtt och likvärdig rätt (se 4 § i förslaget) blivit betalda samt i det överskott som fast egendom kan bjuda sedan inteckningsfordringarna blivit betalda. Löneborgenärernas förmånsrätt skulle alltså gå före bl.a. fordringar med säkerhet i företagsinteckning. Även enligt en sådan ordning kan det åtminstone inom företag som är av någon betydelse finnas åtskillig egendom i vilken löneborgenärerna får förmånsrätt. Särskilt i fråga om byggnadsföretag som går i konkurs kan det dock förekomma, att det inte finns några egentliga tillgångar utöver fast egendom. Visserligen används mycket dyrbara maskiner för arbetet, men det är ej sagt att de ägs av företaget. Detta kan ha hyrt maskinerna eller köpt dem på avbetalning med äganderättsförbehåll. Beredningen vill i övrigt framhålla, att i fråga om industriella rörelser en stor del av den egendom som tidigare hänfördes till lös egendom — och sålunda inte kunde bli föremål för fastighetsinteckning — har genom 1966 års lagstiftning om fast egendom kommit att som industritillbehör räknas till fast egendom. Även i dessa industritillbehör skulle fastighetsinteckningarna få företräde vid en

sådan omläggning som här nämnts.

Den hänsyn som bör tagas till hithörande lönefordringar är naturligtvis beroende av vilka intressenter som i realiteten gör en förlust. Någon anledning att på inteckningshavarnas bekostnad tillgodose kreditgivare som betalar och övertager löntagarnas fordringar jämte förmånsrätt finns i allmänhet inte. Ett sådant förfarande kan medverka till att lönefordringar kommer att stå ute en längre tid än som annars hade skett. Som förut (s. 51) nämnts synes det emellertid inte lämpligt att utesluta förmånsrätt efter överlåtelse av fordringen.

Beträffande vissa grupper av löntagare kan man tänka sig, att de använder sig av indrivningsblockad om deras förmånsrätt inte förslår. Att rekommendera blockad som medel för att tvinga ett konkursbo att betala icke förmånsberättigade lönefordringar är emellertid långt ifrån lämpligt. Om konkursförvaltningen faller till föga för blockaden och betalar fordringarna, handlar den i strid mot den förmånsrättsordning som skall iakttagas i konkursen.

Med hänsyn till det anförda har beredningen prövat andra vägar att nå fram till en rimlig lösning.

¹² I utländska rättssystem är panthavarna i fast egendom i regel separatister, så t.ex. i *Förbundsrepubliken Tyskland* (47—49 §§ Konkursordning, jfr Jæger, Konkursordning 8 uppl. s. 681 ff), *England* (Williams, Law and practice in bankruptcy 7 uppl. s. 563 ff) och *USA* (MacLachlan, Handbook of the law of bankruptcy s. 145). Löneborgenärerna kan sålunda ej tränga ut panthavarna. I *Frankrike*, där väsentligen endast näringsidkare kan försättas i konkurs, gäller löneprivilegiet i princip även i den fasta egendomen och går före särskild förmånsrätt däri, när annan egendom ej förslår (art. 2104 och 2105 i code civil). Löneprivilegiet tränger dock ej undan panträtt som upplåtits av tidigare ägare till fastigheten (Argenson m.fl., Règlement judiciaire et faillite 3 uppl. s. 544, not 1). I *Frankrike* finns därutöver en speciell förmånsrätt för arkitekter, entreprenörer och arbetare i fast egendom för ny-, till- eller ombyggnadsarbeten som utförts på fastigheten (art. 2103 punkt 4 i code civil). Den är begränsad till det tillförda värde som kvarstår när fastigheten säljs och förutsätter inskrivning.

A. Beredningen har först undersökt, huruvida det är möjligt att göra skillnad mellan olika grupper av fordringar med panträtt i fast egendom.

Om man betraktar problemet från de utgångspunkter som annars används inom civilrätten, synes till en början obestriddigt, att en gäldenärs löneborgenärer inte kan ha något berättigat anspråk på att få betalning ur den del av en fastighets värde som redan var belånad när gäldenären förvärvade egendomen. I överensstämmelse med konkursrättens principer för återvinning bör en transaktion av tidigare ägare till fastigheten inte kunna kastas omkull därför att fastigheten bytt ägare. Om t.ex. ett byggnadsföretag köper en tomt med rivningshus, innebär det sagda, att vid köpet redan befintliga lån på fastigheten bör vara skyddade. Det avgörande skall alltså vara, om belåning skett och panträtt uppkommit redan före gäldenärens förvärv. Beredningen har från nu aktuella utgångspunkter övervägt, huruvida regeln borde utsträckas att gälla även köpeskillingsfordran till säkerhet för vilken gäldenären vid sitt förvärv av fastigheten upplåtit panträtt i egendomen. Det värde som panträtten representerar var ju, ekonomiskt sett, undantaget från gäldenärens förvärv. Ett sådant villkorslöst undantag även för säljarens rätt kan dock leda för långt i betraktande av att säljaren och köparen fritt kan bestämma köpevillkoren efter vad de finner lämpligt.

Det kan invändas, att skydd för tidigare pantsättning kan föranleda kringgående åtgärder. Här liksom på andra områden får man söka att i tillämpningen komma till rätta med skentransaktioner o.l. Blockad kan också vara sakligt motiverad, om den verkliga ägaren genom att skjuta en bulvan framför sig söker eliminera löneprivilegiet.

En annan grundläggande synpunkt som enligt beredningens mening bör anläggas på hithörande spörsmål är, att mer eller mindre långfristiga lån mot välbelägna inteckningar som lämnats i god tid före konkurs ej bör bli lidande genom löneborgenärens krav på

lön för arbete som utförts sedan belåning ägt rum. Av lätt insedda skäl är det inte möjligt att individuellt jämföra uppkomsten av varje särskild lönefordran med tidpunkten för upplåtelsen av viss panträtt i fastigheten. Man måste i stället söka komma till en genomsnittligt acceptabel lösning genom att bestämma en tidsfrist. Det är också en genomgående tanke i konkursrätten att vissa transaktioner kan angripas av borgenärerna under en viss tid men därefter skall vara tryggade. Detta gäller KLs regler om återvinning och liknande bestämmelser om återgång av andra anledningar samt de nyligen införda reglerna om tillbehör till fast egendom och om företagsinteckning.¹³ Tidsfristen kan i nu förevarande sammanhang, med beaktande även av det sätt på vilket löneprivilegiet reglerats, förslagsvis bestämmas till sex månader. Denna frist bör räknas från konkursansökningen eller, om förfarande enligt den av beredningen föreslagna lagen om ackordsförhandling föregått, från den tidigare dag som i sådana fall skall vara bestämmande (jfr 35 § KL och beredningens förslag till ändrad lydelse av lagrummet i U VII). Beviljade lån kommer med den här nämnda ordningen att under viss frist vara förenade med risk att löneborgenärer kan tränga ut långivaren men skulle med fristens utgång kunna överföras till lån som ur den synpunkten är riskfria. Detta kan bl.a. tänkas ta sig uttryck i en sänkning av räntan. Om kreditgivaren har krävt borgen för den angivna tiden, kan denna borgen därefter avvecklas.

Man torde dock inte lämpligen kunna lita enbart till en sådan tidsfrist som nu nämnts. Det synes därför även böra stadgas en begränsning med hänsyn till lånets placering inom fastighetens värde. En rimlig lösning synes vara, att fordran med panträtt som upplåtits av gäldenären mer än sex månader

¹³ Se härom 28—35 §§ KL, 18 § lagen 1/7 1898 (nr 64 s. 10) om boskillnad, 117 § lagen 8/4 1927 (nr 77) om försäkringsavtal och 3 § lösöreköpsförordningen samt 5 § lagen 29/7 1966 (nr 453) om vad som är fast egendom och 10 § lagen om företagsinteckning.

före nyss angiven kritisk tidpunkt skall vara skyddad, om inteckningshavarens i konkursen aktuella fordran ligger inom tre fjärdedelar av det värde som sex månader före den kritiska tidpunkten senast åsatts fastigheten av taxeringsmyndighet. Med värde som åsatts fastigheten av taxeringsmyndighet avses taxeringsvärde som åsatts enligt kommunalskattelagen eller i förekommande fall s.k. preliminärt taxeringsvärde.¹⁴

Regeln innebär, att skydd mot löneborgernärerna inte kan vinnas förrän taxeringsvärde enligt kommunalskattelagen eller preliminärt taxeringsvärde åsatts fastigheten och därefter sex månader förflutit. Taxeringsmyndighets värdering torde inte här kunna lämpligen ersättas av annan värdering. Detta är naturligtvis ur långivarnas synpunkt en brist. Att som alternativ använda ett uppskattningsvärde som grundas på fastighetens skick sex månader före den kritiska tidpunkten har emellertid syntts för lösligt. En sådan ordning skulle lätt ge upphov till tvister mellan de olika intressenterna. Beräkningen bör ske enligt så enkla och säkra grunder som möjligt bl.a. med hänsyn till att löneborgernärernas placering i den sakägarförteckning som skall upprättas för exekutiv auktion regelmässigt blir utslagsgivande för auktionens förlopp.

Vad särskilt angår det fallet att byggnad uppförts på fastigheten under tiden närmast före konkursen och förmånsberättigade lönefordringar för byggnadsarbetarna finns utestående kan man med visshet utgå från att fastigheten sex månader före den kritiska tidpunkten ej hade taxeringsvärde som inkluderade nybyggnaden.

Antag att fastigheten före nybyggnaden var taxerad till 300 000 kr. Om nybyggnaden i befintligt skick har ökat fastighetens reella värde till 2 000 000, kan lån inom 225 000 skyddas enligt den här diskuterade regleringen, medan ett värde av 1 775 000 kan angripas av löneborgernärerna. Har t.ex. endast en modernisering skett och fastighetens värde därigenom ökat med 160 000, kan ett värde av 235 000 angripas av löneborgernärerna.

De regler som nu diskuterats ger skydd för vissa individuella fordringar som är säkerställda med panträtt. Därvid är tidpunkten för panträttens uppkomst av grundläggande betydelse. Enligt JBFörslaget är det emellertid inte denna tidpunkt som är utslagsgivande för turordningen olika pant-havare emellan utan i stället ansökningsdagen för varje särskild inteckning. I allmänhet torde inteckningar/pantbrev belånas undan för undan efter deras prioritet, men avsteg kan förekomma. Dessutom kan lån ha inlösts och pantbrevet ligga obelånat hos fastighetens ägare eller ha belånats på nytt. Det är nödvändigt att åstadkomma kongruens mellan de nu behandlade skyddsreglerna och JBFörslagets prioritetsordning panthavarna emellan. I annat fall uppstår olösliga problem. En bestämmelse i nämnda syfte bör därför meddelas (se 16 § andra st. 3).

En påfallande brist i gällande lag som påvisats i det föregående är, att lönefordringarna f.n. kan uttagas ur vilken som helst av flera fastigheter som ingår i konkursbo. Vad som behöver uttagas med företräde framför fordringar med panträtt m.m. bör fördelas på fastigheterna, lämpligen i förhållande till de köpeskillingar som erhållits för dem. Det har i andra sammanhang befarats, att en sådan ordning leder till att löneborgernärernas ställning försämrats.¹⁵ Dessa skulle, har det sagts, tvingas bevaka sina krav i samtliga fastigheter med de extra kostnader detta kan föranleda. Dessutom skulle olägenheter kunna uppkomma, om någon av fastigheterna blir osäld eller vid försäljningen visar sig inte förslå till täckning av den lönefordran som proportionellt belöper på fastigheten. I anledning härav vill beredningen framhålla, att i dess betänkande Utsökningsrätt VIII föreslagits ändringar i KL, genom vilka löneborgernärernas rätt vid försäljning av fast egendom under

¹⁴ Se förordningen 14/6 1933 (nr 357) om åsättande i vissa fall av särskilt uppskattningsvärde å fastighet.

¹⁵ Jfr bl.a. SOU 1946: 62 s. 122 och LOs yttrande i 1LU 1958: 17 s. 10.

konkurs bör bli effektivt tillvaratagen. Förvaltaren har sålunda ålagts skyldighet att anmäla i konkursen bevakade prioriterade lönefordringar i samband med auktion på fast egendom. Han skall också vara skyldig att vid behov utöva anslutningsrätt till förmån för löneborgenärerna vid egendomens försäljning och fullfölja talan till högre instans (70 § fjärde st. i förslaget till ändring i KL). Härigenom kommer alla som har förmånsrätt för lönefordringar att behandlas som ett kollektiv. Om en sådan fördelningsregel som nyss nämnts införs, har förvaltaren att, i den mån boets lösa egendom inte uppenbart förslår, bevaka föreliggande lönefordringar vid försäljning av samtliga fastigheter som ingår i konkursboet. Genom att, när anledning förekommer, reservationsvis bevaka hela den prioriterade lönesumman i varje fastighet kan förvaltaren hindra, att löneborgenärerna blir lidande för den händelse någon av fastigheterna inte blir såld eller ej inbringar tillräckligt stor köpeskillning för att täcka den del av lönefordringarna som belöper på fastigheten. Brist som uppstår i en fastighet kan på detta sätt täckas med medel som inom den förut angivna ramen finns att tillgå efter försäljning av annan fastighet.

Med löneborgenärernas fordringar bör i förevarande hänseende jämföras vissa speciella fordringar som står konkurskostnader nära och ej spelar någon större ekonomisk roll i sammanhanget (se 12 §).

Vad i det föregående sagts om fast egendom är även tillämpligt på tomträtt (jfr 9 § i förslaget).

B. Beredningen vill härefter ange en annan metod för att komma fram till en reglering som ger panthavarna ett visst skydd mot alltför oberäkneliga förluster. Även här skall tomträtt likställas med fast egendom.

Enligt denna metod skulle man skilja mellan löneborgenärer, vilkas fordringar hänföra sig till nybyggnads-, tillbyggnads-, ombyggs-

nads- eller förbättringsarbete på viss fastighet, å ena, samt övriga löneborgenärer, å andra sidan. Med den senare gruppen bör jämföras de förut nämnda fordringar som står konkurskostnader nära (12 § i förslaget). Alla löneborgenärer skulle få rätt att konkurrera om viss del av fastighets värde, när det behövs. Därutöver får den förstnämnda gruppen — i det följande betecknad byggnadslöneborgenärerna — vid behov rätt att uttaga sina resterande förmånsberättigade fordringar ur fastighet till vilken deras fordringar kan hänföras.

Huvudregeln är enligt detta alternativ att — sedan den lösa egendomen uttömts — löneborgenärernas återstående förmånsberättigade fordringar får uttagas ur fast egendom före pantfordringar men med begränsning till en viss del av det värde som fastigheten ansetts ha i ärendet eller, om fastigheten säljs till högre pris, av köpeskillingen. Beredningen anser, att en fjärdedel av värdet resp. av högre köpeskillning kan godtagas som förenlig med målsättningen. En sådan reglering skyddar de mera välbelägna in-teckningarna. Panthavarna behöver sålunda inte riskera att bli utslagna av löneborgenärerna på ett alltför drastiskt sätt, bortsett t.v. från byggnadslöneborgenärerna.

Som redan antytts skulle den nu diskuterade regeln kunna kombineras med en bestämmelse till förmån för byggnadslöneborgenärer, vilkas fordringar hänföra sig till den fastighet som skall säljas.¹⁶ Tilläggsregeln synes kunna få innehålla, att om lönefordran som hänföra sig till nybyggnads-, tillbyggnads-, ombyggnads- eller förbättringsarbete på viss fastighet ej blir till fullo betald, får återstoden uttagas ur fastigheten utan hinder av någon begränsning till sådan andel av värdet som nyss nämnts. Innebörden härav är, att ifrågavarande byggnadslöneborgenärer jämte övriga arbetstagare hos gäldenären först skall gemensamt få utdelning ur sagda andel så långt denna rä-

¹⁶ Något särskilt skydd för andra byggnadslöneborgenärer, t.ex. leverantörer och entreprenörer, föreslås ej.

ker. Om byggnadslöneborgenärerna härvid inte får full betalning, kan deras resterande fordringsbelopp uttagas ur fastighetens återstående värde framför alla fordringar med panträtt på grund av inteckning i fastigheten.¹⁷

En anledning att låta arbetstagarna inom byggfacket få denna särställning framför andra arbetstagare är, att de genom sin arbetsinsats bidragit till att fastighetens värde ökat och med hänsyn härtill skäligen bör få utnyttja värdestegringen till skydd för sina löneanspråk. Det är kanske något tveksamt, huruvida särställningen för byggnadslöneborgenärer är tillräckligt motiverad. Även andra arbetstagare kan ha bidragit till framställning av vissa identifierbara produkter. Beredningen anser dock, att en prioritering av byggnadslöneborgenärerna är försvarbar och låter sig praktiskt lättare genomföra än i fråga om andra löneborgenärer. Regeln kan vålla vissa tillämpningssvårigheter, eftersom det kan vara oklart i vad mån lönefordran hänförs sig till viss fastighet. Särskilt gäller detta fordringar som tillkommer ledningen av byggnadsföretaget och kontorspersonal, men även andra lönefordringar kan vara svåra att placera. Inom ett och samma byggnadsföretag kan vidare förekomma, att en viss byggnad uppförs på företaget tillhörig mark för dess egen räkning, medan en annan byggnad uppförs på entreprenad för annans räkning. Det kan de anställda emellan verka stötande, att lönefordringar som hänförs sig till den förra byggnaden skall vara bättre ställda i byggnadsföretagets konkurs än lönefordringar som hänförs sig till den andra byggnaden, om de senare ej betalas på annat sätt. Arbetstagarnas representanter i den rådgivande nämnden har dock ansett detta vara av underordnad betydelse.

I första hand bör särbestämmelsen omfattas sådana arbetstagare vilkas arbete direkt hänförs sig till det utförda bygget, t.ex. — förutom byggnadsarbetarna — ritare, förmän och vaktpersonal. Även kontorspersonal vars arbete hänförs sig till det ifrågava-

rande bygget bör emellertid anses inbegripna.¹⁸ En strikt gränsdragning kan svårligen göras. Genomförs bestämmelsen, måste man tänka sig, att en summarisk proportionering får ske. Om en sådan bedömning godtages, anser beredningen det inte uteslutet att använda den lösning som här framförts, ehuru den kan medföra även andra problem i tillämpningen.

Liksom alternativ A bör även förevarande alternativ innehålla en regel om proportionell fördelning av lönefordringarna, när flera fastigheter ingår i konkursboet, frånsett fordringar som hänförs sig till viss fastighet.

Vid beredningens överläggningar med den rådgivande nämnden har arbetstagarnas representanter uttalat, att de inte ansåg någon lagändring motiverad av hänsyn till inteckningshavarna. Vid ett eventuellt val mellan de alternativ som redovisats under A och B har de sagt sig föredraga alternativ B, varvid den andel av fastighetens värde som under alla förhållanden skulle stå till buds för löneborgenärerna inte borde understiga en tredjedel. De sakkunniga som särskilt tillkallats för samråd på konkursrättens område har uttalat sig för den reglering som här ovan redovisats under A. För egen del anser beredningen, att alternativ A har vissa bestämda fördelar framför alternativ B, i synnerhet att alla panträttsupplåtelse av tidigare ägare blir skyddade.¹⁹

C. Beredningen har ej kunnat finna någon annan framkomlig väg att inom förmånsrättsordningens ram tillgodose önskemålet att reducera den risk för fastighetskrediten som följer med gällande ordning, frånsett att alternativen A och B givetvis kan modi-

¹⁷ Förmånsrätten för här avsedda byggnadslöneborgenärer får verkan endast i de fall då fastighetsägaren låter utföra arbetet i egen regi, således ej i entreprenadfallen där fastigheten ägs av annan än arbetsgivaren/gäldenären.

¹⁸ Jfr SOU 1946: 62 s. 38 ff.

¹⁹ Jfr vad som ovan s. 55 not 12 sagts om fransk rätt.

fieras i ena eller andra riktningen. Med hänsyn till de stridiga intressena har beredningen emellertid ansett sig böra överväga även möjligheten att använda hjälpmedel utanför förmånsrättsordningen. Vad i det följande sägs om fast egendom gäller även tomträtt.

Löneborgenärerna löper vid konkurs risken att deras lönefordringar inte blir betalda, medan inteckningshavarna löper risken att deras inteckningar blir nödlidande. Dessa risker kan bäras med jämnmod, om de på ett försäkringsmässigt sätt fördelas på tillräckligt stort underlag. Beredningen har därför överlagt med representanter för försäkringsväsendet om den praktiska möjligheten att täcka riskerna medelst försäkring.

Vad först angår möjligheten att löneborgenärerna skulle själva skydda sig genom försäkring synes det praktiskt uteslutet att räkna därmed. En sådan försäkring kan ej gärna begränsas till att gälla de förluster som skulle drabba dem, om lönefordringarna inte fick uttagas ur fast egendom före fordringar med panträtt på grund av inteckning i sådan egendom, utan måste för att bli attraktiv rimligen täcka alla fall då löneborgenärerna lider förlust med anledning av arbetsgivarens insolvens. Saken får därigenom en långt större räckvidd än som motiveras av den nu aktuella intressekollisionen.

Beredningen anser sig inte heller kunna i förevarande sammanhang ta upp en så vittutseende fråga som eventuellt införande av försäkring, varigenom arbetsgivarna skyddar sina arbetstagare mot förlust vid arbetsgivarens insolvens.

Det är möjligt för långgivare att teckna kreditförsäkring. Den är emellertid förenad med avsevärda kostnader. Vidare kan man utgå från att sådana individuella avtal inte kommer att få tillräcklig spridning. Alla som är ovetande om här ifrågavarande risk skulle antagligen komma att sakna kreditförsäkring. Om dylik kreditförsäkring mot all förmodan skulle komma att tecknas av ett större antal långgivare, kräver den en

administrativ apparat och en därav föranledd kostnad som inte står i rimlig proportion till vad man vinner. Denna väg kan därför inte förordas.

Däremot synes det inte utan vidare uteslutet att på en annan väg ordna försäkring som skyddar inteckningshavarna mot förluster som kan drabba dem, om löneprivilegiet alltjämt skall vid konkurs gå före panträtt i fast egendom. Man kan här jämföra med försäkring mot brandskada. För att inteckningshavare skall känna sig tryggade, när den intecknade egendomens värde till någon större del ligger i byggnader, måste byggnaderna vara brandförsäkrade. Om byggnad brinner, har inteckningshavaren enligt försäkringslagstiftningen rätt till del i försäkringssumman. Även växande skog är i stor utsträckning brandförsäkrad. Ehuru fastighetsägaren inte i lag ålagts att hålla brandförsäkring, har inteckningshavarna genom brandförsäkringens utbredning och nämnda lagstiftning rent faktiskt i allmänhet ett gott skydd mot brandrisken.

Brandförsäkringen skulle kunna kompletteras med försäkring mot den risk som föreligger om löneprivilegiet alltjämt skall gå före panträtt i fast egendom. Såvitt man kan döma av tillgängligt material skulle ökningen av försäkringsgivarens risk bli mycket begränsad. Härvid förutsätts, att den nytillkommande försäkringen kommer att ingå i ett stort försäkringsbestånd och att inom det försäkringsbestånd som bör omfattas ej tillåts något moturval. För att utan försäkringsplikt uppnå en sådan ordning krävs, att försäkringsgivarna inbördes avtalar att brandförsäkring för försäkringsobjekt av aktuellt slag inte meddelas utan att avtalet inkluderar den nu aktuella risken. Här bör nämnas, att det, i den mån försäkring tecknas hos utländska bolag, kan bli svårt att uppnå en verksam överenskommelse för ändamålet.

Den risk som skulle täckas av försäkringen bör begränsas till den köpeskilling för vilken fastigheten i fråga säljs under konkurs. Även annan beloppsbegränsning

kan tänkas. Inom denna ram bör försäkringen ge gottgörelse till inteckningshavare som blir nödlidande till följd av löneprivilegiet. Däremot skall ersättning inte utgå till inteckningshavare som hade blivit nödlidande även om något löneprivilegium inte gjorts gällande i fastigheten.²⁰ Att fastigheten går till osedvanligt lågt pris är en ordinär risk som han har att räkna med. Vill inteckningshavaren skydda sig mot den risken, får han taga kreditförsäkring i den mån sådan finns att tillgå.

Från försäkringsgivarnas sida har invänts, att den skisserade ordningen möter principiella betänkligheter på den grunden att kostnaderna läggs på andra intressenter än dem som har risken. Försäkringstagare som vet med sig att någon risk inte är eller kan bli aktuell för deras del skulle sålunda få bidra till kostnaden för det hela utan att de anser sig själva ha någon nytta därav. Särskilt kunde motstånd väntas i fråga om industrifastigheter. Ur praktisk synpunkt har också framhållits, att om brandförsäkring obligatoriskt kombineras med sådant försäkringskydd som här blivit ifrågasatt, kommer försäkringsföretagen att vägra att meddela brandförsäkring, om fastighetens ägare driver rörelse och försäkringsgivaren anser att denna rörelse kan aktualisera risken. Vidare har nämnts, att långgivare kunde komma att åsidosätta försiktighetsåtgärder som nu iakttages och att det ifrågasatta försäkringskyddet även kunde missbrukas på annat sätt. Farhågor har också uttalats, att den skisserade ordningen skulle medföra alltför stora administrationskostnader. Den statistik som föreligger från åren 1966 och 1967 (*bil. B*) har slutligen inte ansetts vara tillräckligt underlag för bedömning av riskens storlek och därpå grundad premieberäkning.

Enligt beredningens mening skulle betydelsen av de anförda invändningarna kunna reduceras genom lämpliga åtgärder. Vad särskilt angår industrifastigheter o.l. kan man tänka sig att lämna dem helt utanför. Den som lämnar kredit till ett företag måste

följa dess verksamhet även om han har inteckning i företaget tillhörig industrifastighet e.l. Och i händelse av konkurs kan det vara svårt att vid försäljning av sådan fastighet få ut mer än en bråkdel av anläggningkostnaden, varför den uppskattning av det intecknade objektets realvärde som sker före belåning inte spelar samma roll i fråga om industrifastigheter o.l. som i andra fall. Med hänsyn till den ståndpunkt som intagits från försäkringsgivarnas sida har beredningen emellertid ändå inte ansett sig kunna räkna med att försäkringsvägen erbjuder någon lösning av här ifrågavarande spörsmål.

I sista hand kan eventuellt övervägas, att statsverket ingriper och täcker den risk som inteckningshavarna enligt nuvarande ordning slumpvis löper i hithörande fall, förutsatt att risken begränsas på lämpligt sätt. Det allmänna skulle genom att påtaga sig risken fullfölja det mödosamma arbete som genom inskrivningsväsendet nedlagts och alltjämt nedläggs på att skapa tillförlitligt underlag för fastighetskrediten. Statsverket uppbär avgifter för inskrivningsåtgärder och kan, om det anses önskvärt, på längre sikt gottgöra sig även för nu ifrågavarande kostnad.

²⁰ Det har under diskussionen påpekats, att en försäkringsgivare kunde under konkurs komma att få betala, dels ersättning därför att löneprivilegiet tränger ut inteckningshavare dels ersättning i vanlig ordning därför att fastigheten brinner under konkursen. Det innebär emellertid endast att två försäkringsfall råkat inträffa nära varandra och det är då fullt i sin ordning att vardera försäkringsfallet föranleder ersättning.

5 Skatter och vissa redovisningsfordringar m. m.

I förevarande 5 kap. behandlar beredningen närmare under 1 frågan om avskaffande av förmånsrätt för skatter och likartade fordringar som avses i 17 kap. 12 § HB samt därefter, under 2, frågan om avskaffande av förmånsrätt för vissa redovisningsfordringar m.m. som omfattas av 17 kap. 11 § HB.

1. Skatter m.m. som nu avses i 17 kap. 12 § HB

Gällande rätt m.m.

Enligt 17 kap. 12 § HB är direkta och indirekta skatter liksom allmänna avgifter i betydande omfattning förenade med allmän förmånsrätt. De förmånsberättigade fordringarna är i paragrafen uppdelade på tre stycken. Samtliga fordringar har samma förmånsrätt men förmånsrätten är begränsad på olika sätt för olika fordringar.

Första stycket omfattar statlig inkomst- och förmögenhetsskatt, utskiftnings-, ersättnings- och fondskatt, kommunal inkomstskatt, landstings- och tingshusmedel, allmän arbetsgivaravgift, folkpensionsavgift enligt lagen om finansiering av folkpensioneringen, avgift för sjukförsäkringen och försäkringen för tilläggs pension enligt 19 kap. lagen om allmän försäkring samt avgift för obligatorisk försäkring i riksförsäkringsverket enligt lagen om yrkesskadeförsäkring

jämte tilläggsavgift enligt 39 § sistnämnda lag och avgiftstillägg enligt dels lagen angående omreglering av vissa ersättningar enligt lagen om försäkring för olycksfall i arbete m.m. dels lagen om förhöjning av vissa ersättningar i anledning av yrkesskada m.m. dels lagen om värdesäkring av yrkesskadelivräntor m.m. Som förutsättning för förmånsrätt gäller, att skatten eller avgiften enligt verkställd debitering förfallit till betalning före konkursbeslutet men ej tidigare än två år innan konkursansökningen gjordes. Vidare gäller den inskränkningen att förmånsrätt ej åtnjuts för skatter eller avgifter som påförts på grund av eftertaxering och som annars skulle ha förfallit till betalning före den tid för vilken förmånsrätt gäller enligt huvudregeln. Motsvarande gäller beträffande avgifter som påförts för avgiftsunderlag som avses i 14 § förordningen den 18 december 1959 (nr 552) angående uppörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m.m.¹

Enligt andra stycket i paragrafen har kronan förmånsrätt för fordran på belopp som innehållits genom skatteavdrag för utskylder, avgifter eller bidrag, som avses i första stycket, eller sjömansskatt eller på grund av införsel för utskylder eller allmänna avgif-

¹ Första och tredje st. i 17 kap. 12 § HB har nyligen ändrats (SFS 1968:701).

ter.² Som förutsättning för förmånsrätt gäller, att innehållandet skett före konkursbeslutet men inte tidigare än två år före konkursansökningen.

Tredje stycket i paragrafen ger förmånsrätt för indirekta skatter, nämligen för mervärdeskatt och för skatt eller annan avgift på vilken förordningen den 3 april 1959 (nr 92) om förfarandet vid viss konsumtionsbeskattning är tillämplig. Förmånsrätten avser skatt eller avgift som belöper på tiden till konkursbeslutet och inte hänför sig till kalenderår som gått till ända mer än två år före konkursansökningen.

Förordningen om förfarandet vid viss konsumtionsbeskattning har enligt 1 § tillämpning, i den mån särskild föreskrift där-om lämnas, på skatt eller annan avgift som utgår vid tillverkning eller försäljning av varor inom riket eller i samband med annan därmed jämförlig verksamhet. Sådan föreskrift finns i 3 a § förordningen den 25 maj 1941 (nr 251) om särskild varuskatt, 3 a § förordningen den 30 juni 1943 (nr 477) om skatt å vissa pålsvaror, 8 § förordningen den 5 mars 1948 (nr 85) om försäljningsskatt, 5 § förordningen den 23 november 1956 (nr 545) angående omsättningskatt å motorfordon i vissa fall, 18 § förordningen den 31 maj 1957 (nr 262) om allmän energiskatt, 3 § förordningen den 27 maj 1960 (nr 253) om tillverkning och beskattning av malt- och läskedrycker, 5 § förordningen den 3 juni 1960 (nr 258) om utjämningskatt å vissa varor, 4 § förordningen den 7 april 1961 (nr 372) om bensinskatt, 4 § förordningen den 16 juni 1961 (nr 394) om tobaksskatt, 2 § förordningen den 15 december 1961 (nr 653) om brännoljeskatt, 35 § stämpelskatteförordningen den 21 maj 1964 (nr 308), 2 § förordningen den 29 maj 1964 (nr 352) om gasolkskatt och 3 § förordningen den 4 februari 1966 (nr 21) om särskild skatt på motorbränslen. I 3 a § förordningen den 28 september 1928 (nr 376) om särskild skatt å vissa lotterivinster ges föreskrift om viss begränsad tillämplighet

av förordningen om förfarandet vid viss konsumtionsbeskattning.

1964 års promemoria

Inom beredningen utarbetades under förra delen av år 1964 en promemoria ang. förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter. I promemorian lämnades bl.a. en ingående redogörelse för skatteprivilegiets tillkomsthistoria samt uppgifter om gällande rätt i de nordiska grannländerna och vissa andra stater. Beredningen erinrade vidare om att skatteprivilegiets hade uppmärksamats i den år 1962 företagna konkursenkäten och redogjorde för enkätsvaren.

I promemorian uttalades, att förmånsrätterna borde begränsas så mycket som möjligt. Borgenärerna borde ha lika rätt, när ej vägande skäl kunde påvisas för avsteg. Särskilt angeläget var att s.k. tysta förmånsrätter hölls tillbaka. Till dem hörde förmånsrätten för skatter. De danska och norska kommittéerna hade bestämt förordat, att skatteprivilegiets avskaffades helt. Den norska kommittén hade funnit, att det i huvudsak ej fanns andra skäl att behålla privilegiet i Norge än traditionen och den omständigheten att förmånsrätten i större eller mindre omfattning gällde i jämförliga länder. För egen del fann beredningen självfallet, att traditionen inte kunde åberopas som något bärande skäl. Man hade ej heller anledning att rätta sig efter förhållandena utanför Norden. Det var uppenbarligen önskvärt, att en såvitt möjligt enhetlig reglering vanns

² Bestämmelsen om införsel upphör att gälla 1/7 1969 (SFS 1968: 627). I stället stadgas i en ny paragraf, 15 a §, att förmånsrätt består oavsett bl.a. om fordringen tas i anspråk genom införsel. I motiven framhålls (U III s. 309 f, jfr prop. 1968: 130 s. 174), att förslaget ej inverkar på frågan om förmånsrätt för kronans fordran på belopp som arbetsgivare enligt uppbördsförordningen avdragit eller bort avdraga på anställds lön till betalning av dennes skatt. Kronan kan ej i dessa fall anses ha övertagit någon fordran på lön, utan dess fordran är fristående och utgår i de fall som sägs i 17 kap. 12 § HB med förmånsrätt men torde i övrigt vara oprioriterad.

i Norden. I Norge hade man redan tagit första steget till att avskaffa skatteprivilegiet.

Skatternas särskilda natur syntes enligt vad beredningen framhöll inte motivera att de var utrustade med förmånsrätt. Att de i motsats till enskildas fordringar utgjorde pålagor som statsmakterna i kraft av sin överhöghet ålagt de enskilda var ej något hållbart argument för att behålla dem vid en privilegierad ställning. Till stöd för förmånsrätten hade ibland åberopats, att staten inte kunde i det enskilda fallet välja mellan att godtaga någon som gäldenär eller ej. De enskilda hade emellertid inte heller alltid själva valt sina gäldenärer. Utomobligatoriska skadeståndsförhållanden uppkom t.ex. utan borgenärens val. Det var i övrigt ofta inte praktiskt möjligt att i handel och vandel sovra så strängt eller att med tillräcklig säkerhet bedöma vederbörandes ekonomiska ställning.

Beredningen erinrade om att beträffande bristande redovisning av innehållna löne-medel eller av varuskatter hade skyttat uppfattningen att försummelsen närmade sig förskingring och att detta utgjorde ett skäl för prioritering. Vanlig fordran på grund av förskingring var emellertid inte förenad med förmånsrätt, frånsett krav mot förmyndare och gode män enligt FB. Att näringsidkare och andra svek den uppgift som det allmänna tvångsvis pålagt dem kunde sålunda ej utgöra skäl att därigenom uppkomma krav skulle vara utrustade med förmånsrätt.

Den rent funktionella synpunkten att det allmänna måste taga ut skatter för att den offentliga verksamheten skulle kunna hållas i gång till allas bästa kunde däremot vara en grund för skatteprivilegiet. Förmånsrätten hade kanske i gångna tider spelat en viss roll för det allmänna, i främsta rummet då för kommuner. I sistnämnda hänseende gällde emellertid numera, att staten övertagit skatteindrivningen och risken att skatten ej inflöt i enskilda fall. Det hade alltså skett den största möjliga riskutjämn-

ing. I övrigt borde summan av det allmännas skatteintäkter jämföras med de belopp som kunde riskeras, om förmånsrätten i konkurs avskaffades. Någon mera omfattande statistik rörande skatternas betydelse i konkurs hade inte kunnat erhållas, men vissa uppgifter hade mottagits från riksrevisionsverket. De rörde bl.a. vilka belopp som bevakats och vilken utdelning som erhållits i konkurser avslutade 1960 eller 1961. De bevakade skattefordringarna i dessa konkurser utgjorde enligt sammanställningen 14,3 miljoner kr och utdelningen 3,7 miljoner kr (se bil. C). Det framgick redan av detta begränsade material tydligt, att det allmänna utan någon praktisk olägenhet kunde finna sig i bortfallet av den inkomstpost som utdelning i konkurs representerade. Det blev f.ö. ej fråga om något fullständigt bortfall, eftersom det allmänna skulle få deltaga i utdelning som oprioriterad. Vidare gällde, att den del som skulle komma att gå till andra oprioriterade borgenärer i avsevärd mån ingick i skattepliktig inkomst hos dem.

Avskaffande av förmånsrätten kunde möjligen medföra indirekta verkningar på skatteindrivningen. För indrivning genom införsel kunde emellertid förmånsrättsreglerna i konkurs inte spela någon roll. Snarare kunde man tänka sig någon återverkan beträffande utmätning, men den eventuella differensen syntes så obetydlig att man kunde bortse därifrån. Hot om konkurs kunde — i den mån det var ett önskvärt medel — användas som påtryckning, vare sig skatteprivilegiet bestod eller ej.

Det var möjligt, att om förmånsrätten avskaffades, en del skattebetalningar som insolventa gäldenärer gjorde frivilligt eller som skedde genom utmätning skulle komma att angripas genom återvinning. Sannolikt spelade emellertid denna möjlighet en mycket ringa roll, statistiskt sett. Man syntes därför kunna bortse även därifrån.

Företag av olika slag — även jordbruk — belastades i stor utsträckning av förmånsrätter med bättre rätt. Det allmänna blev mången gång, även när det gällde större

företag, utan utdelning trots förmånsrätten därför att — förutom panthavare — anställda och innehavare av förlags- eller jordbruksinventarieinteckningar först skulle ha sitt. Beredningen erinrade om att den nya lagstiftningen om fast egendom och om företagsinteckning medförde att den egendom som stod till buds för det allmännas skattefordringar o.l. och för oprioriterade fordringar ytterligare minskades. Å andra sidan medförde detta självfallet, att den sammanlagda betydelsen av att avskaffa skatteprivilegiet också minskade från de oprioriterades synpunkt. Detta kunde dock inte rimligen åberopas mot reformen. I det särskilda fallet var det ju alltid av intresse, att likställighetsprincipen upprätthölls. Förlustererna på insolventa gäldenärer drabbade ojämnt och kunde ibland bli mycket kännbara. Staten hade den största tänkbara riskutjämnning medan denna var ytterst ofullständig på de enskilda borgenärernas sida, i många fall obefintlig. Det krav som särskilt företrädare för näringslivet framställt, bl.a. i konkursenkäten, om förmånsrättens avskaffande måste både principiellt och från allmän skälighetssynpunkt anses mycket välgrundat.

I en del enkätsvar hade anförts, att förmånsrättens avskaffande skulle medföra att skatter övervältrades från en kategori medborgare till en annan, nämligen från företagare med B-skatt till arbetstagare med källskatt. Enligt beredningens mening var invändningen ej bärande. Vare sig förmånsrätt ägde rum eller ej, övervältrade en insolvent gäldenär sin skattebörda på andra. Frågan gällde endast vem som fick bära förlusten. Så länge förmånsrätten bestod skedde övervältringen i första hand på dem som råkade vara oprioriterade i konkursen.

Det hade i enkätsvaren också gjorts gällande att förmånsrättens avskaffande skulle leda till en hårdare indrivning. Inte heller detta argument hade enligt beredningens mening någon större bärkraft. Det kunde visserligen tänkas, att indrivningsorganen ibland vågade ge anstånd i förlitan på för-

månsrätten. Man måste emellertid betvivla, att sådana överväganden verkligen gjordes på allvar i någon större utsträckning eller att det kunde bedömas i vad mån förmånsrätten förslog för att skatterna skulle bli betalda. Det var under alla omständigheter att föredraga, att indrivningsorganens överväganden byggde på en bedömning av gäldenärens förmåga att på längre sikt reda upp sin ekonomiska situation.

Inom beredningens sakkunnigkrets hade anförts, att det allmänna ofta gav olämplig kredit och att de oprioriterade bereddes obehagliga överraskningar genom att skattefordringar o.d. kumulerats till stora belopp. Vid tillkomsten av andra stycket i 17 kap. 12 § HB hade sagts, att de enskilda vid sin kreditgivning borde ta hänsyn till det allmänt kända förhållandet att en arbetsgivare hade redovisningsskyldighet till kronan för medel som hållits inne genom löneavdrag.³ Beredningen uttalade, att detta också beaktades av banker o.l. som säkerställde sig med förlagsinteckningar eller på annat sätt, men leverantörer o.a. kunde i praktiken inte bedöma riskernas storlek. I fråga om varuskatte kunde detta vara särskilt svårt, eftersom de snabbt kunde växa till stora belopp i förhållande till företagets ekonomiska resurser, t.ex. i ett handelsföretag med stor omsättning. Vidare påpekades, att lagrådet vid tillkomsten av det nyssnämnda lagrummet hade räknat med att kreditgivarna skulle få större möjligheter att förutse och beräkna kronans fordringar och att myndigheternas kontroll skulle bli effektivare så att så stora skattefordringar inte skulle behöva uppkomma. I promemorian konstaterades, att dessa förhoppningar inte infriats men att däremot skattebördan ökat i hög grad.

Det var inte tacknämligt från borgenärernas synpunkt att en gäldenär hade tillfälle att hålla sin rörelse i gång sedan han kommit på obestånd. Visserligen kunde kortsiktigt en del leverantörer och andra få betalning men rörelsen drevs på borgenärernas bekostnad, eftersom de missleddes av

³ Prop. 1953: 7 s. 25 f.

den skenbara likviditeten. Kredit genom anstånd med skatteindrivning var av ondo. I den mån hovsamhet var önskvärd vid indrivningen kunde lämpliga direktiv ges, oavsett om förmånsrätt förelåg eller ej. Om snabbare indrivning eller utmätning blev aktuell genom förmånsrättens avskaffande, skulle det bidra till en önskvärd sanering. I en krissituation som oförvällat drabbade en näringsgren eller den enskilde fick man ta hänsyn därtill vid bestämmande av takten för indrivning.

Enligt beredningens mening förtjänade en annan omständighet större beaktande från gäldenärernas synpunkt. Innan förmånsrätt infördes för vissa indirekta skatter kunde det allmänna i betydande utsträckning kräva säkerhet för behörigt erläggande av blivande skatt eller meddela förfogandeförbud.⁴ Om förmånsrätten avskaffades, kunde frågan om säkerhet åter bli aktuell. För den enskilde kunde det vara svårt att prestera sådan säkerhet eller i allt fall bli förenat med extra kostnad, t.ex. för bankgaranti. Om kontrollen ordnades ändamålsenligt, var det dock enligt beredningens mening knappast behövt att återinföra systemet. Det kunde f.ö. betvivlas, att förmånsrätten kompenserade frånvaron av krav på säkerhet.

För de näringsidkare som kunde antagas ha förutsättningar att fortsätta sin rörelse syntes skatteprivilegiets avskaffande innebära en avsevärd fördel vid ackordsförhandlingar. Med förmånsrätt utrustade fordringar berördes ej av ackord. Vid konkursen kätten hade det från många håll påtalats, att önskvärda uppgörelser försvårades eller omöjliggjordes av statliga fordringar. I promemorian påpekades, att utvecklingen gick i den riktningen att det allmännas möjligheter att medverka till ackord ökades. Om skatteprivilegiet avskaffades, blev medel i större utsträckning tillgängliga för de oprioriterade borgenärerna som då kunde lättare förmås att medverka till ackord.

Sammanfattningsvis framhöll beredningen, att förmånsrätten numera var av underordnad betydelse för det allmänna, att pri-

vilegiet från de oprioriterade borgenärernas synpunkt innebar en diskriminering som ej var sakligt grundad och att något hinder mot att det avskaffades inte kunde anses föreligga av hänsyn till gäldenärerna. Förmånsrätten syntes därför böra upphävas. Att gå en medelväg och starkt begränsa den syntes inte böra komma i fråga. Vad som därefter skulle återstå fick naturligtvis ännu mindre betydelse för det allmänna än den nuvarande förmånsrätten. De ekonomiska skälen att behålla en på sådant sätt beskur förmånsrätt blev alltför obetydliga.

Remissyttrandena

Beredningen inhämtade yttranden över promemorian från Göta hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, kammarrätten, riksförsäkringsverket, riksrevisionsverket, kontrollstyrelsen, riksskattenämnden, centrala folkbokförings- och uppboordsnämnden, kommerskollegium, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands, Jönköpings, Malmöhus, Göteborgs och Bohus samt Västernorrlands län, Stockholms stads indrivningsverk, andre stadsfogden i Göteborg och i Malmö, uppboordsutredningen, Föreningen Sveriges stadsfogdar, Landsorganisationen i Sverige (LO), Svenska arbetsgivareföreningen (SAF), Svenska bankföreningen, Svenska exekutionsmännens riksförbund, Sveriges advokatsamfund, Sveriges akademikers centralorganisation (SACO), Sveriges grossistförbund, Sveriges hantverks- och industriorganisation, Sveriges industriförbund, Sveriges köpmannaförbund, Sveriges lantbruksförbund och Tjänstemännens centralorganisation (TCO). SAF och industriförbundet har som eget yttrande åberopat en av näringslivets skattedelegation utarbetad promemoria. Även köpmannaförbundet har i sitt yttrande förklarat, att det ansluter sig till de av delegationen framförda synpunkterna.

Kommerskollegium har bifogat yttranden av samtliga handelskamrar i riket. Stock-

⁴ Se SOU 1957: 50 s. 169 ff och prop. 1959: 3 s. 72, jfr prop. 1959: 4 s. 3 f.

holms handelskammare har åberopat den av näringslivets skattedelegation utarbetade promemorian. Länsstyrelsen i Östergötlands län har bifogat yttranden av andre stadsfogden i Norrköping, stadsfogden i Linköping och landsfiskalen i Valkebo distrikt. Länsstyrelsen i Västernorrlands län har bifogat yttranden av stadsfogden i Sundsvall samt landsfiskalerna i Sköns och Örnsköldsviks distrikt.

I flertalet yttranden tillstyrks eller godtages, att förmånsrätt för skatter och allmänna avgifter avskaffas, i några yttranden ställer man sig tveksam och i andra avstyrks reformen eller uttalas att beslut i frågan borde anstå tills vidare.

Upphävande av förmånsrätten förordas av *Göta hovrätt, hovrätten för Nedre Norrland, LO, SACO* — efter hörande av sina delorganisationer —, *TCO, samtliga handelskamrar, näringslivets skattedelegation, bankföreningen, advokatsamfundet, grossistförbundet, hantverks- och industriorganisationen, köpmannaförbundet och lantbruksförbundet*. Detsamma gäller *andre stadsfogden i Göteborg* och *i Malmö* samt *landsfiskalerna i Valkebo, Sköns* och *Örnsköldsviks distrikt*. *Kommerskollegium* uttalar, att kollegiet finner övervägande skäl tala för att privilegiet avskaffas.

Riksrevisionsverket, riksförsäkringsverket och *länsstyrelsen i Malmöhus län* förklarar, att de inte vill motsätta sig att förmånsrätten avskaffas. *Kontrollstyrelsen* uttalar, att den finner de i promemorian framförda skälen så vägande att den inte vill motsätta sig förmånsrättens avskaffande. Styrelsen anför å andra sidan, att uppkomsten av ett obligatoriskt förhållande i allmänhet beror av frivilliga åtaganden. En bank kan t.ex. vägra kredit, om tillfredsställande säkerhet ej ställs. En varuleverantör kan beträffande den vars ekonomiska ställning bedöms som svag avstå från affärsförbindelse eller avbryta en existerande sådan förbindelse. Någon motsvarande möjlighet att begränsa risken för förluster föreligger i princip ej i frå-

ga om skatter. *Kontrollstyrelsen* erinrar i sammanhanget om att sådan möjlighet tidigare funnits i viss utsträckning beträffande flertalet av de skatter som styrelsen omhänderhar men ersatts med förmånsrätt enligt 17 kap. 12 § HB.

I de tillstyrkande yttrandena åberopas i allmänhet samma skäl som beredningen anfört i promemorian. *TCO* anser, att promemorian övertygande visat att förmånsrätten numera är av helt underordnad betydelse för det allmänna och innebär en ogrundad diskriminering liksom att något hinder mot privilegiets avskaffande ej föreligger av hänsyn till gäldenärerna. *Bankföreningen* understryker, att de s.k. tysta förmånsrätterna utgör ett mycket besvärande osäkerhetsmoment vid kreditgivning och kreditvärdighetsprövning. Det är därför synnerligen angeläget, att sådana förmånsrätter ej medges annat än om tungt vägande skäl föreligger. Vad som anförs i promemorian ger otvetydigt vid handen att sådana skäl ej föreligger i fråga om förmånsrätten enligt 17 kap. 12 § HB. *Grossistförbundet* anser, att skatteprivilegiet från de oprioriterades synpunkt innebär en diskriminering som inte är sakligt grundad. Det allmänna kan utan någon som helst praktisk olägenhet godtaga ett bortfall av den inkomstpost som utdelning i konkurs representerar. Förlusten blir f.ö. ingalunda total. *Näringslivets skattedelegation*, som uttalar sig i samma riktning som *grossistförbundet*, påpekar vidare, att betydelsen av förmånsrätten minskas genom den nya lagstiftningen om fast egendom och företagsinteckning. *Hantverks- och industriorganisationen* framhåller, att konkurser kan medföra betydande ekonomiska svårigheter för leverantörer och andra kreditorer. Vid några tillfällen under senare år har uppstått en kedjereaktion så att flera småföretag efter varandra tvingats gå i konkurs. Avskaffande av skatteprivilegiet kan medföra en inte oväsentlig förbättring av ställningen för dem som nu är oprioriterade. *Lantbruksförbundet* finner svårt att förstå grunden för förmånsrätten. Att en fordran är offent-

ligrättslig motiverar ej, att den prioriteras, i synnerhet inte om prioriteringen tillåts medföra en för andra överraskande kumulation såsom f.n. ofta är fallet. Bl.a. *näringslivets skattedelegation* gör gällande, att skatteprivilegiet på senare tid blivit mera besvärande. Förmånsrätten har, bl.a. genom 1953 års källskattereform, kommit att omfatta belopp som med hänsyn till gäldenärens ekonomiska ställning ofta framstår som oproportionerligt höga. Det är ej längre gäldenärens egna skatter som utgör den väsentliga skatteskulden utan sådana skatter beträffande vilka han tjänstgör som indrivare åt det allmänna (källskatt m.m.) eller där uppbördens av praktiska skäl lagts hos företagaren i stället för den privata konsumenten (allmän varuskatt o.l.). *Andre stadsfogden i Göteborg* finner det vara en betydande orättvisa att vissa slumpvis utvalda borgenärer skall bära en förlust, ibland synnerligen kännbar, som utan svårighet kan bäras av staten. Den riskutjämning som borttagandet av privilegiet skulle medföra är därför enligt stadsfogdens mening skälig.

Riksrevisionsverket uttalar, att det direkta skattebortfallet sannolikt inte blir av den storleksordningen att det statsfinansiellt sett utgör något hinder mot att avskaffa skatteprivilegiet, om väsentliga fördelar skulle vinnas från andra synpunkter.

Verket anför även, att då någon verklig källskatt ej kunnat åstadkommas för rörelseidkare m.fl. i motsats till löntagare, det ofta framkommit krav på en snarast förbättrad förmånsrätt för skatt för att från "rättvisesynpunkt" utjämna de ofrånkomliga olikheterna i fråga om effektiviteten i uppborädsförfarandet. Den avvisande inställningen mot tanken på att avskaffa förmånsrätten för skatt som myndigheterna hittills i allmänhet intagit torde delvis få ses mot den bakgrunden. Härtill torde enligt riksrevisionsverket komma farhågor för att förmånsrättens borttagande kan komma att skada "betalningsmoralen" i fråga om skatterna. Förmånsrätten torde då uppfattas som en symbol för att skyldigheten att beta-

la sin skatt är ett medborgerligt åliggande som allmänt måste betonas. Synpunkten kan ej fränkännas värde, men verket ansluter sig till lagberedningens uppfattning att det ej är fråga om en övervältring av skattebördan från en kategori skattebetalare till en annan utan att, så länge förmånsrätten består, övervältringen i första hand sker på dem som råkar vara oprioriterade borgenärer i konkursen. I fråga om riskutjämningen förklarar sig verket sålunda snarast benäget att ansluta sig till de synpunkter som beredningen anför.

Vidare uttalar verket, att skatteuppbörden till följd av källskattesystemet är säkerställd vid försämrade konjunkturen på ett helt annat sätt än tidigare. Risken för konjunkturförsämring torde sålunda ej längre kunna tillmätas någon avgörande betydelse som skäl mot att avskaffa skatteprivilegiet. Eftersom arbetsgivarens medverkan är den hörnsten på vilken källskattesystemet vilar kunde man kanske överväga att under alla förhållanden behålla förmånsrätten för källskatt som uppburits men ej inlevererats av arbetsgivare. Enligt riksrevisionsverkets mening finns dock knappast skäl för att ge dessa fordringar annan ställning än skattefordringar i allmänhet.

Verket anför också, att det inte är sannolikt att indrivningsmyndigheterna f.n. i större utsträckning medger anstånd i förlitan på förmånsrätten. I stället torde en allmän bedömning av vederbörande gäldenärs förmåga att på längre sikt reda upp sin situation, i förening med humanitära och sociala hänsyn, tillmätas betydelse. Liknande synpunkter torde även bli vägledande, om privilegiet avskaffas. Några skadliga verkningar i form av en alltför hård indrivning lär ej behöva befaras.

Riksförsäkringsverket anför bl.a. följande.

År 1962 utsändes räkningar på arbetsgivaravgift på ett sammanlagt belopp om ca 1,4 miljarder kr. Beloppet avsåg preliminär avgift för år 1962 samt slutlig avgift för år 1960 med

avräkning för vad som tidigare erlagts såsom preliminär avgift för samma år. Beloppet av delposter, som vid uppbörderna i februari, april etc. år 1962 ej guldits inom föreskriven tid och därför anmälts till indrivning, uppgick till ca 26 miljoner kr eller sålunda ca 1,8 % av det påförda beloppet. För åren 1963 och 1964 (preliminär avgift för år 1963 och slutlig avgift för år 1961 resp. preliminär avgift för år 1964 och slutlig avgift för år 1962) uppgick de påförda arbetsgivaravgifterna till 2,1 resp. 2,5 miljarder kr. De till indrivning anmälda beloppen avseende de tre första uppbörderna (februari, april och juni) 1963 och 1964 uppgick till ca 17 resp. 31 miljoner kr och torde för samtliga uppbörderna åren 1963 och 1964 kunna beräknas till ca 35 resp. minst 50 miljoner kr motsvarande ca 1,7 resp. 2 % av påförda belopp.

Av de till indrivning anmälda beloppen redovisades av länsstyrelserna till verket år 1962 ca 9 miljoner kr och år 1963 ca 15 miljoner kr. I vad mån dessa belopp influtit efter bevakning i konkurs med eller utan förmånsrätt enligt 17 kap. 12 § HB eller annorledes är för riksförsäkringsverket ej känt.

Nämnas må, att det i viss utsträckning förekommer att arbetsgivare direkt till riksförsäkringsverket inbetalar belopp som anmälts till indrivning. Då dylika belopp ej bokförs för sig, kan uppgift om storleken av dem ej anges.

De belopp riksförsäkringsverket erhållit såsom utdelning i konkurser, vari verket självt bevakat fordran på oguldna arbetsgivaravgifter, har varit jämförelsevis ringa. Sålunda inflöt till följd av verkets bevakningar år 1963 ca 150 000 kr. — — — Utdelningen har vanligen hänfört sig till förmånsrätten enligt 17 kap. 12 § HB.

Av vad ovan anförts torde framgå att de till indrivning anmälda beloppen, hittills utgörande 1,5—2 % av påförda arbetsgivaravgifter, är förhållandevis ringa. Såsom av det föregående framgår inflyter indrivningsvägen ej obetydlig del av dessa belopp, huvudsakligen annorledes än genom utdelning i konkurs. Förmånsrätten i konkurs för arbetsgivaravgifter kan därför ej ha sådan ekonomisk betydelse för socialförsäkringen att bibehållande av privilegiet på den grund kan vara motiverat. Samma synes gälla i fråga om förmånsrätten för folkpensions-, tilläggspensions- och sjukförsäkringsavgifter.

Bla. *näringslivets skattedelegation* och *Skånes handelskammare* betonar särskilt intresset av nordisk rättslikhet, men delegationen understryker samtidigt, att skälen för att avskaffa förmånsrätten för skatt är så starka att åtgärden bör genomföras även om

motsvarande reform ej skulle äga rum i grannländerna.

Uppbördsutredningen ställer sig i stort sett välvillig till förmånsrättens avskaffande men ger uttryck åt viss oro beträffande eventuella konsekvenser på andra områden av indrivningsväsendet. Förmånsrättens slopande kan enligt utredningen knappast leda till att uppborndsresultatet försämrans i mera påtaglig grad eller att indrivningsarbetet försvåras. Från principiell synpunkt kan emellertid förmånsrätten sägas vara blott ett av uttrycken för att statens skattefordringar bör ha en privilegierad ställning. I själva källskattesystemets konstruktion ligger, att det allmänna tillgodoser sina anspråk på skattebetalning före andra borgenärer. Utredningen nämner även bl.a. införselinstutet. Ett försvagande av statens ställning i dessa hänseenden skulle få högst betydande skadeverkningar. Utredningen anser, att om förmånsrättens slopande skulle kunna ses som ett led i en allmän strävan att jämställa staten med övriga borgenärer, allvarliga invändningar måste resas mot reformen.

Utredningen antager, att när man väntar sig en hårdare indrivning om privilegiet avskaffas, åsyftas att utmätningsmännen skulle bli mindre benägna att medge amortering och snabbare att tillgripa utmätning eller att de skulle se sig tvungna att igångsätta ett konkursförfarande som ej skulle komma i fråga om förmånsrätten bevarats. Utredningen fortsätter:

Dessa farhågor synes emellertid överdrivna. Om utmätningsmannen medger betalningsskyldig att amortera det oguldna skattebeloppet, kan bakom detta medgivande ligga det förhållandet, att utmätningsmannen på grund av att den betalningsskyldige saknar mer värdefulla tillgångar funnit det meningslöst att tillgripa utmätnings- eller konkursförfarande. Det kan också förhålla sig så, att den betalningsskyldige har tillgångar, som skulle kunna helt eller delvis räcka till och tas i anspråk för betalning av skulden genom utmätning eller konkurs, men att utmätningsmannen beräknar att skatten blir erlagd genom amortering och därför inte vill tillgripa exekutiva åtgärder, som i

onödan skulle medföra skadeverkningar för den betalningsskyldige. Det förefaller knappast realistiskt att tänka sig, att utmätningsmannen vid valet mellan att medge amortering eller att vidta direkta exekutiva åtgärder kan göra en så noggrann avvägning att valet skulle avgöras av det förhållandet att förmånsrätt föreligger. Om den betalningsskyldiges ställning kan antagas vara så svag, att förmånsrätten enligt 17 kap. 12 § HB får verklig betydelse, så synes utmätningsmannen snarare böra överväga att verkställa utmätning eller inge konkursansökan. Den betalningsskyldiges situation kan ju snabbt förändras och bättre förmånsberättigade fordringar uppkomma. Förmånsrättens förhandenvaro bör därför kunna sägas sakna betydelse, när det gäller att avgöra, om den betalningsskyldige skall få amortera skatteskulden eller inte.

Vad härefter gäller frågan om utmätningsmännen genom förmånsrättens slopande oftare skulle verkställa utmätning eller inge konkursansökan synes förhållandet bli att bedöma på samma sätt som i fråga om amortering. Då utmätningsmannen inte kan få in skattebeloppet genom amorteringar (eller införsel) har han nämligen att överväga utmätning eller konkursansökan. Utmättningsmannen torde därvid knappast undvika utmätning med tanke på att skattebeloppet på grund av förmånsrätten enligt 17 kap. 12 § HB kan beräknas bli betalt i en eventuell senare konkurs. Inte heller torde utmätningsmannen — när den betalningsskyldige inte kunnat förmås att amortera skatteskulden och inte heller har lämplig utmätningsbar egendom — vänta med att inge konkursansökan av den anledningen att han tror sig kunna beräkna att utdelning skall erhållas på grund av föreliggande förmånsrätt.

Vi anser oss därför kunna uttala som vår mening, att ett avskaffande av förmånsrätten enligt 17 kap 12 § HB inte kan beräknas komma att skärpa indrivningen.

Skäl kan i stället anföras för att ett slopande av förmånsrätten i viss utsträckning kanske rent av skulle innebära en ur fiskalisk synpunkt främjande åtgärd. För närvarande torde många enskilda borgenärer underlåta att ansöka om konkurs just med tanke på att möjligheterna att erhålla utdelning är mindre, eftersom skattefordringarna har förmånsrätt. Slopas denna, kan det tänkas att ett större antal enskilda borgenärer gör konkursansökan. Därmed finns också utsikte för att konkurserna kommer att omfatta även sådana betalningsskyldiga, beträffande vilka de exekutiva myndigheterna felaktigt bedömt det som meningslöst att inge konkursansökan eller oriktigt avstått från att förskotta konkurskostnaderna. Det allmänna

kommer i dessa fall att få deltaga i utdelningen med övriga borgenärer på lika fot.

Tveksamhet inför reformen uttalas av *kammarrätten, överståthållarämbetet, riksskattenämnden, centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden* och *Stockholms stads indrivningsverk*.

Kammarrätten grundar till en del sin tvekan på principiella skäl men åberopar även de begränsade möjligheterna att överblicka konsekvenserna från statsfinansiell synpunkt. I förstnämnda hänseende anføres inledningsvis följande.

Samhällsverksamhetens omfattning och innehåll bestäms av riksdagen och detsamma gäller den därmed omedelbart sammanhängande frågan hur denna verksamhet skall finansieras. Till den helt övervägande delen sker finansieringen i vårt land genom att kostnaderna repartieras medborgarna emellan i förhållande till deras inkomst, varuförbrukning eller liknande. Skatteuttaget kan visserligen sägas vara det pris som delaktigheten i samhällsgemenskapen betingar. Väsentligare är emellertid att konstatera att skatterna inte skall ses såsom en tribut till staten, som denna i kraft av någon sin överhöghet äger utkräva, eller underlåta att utkräva, av medborgarna. Skatterna är helt enkelt en integrerande del i själva samhällsverksamheten. Detta karakteristiska drag kan kanske också sägas ha med samhällsutvecklingen blivit efter hand allt mer markerat. Här åsyftas att beskattningens uppgift att vara en det allmännas inkomstkälla i mer traditionell mening utvidgats genom skatteinstrumentets utnyttjande inom den ekonomiska politiken för andra syften såsom konjunktur stabilitet, inkomstomfördelning etc.

Om beskattningen sålunda måste ses som ett led, och givetvis ett betydelsefullt sådant, i samhällsverksamhetens bedrivande, kan också sägas att man häri har ett principiellt grundat skäl för sådant som förmånsrätt i konkurs. Frågan huruvida staten kan frånträda den nuvarande förmånsrätten blir då inte att bedöma med hänsyn till sådant som konkursinstitutets effektivitet, statens större förutsättningar än oprioriterade borgenärsers att bära en förlust osv. Förmånsrätten framstår med detta resonemang endast som ett naturligt uttryck för att samhällsverksamhetens bedrivande är ett ändamål av sådan valör att det alldeles oavsett den ekonomiska innebörden av den ena eller andra åtgärden bör omgärdas med alla tänkbara garantier.

Kammarrätten övergår härefter till en bedömning, huruvida de skäl som åberopats till stöd för att avskaffa skatteprivilegiet är tillräckliga, och uttalar, att det i fråga om gäldenärens egna skatter synes kunna göras gällande att starkare skäl för att behålla förmånsrätten inte föreligger. Beträffande oredovisade källskattemedel och uppburna omsättningsskatter är läget ett annat. Det kan visserligen sägas att uppboordsåliggandena i huvudsak är en belastning för vederbörande företagare, men dessa åligganden kan å andra sidan sägas vara ett av de villkor som uppställts för verksamhetens bedrivande.

I yttrandet erinras om att vederbörande departementschef vid tillkomsten av nuvarande andra stycket i 17 kap. 12 § HB framhöll att arbetstagare, som genom källskattereformen betagits rätten att själva erlagga sina skatter, med fog kunde kräva att vad de avstått i form av löneavdrag på sin intjänade lön verkligen skulle komma det avsedda ändamålet till godo.⁵ Kammarrätten finner synpunkten fortfarande tungt vägande. Motsvarande gäller beträffande omsättningsskatt som en köpare erlagt. För att värna dessa personers starkt grundade krav på att deras bidrag till samhällsverksamheten når sin avsedda destination och för att slå vakt om skattereglernas allmänna efterlevnad måste åtskilliga åtgärder vidtagas. Ett korrekt konstaterande av redovisningskyldighetens omfattning är en sak; en annan är att utrusta myndigheterna med förutsättningar att verksamt och snabbt ingripa där det brister. Det kan enligt kammarrätten göras gällande, att det, när åtgärder i sådant syfte ej ger full effekt och utvecklingen alltså för fram till en konkurs-situation, är berättigat att ett visst företräde ges åt skattefordringarna.

Kammarrätten uttalar vidare, att de uppburna men oredovisade skattemedlen ger en särskild möjlighet för ett företag att hålla verksamheten i gång längre än som är önskvärt och annars varit möjligt och att detta på längre sikt kan anses vara till större nack-

del än fördel för de oprioriterade. Detta förhållande utgör ett skäl för skärpt och ökad kontroll från det allmännas sida men ej i och för sig något argument för att avskaffa privilegiet.

I yttrandet anges, att borgenärerna har att i sin affärsverksamhet räkna med förluster av det slag som drabbar dem genom en gäldenärs konkurs såsom något som sammanhänger med verksamheten och följaktligen har att i sin generella prissättning eller på annat sätt täcka in sig därför. Den tysta förmånsrätten för skatt kan sägas vara något som är välbekant för alla och man har att inom affärslivet på egen risk bedöma kreditvärdigheten hos dem med vilka man upprätthåller ekonomiska förbindelser.

I fråga om de ekonomiska konsekvenserna av privilegiets avskaffande accepterar kammarrätten i stort sett bedömningen i promemorian men understryker att statistiken hänför sig till en högkonjunktur. Den omständigheten att den nya företagsinteckningen och det vidgade fastighetstillbehörsbegreppet medför att skattefordringarna i framtiden kanske får stå tillbaka i större utsträckning än f.n. synes närmast utgöra skäl för att iakttaga försiktighet i fråga om att försvaga det allmännas ställning i konkurs.

Kammarrätten framhåller å andra sidan, att skattefordringarna i konkurs efter källskattereformen synes ha blivit så betydande att det ej sällan blir föga över till de oprioriterade borgenärerna. Med hänsyn till den alltmer ökade indirekta beskattningen kan antagas att denna utveckling närmast blir än mera markerad. Det kanske kan sägas att hela konkursinstitutet härigenom blir i viss mån äventyrat. Kammarrätten har emellertid svårt att bilda sig en uppfattning om hur oläglig en sådan utveckling kan vara.

I yttrandet framhålls vidare, att förmånsrättsordningen förvisso är svåröverskådlig och tung i tillämpningen samt att skatteprivilegiet starkt medverkar härtill. Uppenbarligen har en utrensning av vissa förmånsrätter mot den bakgrunden ett egenvärde

⁵ Prop. 1953:7 s. 26.

Kammarrätten kan också i huvudsak instämma i vad beredningen anfört mot synpunkter om att förmånsrättens avskaffande skulle på ett mindre tillfredsställande sätt påverka indrivningsförfarandet.

Slutligen vitsordas i kammarrättens yttrande, att det naturligtvis är ett inte oväsentligt önskemål att få likartade bestämmelser till stånd på förevarande område inom Norden. Om de övriga nordiska länderna tar detta steg, tillkommer utan tvekan ett skäl för Sverige att gå samma väg.

Överståthållarämbetet finner goda skäl tala för förslaget. Förmånsrätten har från statsfinansiell synpunkt i och för sig ringa värde. Den har dock indirekt sådan betydelse för uppbörd och indrivning att det är vanskligt att utan närmare underlag för bedömandet avstå därifrån. Ämbetet säger sig inte heller vara övertygat om att de principiella synpunkterna otvetydigt talar för att privilegiet avskaffas. Detta gäller särskilt oredovisade källskattemedel. Ämbetet påpekar samtidigt, att förmånsrätten numera helt saknar betydelse för kommunerna. Vidare uttalar ämbetet, att ett bortfall av förmånsrätten spelar ännu mindre roll i fråga om direkta verkningar än statistiken visar, eftersom förlusten i viss mån kompenseras genom beskattning hos övriga oprioriterade borgenärer i alla fall då utdelningen till dem innefattar inkomst i förvärvskälla. Den nuvarande ordningen kan antagas främst drabba mindre bärkraftiga borgenärer, eftersom kreditinstitut och större leverantörer regelmässigt torde säkerställa sin kreditgivning.

Enligt *riksskattenämnden*⁶ bör nordiskt samgående förutsättas innan statens förmånsrätt avskaffas, men även vid sådant fall är nämnden tveksam i fråga om källskattemedel. Sådana medel står praktiskt sett nära medel "som hörer annan till" och som först skall uttagas ur gäldenärens bo.⁷ Motsvarande gäller beträffande varuskattemedel, särskilt om denna indirekta beskattning får formen av en öppet redovisad mervärdeskatt. Det är här fråga om belopp av

betydande storlek som även vid en effektiv kontroll kan uppkomma snabbt. Även *centrala folkbokförings- och uppbördsnämnden* anser, att ett samlat nordiskt förslag bör avvaktas. Innan ställning tas bör också övervägas, vilka åtgärder som kan behövas för att ytterligare effektivisera skatte- och arbetsgivarkontrollen.

Hovrätten för Nedre Norrland erinrar om att genom den s.k. källskattereformen uppbörden gjorts betydligt mera effektiv såvitt angår löntagarna. I fråga om dem har uppbördsmyndigheterna också ett mycket verkamt instrument i införselinstitutet. För övriga inkomsttagare, främst rörelseidkare, är förutsättningarna för en effektiv uppbörd mindre gynnsamma. Under sådana förhållanden kan viss tvekan råda om lämpligheten av att slopa skatteprivilegiet som har sin största betydelse just i fråga om denna senare kategori.

Exekutionsmännens riksförbund meddelar, att olika meningar gjort sig gällande inom förbundet, och har därför inte gett uttryck åt någon ståndpunkt.

Länsstyrelserna i Stockholms, Östergötlands samt Göteborgs och Bohus län, stadsfogdeföreningen och stadsfogden i Sundsvall avstyrker förslaget om att avskaffa förmånsrätten. Stadsfogdeföreningen förordar emellertid, att förmånsrätten begränsas till skatt som förfallit inom ett år före konkursansökningsdagen. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län uttalar sig i samma riktning beträffande varuskatten.

I flera fall åberopas härvid skattefordringarnas natur, särskilt att skatterna är en förutsättning för statens och kommunernas verksamhet till allas gemensamma bästa. *Länsstyrelsen i Stockholms län* understryker arbetsgivares och företagares skyldighet att fungera som uppbördsmän åt det allmänna. Det synes naturligt och konsekvent, att om

⁶ En ledamot i nämnden har anslutit sig till promemorians ståndpunkt.

⁷ Nämnden hänvisar till den ståndpunkt som intagits av bl.a. hovrätten i rättsfallen NJA 1949 s. 66 och 318.

redovisningen brister, staten vid en eventuell konkurs har viss förmånsrätt. Denna kan sägas vara blott en sida av det allmännas förmånsställning. Genom källskattsystemets uppbyggnad kan det allmänna sägas redan vid uppbördens av skatt utnyttja viss förmånsrätt. Vid indrivningen utgör möjligheten att utnyttja införselinstitutet också en sådan rätt. Enligt länsstyrelsens mening skulle avskaffandet av förmånsrätten undanrycka grunden för införsel. Länsstyrelsen anger emellertid också, att förmånsrätten från rent ekonomiska bedömningsgrunder inte synes ha någon väsentlig betydelse för det allmänna. *Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län* anser, att staten befinner sig i underläge jämfört med enskilda borgenärer, eftersom staten ej har möjlighet att hindra uppkomsten av skattefordringar och ej kan begära någon säkerhet som villkor för verksamhetens fortsatta bedrivande. *Länsstyrelsen i Malmöhus län* och *stadsfogdeföreningen* uttalar sig i samma riktning. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* understryker, att varje företagare, oavsett kvalifikationer och vilja att göra rätt för sig, enligt gällande ordning blir uppbördsmän åt staten och får förfoga över medel som innehållits av anställdas löner (källskatt m.m.) eller uppburits från allmänheten (allmän varuskatt). Länsstyrelsen finner naturligt, att under sådana omständigheter någon form av säkerhet bör komma i fråga. Förmånsrätten ger visst skydd. Dess blotta förekomst torde i normalfallen ha en starkt positiv effekt, och dess värde är därför avsevärt högre än den inkomstpost som utdelning i konkurs representerar. Mot slopande av förmånsrätten talar starkt, att en företagares skatteskulder på mycket kort tid kan stiga till avsevärda belopp och att sambandet mellan dessa och betalningsförmågan därigenom lätt kan gå förlorat. Länsstyrelsen finner det knappast välbetänkt från statsfinansiell synpunkt att ta bort skatteprivilegiet i en tid då de medel som företagarna har till uppgift att ta ut och redovisa till statsverket ständigt stegras. Det till-

läggs, att läget möjligen kan vara ett annat beträffande personliga direkta skatter, som från början är avpassade efter vederbörandes betalningsförmåga och i allmänhet uppgår till mera begränsade belopp.

På sina håll görs gällande, att beredningen undervärderat förmånsrättens ekonomiska betydelse. *Stockholms stads indrivningsverk* anger, att det visserligen är riktigt att de på grund av förmånsrätten influtna beloppen är små i förhållande till summan av det allmännas skatteintäkter.⁸ Man måste emellertid även beakta i vad mån blotta tillvaron av förmånsrätten kan verka för att skattebelopp inflyter. Indrivningsverket håller inte för otroligt att existensen av den princip åt vilken skatteprivilegiet ger uttryck kan vara anledningen till att många anser att av skulder skall i vart fall skatterna betalas på förfallotiden. Skatteprivilegiets existens torde även på borgenärssidan ha viss indirekt verkan som ej är betydelslös i indrivningshänseende. Enskilda borgenärer som ser att konkurs hotar synes sålunda ofta bevilja gäldenären uppskov för att han skall få tillfälle att först betala skatteskulderna. Motivet är då att den enskilda borgenären vill undvika konkurs, eftersom han på grund av skatteprivilegiet ej kan räkna med att få någon utdelning på fordringen. Avskaffas förmånsrätten kommer självfallet borgenärens anspråk på snabb betalning att göra sig gällande med större styrka än nu. Detta skulle i sin tur medföra att gäldenären inför trycket av konkurshot från den enskilda borgenärens sida kommer att betala till denne på bekostnad av staten. Om privilegiet avskaffas skulle sålunda sannolikt restantierna öka. Indrivningen kommer också att bli mera besvärande för gäldenären, eftersom betalningsansånd inte torde kunna komma i fråga förrän säkerhet för skatten

⁸ Verket uppger härvid, att under 1962 och 1963 i Stockholm på grund av bevakningar i konkurs inflöt ungefär 4 000 kr med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 §, 32 000 kr enligt 17 kap. 8 §, 1 330 000 kr enligt 17 kap. 12 § HB samt 122 000 kr som oprioriterat.

erhållits genom utmätning. *Andre stadsfogden i Norrköping* har uttalat, att privilegiets borttagande utan tvekan kommer att bli betydligt mera kostsamt för det allmänna än vad man enligt promemorian tycks ha räknat med.

I flera yttranden hävdas att skärpt indrivning måste bli följden, om skatteprivilegiet avskaffas. I denna riktning uttalar sig bl.a. *länsstyrelserna i Östergötlands, Jönköpings och Malmöhus län* samt *stadsfogdeföreningen*. Förstnämnda länsstyrelse anför sålunda, att det kan väntas att de exekutiva myndigheterna regelmässigt kommer att genom utmätning söka få prioritet för restförda skattefordringar så snart risk annars föreligger att statsverkets rätt till betalning skall äventyras. Antalet konkurser kommer sannolikt att öka väsentligt. Skattskyldig som tillfälligt råkat i likviditetssvårigheter kan nu i allmänhet få anstånd med betalning av restförda skatter. Om förmånsrätten tas bort, blir myndigheterna självfallet mindre benägna att ge anstånd. I samma riktning uttalar sig *länsstyrelsen i Jönköpings län* som även närmare redogör för hur indrivningsförfarandet kan tillgå och anför:

Det har under de senaste tio åren blivit allt vanligare att utmätningsmannen träffar avtal med de skattskyldiga om skatternas erläggande genom avbetalningar, när möjlighet saknas att omedelbart erhålla betalning för hela restförda beloppet. I allmänhet gäller det förhållandevis stora belopp. Om utmätningsmannen vid sin undersökning finner att den skattskyldige bör ha möjlighet att reda upp sina affärer om han får tid på sig och att säkerhet för skatterna kan anses föreligga med hänsyn till förmånsrätten enligt 17 kap. 12 § HB kan han ofta konstatera att bästa möjligheten för statsverket att utföra skatterna och för den skattskyldige att klara upp sina affärer är att medge den skattskyldige att erlagga skatterna i lämpliga delbelopp under den tid förmånsrätten består. Om tiderna för betalningarna inte kan hållas blir det aktuellt med utmätning och så småningom konkurs. Men när det går till konkurs så lär den utdelning som erhålls i stor utsträckning åtnjutas på grund av förmånsrätt enligt 17 kap. 8 § HB, ej 12 §. Bestämmelserna i 17 kap. 12 § HB är av stort värde vid indrivningsarbetet. De är vidare av värde för de

skattskyldiga, som därigenom får möjlighet att ordna sina mellanhavanden med indrivningsmyndigheterna utan att exekutiva åtgärder vidtages. Den nackdel som denna "tysta förmånsrätt" innebär för övriga borgenärer vid konkurs är relativt obetydlig även om den naturligtvis ibland medför obehagliga överraskningar för dem.

Länsstyrelsen gör vidare gällande, att om skatteprivilegiet skulle försvinna, måste utmätningsmännen som regel, innan de biträder en betalningsplan, utmäta gods till värde som täcker skattefordringen. Övriga borgenärer har möjlighet att i anledning därav också söka utmätning men har då sämre rätt. De kan eventuellt i stället söka gäldenären i konkurs med som regel ingen eller ringa utdelning. Den föreslagna lagändringen skulle därför i stort sett innebära föga fördel för de borgenärer som konkurrerar med det allmänna men medföra ökat antal utmätningsförrättningar och konkurser till nackdel för både gäldenären, det allmänna och övriga borgenärer.

Även i yttranden som går emot att förmånsrätten upphävs framhålls, att det är förkastligt att ge uppskov med skattebetalningen. I ett yttrande framförs som skäl mot reformen att skattefordringarna preskriberas relativt fort. Vidare åberopas, att staten i främmande länder i allmänhet tillgodosett sig med förmånsrätt. I ett par fall diskuteras, om förmånsrätten för skatter skulle begränsas till innehållna källskattemedel, varuskatt o.l. I några yttranden ställer man frågan om förmånsrättens avskaffande i samband med omorganisationen av exekutionsväsendet och uttalar önskemål om att man skall avvakta hur den utfaller.

Ett par remissinstanser föreslår, att frågan om förmånsrättens avskaffande prövas i samband med översyn av förmånsrättsordningen i dess helhet.

Ytterligare statistiska uppgifter m.m.

På framställning av beredningen har exekutionsväsendets organisationsnämnd inhämtat och sammanställt vissa uppgifter från kronofogdemyndigheterna i riket be-

träffande de konkurser som avslutats under åren 1965—1967 (*bil. D*).⁹

Vid 1968 års riksdag väcktes motioner om utredning och förslag rörande avskaffande av skatteprivilegiet. I sitt av riksdagen godkända utlåtande angav första lagutskottet, att något initiativ från riksdagens sida ej syntes påkallat med hänsyn till att frågan utreddes av lagberedningen, vars ställningstagande kunde väntas i en nära framtid.¹⁰

Slutligen bör erinras om att grossistförbundet år 1967 gjort framställning om att skatteprivilegiet avskaffas (se 2 kap.).

Beredningen

Beredningens förslag till ny lag avser att ersätta den nuvarande föräldrade förmånsrättsordningen med ett så enkelt och rationellt system som möjligt. En ändamålsenlig ordning kan inte uppnås utan att man verkligen har bärande skäl för de förmånsrätter som skall kvarstå. Därför har beredningen i varje särskilt fall prövat, huruvida det finns fog att, med avsteg från den grundläggande principen om lika rätt, behålla förmånsrätt för sådana fordringar som nu är utrustade därmed, och föreslagit att en rad förmånsrätter skall avskaffas eller begränsas. Särskilt de tysta förmånsrätterna har ansetts böra hållas tillbaka. På motsvarande sätt har krav på nya förmånsrätter prövats. De yrkanden som framställts där- om har avvisats.

En av de viktigaste frågorna i denna bedömning har varit, huruvida förmånsrätten för skatter — det s.k. skatteprivilegiet — bör bevaras. Med förmånsrätt för skatter avser beredningen här och i det följande även statens krav med anledning av innehållen källskatt o.l. samt allmänna avgifter som nu är förenade med förmånsrätt enligt 17 kap. 12 § HB. Av de tysta förmånsrätterna är skatteprivilegiet utan jämförelse den allvarligaste för de oprioriterade borgenärerna. På grund av frågans praktiska betydelse ansåg beredningen lämpligt att genom remiss av den förut nämnda promemorian få saken

belyst från skilda håll innan beredningen lade fram sitt slutliga förslag. När det i ett par yttranden anförts att frågan om avskaffande av skatteprivilegiet inte borde avgöras förrän förslag till en helt ny förmånsrättsordning föreligger, är detta sålunda i överensstämmelse med beredningens plan. Denna förutsättning är nu för handen. I andra yttranden har antytts, att tidpunkten inte var lämplig för att avskaffa förmånsrätten, eftersom skatteindrivningen behövde tid att anpassa sig till den stora administrativa reformen inom bl.a. exekutionsväsendet.¹¹ I anledning härav vill beredningen framhålla, att förslaget till ny förmånsrättsordning bör träda i kraft först samtidigt med den nya jordabalken, vilket beräknas skola ske den 1 januari 1972. Såvitt beredningen kan bedöma måste skatteindrivningen då vara fullt anpassad till de nya arbetsförhållandena inom exekutionsväsendet.

De nordiska kommittéer som arbetar på reformering av konkurslagstiftningen har ansett, att skatteprivilegiet är otillräckligt motiverat och bör avskaffas. Norge har år 1963 genom provisorisk lagstiftning redan tagit ett stort steg i den riktningen, och den norska kommittén avser att fullfölja tanken med förslag om att förmånsrätten avskaffas helt. Den provisoriska reformen har enligt uppgift inte vållat några olägenheter. Den danska kommittén har lagt fram förslag till en helt ny förmånsrättsordning som bl.a. innebär att skatteprivilegiet upphävs. 1968 års proposition överensstämmer härmed. Arbetet i Finland har ännu ej framskridit så långt att något förslag föreligger, men den finska kommittén har förklarat att den ämnar föreslå att förmånsrätten i fråga avskaffas.

Som framgår av redogörelsen för remissyttrandena över beredningens promemoria

⁹ Statistiska uppgifter av intresse finns även i riksdagens revisorers berättelse över granskningen år 1967 del I s. 182 ff (jfr del II s. 112 ff). Jfr BeU 1968: 57 s. 2 ff.

¹⁰ Se 1LU 1968: 7 samt första kammarens prot. 1968: 8 s. 17 och andra kammarens prot. 1968: 8 s. 21 f.

¹¹ Se prot. 1964: 100.

har önskemålet om en gemensam nordisk standpunkt understrukits på flera håll. Beredningen har inte ansett sig kunna avvakta, att slutliga förslag i ämnet föreligger från alla nordiska länder. Den nya förmånsrättsordningen bör hos oss behandlas jämsides med beredningens förslag till nya regler om exekution i fast egendom m.m. och de successiva förslag till ny jordabalk som remitterats eller kommer att remitteras till lagrådet. Med hänsyn till den begränsade betydelse för det allmänna som skatteprivilegiet har hos oss anser beredningen inte heller för sin del, att det möter något hinder att i vårt land avskaffa förmånsrätten för skatter utan att avvakta att en sådan reform genomförs samtidigt i alla de nordiska länderna.

I ett par remissvar har påpekats, att skatter i regel synes ha förmånsrätt i länder utom Norden. Beredningen anser inte, att detta förhållande bör påverka bedömningen huruvida vi i vårt land har behov av sådan förmånsrätt. I detta sammanhang bör nämnas, att inom den europeiska gemenskapen (EEC) finns en särskild kommitté som arbetar på viss unifiering av konkursrätten. Enligt vad beredningen inhämtat kommer emellertid sannolikt frågan om förmånsrätter att t.v. lämnas utanför kommitténs arbete.

Frågan om staten bör ha kvar förmånsrätt för skatter har i remissyttrandena som regel bedömts företrädesvis med hänsyn till den ekonomiska betydelsen därav för statsverket och olägenheterna för oprioriterade borgenärer. Därvid har liksom i promemorian påpekats, att skatteindrivningens resultat numera inte har någon direkt betydelse för kommunerna. I några fall har emellertid principiella synpunkter anförts till stöd för skatteprivilegiet. Det har sålunda framför allt av kammarrätten gjorts gällande, att skattefordringarnas karaktär motiverar en särställning. Kammarrätten har ingående angett skälen på sätt som framgår av redogörelsen för remissyttrandena. Be-

redningen kan emellertid inte finna, att därvid åberopats annat än sådana argument som faller in under spörsmålet om förmånsrätten är ekonomiskt behövlig eller ej. En effektiv skatteindrivning är nödvändig för att samhällsfunktionerna skall kunna upprätthållas. Det är däremot enligt beredningens mening inte välgrundat att av den anledningen anse skattekraven ha en högre valör än sådana fordringar som enligt gällande rätt är eller enligt beredningens förslag skall vara oprioriterade. Till denna grupp hör — förutom obetalade underhållsbidrag — pensionsförpliktelser,¹² krav på ersättning för olika uppdrag, leverantörers fordringar, skadeståndsanspråk m.m. Vissa fordringar mot förmyndare och gode män har enligt gällande lag förmånsrätt men skall enligt beredningens förslag bli oprioriterade. Vad särskilt angår leverantörer har de ofta gjort prestationer som direkt kommit konkursboet till nytta och som fortfarande har sitt värde men som med nuvarande ordning kommer staten till godo för betalning av dess skattefordringar. Beredningen har inte ansett lämpligt att ge leverantörer någon form av separationsrätt till det som finns i behåll av vad de levererat på kredit¹³ men anser, att det i allt fall inte finns något bärande skäl till att de i konkurs ställs sämre än staten i fråga om dess skattekrav.

I ett par remissyttrandena har anförts, att det allmänna befinner sig i underläge jäm-

¹² Se t.ex. prop. 1967: 83 s. 51 f. Pensionsstiftelseutredningen föreslog bl.a. att förmånsrätt enligt 17 kap. 11 § HB skulle åtnjutas för fordringar på framtida pension vilka ej utgår med bättre förmånsrätt (SOU 1965: 41). Bl.a. lagberedningen vände sig mot kommittéförslaget i denna del. I det slutliga förslaget bibehölls ej den föreslagna förmånsrätten (se nyssnämnda prop. s. 96 ff; jfr ILU 1967: 38, särskilt s. 63 f). Vid riksdagsbehandlingen åberopades planerna på att avskaffa skatteprivilegiet till stöd för att berörda fordringar ej fick förmånsrätt (andra kammarens prot. 1967: 31 s. 141).

¹³ Betr. regleringar i denna riktning se Almén-Eklund, Om köp och byte av lös egendom 4 uppl. s. 404 f och Ussing, Køb (bearb. av Vinding Kruse 4 uppl.) s. 91 ff.

fört med andra borgenärer därför att dess skattekrav uppkommer utan att någon individuell prövning av gäldenärens solvens kunnat ske. Erfarenhetsmässigt är det inte heller för den enskilda leverantören praktiskt möjligt att vara så restriktiv i sin kreditgivning att han inte råkar ut för insolventa kunder. Andra borgenärer — t.ex. skadeståndsberättigade — har ofta blivit fordringsägare helt utan egen förskyllan. Pensionstagare har som regel intjänat sin pensionsrätt långt innan arbetsgivarens ekonomi börjat bli undergrävd osv. Såvitt beredningen förstår är nämnda jämförelse inte realistiskt grundad. Det allt överskuggande är i stället, att staten med sina fordringar mot alla landets skattskyldiga har den största tänkbara riskutjämningen redan genom fordringarnas överväldigande stora antal. I de fall då staten ej lyckas driva in sin fordran fördelas förlusten för samhällskollektivet på samtliga skattebetalare.

Liksom övriga nordiska kommitterade anser beredningen, att de allmänna principiella synpunkter som kan anläggas på frågan utan tvekan bör leda till att förmånsrätten för skatter avskaffas. De skäl som anförts i promemorian är sålunda enligt beredningens mening hållbara. Med anledning av vad uppördsutredningen anfört vill beredningen framhålla, att förmånsrättens avskaffande inte får leda till att staten avstår från en effektiv ordning för skatternas indrivning. Det finns inte heller någon anledning att befara, att statsmakterna skulle, som en konsekvens av att förmånsrätten upphävs, avhända sig de medel som behövs för en effektiv indrivning av skatterna. Staten får genom sina restlängder omedelbart användbar exekutionstitel och har en stor indrivningsorganisation till förfogande. Bådadera är nödvändiga. Som bekant kan också skatter i viss utsträckning indrivnas inte bara genom utmätning och konkurs utan även genom införsel i lön. Möjligheten att anlita införsel är ej beroende av att förmånsrätt finns i konkurs. Sålunda kan även under-

hållsbidrag samt böter och viten indrivnas genom införsel, ehuru de inte är förenade med förmånsrätt samt böter och viten t.o.m. går efter alla andra fordringar i konkurs. I förarbetena till den nya införsellagen uttalade beredningen, att det, om förmånsrätt för skatter avskaffas, kunde synas konsekvent att även avskaffa möjligheten till införsel för skatt.¹⁴ Beredningen underströk emellertid betydelsen för skattemoralen av att man kan effektivt hålla efter dem som av en eller annan anledning undgått avdrag för skatt. Även från rättvisesynpunkt kan det bli stötande, om somliga skattskyldiga för lätt undgår att vidkännas den börda som andra får bära. Det framhölls vidare, att införsel dessutom har obestriddliga praktiska fördelar framför utmätning och konkurs eftersom den inte medför någon värdeförstöring. Utmätning och exekutiv försäljning ger i allmänhet ett ogynnsamt utfall och drar särskilda kostnader som drabbar gäldenären. Sammanfattningsvis uttalade beredningen, att den inte ansåg tillräckliga skäl föreligga att föreslå avskaffande av införsel för skatter o.l., men framhöll att införselmöjligheten borde begränsas till lämpliga slag av skatter. Departementschefen fann också, att införselmöjligheten bör behållas, i främsta rummet med hänsyn till skattemoralen.

I ett par fall har anförts, att förmånsrättens upphävande skulle bidra till att övervältra skattebördan, närmast från företagare med B-skatt till löntagare med A-skatt. I själva verket kommer naturligen varje förlust som staten gör på en skattskyldig att fördelas på alla övriga skattebetalare, vare sig de har B- eller A-skatt. Beredningen kan inte finna, att synpunkten kan åberopas som skäl för att staten skall ha förmånsrätt i konkurs för utestående skattefordran. Om man som beredningen anser utgångspunkten vara att borgenärer i princip bör behandlas lika, måste ju jämförelsen gälla, huruvida staten skall som prioriterad förlora procentuellt lika mycket på

14 U III s. 73 f, jfr prop. 1968: 130 s. 93.

en utestående fordran som andra oprioriterade borgenärer och förlusten fördelas på samtliga skattebetalare eller om staten skall som prioriterad skjuta undan de oprioriterade och så mycket större förlust läggas på dem. Frågan är, huruvida det är rimligt att de senare skall behöva finna sig däri. Beredningen vill i detta sammanhang särskilt nämna, att de hörda arbetstagarorganisationerna inte åberopat nämnda synpunkt utan enhälligt tillstyrkt att skatteprivilegiet avskaffas.

I samband med att promemorian upprättades inhämtade beredningen vissa uppgifter för bedömning av vad förmånsrätten direkt betyder ekonomiskt för statsverket. Beredningen får här hänvisa till den föregående redogörelsen. Det har invänts, att den statistik som åberopades hänför sig till en högkonjunktur. Efter remissbehandlingen har genom exekutionsväsendets organisationsnämnd införskaffats uppgifter för åren 1965—67 (*bil. D*), då en nedgång i konjunkturerna ägt rum. Av dessa uppgifter framgår, att utdelningen på skattefordringar med förmånsrätt i konkurser som avslutats nämnda tre år uppgick till resp. 4,7 miljoner, 4,3 miljoner och 5,4 miljoner kr. Det belopp som bevakats med förmånsrätt i samma konkurser var resp. 13,2 miljoner, 14,8 miljoner och 19,2 miljoner kr. Man får räkna med att under de år som statistiken avser förekommit en speciell eftersläpning i indrivningsarbetet till följd av omorganisationen i samband med genomförandet av 1964 års reform av exekutionsväsendet. Till jämförelse med de nämnda siffrorna kan anges, att de influtna skatterna år 1965 var nära 35 miljarder kr och år 1966 drygt 39 miljarder kr.¹⁵ Även riksförsäkringsverket har lämnat vissa statistiska uppgifter som framgår av redogörelsen för remissyttrandena. Det material som föreligger visar, att de utdelningar som staten på grund av förmånsrätten får lyfta i konkurser är av helt underordnad betydelse. Som även betonats i vissa remissvar innebär privilegiets upp-

hävande ej fullständigt bortfall av de poster som skulle inflyta om förmånsrätten behålls. En del av beloppen kommer att inflyta efter den utdelningsprocent som de vanliga borgenärerna får och en del återkommer i form av skatter från de oprioriterade borgenärer som fått dela beloppen.

Det bör i detta sammanhang nämnas, att den nya lagstiftningen om vad som hör till fast egendom och den nya lagen om företagsinteckning medfört att den egendoms-massa som i konkurs kan användas för betalning av statens skattefordringar minskat sedan år 1967. Den direkta ekonomiska betydelsen av förmånsrätten kan därför antagas numera vara mindre än den åberopade statistiken visar. Några indirekta ekonomiska olägenheter för staten kan inte befaras följa av förmånsrättens avskaffande. Snarare blir följderna att reformen stimulerar till bättre övervakning och snabbare åtgärder.

Av bl.a. riksskattenämnden har framkastats, att förmånsrätt skulle kunna bevaras för statens krav på källskattemedel, varuskatte o.l. medan man lättare kunde avstå från förmånsrätt för övriga skattekrav. Beredningen kan inte finna en sådan åtskillnad befogad. Den omständigheten att företag och privatpersoner bistår staten med upp-börden av källskatt och varuskatte m.m. kan inte åberopas till stöd för att just sådana skatter skulle få tas ut med förmånsrätt. I andra situationer när någon försummar att betala vad som bör tillkomma uppdrags-givare o.a. får borgenären inte enbart på den grunden någon förmånsrätt, inte ens om gäldenären gjort sig skyldig till förskingring genom att sammanblanda medlen med egna tillgångar. Enligt gällande lag görs av billighetsskäl undantag endast för fordringar mot förmyndare och gode män som avses i FB samt vissa krav som tillkommer det allmänna m.fl. och avses i 17 kap. 11 § HB. Dessa undantag skall som redan nämnts upphävas enligt beredningens förslag. Ekono-

¹⁵ Statistisk årsbok 1968 s. 386 f (tab. 428).

miskt skulle bevarande av förmånsrätten för nyssnämnda skattefordringar självfallet betyda ännu mindre för staten än den förlust som med stöd av statistiska uppgifter kan beräknas uppkomma om förmånsrätten för skatter helt avskaffas. Fordringar för varuskatter, som är förenade med tyst förmånsrätt, kan i det enskilda fallet snabbt stiga till belopp som bereder borgenärerna en mycket obehaglig överraskning. Den nya mervärdeskatten medför också, att förmånsrätten kommer att skjuta undan vanliga borgenärer i väsentligt flera fall än som f.n. är förhållandet.¹⁶

Enligt beredningens mening kan man inte, såsom riksskattenämnden antytt beträffande käll- och varuskattemedel, gärna göra en sådan diskriminering till förmån för staten att någon form av separationsrätt införs. Därmed skulle bl.a. lönefordringar som nu har förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB skjutas undan. Det är här inte fråga om sådant avskilt främmande kapital som avses i 1944 års lag om redovisningsmedel utan om medel som ingår i företagarens rörelse och skall tas ur denna för att betalas till statsverket.

Synpunkten att de skattskyldiga skulle vara särskilt intresserade av att källskattemedel verkligen kommer staten till godo synes alltför svävande för att komma i betraktande.¹⁷ Löntagarorganisationerna har inte åberopat något sådant argument utan som nämnts tillstyrkt att förmånsrätten upphävs.

I ett par yttranden har uttryckts farhågor för att skattebetalningar blir föremål för återvinning, om förmånsrätten avskaffas. Återvinningstiden är emellertid kort och frekvensen av de fall då förutsättningarna för återvinning föreligger måste bli mycket ringa. Beredningen vill här nämna, att vid det nordiska arbetet avses att ändra återvinningsreglerna så att alla normala betalningar går fria från återvinning. I fråga om skatter torde i så fall återvinning knappast komma i fråga annat än om avsevärd eftersläpning ägt rum och betalningen därför gällt ett mera betydande, kumulerat skatte-

belopp.

I några yttranden har uttalats, att avskaffande av skatteprivilegiet kunde antagas föranleda hårdare indrivning. Riksrevisionsverket och uppborädsutredningen har emellertid instämt i beredningens uppfattning att indrivningstakten bestäms av andra faktorer. Här kan även erinras om att riksdagens bevillningsutskott år 1967 uttalat, att om det från samhällets synpunkt är angeläget att ett företag som är i likviditetssvårigheter fortsätter sin verksamhet, stödet till företaget bör lämnas i form av direkta bidrag och inte genom att principerna för skatteuppborädden sätts å sido.¹⁸ I samma riktning har riksrevisionsverket uttalat sig i skrivelse till samtliga länsstyrelser och kronofogdemyndigheter.¹⁹ Verket har därvid särskilt understrukit vikten av snabba indrivningsåtgärder.²⁰

Beredningen vill här erinra om att det allmänna också på senare tid anlagt en mera affärsmässig syn än tidigare på skattekraven och andra statens fordringsanspråk. Det har sålunda meddelats bestämmelser om rätt för vederbörande myndighet att medverka till ackord.²¹ Beredningen har i sitt betänkande Utsökningsrätt VII lagt fram förslag till ny

¹⁶ Prop. 1968: 100 s. 166. Antalet skattskyldiga till allmän varuskatt är enligt prop. ca 170 000, medan genom mervärdeskattereformen antalet, inklusive jordbrukare, blir ca 390 000.

¹⁷ En nyligen genomförd reform som kan väntas förbättra läget i fråga om innehållna källskattemedel är, att den som företräder arbetsgivare som är juridisk person i princip blir solidariskt ansvarig med arbetsgivaren för skattebelopp som innehållits men som han uppsåtligt eller av grov oaktsamhet underlåtit att inbetala i föreskriven ordning (77 a § uppborädsförordningen).

¹⁸ BeU 1967: 53 s. 64 (rskr 336).

¹⁹ Skrivelse 19/1 1968 dnr R 3:7. Jfr riksdagens revisorers berättelse över granskningen år 1967 del I s. 194 f och del II s. 115 f.

²⁰ I prop. 1967: 113 (s. 9) med förslag till ändring i KL underströk chefen för justitiedepartementet särskilt, att det är ett stort allmänt intresse att företag som inte är ekonomiskt bärkraftiga avvecklas eller saneras i god tid.

²¹ Prop. 1965: 160, SU 180, BeU 56, rskr 425 o. 429, SFS 851—853.

lag om ackordsförhandling jämte förslag till vissa ändringar i uppbördsförfattningarna som skulle underlätta för det allmänna att antaga ackord beträffande skatter. Sålunda har preskriptionstiden för skatter m.m. förlängts när ackord kommer till stånd. Med nämnda förslag minskas den skillnad i fråga om preskriptionstidens längd som f.n. föreligger mellan skattefordringar och andra fordringsanspråk.

I ett remissyttrande har gjorts den på sitt sätt realistiska anmärkningen att skatteprivilegiets avskaffande skulle vålla ökat arbete i ett antal konkurser där de oprioriterade borgenärerna f.n. inte får någon utdelning men framdeles skulle få någon ringa procent. Att av sådan anledning ge staten företräde är emellertid enligt beredningens mening alltför krast. Om arbetsbesparing är önskvärd, kan den åstadkommas på ett mera ändamålsenligt sätt genom ändrade regler om förutsättningarna för att utdelning skall äga rum.

På de skäl som anförts i promemorian och här ytterligare utvecklats med anledning av remissyttrandena förordar beredningen, att förmånsrätten för de skatter och avgifter som nu avses i 17 kap. 12 § HB avskaffas.

Från representanter för näringslivet har understrukits, att förmånsrättens avskaffande inte får föranleda att staten betingar sig särskild säkerhet för att den som åläggs att svara för indirekta skatter blir i stånd att fullgöra ålliggandet. Beredningen ansluter sig till dessa uttalanden. Däremot är det givetvis angeläget, att en effektiv kontroll finns.

2. Redovisningsfordringar m.m. som nu avses i 17 kap. 11 § HB

Gällande rätt m.m.

I 17 kap. 11 § första stycket HB har vissa redovisningsfordringar tillerkänts förmånsrätt.¹ Enligt första punkten föreligger sålunda förmånsrätt för

kyrkors, fattigkassors och sockenmagasins fordringar hos deras föreståndare ;

kronans, rikets ständers, städers och allmänna av Kungl. Maj:t stadfästa kassors, penningverks och inrättingars fordringar hos de tjänstemän, som är satta att uppbära deras inkomster, för vad som står inne hos dem av sådan uppbörd ;

fordringar hos utmättningsmän och andra, som äger ta befattning med utsökningsmål eller fått utmättningsmans uppdrag att verkställa indrivning, för vad som lämnats till dem i sådan egenskap ;

fordringar i övrigt hos kronans ämbets- eller tjänstemän för egendom som de mottagit i och för ämbete eller tjänst.

Enligt andra punkten i första stycket har vidare kronan motsvarande förmånsrätt för sitt regressanspråk, när ersättning utgått av allmänna medel för vad som tillgripits och förskingrats av ämbets- eller tjänsteman eller av annan som får ta befattning med utsökningsmål eller erhållit uppdrag av utmättningsman att verkställa indrivning. Denna bestämmelse tillkom samtidigt med lagen den 10 juli 1899 (nr 58 s. 1) om ersättning av allmänna medel i vissa fall för skada, som förorsakats av ämbets- eller tjänstemän med flera.²

Enligt andra stycket första punkten åtnjuts därefter förmånsrätt för fordran på sådan sjukhjälp eller livränta som belöper på tiden efter konkursansökningens ingivande och som det åligger gäldenären att utge enligt lag angående ersättning för skada till följd

¹ Ang. tillkomsthistorien se bl.a. lagkommittén 1815 s. 165 f och 1826 s. 229 samt prop. 1925: 60 s. 28, 35 f och 44.

² Se NJA II 1899 nr 7 s. 19 ff, 33 ff; jfr SFS 1925: 178 och 1964: 333.

Genom SFS 1968: 627, som träder i kraft 1/7 1969, upphävs 11 § första st. andra punkten och andra st. andra punkten. Det är emellertid ej fråga om någon realitetsändring. I en ny paragraf, 15 a §, föreskrivs nämligen, att förmånsrätt består, även om fordringen tas i anspråk genom utmätning eller införsel eller på annat sätt övergår på annan. 15 a § har sin motsvarighet i 3 § FRO.

av olycksfall i arbete.³ Andra punkten i samma stycke stadgar förmånsrätt för fordran på livräntebelopp som skolat utgå med förmånsrätt enligt första punkten men som hållits inne på grund av införsel enligt 1, 19 eller 20 § i 1917 års införsellag.⁴

Angående viss förmånsrätt enligt 17 kap. 11 § HB som skall gälla under en begränsad övergångstid se motiven till punkt 6 i övergångsbestämmelserna till FRO.

Förmånsrätterna enligt 17 kap. 11 § HB är allmänna och tysta. De är inte begränsade vare sig beloppsmässigt eller genom något villkor om att fordringen skall hänföra sig till viss begränsad tidrymd före konkursen. De går efter alla särskilda förmånsrätter. I förhållande till övriga allmänna förmånsrätter ligger de näst sist, följda bara av skatteprivilegiet.

I Danmark gäller förmånsrätt för fordran på medel som någon i egenskap av offentlig "kassebetjent" eller eljest som ämbetsman eller till följd av offentligt uppdrag har att uppbära eller förvalta för statens, kommuns, stiftelses eller enskild persons räkning.⁵ Hit räknas bl.a. statliga och kommunala uppbördsmän, "kirkeværger" och de som har att betala ut medel på det allmännas vägnar. Förmånsrätten är allmän och inte underkastad några särskilda begränsningar. Den danska konkurslagskommittén har föreslagit, att förmånsrätten skall avskaffas. Kommittén fann det stötande, att om en tjänsteman förskingrat både allmänna medel och — i fall där privilegiet ej gäller — medel för en privatperson, det allmänna skall ha företräde framför den enskilde. Det framhölls, att privilegiet inte har någon betydelse för det allmänna. I den mån det ansågs nödvändigt att skydda statskassan mot förluster av ifrågavarande slag kunde det ske genom krav på säkerhet eller genom försäkring. 1968 års proposition intager samma ståndpunkt.

I Finland innehåller förmånsrättsförordningen i 10 § bestämmelser som nära överensstämmer med de svenska reglerna i 17

kap. 11 § första stycket HB.

I Norge gällde tidigare förmånsrätt för staten samt vissa offentliga inrättningar och fonder för fordringar mot uppbörds- och andra tjänstemän med räkenskapsansvar. Förmånsrätten var inte underkastad någon speciell tidsbegränsning e.l. På förslag av den norska konkurslagskommittén avskaffades privilegiet vid tillkomsten av 1963 års prioritetslag.⁶ Det fanns enligt kommitténs mening ej något bärande skäl för att här sätta staten i annan ställning än arbetsgivare i allmänhet. Avskaffande av privilegiet stod även i linje med nyare lagstiftning på området. Särskilt erinrades härvid om en nyligen införd lag om ansvar och garanti för statens uppbördsmän och räkenskapsförare, enligt vilken dessa tjänstemäns objektiva ansvar för förlust och deras skyldighet att ställa säkerhet upphävts.

Andra stycket i 17 kap. 11 § HB saknar direkt motsvarighet i de nordiska grannländerna.⁷

Beredningen

Förmånsrätten för kyrkor, fattigkassor och sockenmagasin gäller enligt 17 kap. 11 § HB fordringar på medel som föreståndaren i sådan egenskap tagit emot men sedan ej förmått redovisa. Med kyrka torde inte bara avses svenska statskyrkan utan också andra

³ Lagen 5/7 1901 (nr 39 s. 1) ang. ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete (ang. förmånsrätten se NJA II 1902 nr 5 s. 99 ff) ersattes av lagen 17/6 1916 (nr 235) om försäkring för olycksfall i arbete. Sistnämnda lag har i sin tur ersatts av lagen 14/5 1954 (nr 243) om yrkesskadeförsäkring, se 11—17 §§ däri.

⁴ Se not 2 här ovan.

⁵ Konkursordenen s. 12 och 25, Harbou-Munch s. 132 f.

⁶ Se norska betänkandet s. 8 och 48. (Jfr Ot. prp. 1962—63: 8 s. 34.)

⁷ Det kan dock nämnas, att i Danmark en arbetstagare som skadats kan normalt framställa krav mot arbetsgivare, vilken ej uppfyllt sin plikt att teckna olycksfallsförsäkring. Sådan fordran åtnjuter förmånsrätt. Denna förmånsrätt har föreslagits skola utgå. Se Konkursordenen s. 26. Jfr norska betänkandet s. 40 ff.

trossamfund som har rätt till offentlig religionsutövning.⁸ Till fattigkassor har ansetts böra räknas kassor och andra medel som förvaltas t.ex. hos kommun eller församling och är anslagna till understöd åt behövande. Sockenmagasin började inrättas på 1700-talet och skulle brukas till förvaring av spannmål att användas av sockenborna i händelse av dålig skörd och höga spannmålspriser.⁹ Beteckningen används även för de fonder (magasinskassor, räntemedelskassor, jordbrukskassor och understöds-kassor m.m.) till vilka magasinsinrättningarna i allmänhet förvandlats.¹⁰ Dessa kassor har till uppgift att bedriva lånerörelse för jordbruket. I kassorna kan även ingå andra medel än sådana som härrör från avveckling av sockenmagasin. Sockenmagasinen och de därifrån härstammande kassorna hänför sig i princip till den i mantal satta jorden. De förvaltas av jordbruksstämma, som t.v. bevarats för denna och vissa likartade uppgifter.¹¹ I en till Kungl. Maj:t avlämnad, den 27 april 1962 dagtecknad promemoria angående avveckling av institutet jordbruksstämma anges, att det enligt undersökning år 1960 fanns kvar fyra sockenmagasin där magasinsrörelse fortfarande bedrevs samt ett femtiotal magasinsbyggnader som antingen användes för annat ändamål än magasinsrörelse eller inte alls begagnades. Antalet magasinskassor var vid undersökningen 324, varav 219 med ett kapital på högst 10 000 kr, och deras sammanlagda behållning ca 3.6 miljoner kr. I promemorian framhålls som önskvärt att man, innan institutet jordbruksstämma upphör, i största möjliga utsträckning på frivillig väg åstadkommer en ändrad förvaltning och disposition av ifrågavarande tillgångar. Promemorian innehåller även olika förslag till nya förvaltningsformer. Med anledning av promemorian har utfärdats bestämmelser som öppnar möjligheter till frivillig avveckling av magasins-kassorna och jämförliga kassor.¹² Enligt uppgift från inrikesdepartementet har de angivna siffrorna numera sjunkit betydligt. Frågan om den fortsatta avvecklingen över-

vägs inom justitie- och inrikesdepartementen.

Förmånsrätten för kyrkors, fattigkassors och sockenmagasins fordringar hos deras föreståndare är uppenbarligen föråldrad. Redan vid 1903 års riksdag kritiserade lagutskottet privilegiet.¹³ Enligt utskottets mening var förmånsrätten olämplig som skydd för en kassa mot förluster på grund av förvaltarens insolvens. För äldre tiders enklare förhållanden kunde enligt utskottet förmånsrätten ha varit passande för sitt ändamål utan att medföra någon större olägenhet, men förhållandena hade ändrats. Utskottet ansåg inte förmånsrätten nödvändig för att skydda kassor mot förluster. Effektivare skydd fanns att tillgå och användes också allmänt.

Enligt beredningens mening saknas bärande skäl att bevara förmånsrätten för kyrkor, fattigkassor och sockenmagasin. Medelsförvaltningen och kontrollen kan numera ordnas i sådana former att riskerna i avsevärd mån elimineras.¹⁴ Vid behov kan genom försäkring skapas ett effektivare skydd än förmånsrätten, som är föga betryggande. Mot densamma gör sig i övrigt gällande samma betänkligheter från de oprioriterade

⁸ Jfr Benckert-Hessler s. 43, Gedda s. 141 f. Bestämmelser om kassaförvaltare hos kyrkoråd finns i 54 § andra st. lagen 2/6 1961 (nr 436) om församlingsstyrelse.

⁹ Gedda s. 142 och Sundberg, Kommunalrätt (samlad uppl. 1964) s. 473 f.

¹⁰ Se kung. 4/12 1863 (nr 73 s. 1) ang. myndigande för kommunalstämma att besluta om förändringar i avseende på socken- eller distriktsmagasins förvaltning.

¹¹ Se 13 § lagen 6/6 1930 (nr 251) om kommunalstyrelse på landet. Genom införandet av gällande kommunallag avskaffades kommunalstämma och allmän rådstuga. Men det stadgades övergångsvis, att jordbruksstämman fick bevaras; se 8 § lagen 18/12 1953 (nr 754) om införande av kommunallagen. Jfr senast SFS 1967: 615, som förlänger giltigheten t.o.m. 31/12 1969.

¹² Se kungörelsen 1/3 1963 (nr 43) med föreskrifter rörande vissa av kommunalstämma förvaltade kassor.

¹³ LU 1903: 17 s. 3 f.

¹⁴ Se t.ex. 75—80 §§ lagen om församlingsstyrelse.

borgenärernas synpunkt som mot andra tysta förmånsrätter. Beredningen föreslår därför, att förmånsrätten upphävs.

I fråga om kronans, riksdagens, städers och allmänna av Kungl. Maj:t stadfästa kassors, penningverks och inrättningsfordringar hos tjänstemän för uppbörd gör sig väsentligen samma synpunkter gällande.¹⁵ En likartad förmånsrätt har nyligen avskaffats i Norge, och i Danmark har lagts fram förslag om utmönstring av motsvarande privilegium. Det är numera inte motiverat att låta statliga och andra allmänna fordringar tränga undan enskilda borgenärer i uppbördstjänstemäns konkurs. Staten har största möjliga riskfördelning, medan denna hos den enskilda borgenären ofta är obetydlig eller obefintlig. Förmånsrätten är praktiskt betydelslös för det allmänna, medan den enskilda borgenären kan lida en kännbar förlust om han skjuts undan. Det kan nämnas, att det vidsträckta ekonomiska ansvar som tidigare kunde utkrävas hos redogörare i statlig verksamhet (det s.k. redogöraransvaret) avskaffats och att redogörarna numera gentemot staten har samma begränsade ansvar för skada som gäller för statstjänstemän i allmänhet.¹⁶ Beredningen föreslår, att även den nu behandlade förmånsrätten för kronan m.fl. får utgå.

Beträffande övriga i 17 kap. 11 § första stycket HB föreskrivna förmånsrätter vill beredningen framhålla följande.

År 1958 lade kommittén angående det allmännas skadeståndsansvar fram betänkande med förslag till lag om skadestånd i offentlig verksamhet (SOU 1958: 43). Förslaget innebär i huvudsak, att stat, kommun och annan offentlig inrättning skall med vissa begränsningar vara skyldiga att ersätta skada — såväl person- och sakskada som allmän förmögenhetsskada — som uppkommer i den offentliga verksamheten. I 12 § av lagförslaget upptages en specialbestämelse om det allmännas ansvar för omhändertagandet egendom. Har lös egendom tagits

om händer på det allmännas vägnar för exekutiv åtgärd eller av annan orsak, skall sålunda angående förutsättningarna för inträde av rätt till ersättning, om egendomen skadas eller förkommer, tillämpas vad som gäller om enskilt förvar.¹⁷ Den enskilda befattningshavarens personliga skadeståndsansvar skall enligt förslaget kunna jämkas (19 §). Kommittén föreslår också, att 1899 års lag om ersättning av allmänna medel i vissa fall för skada, som förorsakats av ämbets- eller tjänstemän m.fl., skall upphävas. Vid remissbehandlingen har flertalet remissinstanser lämnat huvudprinciperna i förslaget utan erinran.

År 1964 avlämnade en annan kommitté betänkande med förslag till bl.a. lag med vissa bestämmelser om arbetsgivares och arbetstagares skadeståndsansvar m.m. (SOU 1964: 31). Enligt huvudstadgandet i detta förslag skall var och en som har arbetstagar i sin tjänst, oavsett dennes tjänstställning, svara för person- eller sakskada som arbetstagar i tjänsten vållar annan. Samtidigt föreslås arbetstagarens personliga skadeståndsansvar bli starkt begränsat. Nu ifrågavarande kommitté har förutsatt, att förslagens bestämmelser om arbetsgivares och arbetstagares skadeståndsansvar i många fall blir tillämpliga även inom statlig och kommunal verksamhet, om ej särskild lagstiftning skulle genomföras på detta område.¹⁸ Även 1964 års förslag har i stort sett mottagits positivt i remissyttrandena.

Inom justitiedepartementet förbereds i nordiskt samarbete lagstiftning på grundval

¹⁵ Se Gedda s. 142 ff och Lawski s. 454 ff. Till skillnad mot stad har landskommun ej förmånsrätt. Till allmänna inrättningar har t.ex. hänförts hushållningssällskap men ej sparbank.

¹⁶ Förordningen 2/6 1961 (nr 313) om förfarandet i anmärkningsmål (särskilt första st. i övergångsbestämmelserna, vilket f.ö. innehåller ett undantag som dock saknar intresse såvitt här är i fråga). Jfr SOU 1960: 7, prop. 1961: 119 och 1LU 41.

¹⁷ Jfr 12 kap. HB och betänkandet s. 82 ff.

¹⁸ Betänkandet s. 54 ff och 107 ff.

av nyssnämnda båda betänkanden.¹⁹ Man torde kunna utgå från att stat, kommun och annan offentlig inrättning i princip blir skyldiga att ersätta skada som i den offentliga verksamheten vållats genom anställdas fel eller försummelse. Om en sådan reglering genomförs, saknas anledning att till skydd för enskildas anspråk behålla den förmånsrätt som enligt 17 kap. 11 § första stycket HB tillkommer där avsedda fordringar hos tjänstemän inom exekutionsväsendet och hos kronans tjänstemän i övrigt. Men även om lagstiftningen angående skadeståndsansvar för det allmänna ej skulle genomföras bör den aktuella förmånsrätten kunna avskaffas. I fråga om förskingrade medel åläggs staten redan nu ansvar för exekutionsväsendets tjänstemän genom förenämnda 1899 års lag. Härtill kommer, att medel som insatts på tjänstepostgiro överlag måste anses betalda till kronan. För egendom som det allmänna omhändertagit torde samma ansvar inträda som vid deposition, i den mån ej möjligen ett strängare (strikt) ansvar bör anses gälla därför att ingripande skett genom tvång.

Förmånsrätten för fordringar hos kronans tjänstemän med anledning av att de mottagit egendom i tjänsten är ej begränsad till någon viss kategori av borgenärer, ehuru lagstiftaren uppenbarligen haft enskilda fordringsägare för ögonen.²⁰ Det vill därför synas som om privilegiet även omfattar statens fordringar mot egna tjänstemän.²¹ En sådan förmånsrätt för statens krav bör ej upptagas i en ny förmånsrättsordning.

I fråga om de i första stycket av förevarande 11 § nämnda icke-statliga institutionernas anspråk mot sina egna befattningshavare saknas enligt beredningens mening anledning till förmånsrätt som anges i lagrummet.

På grund av det anförda föreslår beredningen, att förmånsrätten för fordringar hos tjänstemän inom exekutionsväsendet och

hos kronans tjänstemän i övrigt avskaffas.²² Detsamma gäller förmånsrätten för fordringar som tillkommer nyssnämnda institutioner.

Enligt vad som här föreslagits skall alla förmånsrätter i 17 kap. 11 § första stycket HB upphävas. En sådan reform har förordats i många av de svar som lämnats vid den år 1962 företagna konkursenkäten.

Den i 17 kap. 11 § andra stycket första punkten HB stadgade förmånsrätten för viss fordran på sjukhjälp eller livränta bygger på den numera upphävda lagen av år 1901 angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete. Även denna förmånsrätt bör utgå.²³ Därmed saknas grund för den förmånsrätt som i andra styckets andra punkt stadgas för fordran på livräntebelopp som hållits inne på grund av införsel. Denna punkt upphör emellertid ändå att gälla vid utgången av juni 1969.²⁴

¹⁹ I Norge har proposition i ämnet framlagts. Ot. prp. 1965—66:48. På dansk och finsk sida befinner sig enligt uppgift arbetet på ungefär samma stadium som hos oss.

²⁰ Se t.ex. lagkommittén 1826 s. 168 (lagtexten, 15 §) och 229 (motiven) och NJA II 1899 nr 7 s. 33 ff.

²¹ Jfr Gedda s. 143.

²² Som angetts i det föregående upphör 17 kap. 11 § första st. andra punkten HB att gälla 1/7 1969 (se not 2 här ovan). Något förslag om avskaffande av den där stadgade förmånsrätten behöver alltså ej framläggas. Eljest gör sig samma skäl för förmånsrättens upphävande gällande som beträffande statens ev. fordringar på sina tjänstemän för omhändertagen egendom.

²³ Ang. motiven härtill se under 13 § FRO, s. 153.

²⁴ Se not 2 här ovan.

6 Fordringar mot förmyndare och gode män samt vissa andra krav

I förevarande 6 kap. behandlar beredningen, under 1 frågan om avskaffande av förmånsrätten enligt 17 kap. 10 § HB för fordran på grund av förmynderskap eller godmanskap enligt FB som gäldenären innehaft samt under 2 frågor om eventuell förmånsrätt för vissa krav som f.n. är oprioriterade (på underhållsbidrag, revisorsarvoden och expeditiionsutlägg).

1. Fordringar mot förmyndare och gode män som nu omfattas av 17 kap. 10 § HB

Gällande rätt

Enligt 17 kap. 10 § första stycket HB har omyndig förmånsrätt för fordran på ersättning mot gäldenären i anledning av förmynderskap som denne innehaft för honom. Förmånsrätten gäller vare sig gäldenären var förmyndare direkt enligt lag eller han förordnats särskilt.¹ Om flera omyndiga har ersättningsanspråk, har de inbördes lika rätt såvitt nu är i fråga. Förmånsrätten är preskriberad, om det när konkursansökan inges förflutit mer än två år sedan förmyndarens uppdrag upphörde. Den är dock bevarad, när talan om att utfå fordringen väckts inom fristen och de laga åtgärder som ytterligare behövs i detta syfte utan oskäligt dröjsmål vidtagits och fullföljts intill tiden för konkursansökningen. Det kan här bli fråga om en rad åtgärder som skall ha företagits.²

Enligt andra stycket i paragrafen har förs-

ta stycket motsvarande tillämpning i fråga om fordran i anledning av godmanskap, som gäldenären innehaft enligt 18 kap. FB. Fordringar mot andra gode män är däremot inte förenade med förmånsrätt enligt paragrafen.

FB innehåller ett ingående regelsystem för att skydda omyndig mot förluster till följd av förmyndarens förvaltning. Förmyndaren skall förvalta myndlingens egendom som anförtrott gods (15 kap. 7 §) och är underkastad detaljerade bestämmelser om medelsförvaltning och placering. Förvaltningen står under tillsyn av överförmyndare, som är underkastad ämbetsansvar, och ytterst av rätten. Förmyndaren är skyldig att ersätta skada som han uppsåtligen eller av vårdslöshet vållat den omyndige (13 kap. 9 §). Vad som här sagts om förmyndare gäller även sådan god man som nyss nämnts (18 kap. 8 §).

Förmånsrätten gäller ej andra ersättningsanspråk mot förmyndaren eller gode man-

¹ Ang. privilegiets utvecklingshistoria se lagkommittén 1815 s. 164 och 1826 s. 228 f och 232 f; lagberedningen 1850 s. 91; LU 1859—60: 38 och 53 och rskr nr 175; kommitterades förslag till konkurslag m.m. år 1859 s. 93 f; lagberedningens år 1921 avlämnade förslag till lag om förmynderskap m.m. s. 536 ff.

² Har t.ex. ett misslyckat utmätningsförsök gjorts hos gäldenären, måste detta utan onödigt uppehåll följas av konkursansökan för att fristen skall vara bevarad. Se t.ex. lagberedningens förutnämnda förslag år 1921 s. 540.

nen än som härrör från hans uppdrag³ och grundas på fel eller försummelse.⁴ Om den anförtrodda egendomen finns i behåll vid konkursutbrottet, föreligger separationsrätt enligt 17 kap. 2 § HB och någon förmånsrätt blir då inte aktuell, jfr lagen den 5 maj 1944 (nr 181) om redovisningsmedel.⁵

Förmånsrätten är ej begränsad till viss egendom men går efter alla särskilda förmånsrätter. Den är ej beloppsmaximerad eller inskränkt till att gälla för någon viss längsta tid från fordringens uppkomst. En annan sak är att, såsom angetts i det föregående, förmånsrätten kan gå förlorad viss tid efter att förmyndaren eller gode mannen frånträtt sitt uppdrag.

År 1965 tillkallades sakkunniga för översyn av förmynderskapslagstiftningen.⁶ Enligt direktiven skall de sakkunniga, som antagit benämningen förmynderskapsutredningen, bl.a. överse bestämmelserna om förvaltningen av omyndigs egendom och om kontrollen över denna förvaltning. Det uttalades, att tiden syntes mogen för att upptaga hela det nuvarande kontrollsystemet till omprövning. Utredningen skulle även omfatta godmanskap. Vidare borde frågan om stärkt kontroll över boutredningsmans förvaltning prövas, en fråga som hade vissa beröringspunkter med förmyndares och godmans förvaltning och kort förut berörts i riksdagen med anledning av *motioner* om försäkringsskydd för anförtrodda medel⁷ och av justitieombudsmannen.⁸ Förmynderskapsutredningen har ännu ej redovisat resultaten av sitt arbete i här aktuella frågor.

Förmånsrätt för omyndigs ersättningsanspråk föreligger även i *Danmark*, med ett mycket speciellt undantag. De danska bestämmelserna ställer inte några särskilda villkor för privilegiet. Som nämnts i det föregående har den danska konkurslagskommittén föreslagit, att privilegiet skall upphävas.⁹ Kommittén har anfört, att en förmyndare numera enligt dansk rätt som regel endast i två grupper av fall kan ha några penningmedel av betydelse i sin vård, näm-

ligen när arvlåtare eller givare bestämt att medlen skall hållas utanför överförmyndariet och när förmyndaren driver rörelse för den omyndiges räkning. Kommittén har inte ansett, att risken för förskingring m.m. i dessa fall utgör motiv nog för att behålla förmånsrätten. Kommittén hänvisar även till möjligheten att trygga den omyndige genom försäkring. Förslaget synes ej ha föranlett kritik i däröver avgivna yttranden och har godtagits i 1968 års proposition.

Även i *Finland* gäller förmånsrätt för omyndigs fordran hos förmyndaren (9 § i förordningen om förmånsrätt). Fordringen får inte ha stått inne längre tid än ett år efter att den fastställts genom godkänd eller oklandrad slutlig redovisning eller lagakraftägande dom. Preskription av förmånsrätten undviks, om utsökning igångsatts inom fristen och sedan fullföljts utan avbrott. När redovisning försumrats, är preskriptionstiden tre år från att förmynderskapet upphörde.

I *Norge* gällde förmånsrätt för omyndigs fordran i såväl överförmyndares som förmyndares bo tills den nya prioritetslagen trädde i kraft år 1963. Privilegiet var inte underkastat några speciella begränsningar. Till stöd för att avskaffa förmånsrätten åberopade den norska konkurslagskommittén, att det på grund av gällande regler om vården av omyndigs medel inte var behövt att behålla privilegiet i överförmyndares bo.¹⁰ Motsvarande var förhållandet beträffande förmyndares bo, när förmynderskapslagstiftningens bestämmelser följts. Det rör-

³ Se t.ex. lagberedningens nyssnämnda förslag s. 538 f, jfr s. 536 och Benckert-Hessler s. 42. Betr. senare praxis se NJA 1967 s. 231.

⁴ Se t.ex. i föreg. not nämnt förslag s. 538 f och Walin, Föräldrabalken s. 256, 262 f och 268 f.

⁵ Jfr Benckert-Hessler s. 6 f och 42 f.

⁶ Utredningens direktiv är återgivna i 1966 års riksdagsberättelse, Ju 60.

⁷ Se 1LU 1964: 40 (jfr 1965: 7 och 1966: 14).

⁸ Se JO 1965 s. 220 ff.

⁹ Konkursordenen s. 12 och 25.

¹⁰ Se norska betänkandet s. 8 och 45 f. Frågan om privilegiets avskaffande hade i Norge varit aktuell under lång tid.

de sig då om relativt obetydliga belopp som förmyndaren kunde få i sina händer. Spörsmålet gällde därför, huruvida privilegiet borde behållas för de fall då förmyndaren ej följde föreskrifterna i lagen. Kommittén besvarade frågan nekande och framhöll bl.a. att, eftersom förmänsrätten svårligen kunde begränsas till tid eller belopp, den kunde drabba övriga borgenärer särskilt hårt. Avgörande för kommittén var, att det skydd som kunde vara behövt borde åstadkommas inom förmynderskapslagstiftningens regelsystem t.ex. via försäkring. Att vältra över förlusten på gäldenärens övriga borgenärer syntes ej rimligt. Förmänsrätten var ej heller betryggande för den omyndige. — Vid remissbehandlingen gjordes ej några invändningar mot förslaget att avskaffa förmänsrätten. Justitiedepartementet förklarade sig enigt med kommittén.¹¹ Departementet skulle ha frågan om vidare utbyggnad av 92 § loven om vergemål för umyndige under observation. Enligt detta lagrum är vederbörande kommun ansvarig för skada till följd av försummelse från överförmyndare. Kommunens utgifter för försäkring mot sådant ansvar kan uttagas av den omyndiges medel enligt regler som det ankommer på departementet att utfärda.

Beredningen

Det äruppenbarligen väl motiverat, att förmyndar- och godmansförvaltningen är föremål för noggrann kontroll. Däremot kan det med fog sättas i fråga, om kontrollsystemet bör kompletteras med förmänsrätt i förmyndarens eller gode mannens konkurs.

I likhet med andra tysta förmänsrätter är ett sådant privilegium olämpligt redan därför att det inte är möjligt att förutse för övriga borgenärer. Inte heller kan det anses särskilt starkt motiverat, att just ersättningsanspråk av här ifrågavarande natur skall utrustas med förmänsrätt. Andra anspråk på skadestånd kan vara lika ömmande. Att enbart av sådana mindre rationella skäl ge fordringar förmänsrätt bör undvikas.

Förmänsrätten ger f.ö. inte något betryggande skydd. Det kan, när konkurs inträffar, lätt visa sig att fordringar med bättre förmänsrätt tar i anspråk befintliga tillgångar. Att ge privilegiet en bättre placering än f.n. kan å andra sidan inte komma i fråga. I den mån det skydd som nu bjuds inom förmynderskapslagstiftningen företer brister bör det kompletteras inom den senare lagstiftningens ram. Detta kan exempelvis tänkas ske genom föreskrifter om obligatorisk försäkring och om ansvar från det allmännas sida för överförmyndares försummelser i övervakningen.

I Norge har privilegiet avskaffats år 1963 utan att, såvitt bekant, några nackdelar gett sig till känna. I Danmark föreligger förslag om att förmänsrätten skall upphävas, vilket ej synes ha mött något motstånd. Förhållandena hos oss är möjligen inte fullt jämförbara, eftersom förmynderskapslagstiftningen i Danmark och Norge synes mera effektiv än den svenska. Det kan emellertid antagas att den pågående översynen av denna lagstiftning hos oss kommer att leda till förslag som ger större trygghet än nu. Det är troligt, att omyndigs förmänsrätt kommer att avskaffas även i Finland.

Enligt nuvarande ordning kan fel eller försummelse i överförmyndares övervakning möjliggöra förskingring som leder till betydande förluster. Överförmyndaren är i så fall ersättningskyldig. Någon förmänsrätt för krav mot överförmyndaren finns ej. Beredningen vill emellertid erinra om att lagstiftning är att vänta hos oss om ersättningskyldighet för stat och kommun på grund av skada som vållats i statlig och kommunal verksamhet.¹² Ersättningskyldigheten synes även böra omfatta skada till följd av fel eller försummelse av överförmyndare.¹³

Beredningen, som överlagt med förmy-

¹¹ Ot. prp. 1962—63: 8 s. 33.

¹² Se ovan s. 83 f.

¹³ Jfr SOU 1958: 43 s. 41. (Se även SOU 1964: 31, särskilt s. 107 ff.) Ang. skadeståndsskyldighet för överförmyndare jfr NJA 1951: 245.

derskapsutredningen om saken, föreslår på anförda skäl, att den förmånsrätt som nu stadgas i 17 kap. 10 § HB upphävs.

2. Frågor om förmånsrätt för vissa andra krav

Underhållsbidrag

Fordran på underhållsbidrag enligt GB eller FB är f.n. inte utrustad med förmånsrätt enligt 17 kap. HB. Underhållsbidrag är inte heller förenade med förmånsrätt i Danmark, och den danska kommittén har i betänkandet Konkursordenen avvisat tanken på ett sådant privilegium. I Finland gäller sedan någon tid viss förmånsrätt i konkurs för underhållsbidrag till barn i vad bidragen belöper på tiden efter konkursens början. Denna reglering lär sammanhånga med planer på att avskaffa gällande bestämmelser om införsel i lön. På finsk sida har man ännu ej tagit ställning till frågan, huruvida förmånsrätten för underhållsbidrag bör behållas. I Norge har nyligen införts förmånsrätt för underhållsbidrag till make eller barn i den mån bidraget belöper på viss tid före konkursen. Den norska kommittén har emellertid strukit denna förmånsrätt i upprättat utkast till nya bestämmelser om förmånsrätt.

Det praktiska behovet av förmånsrätt för underhållsbidrag torde inte vara särskilt stort, eftersom den som har rätt till underhåll är ganska väl tillgodosedd på andra sätt. När den underhållsskyldige innehar tjänst eller annan arbetsställning, kan den underhållsberättigade få införsel i hans avlöning m.m., även om den underhållsskyldige är i konkurs. Vid konkurrens mellan olika slags fordringar har underhållsbidrag bästa rätt vid införsel. Vidare kan avtal om underhållsbidrag numera under vissa villkor omedelbart användas som exekutionstitel för utmätning (54 a § UL). Därigenom kan den underhållsberättigade snabbt tillförsäkra sig den förmånsrätt som i konkurs följer med utmätning. När det gäller bidrag till barn, tillgodoses barnets rätt och därmed också

vårdnadshavarens i viss utsträckning genom lagstiftningen om bidragsförskott av allmänna medel.¹ När bidragsförskott utgått, skulle det, om förmånsrätt införs, i motsvarande mån bli det allmänna som fick åtnjuta förmånsrätt för belopp som det allmänna förskjutit. Ett indirekt skydd för underhåll till make eller barn följer också av reglerna i UL och KL om vad som vid utmätning eller konkurs skall undantagas såsom gäldenärens beneficium. Även om billighets-skäl ändå kan anses tala för att oguldna underhållsbidrag i viss omfattning utrustas med förmånsrätt anser beredningen inte, att en sådan förmånsrätt bör införas. Att låta utstående underhållsbidrag få förmånsrätt för avsevärd tid före konkursens början kan inte gärna komma i fråga. Underhåll för en kortare tid före konkursen kan inte spela någon större ekonomisk roll och rimliga krav på underhåll under tiden efter konkursens början synes tillgodosedda genom gällande regler om införsel i arbetsinkomst och om gäldenärens beneficium m.m.

Revisorsarvode

Som nämnts i 2 kap. har till beredningen överlämnats fyra framställningar till chefen för justitiedepartementet om att förmånsrätt för revisorsarvode måtte övervägas.² *Föreningen auktoriserade revisorer* framhåller, att det för företag och enskilda som hotas av konkurs är av särskilt stor betydelse att kunna anlita kompetent revisor. Denne kan bidra till att klarlägga den verkliga affärsställningen, undersöka källorna till förluster och överhuvud medverka till att förlusterna begränsas för både uppdragsgivaren och dennes borgenärer. Då revisor f.n. inte kan påräkna förmånsrätt för sitt arvode, är det enligt föreningen risk för att konkurs-hotade företag inte kan engagera kompetent revisor, vare sig för ordinarie revision enligt lag eller för särskilda utredningar.

¹ Se lagen 21/5 1964 (nr 143) om bidragsförskott.

² Ang. gällande rätt jfr s. 148.

Ett bolag som har av bolagsstämman utsedd revisor riskerar, att denne avsäger sig sitt uppdrag. Förmånsrätt för revisorsarvode skulle till stor del undanröja dessa risker till fördel för såväl ekonomiskt svaga företag som deras borgenärer. *Aukt. revisorn Jan Hellström* understryker revisorerens betydelse för borgenärerna, när ett bolag är på väg mot konkurs. Prioritering av revisorsarvodet krävs för att ett effektivt borgenärsskydd skall uppnås. I framställningen från *Svenska revisorsamfundet* betonas också, att en förmånsrätt för revisorsarvoden utgör ett skydd för borgenärerna. Förmånsrätten skulle i realiteten ej inverka på utdelningen till oprioriterade borgenärer. *Handelskamrarnas centrala revisorsnämnd* påpekar, att revisors skyldigheter enligt aktiebolagslagen och andra liknande lagar omfattar — förutom att vara aktieägarnas förtröendeman — att beakta borgenärernas och det allmännas intressen. Även i de fall då revisorns åligganden inte reglerats i lag får det enligt nämndens mening anses vara till nytta för fordringsägarna att sakkunnig rådgivning kan erhållas.

Samtliga framställningar synes avse fall då revisor inte är anställd hos företaget. En anställd revisor får enligt 13 § FRO förmånsrätt enligt samma regler som andra arbetstagare. Beredningen anser inte tillräckliga skäl föreligga, att förmånsrätt införs för revisorers arvodeskrav när revisorn ej räknas som arbetstagare. Det är knappast möjligt att ge förmånsrätt efter den principen att arbete åt gäldenären bör ersättas med prioritet framför andra krav därför att det är till nytta även för borgenärerna. Åtskilliga andra borgenärsgrepp, t.ex. advokater³ och likvidatorer, kunde med lika fog göra anspråk på förmånsrätt. De andra nordiska kommittéerna har också ställt sig avvisande till allmän förmånsrätt för revisorsfordringar.⁴

Beredningen vill påpeka, att enligt beredningens förslag (12 § FRO) skall skälig kostnad för särskild åtgärd som tidigast sex månader före konkursansökan ägt rum i sam-

band med ackordsförfarande eller boutredning, under närmare angivna förutsättningar kunna utgå med förmånsrätt i konkursen. Som exempel på dylik kostnad nämns bl.a. ersättning till revisor. De från revisorshåll framförda önskemålen kommer sålunda att bli tillgodosedda i sådana fall. Bestämmelsen får ökad betydelse, om ackordsförhandling under medverkan av en särskilt förordnad god man blir en normal företeelse, när en företagare kommer på obestånd (jfr U VII).

Speditiionsutlägg

Som ävenledes nämnts i 2 kap. har chefen för justitiedepartementet till beredningen också överlämnat en framställning från *Sveriges speditörförbund*. Däri framhålls, att speditörerna ofta måste göra betydande utlägg för tull och frakt m.m. för sina uppdragsgivares räkning. Det är enligt förbundet önskvärt, att speditörernas fordringar utrustas med förmånsrätt i uppdragsgivares konkurs. Förbundet påpekar, att ställningen för oprioriterade fordringsägare i konkurser har försämrats alltmer bl.a. på grund av ändrade kreditformer som utökat de prioriterades krets. För att såvitt möjligt gardera sig har speditörerna infört en bestämmelse om kopplad panträtt i § 16 i Nordiskt speditörförbunds allmänna bestämmelser.⁵ Den-

³ Jfr SvJT 1962 rf s. 80 samt TSA 1936 s. 286 ff och 1952 s. 3 ff.

⁴ Enligt 68 § andra st. danska aktiebolagslagen av år 1930 skall vederlag till revisor i likviderande aktiebolag, som kommit i konkurs, betalas som massafordran. Motsvarande bestämmelse finns i 109 § andra st. i 1959 års danska lag om försäkringsverksamhet. Krav för arbete under tiden före likvidationen behandlas som vanlig konkursfordran, se Karnovs lovsamling II s. 2256 not 288.

⁵ Enligt nämnda § 16 har speditören panträtt i gods, som är under hans kontroll, dels för alla på godset vilande kostnader (speditiionsarvode och lagerhyra däri inräknade), dels för speditörens samtliga övriga fordringar hos uppdragsgivaren härrörande från utförda speditiionsuppdrag. Om gods förkommer eller förstörs, har speditören motsvarande rätt i ersättningsbelopp som utgår från försäkringsbolag, fraktförare eller annan. — I paragrafen ges också regler ang. realisation av panten vid utebliven likvid.

na panträtt har, enligt vad som påpekas i framställningen, efter viss diskussion i rättslitteraturen godtagits, senast genom ett hovrättsavgörande från år 1962.⁶ Emellertid uppstår ändå synnerligen ofta intressekonflikter mellan speditören och andra parter, när den kopplade panträtten återöppnas. Konflikt uppstår sålunda bl.a. med säljaren, som önskar utöva sin stoppningsrätt, och med kreditgivare, som kan ha lämnat kredit mot säkerhet i varor som lagrats hos speditören. Härtil kommer, att speditören självfallet i största möjliga utsträckning vill medverka till att varorna utlämnas till kunderna så snart som möjligt. Detta medför, att speditören trots den kopplade panträtten ofta står utan säkerhet i händelse av kundens insolvens.

Beredningen anser för sin del inte tillräckligt motiverat att tillerkänna speditörer en särställning i uppdragsgivarens konkurs. Önskemålet om förmånsrätt kan därför inte biträdas. Frågan har diskuterats med de andra nordiska kommittéerna, vilka intagit samma ståndpunkt.

⁶ Se Svea hovrätts beslut 29/6 1962 nr VII: Ö 25. Jfr Grönfors-Hagberg, De nordiska speditionsvillkoren (Handelshögskolans i Göteborg skrifter 1963: 3) s. 44 ff.

Av rubriken till lagförslaget framgår, att det avser att reglera ordningen för betalning av olika fordringar. Förslaget ger däremot inte några regler om företrädet mellan olika förvärv av egendom, mellan olika nyttjanderätter o.l. inbördes eller mellan sådana rättigheter och fordringar. Bestämmelser i dessa ämnen finns på andra håll i lagstiftningen.¹

Enligt beredningens förslag skall förmånsrättsordningen flyttas från 17 kap. HB till en särskild lag. Beredningen föreslår sålunda inte att reglerna införs i något större lagkomplex. Det är inte heller beredningens mening att förmånsrättsordningen skall framdeles införas i den blivande utsökningsbalken som inte ansetts lämpligen kunna inefatta även konkurslagstiftningen.

Förslaget gäller såväl förmånsrätt vid utmätning som förmånsrätt i konkurs. Då förmånsrättsordningen sålunda hänför sig till bådadera, kan det inte gärna komma i fråga att föra in den i sin helhet vare sig i utsökningsbalken eller i konkurslagen, och att dela på reglerna måste göra regelkomplexet mycket svåröverskådligt. Enligt beredningens mening kan man se förmånsrättsordningen som ett komplement till olika lagar om obligationsrättsliga förhållanden — däribland lagen om skuldebrev — och om panträtt m.m. Förmånsrättsordningen kan därför med visst fog sägas höra hemma i handelsbalken. Huruvida hithörande lagar inom överskådlig tid kommer att systematiseras

till en ny handelsbalk, är en öppen fråga. Det är knappast troligt, att så kommer att ske.

Förslaget till förmånsrättsordning innehåller först vissa *inledande bestämmelser*. Av 1 § framgår, att förslaget som nyss nämnts avser frågor om rätt till betalning vid utmätning eller konkurs. I 2 § anges, att förmånsrätt kan gälla antingen i viss egendom, då den betecknas som särskild förmånsrätt, eller utan sådan begränsning. I senare fallet betecknas den som allmän förmånsrätt. Denna skillnad är av grundläggande betydelse eftersom särskild förmånsrätt enligt förslaget gäller både vid utmätning och i konkurs medan allmän förmånsrätt endast gäller i konkurs. Förmånsrätten för ränta regleras också i 2 §. I 3 § meddelas bestämmelse om verkan av att förmånsberättigad fordran övergår från en fordringsägare till annan.

Efter dessa allmänna inledande bestämmelser anger förslaget under 4—10 §§ de *särskilda förmånsrätter* som skall gälla. Härvid upptages först i 4—7 §§ bestämmelser om ett antal särskilda förmånsrätter som gäller i lös egendom. I enlighet med vad som anförts i den allmänna motiveringen har därvid i förslaget även medtagits förmånsrätter som grundas på panträtt och retentionrätt i lös egendom. De nämns i 4 §.

¹ Se bl.a. 7 och 17 kap. JBFörslaget samt 28 § första st. FFL.

I 5 och 6 §§ finns bestämmelser om förmånsrätt i vissa fall för beställare av fartyg och för medredare. Som nämnts förut är det troligt, att sistnämnda bestämmelser kommer att utgå i samband med att nya regler införs om inteckning i fartyg under byggnad m.m. 7 § handlar om förmånsrätt i lös egendom som hör till näringsverksamhet vari företagsinteckning kan meddelas. Sådan förmånsrätt skall, i viss begränsad utsträckning, även tillkomma hyresvärd och jordägare utan företagsinteckning.

I 8 och 9 §§ ges bestämmelser om förmånsrätt i fast egendom och tomträtt enligt lag resp. på grund av inteckning. Beträffande vattenfallsrätt, vilket institut inte upptages i JBFörslaget, framgår av övergångsbestämmelse till beredningens förslag att, i den mån institutet lever kvar, reglerna om tomträtt skall tillämpas.

Liksom enligt gällande lag skall utmätning också medföra förmånsrätt till betalning ur den utmäta egendomen. Förslaget upptager i 10 § en för fast och lös egendom gemensam bestämmelse om förmånsrätt på grund av utmätning.

Den inbördes företrädesordningen mellan särskilda förmånsrätter regleras i 11 § i förslaget. Denna hänvisar i betydelsefulla hänseenden till lagstiftningen på andra håll. JBFörslaget innehåller t.ex. bestämmelser om företräde mellan dem som på grund av inteckning har panträtt i fast egendom eller i tomträtt. Motsvarande reglering finns i lagen om företagsinteckning. Det har inte ansetts lämpligt att flytta dessa bestämmelser till förmånsrättsordningen eller upprepa dem där. Beträffande fartyg, luftfartyg och reservdelar därtill regleras frågan f.n. i 17 kap. 3 § HB. Beredningen anser, att regleringen bör överföras till lagstiftningen om inteckning i sådan egendom.

Efter nu nämnda regler innehåller förslaget en avdelning om *allmänna förmånsrätter*. De fordringar som skall vara utrustade med allmän förmånsrätt anges i 12—14 §§. Förut har nämnts, att dessa allmänna förmånsrätter endast kan göras gällande i kon-

kurs.

12 § innehåller en bestämmelse om förmånsrätt för vissa kostnader som står de allmänna konkurskostnaderna nära. Härfter följer i 13 § regler angående förmånsrätt för lönefordringar och för vissa aktuella pensionsfordringar. Slutligen följer i 14 § bestämmelser om förmånsrätt i vissa fall för kapitaliserad rätt till pension. Företrädet mellan fordringar som avses i 12—14 §§ regleras av paragrafföljden och 18 §.

I 15—17 §§ ges bestämmelser om *förhållandet mellan allmänna förmånsrätter och särskilda förmånsrätter*. Av den allmänna motiveringen framgår, att förslaget därvid även avser att reglera den viktiga frågan om förhållandet mellan allmän förmånsrätt för lönefordringar och panträtt i fast egendom eller tomträtt. De närmare bestämmelserna härom ges i 16 §.

En sista avdelning i förslaget innehåller under 19 och 20 §§ bestämmelser om *övriga fordringar*. Härmed avses dels fordringar som överhuvud inte är utrustade med förmånsrätt, dels fordringar som har förmånsrätt men som inte har fått fullt betalt ur den egendom vari förmånsrätten gällde. 20 § handlar om s.k. efterställda fordringar. Dit räknas enligt förslaget böter, viten och fordran på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott. Fordringar kan också bli efterställda genom *lånevillkor*, t.ex. i förlagsbevis, eller särskild eftergift. Det skall lända till *efterrättelse* liksom andra eftergifter som borgenär gör. Någon särskild bestämmelse om sådana efterställda fordringar som sist nämnts har inte upptagits i förslaget.

Det bör särskilt framhållas, att åtskilliga äldre speciallagar innehåller föreskrift om förmånsrätt för vissa fordringar. Några hit hörande, mycket ålderdomliga författningar upphävs genom övergångsbestämmelser till beredningens förslag. I flertalet fall skall emellertid förmånsrätt som föreskrivs i speciallagar bestå. I *övergångsbestämmelserna* anges, hur dessa fall skall infogas i den nya förmånsrättsordningen. Övergångsbestäm-

melserna innehåller ett speciellt stadgande om förmånsrätt för Stockholms stads brandförsäkringskontors s.k. premielån. De anger också en del andra fall då förmånsrätt skall äga rum på grund av äldre upplåtelser, såsom för avkomsträtt av fast egendom.

Liksom enligt gällande lag har det utan särskilt stadgande ansetts klart, att förmånsrätt inte äger rum i andra fall än då lagstiftningen innehåller bestämmelse därom. Förmånsrättsordningen är på det sättet tvingande.² Däremot föreligger inte hinder för borgenär att avstå från förmånsrätt. Hurvida ett sådant avstående i ett givet fall är bindande, är en fråga som får bedömas enligt vanliga avtalsrättsliga regler.

Inledande bestämmelser

1 §.

I första stycket av förevarande paragraf anges tillämpningsområdet för FRO. Lagen reglerar sålunda företrädesrätten till betalning vid utmätning eller konkurs. Bestämmelserna har också betydelse vid tillämpning av lagstiftningen om ackord utan eller i konkurs, enligt vilken förmånsberättigade borgenärer inte är bundna av tvångsackord i den mån de har förmånsrätt. FRO blir även till vägledning vid konkurrens mellan olika borgenärer vid andra slag av uppgörelser, t.ex. underhandsackord.

FRO skall inte gälla vid införsel för olika slags fordringar. Det inbördes företrädet mellan konkurrerande fordringar vid införsel regleras genom 1 och 15 §§ i den nya införsellagen den 6 december 1968 (nr 621), som grundas på beredningens förslag i Utsokningsrätt III. För tydlighets skull har en erinran om de särskilda bestämmelserna i införsellagen intagits som ett andra stycke i 1 § FRO.

² Frågan om möjligheten att avtala om förmånsrätter diskuteras i Benckert-Hessler s. 5 f och 46 f. Jfr även Rabe s. 173 f.

2 §.

I första stycket definieras begreppen särskild förmånsrätt och allmän förmånsrätt. Särskild förmånsrätt gäller endast i viss egendom. Som exempel kan nämnas egendom som är föremål för pant- eller retentionsrätt eller som är företagsintecknad eller utmätt. De särskilda förmånsrätterna framgår av 4—10 §§. Allmän förmånsrätt är inte begränsad till viss egendom. Den gäller m.a.o. i all egendom som ingår i gäldenärens konkursbo (jfr 15 §). De allmänna förmånsrätterna upptages i 12—14 §§.

Enligt andra stycket i förevarande paragraf gäller *särskild förmånsrätt* både vid utmätning och i konkurs. Borgenär som enligt FRO har särskild förmånsrätt i fast egendom eller tomträtt eller i lös egendom på grund av panträtt, retentionsrätt eller företagsinteckning behöver inte själv ha fått utmätning för att förmånsrätten skall beaktas vid utmätning för annan borgenärs fordran. Av lagbestämmelser på andra håll framgår vad som krävs för att borgenär med förmånsrätt av angivet slag skall få denna beaktad, när annan borgenär fått utmätning i egendomen.¹ Är borgenärs särskilda förmånsrätt ej sådan som nyss nämnts, måste han själv ha vunnit utmätning för sin fordran, om han vill komma i åtnjutande av sin förmånsrätt framför annan utmätningssökande. Exempel härpå erbjuder hyresvärd och jordägares förmånsrätt enligt 7 § 1) i FRO.²

I överensstämmelse med vad som nu gäller kan enligt 2 § andra stycket FRO *allmän förmånsrätt* åberopas endast i konkurs, således ej vid utmätning. Som berörts i den allmänna motiveringen följer regeln av att egendom vari särskild förmånsrätt gäller

¹ Se bl.a. i fråga om *fast egendom* 25—28 §§ FFL i U VIII samt 143 § 1 mom. och 145 § UL-förslaget i samma betänkande samt betr. *lös egendom* 71 (ändr. i U VIII), 72, 92, 138, 139 (ändr. i U VIII) och 141 §§ UL. Jfr även Benckert-Hessler s. 48 ff.

² Att denna förmånsrätt framdeles kan komma att bli jämställd med företagsinteckning i detta hänseende, se nedan s. 111.

bör tas i anspråk endast om det ej finns annan egendom för att tillgodose fordringar med allmän förmånsrätt (se 15 §) och att detta inte kan tillförlitligt konstateras annat än genom konkurs. Om utmätning äger rum samtidigt för fordran som är förenad med allmän förmånsrätt och för fordran med särskild förmånsrätt, går enligt förslaget den särskilda förmånsrätten före. Detta är fallet även om den allmänna förmånsrätten i konkurs skulle gå före den särskilda förmånsrätten. Om den ena fordringen är oprioriterad och den andra har allmän förmånsrätt, har de vid utmätning lika rätt. Borgenär med allmän förmånsrätt har emellertid möjlighet att utnyttja sin förmånsrätt genom att begära gäldenären i konkurs och åberopa reglerna i 24 och 31 §§ KL enligt beredningens förslag i Utsökningsrätt VIII.

Borgenär som vill göra förmånsrätt gällande i konkurs skall enligt 101 § KL ange detta i bevakningsinlagan. Enligt det förslag till ändring i KL som beredningen framlagt i Utsökningsrätt VIII är dock den som har särskild förmånsrätt i fast egendom eller tomträtt (jfr 13 kap. 26 § JBförslaget) och den som har panträtt eller retentionsrätt i lös egendom inte skyldig att bevaka sin fordran i konkursen för att han skall komma i åtnjutande av sin förmånsrätt (195 § jfrd med 123 §). I 106 § KL ges föreskrifter om verkan av att någon anmärkning ej framställs mot yrkad förmånsrätt. Beredningen kommer framdeles att överväga, i vad mån det låter sig göra att avstå från krav på bevakning av förmånsrätt.³

Liksom enligt gällande lag bör förmånsrätt för fordran i princip avse även den ränta som kan vara avtalad eller som på annan grund skall utgå. Bestämmelse härom har upptagits i 2 § tredje stycket FRO. Förmånsrätten för ränta gäller givetvis endast i den mån som huvudfordringen är prioriterad. I de fall då förmånsrätt begränsats till visst maximibelopp skall räntekrav inräknas i beloppet, se 7 § 1) och 16 § andra stycket.

För olika slag av inteckningar gäller eller

har i annat sammanhang föreslagits särskilda bestämmelser om rätten till ränta. Här åsyftas 13 § första stycket lagen den 29 juli 1966 (nr 454) om företagsinteckning, 17 kap. 3 § andra stycket HB såvitt angår panträtt på grund av inteckning i fartyg eller luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg⁴ samt 6 kap. 3 § (jfr 13 kap. 7 §) JBförslaget beträffande panträtt på grund av inteckning i fast egendom eller tomträtt. I förevarande 2 § tredje stycket har antytts, att beträffande förmånsrätt för ränta kan gälla särskilda villkor. När panträtt grundas på pantförskrivning, förutsätts för förmånsrätt för ränta att pantförskrivningen omfattar även rätten till ränta. I allmänhet kan man utgå från att detta är åsyftat.⁵

Enligt JBförslaget skall inteckning för ränta inte vidare förekomma beträffande fast egendom eller tomträtt. I stället skall visst tillägg kunna utgå enligt lag. I fråga om inteckning i fartyg eller luftfartyg jämte reservdelar till luftfartyg och företagsinteckning förutsätts alltså, att inteckning skall kunna ske för ränta på intecknat kapitalbelopp. Det är uppenbart, att om ränta i dessa fall ej intecknats, det inte är möjligt att på grund av inteckningen ta ut mer ur den intecknade egendomen än inteckningens kapitalbelopp.⁶

Beredningen har inte anledning att i sak närmare pröva den i 17 kap. 3 § andra stycket HB stadgade tidsbegränsningen av rätten till ränta på inteckning i fartyg eller luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg. Bestämmelserna i ämnet bör emellertid enligt beredningens mening ej ingå i FRO utan flyttas till de lagar som reglerar dessa in-teckningar. Frågor beträffande fartygsin-

³ Separationsrätt förutsätter inte bevakning från ägarens sida.

⁴ Se även 2 § andra st. lagen 12/5 1955 (nr 229) i anledning av Sveriges tillträde till 1948 års konvention rörande internationellt erkännande av rätt till luftfartyg.

⁵ Jfr LRremissen s. 307 f.

⁶ När inteckning meddelats endast för kapital, har i äldre rättsfall förmånsrätt därutöver för utfäst ränta ej erhållits, se Naumanns tidskrift 1866 s. 162 och 1867 s. 244.

teckning övervägs av sjölagskommittén. Enligt vad som inhämtats kan denna kommitté väntas föreslå, att nya bestämmelser om panträtt på grund av fartygsinteckning inför i sjölagen. Det är emellertid ovisst, när förslag från kommittén kan föreligga och lagstiftning på grundval av förslaget kan träda i kraft. I avvaktan därpå har beredningen reglerat frågan om ränta på fartygsinteckning i förslag till ändring i lagen den 10 maj 1901 (nr 26 s. 1) om inteckning i fartyg. Beträffande ränta på inteckning i luftfartyg eller reservdelar därtill föreslår beredningen, att bestämmelser upptages i lagen den 12 maj 1955 (nr 227) om inskrivning av rätt till luftfartyg.

Om beräkning av ränta i samband med konkurs eller utmätning finns eller har föreslagits särskilda bestämmelser.⁷

Förslaget innehåller inte någon allmän föreskrift om förmånsrätt för den kostnad som är förenad med indrivning av förmånsberättigad fordran. JBförslaget innehåller i 6 kap. 3 § bestämmelser som anger i vilken omfattning indrivningskostnad kan tas ut när en fastighetsägare lämnat pantbrev i fast egendom som säkerhet för fordran. Även när fartygs-, luftfartygs- eller företagsinteckning lämnats som pant kan pantförskrivningen tänkas omfatta indrivningskostnad. Uttrycklig inteckning för sådan kostnad gäller också. På motsvarande sätt kan pantförskrivning av handpant m.m. omfatta indrivningskostnad.

3 §.

Denna paragraf överensstämmer med den nya 15 a § i 17 kap. HB som träder i kraft den 1 juli 1969. Bestämmelsen, som tillkommit efter förslag av beredningen i Utsökningsrätt III (s. 307 ff), vilar på grundsatsen att, när en förmånsberättigad fordran överläts eller annorledes övergår till annan, den nya borgenären får samma förmånsrätt som

den tidigare. Hit hör bl.a. att fordringen övergått till den nya borgenären genom infriande av borgen. Att en utomstående tredje man, utan att vara förpliktad därtill, självmant infriat en förmånsberättigad fordran anses inte tillräckligt. Sådan betalning medför nämligen ej i och för sig, att fordringen övergår på tredje mannen. Ibland anses han genom sitt ingripande förvärva en självständig fordran mot gäldenären, men denna fordran får ej förmånsrätt. Skillnaden i behandling mellan fall då fordringen övergått på annan och fall då fordringen infriats utan att den övergått till den betalande kan leda till materiellt mindre tilltalande resultat. Enligt beredningens mening bör man inte ställa alltför stora krav för att övergång av fordran skall anses föreligga.¹

Bestämmelsen i 3 § avser det fallet att ny borgenär inträder i ett fordringsförhållande. Frågan om bevarande av förmånsrätt aktualiseras också vid byte av gäldenär. Om t.ex. en person åtagit sig borgensansvar för förmånsberättigad fordran hos gäldenären, synes borgenären inte böra få åberopa förmånsrätten i borgensmannens konkurs. En sådan tyst förmånsrätt skulle bli äventyrlig för borgensmannens övriga borgenärer. Under förarbetena till 1967 års lagstiftning om tryggande av pensionsutfästelse m.m. utgick man från en allmän princip, enligt vilken förmånsrätt följer med fordran endast så länge fordringen görs gällande mot den ursprungliga gäldenären. Om någon annan övertager gäldenärens skuld, ansågs borgenären inte kunna hävda förmånsrätten mot den nya gäldenären. Denna ståndpunkt föranledde, att i 17 kap. 4 och 6 a §§ HB infördes särskilda föreskrifter enligt vilka arbetstagares fordran på pension som intjänats hos en tidigare arbetsgivare skall efter överlåtelse av näringsverksamheten kunna utgå med förmånsrätt i den för pensionen

¹ Ang. hithörande spörsmål se NJA 1915 s. 426, 1931 s. 386, 1940 s. 734, 1961 s. 561 och 1966 s. 589, SvJT 1966 rf s. 10, U III s. 308 och 310, Almén i SvJT 1916 s. 23 ff, Karlgren i SvJT 1944 s. 408 samt Benckert-Hessler s. 5.

⁷ Se 138 § KL (ändr. i U VIII), 29 och 30 §§ FfL, 139 § 2 mom. (1 mom. ändr. i U VIII) UL samt 12 § LfL i U VIII.

ansvariga efterträdarens konkurs.²

Principen att förmånsrätt kan göras gällande endast mot den som är gäldenär i det ursprungliga fordringsförhållandet kan emellertid inte upprätthållas reservationslöst. Det är sålunda klart, att förmånsrätt för fordran hos gäldenär kan åberopas även mot hans dödsbo.³ Vidare kan det antagas, att förmånsrätt ej upphör genom att ett företag övertager ett annat företags skulder i samband med fusion. I detta sammanhang bör även 19 § lagen den 28 juni 1895 (nr 64) om handelsbolag och enkla bolag uppmärksammas. Där föreskrivs, att bolagsmännen skall svara solidariskt för handelsbolags förbindelser som för egen skuld. När fordran mot bolaget varit förenad med förmånsrätt, har högsta domstolen funnit, att förmånsrätten skall gälla även i personligen ansvarig bolagsmans konkurs.⁴ Enligt 148 § lagen den 14 september 1944 (nr 705) om aktiebolag skall ett aktiebolags styrelseledamöter eller verkställande direktör solidariskt svara för bolagets uppkommande förbindelser såsom för egen skuld, om de underlåtit att fullgöra vissa åligganden. Inträde av personligt betalningsansvar på grund av sistnämnda lagrum har enligt ett hovrättsavgörande ansetts medföra, att den förmånsrätt — avseende fordringar på lön och skatt — som borgenär ägt göra gällande mot bolaget skall gälla också mot den personligen betalningsansvarige.⁵ Härigenom har man tagit ett nytt steg som ur förmånsrättssynpunkt synes mycket betänkligt. Skulle hovrättens ståndpunkt godtagas av högsta domstolen som gällande rätt, bör en uttrycklig bestämmelse däremot övervägas. Att i FRO reglera vad som skall gälla om förmånsrätt vid byte på gäldenärs-

sidan i olika situationer synes annars inte behövligt.

Särskilda förmånsrätter

Enligt gällande lag är omfattningen av vissa särskilda förmånsrätter beroende av tidpunkten för utmätning eller konkursansökan. Som exempel kan nämnas förmånsrätterna för hyra och arrende samt för fordringar vilka enligt särskilda bestämmelser skall ha förmånsrätt som för avgäld av fast egendom enligt 17 kap. 6 § HB.¹ I dessa fall äger förmånsrätt rum endast i den mån fordringen förfallit till betalning inom ett år före utmätning eller konkursansökan. Även FRO jämte övergångsbestämmelser innehåller förmånsrätter, vilkas räckvidd på motsvarande sätt blir avhängig av tiden för utmätning eller konkursansökan. Så är fallet med tomträttsavgäld (9 § 1), i lag föreskriven rätt till betalning ur fast egendom, med undantag av fordran enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar, (p. 2 i övergångsbestämmelserna) och den förmånsrätt som tillkommer Stockholms stads brandförsäkringskontor för amortering eller ränta på premielån (p. 3 i övergångsbestämmelserna).

Även rätten till ränta vid panträtt på grund av inteckning och vid företagsin-teckning är beroende av tidpunkten för utmätning eller konkursansökan (jfr vid 2 §).

Omfattningen av den allmänna förmånsrätten för lön och aktuell pension enligt 13 § i FRO är beroende av när konkursansökan gjorts. Beredningen har i Utsökningsrätt VII under 35 § KL föreslagit, att fristerna vid återvinning till konkursbo i vissa fall skall få räknas till den dag då ansökan om förordnande av god man enligt ackordslagen gjordes. Som nämnts i 4 kap. har beredningen övervägt huruvida, när ackordsförfarande föregått konkursen, tiden för ansökningen om förordnande av god man bor-

¹ Jfr 4 § Kp och 1911 års betänkande s 465 f.

² Se SOU 1965:41 s. 263 och prop. 1967:83 s. 188 f. Jfr 23 och 26 §§ lagen 9/6 1967 (nr 531) om tryggnad av pensionsutfästelse m.m.

³ Jfr Guldberg-Bergendal s. 181 not 8. Se även betr. norsk rätt Augdahl, Den norske obligationsretts almindelige del 3 uppl. s. 389 och norska betänkandet s. 33.

⁴ Se NJA 1924 s. 54 som gällde kommanditbolag (jfr 1951 s. 749) och Nial s. 208.

⁵ Svea hovrätts beslut 26/10 1967 nr VIII: Ö 63. Beslutet har överklagats i högsta domstolen.

de vara avgörande i stället för konkursansökningen vid beräkning av löneprivilegiets omfattning. Beredningen har emellertid inte funnit en sådan reglering lämplig.

Beredningen anser inte heller tillräckliga skäl föreligga att förlänga de frister som gäller vid särskilda förmånsrätter, inbegripet rätten till ränta. En utsträckning av tidsfristerna för dessa förmånsrätter skulle sannolikt inte ha någon större betydelse i praktiken.

I de övriga länder som deltagit i det nordiska samarbetet finns inte några särskilda regler om att de frister som föreskrivs för ränta vid panträtt i fast egendom, fartyg eller luftfartyg skall utsträckas, om ackordsförhandling föregått utmätning eller konkurs. Något förslag härom har inte heller varit aktuellt under de nordiska överläggningarna.

4 §.

Gällande rätt

I 17 kap. 2 § andra stycket HB erinras om att särskilda bestämmelser gäller angående vissa fordringars företrädare till betalning ur fartyg, frakt och inlastat gods eller ur luftfartyg och ombordvarande gods. Vad som åsyftas är de fordringar som utrustats med *sjö-* eller *luftpanträtt*. Bestämmelserna om sådana panträtter finns i 11 kap. sjölagen och 11 kap. luftfartslagen.

Sjöpanträtt i fartyg och frakt tillkommer de olika slags fordringar som anges i 267 § sjölagen. Som exempel kan nämnas fordran på hyra och annan gottgörelse som tillkommer anställd på fartyget på grund av tjänsteavtal, bärgarlön samt ersättning för sammanstötning eller annan sjöolycka. Föremålet för denna sjöpanträtt är närmare bestämt genom 268 §. Sjöpanträtten i fartyg omfattar t.ex. även fartygets tillbehör och redarens fordran på ersättning eller haveribidrag i anledning av skador på fartyget. Fordringarnas företrädesrätt inbördes och i förhållande till andra fordringar regleras av 269 §. Enligt detta lagrum skall borgenär med sjöpanträtt i fartyg eller frakt ha betalt

ur panten framför de borgenärer som avses i 17 kap. HB. Sjöpanträtt kommer alltså före handpant och fartygsinteckning. Fordran som grundar sig på att oriktiga eller ofullständiga uppgifter lämnats i konossement (267 § 6) har dock förmånsrätt först efter de fordringar som avses i 17 kap. 3 § första och andra styckena HB, dvs. efter handpant och fartygsinteckning men före retentionsrätt. Sjöpanträtt i inlastat gods eller i ersättning för gods enligt 278 § sjölagen tillkommer i 276 § uppräknade fordringar (bärgarlön, fordran på frakt m.m.) med där angiven företrädesrätt. Sådan sjöpanträtt har utan inskränkning förmånsrätt före fordringar som avses i 17 kap. HB.¹

Luftpanträtt i luftfartyg och ombordvarande gods eller i ersättning därför åtnjuts enligt 11 kap. 3 § jfrd med 4 § luftfartslagen av borgenär som har fordran på bärgarlön eller på viss kostnadsersättning. En förutsättning härför är dock, att bärgarlönen eller kostnadsersättningen hänför sig till åtgärder som slutförts här i riket.² Med luftpanträtt följer förmånsrätt framför de fordringar som nämns i 17 kap. HB. Luftpanträtt går sålunda före handpant och inteckning i luftfartyg jämte reservdelar. Luftpantberättigade fordringars inbördes företrädesrätt regleras också av 11 kap. 3 § luftfartslagen.³

I 17 kap. 3 § HB ges bestämmelser om förmånsrätt för handpanträtt i lös egendom,

¹ Ang. vissa förarbeten till lagstiftningen om sjöpanträtt m.m. se NJA II 1891 nr 1 s. 135 ff och nr 2 s. 35 ff, NJA II 1936 s. 225 ff och 265 ff, Wikander s. 61 ff, Afzelius-Wikander, Sjölagen jämte viktigare författningar rörande sjöfarten 15 uppl. s. 180 ff samt Tiberger s. 76 ff.

² Jfr 1 § första st. och 5 § i 1955 års lag i anledning av Sveriges tillträde till 1948 års konvention rörande internationellt erkännande av rätt till luftfartyg.

³ Jfr 5 § i nämnda 1955 års lag i anledning av Sveriges tillträde till 1948 års konvention. — Ang. förarbetena till lagstiftningen om luftpanträtt se prop. 1955:13 jämte där som Bilaga B fogat förslag av 1945 års luftträtssakkunniga (jfr NJA II 1955 s. 192 ff och 218) och SOU 1955:42 s. 147 f (jfr NJA II 1957 s. 148 f).

inteckning i fartyg och luftfartyg jämte reservdelar till luftfartyg,⁴ hantverkares arvode för arbete på kvarhållet gods och retentionsrätt i övrigt med visst undantag. Handpant och teckning som nu sagts ger förmånsrätt framför hantverkares och annan retentionsrätt.

Den förmånsrätt som följer med *handpanträtt* har stått orubbad alltsedan tillkomsten av 1734 års lag. Både panträtt som grundar sig på avtal om pantsättning (konventionell panträtt) och panträtt som uppkommer direkt på grund av stadgande i lag (legal panträtt) omfattas av förmånsrätten.⁵ Exempel på legala handpanträtter finns i 6, 31, 32, 36 och 75 §§ i 1914 års kommissionslag samt 16 § i 1931 års lag om upplagshus och upplagsbevis.⁶

Samma förmånsrätt som tillkommer handpanthavare gäller i fall då panträtt upplåtits enligt lagen den 27 mars 1936 (nr 88) om pantsättning av lös egendom som innehaves av tredje man.⁷

Den 13 februari 1830 utfärdades kungörelse (nr 16 s. 178) ”angående åtskilliga föreskrifter i avseende på järn- och vågeffekter, som i banken belånas”. I denna kungörelse stadgas, förutom annat, att banken för belånade järn- och vågeffekter skall ha förmånsrätt enligt 17 kap. 3 § HB i låntagarens på vågen kvarvarande, i vågattesterna upptagna behållning av varje belånad särskild sort utan avseende på ombyten i stämplor och dimensioner (se under 2:o i kungörelsen).⁸ Med ”banken” avses riksbanken. Jfr 17 § c) lagen den 30 juni 1934 (nr 437) för Sveriges riksbank, där det stadgas att banken får låna ut medel bl.a. mot pant i ”varor liggande å allmän våg”.

Förmånsrätt på grund av *fartygsinteckning* infördes i samband med 1901 års lag om teckning i fartyg. Ursprungligen fanns bestämmelse därom i ett tredje stycke av 17 kap. 5 § HB men genom lagändring år 1928, som trädde i kraft år 1939, flyttades den till 3 §. Förmånsrätten gäller i fartyget och dess tillbehör. Som nämnts vid 2 § FRO är förmånsrätten för ränta begränsad på visst sätt.

Om fartyget är tecknat för fleras fordringar, har den som först sökt teckning företräde. Om flera sökt teckning samma dag, har de lika rätt.⁹

Frågan om konkurrens mellan fartygsinteckning och handpant, vilka enligt 17 kap. 3 § HB är sidoordnade med varandra, har reglerats genom 10 kap. 7 § HB. Där stadgas förbud mot handpansättning av fartyg som är tecknat för fordran eller har sådan dräktighet att teckning kan meddelas däri (jfr 1 § lagen om teckning i fartyg).

Förmånsrätt på grund av *inteckning i luftfartyg* tillkom samtidigt med 1955 års lag om inskrivning av rätt till luftfartyg. Förmånsrätten kan göras gällande i luftfartyget jämte tillbehör och — med den begränsning varom stadgas i 14 § i 1955 års lag med särskilda bestämmelser om försäljning av utmätt luftfartyg m.m. — i de reservdelar som teckningen må omfatta. Beträffande ränta (jfr vid 2 § FRO) och flera teckningars inbördes företrädesrätt gäller samma regler som i fråga om teckning i sjögående fartyg.¹⁰ I nyssnämnda 14 § ges bl.a. föreskrifter angående fördelningen av köpeskillingen, när reservdelar sålts exeku-

⁴ Betr. förmånsrätt för teckning m.m. i luftfartyg se även 2 § nämnda 1955 års lag i anledning av Sveriges tillträde till 1948 års konvention.

⁵ Jfr Benckert-Hessler s. 10 f samt Gedda s. 34 och 52. Ang. allmänna regler om panträtt i lös egendom se bl.a. Undén I s. 163 ff. Betr. panthavares ställning i olika hänseenden vid konkurs, jfr Lawski s. 422 f.

⁶ Se i övrigt Undén I s. 222 ff och 229 f samt Benckert-Hessler s. 11 f, jfr U III s. 253. Den legala panträtt som avses i 17 § sjölagen är förenad med särskild förmånsrätt enligt 17 kap. 7 § första st. HB.

⁷ Jfr Marks von Württemberg-Sterzel s. 183 f och Undén I s. 183.

⁸ Kungörelsen är i denna del intagen under 17 kap. 3 § HB i 1969 års lagedition och i Svensk lagsamling, Exekutionsrätt (s. 316). Jfr Undén I s. 197 (även 1 uppl. s. 313 not 2). Lawski s. 423, Gedda s. 48 och Hasselrot, Juridik och politik I s. 44.

⁹ Ang. motiven jfr NJA II 1902 nr 3 s. 57 ff och 1936 s. 250.

¹⁰ Betr. motiven till förmånsrätten för teckning i luftfartyg se prop. 1955:13 s. 329 f (1945 års luftträttsakkunniga) och 130 f (chefen för justitiedepartementet).

tivt på begäran av borgenär som ej har inteckning i dessa till säkerhet för sin fordran. Innehavare av inteckning i reservdelar får då inte till förfång för borgenär utan sådan inteckning göra sin rätt gällande till högre belopp än som svarar mot två tredjedelar av köpeskillingen, minskad med kostnaderna för förfarandet men i förekommande fall ökad med visst ersättningsbelopp.¹¹

Enligt 10 kap. 7 § HB får luftfartyg inte lämnas som handpant. Konkurrens mellan handpant och inteckning i luftfartyg kan därför ej uppkomma, fränsett möjligheten att i god tro förvärva giltig handpanträtt i tillbehör till fartyget. Däremot kan konkurrens tänkas uppstå mellan handpant och inteckning i reservdelar. Pantsättningsförbudet i 10 kap. 7 § HB omfattar sålunda inte reservdelar.¹²

Hantverkare har förmånsrätt för arvodesfordran i "det gods, som hos honom kvar är". Denna förmånsrätt var upptagen i ursprungliga 1734 års lag och gällde jämsides med handpant. Vid 1928 års sjörättsliga lagstiftning placerades hantverkares förmånsrätt efter handpant och fartygsinteckning.¹³ Förmånsrätten för hantverkare förutsätter, att fordringen grundar sig på arbetsbeting. Arbetet skall avse framställning, bearbetning eller förändring (inkl. reparation) av lös sak. Arbetsbeting som avses i 2 § köplagen — dvs. när hantverkare åtagit sig att förfärdiga ett nytt föremål och att därvid också bestå materialet — omfattas dock ej av förmånsrätten. I sådant fall blir köplagens regler tillämpliga.¹⁴ Uttrycket hantverkare tolkas vidsträckt och omfattar även industri- eller handelsidkare. Som exempel kan nämnas reparationsvarv för fartyg.¹⁵

Bestämmelsen om förmånsrätt för hantverkare har ansetts även förutsätta rätt för honom att hålla godset kvar tills han får sitt arvode.¹⁶

Hantverkaren hade tidigare inte rätt att sälja det innehållna godset. Den honom tillerkända säkerhetsrätten uppfattades därför vanligen som retentionsrätt. Numera har hantverkaren under vissa villkor försälj-

ningsrätt enligt lagen den 31 mars 1950 (nr 104) om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhämtats. Säkerhetsrätten har sålunda fått drag som är gemensamma med legal panträtt.¹⁷ När förslaget till 1950 års lag remitterades till lagrådet, anmärkte chefen för justitiedepartementet, att det var en terminologisk fråga som ej saknade praktiskt intresse, huruvida hantverkares retentionsrätt genom realisationsrätten hade övergått till panträtt. Han var inte beredd att söka fastställa, om hantverkarens rätt skulle i allo anses som en panträtt, men man syntes kunna utgå från att hantverkarens rätt borde betraktas som panträtt i de hänseenden där särskilda skäl till avvikelse ej förelåg. Även lagrådet berörde detta spörsmål och yttrade:¹⁸

Förslaget upptager icke något särskilt stadgande om förhållandet mellan ett förfarande enligt denna lag, å ena, samt exekution enligt KL eller UL, å andra sidan. Om beställaren blir försatt i konkurs, får tydligen försäljning av godset ske allenast i enlighet med KLs be-

11 Ang. förevarande 14 §, som motsvaras av 22 § LfL, se prop. 1955: 13 s. 142, 346, 367 f och 372.

12 Jfr prop. 1955: 13 s. 327 f (lufträttssakkunniga) och 130 (departementschefen).

13 Se prop. 1928: 113 s. 79 och 161 (NJA II 1936 s. 250); jfr Wikander s. 102 f, Gedda s. 59 och Lawski s. 425. Hantverkarens förmånsrätt behandlades på sin tid också av lagkommittén 1815, motiven s. 161, och 1826, motiven s. 227, samt lagberedningen 1850, motiven s. 86.

14 Jfr prop. 1950: 77 s. 7 och 23, Benckert-Hessler s. 12 f samt Gedda s. 54 f.

15 Jfr prop. 1950: 77 s. 10 och 26, Benckert-Hessler s. 13 samt Tiberger s. 229 och 241. Betr. reparationsvarv se även NJA 1922 s. 360.

16 Jfr prop. 1950: 77 s. 23 och 26, Undén I s. 224 f och Benckert-Hessler s. 13. Att det i 1734 års lag inte givits någon direkt bestämmelse om kvarhållningsrätt för hantverkare utan endast upptagits ett stadgande i förmånsrättsordningen beror enligt Undén på att det vid tiden för lagens tillkomst fanns en föreskrift om retentionsrätt i den då gällande hallordningen.

17 Jfr prop. 1950: 77 s. 23 f, 30 och 42, NJA 1936 s. 653 (Alexanderson), SOU 1965: 14 s. 212, JO 1958 s. 86 ff, Undén I s. 224 f, Benckert-Hessler s. 13, Gedda s. 54, Malmström s. 116 och Tiberger s. 241 f (med not 6).

18 Prop. 1950: 77 s. 30 och 42.

stämmelser. Huruvida villkoren för försäljningsrätt enligt den föreslagna lagen blivit uppfyllda eller ej saknar därvid betydelse, eftersom KL likställer pant- och retentionsrättshavare. Var-der godset utmätt, lärer däremot hantverkaren bli-va att behandla som en panthavare i ULs mening, därest såväl sexmånaders- som tvåmån-adersfristen utlöpt¹⁹ och villkoren för försälj-ningsrätt i övrigt äro uppfyllda, men eljest som en retentionsrättshavare. Vad nu sagts om kon-kurs torde utan särskilt stadgande vara uppen-bart, och icke heller om förhållandet vid ut-mätning lärer tvekan behöva råda.

Uttrycklig bestämmelse om förmånsrätt för *retentionsrätt* i allmänhet infördes år 1921 i samband med tillkomsten av gällande KL. I förarbetena uttalas, att 17 kap. HB ej innehöll något allmänt stadgande enligt vil-ket borgenär, som ägde rätt att hålla kvar gäl-denärs egendom till säkerhet för sin for-dran, hade förmånsrätt i egendomen. Att så-dan retentionsrätt medförde förmånsrätt, ansågs ej vara underkastat tvivel. Med hän-syn till det stadgande som upptages i 195 § KL borde en uttrycklig bestämmelse med-delas.²⁰ Retentionsrätt fick, med undantag för hyresvärd och jordägares retentionsrätt, samma förmånsrätt som handpant. Genom 1928 års sjörättsliga lagstiftning flyttades den emellertid ned efter handpant och far-tygsinteckning.

Förmånsrätten vid retentionsrätt gäller i den lösa egendom som borgenären har rätt att hålla kvar till säkerhet för sin fordran. Som exempel på retentionsrätt som omfat-tas av förmånsrätten kan nämnas låntaga-res och depositaries retentionsrätt enligt 11 kap. 3 § och 12 kap. 8 § HB.²¹ Hyresvärd och jordägares retentionsrätt är uttryckligen undantagen från förmånsrätt enligt 17 kap. 3 § fjärde stycket HB.

Beredningen

Fordringar som är förenade med *sjöpant-rätt* åtnjuter f.n. med visst undantag bästa förmånsrätt i den egendom vari panträtten gäller. Bestämmelser härom meddelas i sjö-lagen. Där anges också den inbördes ord-ningen mellan konkurrerande sjöpanträtter. Regleringen har sin grund i en internatio-

nell konvention av år 1926, som emellertid numera sagts upp från svensk sida. Den 27 maj 1967 har i Bryssel undertecknats en ny konvention om sjöpanträtt och fartygshypote-tek (panträttskonventionen).²² Denna kon-vention syftar bl.a. till att främja långtids-krediten genom att förbättra fartygshypote-kets ställning i förhållande till sjöpanträt-terna och förutsättningarna för dess inter-nationella gångbarhet. I linje härmed be-gränsas sjöpanträtternas antal (art. 4). De sjöpanträtter som skall gälla enligt konven-tionen skall likväl ha förmånsrätt i egen-domen framför alla andra fordringar (art. 5). Turordningen mellan sjöpanträtterna in-bördes är också reglerad (art. 5). Konven-tionen har ännu inte ratificerats eller lett till lagändringar hos oss. Frågan om reviderad lagstiftning på området ligger som förut nämnts i händerna på sjölagskommittén. En-ligt vad beredningen inhämtat vid överlägg-ningar med kommittén ämnar denna i över-ensstämmelse med konventionen föreslå, att sjöpanträtter utan undantag skall ha bästa förmånsrätt i den berörda egendomen. I av-vaktan på ny lagstiftning om sjöpanträtter har beredningen emellertid ansett sig böra i sitt förslag utgå från vad som är gällande rätt på området. Sjöpanträtt har upptagits i 4 § 1) FRO. Av huvudregeln i 11 § första stycket framgår, att särskilda förmånsrätter som avser samma egendom ger rätt till be-talning i ordning efter paragrafernas följd och i paragraferna angiver numrering. Det-ta innebär, att sjöpanträtt går främst bland de särskilda förmånsrätterna. Med hänsyn till föreskrift i gällande 269 § första stycket sjölagen har emellertid i 11 § andra stycket

¹⁹ Se 1 och 2 §§ i 1950 års lag.

²⁰ 1911 års betänkande s. 517.

²¹ Allmänt om retentionsrätt, se bl.a. U III s. 253 f, Undén I s. 238 ff (även i SvJT 1921 s. 1 ff), Benckert-Hessler s. 13 f och Gedda s. 55 ff. Enligt 195 § KL skall retentionsrätt i konkursförandet i allmänhet behandlas på samma sätt som handpanträtt. Ang. reti-nents ställning vid utmätning se 71, 139 och 141 §§ UL.

²² Jfr SvJT 1968 s. 58 ff (panträttskonventio-nens text s. 67 ff).

FRO meddelats en undantagsbestämmelse beträffande sjöpanträtt som avses i 267 § punkt 6 sjölagen. Sådan sjöpanträtt skall gå efter handpant, retentionsrätt och fartygsinteckning. Att de förmånsrätter som nämns i 4 § går före samtliga allmänna förmånsrätter följer av 15 § jfrd med 16 och 17 §§ FRO. Den inbördes turordningen för sjöpanträtterna regleras som förut nämnts i sjölagen (jfr 11 § fjärde st. FRO).

Enligt gällande rätt har också *luftpanträtt* förmånsrätt framför andra slag av fordringar i den med panträtten avsedda egendomen. Detta föreskrivs i luftfartslagen, där även den inbördes turordningen mellan flera luftpanträtter anges.²³ Regleringen är grundad på 1948 års inskrivningskonvention (art. IV).²⁴ I förslaget bibehålls nuvarande ordning. Luftpanträtt upptages jämsides med sjöpanträtt under 4 § 1). Konkurrens mellan de båda slagen av rättigheter torde knappast uppkomma i praktiken.

Vilka fordringar som är förenade med sjö- eller luftpanträtt och vad som utgör objekt för sådan panträtt regleras i sjölagen resp. luftfartslagen.²⁵

I anledning av den nu föreslagna lagstiftningen föreslår beredningen redaktionella jämkningar i sjölagen och luftfartslagen.²⁶

Förmånsrätt omedelbart efter sjö- och luftpanträtter tillkommer enligt förslaget fordran för vilken *handpant* tjänar som säkerhet (4 § 2). Förmånsrätten skall liksom nu gälla såväl konventionell som legal panträtt. Det är uppenbart att förmånsrätten kan göras gällande endast i den pantsatta egendomen. Vad i förslaget sägs om handpant gäller även panträtt som stiftats enligt 1936 års lag om pantsättning av lös egendom som innehaves av tredje man. Därmed måste jämföras annan panträtt i lös egendom som på grund av egendomens beskaffenhet kan stiftas utan vanlig tradition och ej omfattas av annan bestämmelse i förslaget.

Handpant kommer enligt förslaget att gå före panträtt på grund av inteckning i far-

tyg eller luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg, som upptagits under 4 § 3). Med hänsyn till pantsättningsförbudet i 10 kap. 7 § HB kommer denna företrädesrätt dock inte att ha någon större praktisk betydelse.²⁷

Som förut nämnts gäller en kungörelse av år 1830 "angående åtskilliga föreskrifter i avseende på järn- och vågeffekter, som i banken belånas". Kungörelsen innehåller bl.a. bestämmelse om att riksbanken skall njuta särskild förmånsrätt enligt 17 kap. 3 § HB för belånade järn- och vågeffekter. I anslutning till denna kungörelse har i litteraturen även nämnts vissa andra författningar som har samband med angivna belåningsform, nämligen förordningen den 18 februari 1735 angående länebankens öppnande till att göra lån på fast egendom och järn, förklaringen den 12 januari 1757 rörande lån i banken på järn och metaller samt magistraternas vedergällning för vågattester ävensom förklaringen den 15 februari 1779 över vad vid järns pantsättning, till låns erhållande i banken, bör iakttagas.²⁸ Beredningen har i skrivelse till riksbanken anhållit om yttrande, huruvida förmånsrätten enligt 1830 års kungörelse kan avskaffas och om i så fall denna kungörelse i sin helhet — liksom även övriga nyssnämnda författningar jämte ev. andra äldre författningar i ämnet — ur bankens synpunkt kan upphävas. Beredningen erinrade samtidigt om vad som i 17 § c) riksbankslagen föreskrivs om utlåning mot säkerhet i varor liggande på allmän väg.

I svar den 28 december 1967 från riksbanken sägs, att den belåning av järn- och vågeffekter som i äldre tider utgjort en viktig del av riksbankens verksamhet inte har förekommit under tid som kan omedelbart

²³ Se även 5 § i 1955 års lag i anledning av Sveriges tillträde till 1948 års konvention.

²⁴ Konventionstexten finns i NJA II 1955 s. 147 ff.

²⁵ Jfr not 23 ovan.

²⁶ Ändring i det i not 23 angivna lagrummet synes däremot ej behövas.

²⁷ Jfr vad som sagts om 10 kap. 7 § HB i redogörelsen för gällande rätt.

²⁸ Se Lawski s. 423.

överblickas. Någon historisk utredning om när sådan belåning senast förekom ansågs ej erforderlig.²⁹ Riksbanken tillstyrkte, att de av beredningen angivna författningarna upphävdes och att häremot svarande ändring vidtogs i riksbankslagen. Önskemål om att ytterligare författningar i saken skulle upphävas framfördes ej. Med stöd härav har beredningen bland övergångsbestämmelserna till FRO upptagit föreskrift om upphävande av nämnda 1735, 1757, 1779 och 1830 års författningar. Den berörda ändringen i riksbankslagen torde också böra göras i lämpligt sammanhang.

Förslaget innehåller liksom gällande lag bestämmelse om att förmånsrätt följer med *retentionsrätt*. Förmånsrätten gäller i den lösa egendom som fordringsägaren hållit kvar med stöd av honom tillkommande retentionsrätt.³⁰ Särskild föreskrift härom torde inte behövas. Beredningen föreslår i det följande (under 8 kap.), att den speciella retentionsrätt som f.n. åtnjuts av jordägare och hyresvärd enligt NJL avskaffas. Om detta förslag följs, bortfaller behovet av särskild beträffande sådan retentionsrätt.

Enligt nuvarande ordning anses hantverkare — med den vidsträckta innebörd som inlagts i ordet — ha rätt att hålla kvar egendom till säkerhet för betalning för utfört arbete. 1950 års lag om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhämtats vilar på denna förutsättning. Den reglerar fall då hantverkare har fordran för arbete på annans sak, "som han äger att till säkerhet för sin fordran kvarhålla" (1 §). Något uttryckligt lagstöd för hantverkares rätt att hålla kvar godset finns emellertid ej. Denna rätt brukar härledas ur stadgandet om förmånsrätt i 17 kap. 3 § tredje stycket HB.³¹ Det kunde i och för sig synas befogat att införa en allmän bestämmelse om rätt för dem som kan hänföras till kategorin hantverkare att hålla kvar egendom.³² Med hänsyn till innehållet i nämnda 1950 års lag och till den stadgade rättstillämpningen på området torde dock en uttrycklig föreskrift härom vara överflödig.

Beredningen anser inte heller, att någon särskild bestämmelse om hantverkares förmånsrätt behöver finnas. Hantverkare som har rätt att hålla kvar egendom blir enligt beredningens förslag att behandla som vanlig retinent och får förmånsrätt i sådan egenskap. Eftersom handpanträtt och retentionsrätt i princip är sidoordnade enligt förslaget saknar det ur förmånsrättssynpunkt i allmänhet betydelse om hantverkares rätt skall hänföras till det ena eller det andra (jfr em. nedan betr. konkurrens med förmånsrätt på grund av inteckning i fartyg eller luftfartyg). Någon saklig ändring i vad som f.n. gäller angående omfattningen av hantverkares rätt åsyftas ej. Liksom enligt rådande ordning blir förmånsrätten inte tillämplig på sådana arbetsbeting som avses i 2 § köplagen utan endast vid nytillverkning, för vilken beställaren tillhandahåller materialet, och vid reparation eller annat arbete som rör till hantverkaren överlämnad egendom.

I 1967 års panträttskonvention behandlas retentionsrätt i fartyg till säkerhet bl.a. för fordran på grund av reparation av fartyg (art. 6). Sjölagskommittén kan väntas komma att föreslå, att en uttrycklig bestämmelse om retentionsrätt av detta slag upptages i sjölagen.

Vad angår placeringen av retentionsrätt i företrädesordningen finns det goda skäl att låta sådan rätt gälla jämsides med handpanträtt. Gränsen mellan retentionsrätt och panträtt är ibland flytande. Detta har också

²⁹ I Undén I 1 uppl. (år 1927) s. 314 sägs, att enligt meddelande från riksbankens ombudsman belåning ej sedan lång tid tillbaka hade förekommit enligt ifrågavarande bestämmelser.

³⁰ Retentionsrätten gäller i princip endast så länge retinenten är i besittning av egendomen och upphör således, om denna återlämnas. Jfr Undén I s. 253, Hagerup, Konkurs og akkordforhandling 4 uppl. s. 214 och von Eyben, Formuerettigheder 2 uppl. s. 95.

³¹ Jfr prop. 1950: 77 s. 23, Undén I s. 224 och Benckert-Hessler s. 13.

³² Bestämmelse härom upptogs av lagkommittén 1815 och 1826 samt av lagberedningen 1850 (under 12 kap. 12 §). Förslagen ledde emellertid ej till lagstiftning.

gjort, att man i KL låtit — med visst undantag — samma regler gälla för borgenär med panträtt i lös egendom som för retentionsberättigad borgenär, se 195 § KL.³³ När man i samband med KLs tillkomst förde in en uttrycklig föreskrift om förmånsrätt för retentionsrätt, placerades denna förmånsrätt följdenligt på samma nivå som handpanträtt och hantverkares kvarhållningsrätt, vilka då var sidoordnade med varandra. I anslutning till internationella konventioner flyttades emellertid senare hantverkares rätt och annan retentionsrätt ned att gälla efter inteckning i fartyg eller luftfartyg och reservdelar till luftfartyg. Nuvarande ordning innebär t.ex., att ett reparationsvarvs fordran för utfört arbete viker för fartygsinteckning.³⁴

För de sjögående fartygens del har läget nu ändrats. Enligt 1967 års panträttskonvention skall retentionsrätt bl.a. för reparationsvarv gå efter sjöpanträtt men får ges företräde framför fartygsinteckning (art. 6). Inom sjölagkommittén övervägs, huruvida berörda retentionsrätt skall hos oss i enlighet med medgivandet i konventionen sättas före fartygsinteckning i förmånsrättsordningen.

Mot bakgrunden av det anförda föreslår beredningen, att retentionsrätt som regel skall ha samma förmånsrätt som handpanträtt (4 § 2). Som framgått av vad som tidigare sagts under förevarande 4 § har beredningen förutsatt, att hantverkares rätt att hålla kvar egendom till säkerhet för fordran skall vid tillämpning av FRO uppfattas som en retentionsrätt. Med hänsyn till det pågående arbetet inom sjölagkommittén anser beredningen sig inte för sin del böra lägga fram förslag om ändring av gällande företrädesordning mellan inteckning i fartyg och retentionsrätt. Även i fråga om retentionsrätts förhållande till inteckning i luftfartyg eller reservdelar till sådant fartyg bör nuvarande ordning behållas med hänsyn till innehållet i 1948 års inskrivningskonvention (se art. I).³⁵ I 11 § FRO — som tillkännager den ordningsföljd i vilken de

särskilda förmånsrätterna skall gälla — har därför i andra stycket intagits föreskrift, enligt vilken panträtt på grund av inteckning i fartyg eller luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg (4 § 3) ger företräde framför retentionsrätt i egendomen. Inteckning i fartyg eller luftfartyg eller reservdelar kommer på grund härav enligt beredningens förslag att liksom nu gå före bl.a. retentionsrätt till säkerhet för reparationskostnad.

I 4 § 3) av förslaget upptages panträtt på grund av *inteckning i fartyg eller luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg*. Av 1 och 13 §§ lagen om inteckning i fartyg framgår att förmånsrätten vid fartygsinteckning gäller i det intecknade fartyget och dess tillbehör.³⁶ Det kan nämnas, att Sverige den 27 maj 1967 i Bryssel undertecknat även en konvention om inskrivning av rätt till fartyg under byggnad (byggnadskonventionen).³⁷ Syftet med denna konvention är huvudsakligen, att man skall kunna bättre utnyttja fartygsbygge såsom kreditunderlag och att kreditförhållandena beträffande fartyg därigenom skall kunna ordnas rationellt i ett tidigt skede. Beträffande härefter luftfartyg följer av 14 § lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg, att förmånsrätt på grund av inteckning gäller i fartyget jämte tillbehör. Enligt 15 § (jfr 4 och 16 §§) samma lag kan förmånsrätten i förekommande fall också göras gällande i reservdelar.³⁸ Genom 22 §

³³ Ang. de närmare motiven se 1911 års betänkande s. 455 f.

³⁴ Enligt dansk och norsk praxis synes däremot retentionsrätt gå före fartygsinteckning och t.o.m. före sjöpanträtt. Se Nordiske Domme i Sjöfartsanliggender 1922 s. 553, 1926 s. 93 samt 1932 s. 401 och 429. Jfr även Tiberg s. 243 f.

³⁵ Jfr prop. 1955: 13 s. 88 och 130.

³⁶ Jfr även lagen 18/5 1928 (nr 166) i anledning av Sveriges tillträde till 1926 års internationella konvention rörande sjöpanträtt och fartygshypotek.

³⁷ Jfr SvJT 1968 s. 58 ff (byggnadskonventionens text s. 75 ff).

³⁸ Självständig inteckning i reservdelar kan ej förekomma. En förutsättning för att reservdelar skall kunna belastas är, att inteckning meddelats eller samtidigt meddelas i ett eller flera luftfartyg. Se prop. 1955: 13 s. 101

LfL — som skall ersätta 14 § i 1955 års lag med särskilda bestämmelser om försäljning av utmätt luftfartyg m.m. — begränsas emellertid inteckningshavares rätt till betalning ur reservdelar på visst sätt. Att denna begränsning även gäller förmånsrätten torde inte behöva anges särskilt i FRO.

När det i lagtexten talas om panträtt på grund av inteckning i luftfartyg, avses härmed också ägarhypotek, jfr 28 § lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg och 10 § andra stycket LfL.³⁹

I likhet med föreskrifterna om begränsning av ränta bör reglerna om det inbördes företrädet mellan flera inteckningar i fartyg eller i luftfartyg och reservdelar flyttas från förmånsrättsordningen och tas in i de lagar som närmare reglerar nämnda inteckningsinstitut. Motsvarande metod har använts i lagen om företagsinteckning (19 §) och JB-förslaget (17 kap. 6 §). Beredningen har upprättat förslag till bestämmelser om den inbördes turordningen i lagen om inteckning i fartyg och lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg.

5 och 6 §§.

Bestämmelserna i dessa paragrafer har överförts från 17 kap. 5 § andra stycket resp. 7 § första stycket HB.

Förmånsrätt enligt 5 § i förslaget tillkommer beställare av fartyg som lämnat fartygsbyggaren förskott i byggnadsämnen eller pengar. Den gäller i byggnadsämnena och det som tillverkats med förskottet för beställarens räkning. Vissa formalia som anges i 3 § sjölagen måste dock ha iakttagits.¹ Med hänsyn till innehållet i 1967 års byggnadskonvention, som berörts under 4 § FRO, kommer det troligen inom en nära framtid att i vår lagstiftning införas möjlighet att få inteckning i fartyg under byggnad. Om så sker, bör den speciella förmånsrätten för byggherres förskott samtidigt avskaffas.

Partredare som lämnat förskott för medredare har enligt 17 § sjölagen panträtt i

³⁹ Sjölagskommitténs arbete kan leda till att ägarhypotek införs även i fråga om fartyg.

dennes andel i fartyget efter vad som närmare anges i paragrafen. Dessutom har den förskotterande partredaren förmånsrätt enligt 17 kap. 7 § första stycket HB för sin fordran ”i fartyget”.² För panträtten och förmånsrätten gäller dock viss preskriptionstid. I 6 § FRO har förmånsrätten — i likhet med panträtten — uttryckligen begränsats till medredarens andel i fartyget. Detta torde ej innebära någon saklig ändring av gällande rätt.³ Det är sannolikt, att sjölagskommitténs översyn leder till att även förevarande förmånsrätt blir obehövlig.

7 §.

I denna paragraf ges förmånsrätt i vissa fall för hyresvärd och jordägares fordringar mot hyresgäst resp. arrendator. Dessutom stadgas förmånsrätt på grund av företagsinteckning.

1. Hyresvärd och jordägares förmånsrätt Gällande rätt

Förmånsrätt för hyresvärd och jordägare fanns redan i 1734 års lag. Samtidigt med NJL infördes år 1907 även nya regler om förmånsrätt för hyresvärd och jordägare mot hyresgäst resp. arrendator. Frånsett viss terminologisk jämkning som föranleddes av 1921 års KL¹ har därefter regleringen av hyresvärd och jordägares förmånsrätt stått orubbad.² Den har samband med regler om

¹ Ang. förmånsrätten för byggherres förskott jfr Tiberg s. 250 ff.

² Betr. förmånsrätten för medredares förskott jfr Tiberg s. 257 ff.

³ Jfr Tiberg s. 258 not 6.

¹ Se 1919 års betänkande s. 272.

² År 1936 väcktes motion i riksdagen om att 17 kap. 5 § HB skulle ändras så, att förmånsrätt också tillerkändes bostadsförening mot medlem och bostadsrättsförening mot bostadsrättsinnehavare samt att samma bestämmelser skulle gälla även i fråga om bostadsaktiebolag som utan hyreskontrakt upplät lägenheter till sina aktieägare. Motionen avslogs. 1LU (nr 28) påpekade bl.a., att omständigheterna förr eller senare torde påkalla en allmän revision såväl av förmånsrättsreglerna som av hyreslagstiftningen och att därvid givetvis även de i motionen väckta frågorna kom att bli föremål för omprövning.

retentionsrätt som finns i 2 kap. 42 § och 3 kap. 66 § NJL, för vilka beredningen redogör närmare i 8 kap.

Hyresvärd har enligt 17 kap. 5 § första stycket HB³ förmånsrätt för hyresfordran som ej förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökans ingivande. Även hyra som förfaller sedan hyresgästen försatts i konkurs är förenad med förmånsrätt. Om konkursboet inte säger upp hyresavtalet inom tid som anges i 3 kap. 31 § jfrd med 2 kap. 33 § NJL, kan emellertid hyresvärdens fordran i fortsättningen bli massafordran mot boet. Hyresvärderna har även förmånsrätt för kost under de sista tre månaderna liksom för ersättning för skada på den hyrda lägenheten. Härunder inbegrips skada i förstugor, trappor o.l. Förmånsrätten gäller i hyresgästen tillhöriga lösören som finns inom fastigheten. Till lösören räknas möbler, husgeråd o.l. men ej sådan lösegenom som pengar eller värdepapper. Kravet på att lösörena skall finnas inom fastigheten innebär inte, att de måste finnas just i den hyrda lägenheten. Förmånsrätten går förlorad, om hyresgästen flyttar egendomen från fastigheten. Hyresvärderna har dock viss möjlighet att hindra detta genom att göra bruk av sin retentionsrätt.

I fall av sublokation, dvs. då hyresgästen hyrt ut i andra hand, blir sublokatorn att anse som förmånsberättigad hyresvärd i förhållande till sin hyresgäst (subkonduktorn).

Den egendom vari förmånsrätt åtnjuts är också föremål för retentionsrätt enligt 3 kap. 66 § NJL. De fordringar som grundar förmånsrätt överensstämmer emellertid inte helt med dem som ger retentionsrätt. Det föreligger t.ex. retentionsrätt men inte förmånsrätt för hyresfordran som förfallit mer än ett år tillbaka. Å andra sidan torde hyresvärdens fordran på ersättning för skada på lägenheten ej vara utrustad med retentionsrätt, medan sådan fordran är förenad med förmånsrätt. Hyresvärdens fordran som är utrustad med både retentionsrätt och förmånsrätt är vid utmätning för annan borgenärsräkning bättre ställd än om fordringen en-

bart är förenad med förmånsrätt. I det första fallet behöver hyresvärderna nämligen inte själv söka utmätning för att komma i åtnjutande av sin förmånsrätt. Det räcker med att han i föreskriven ordning yrkar att få betalt ur egendomen i samband med utmätningen för den andres fordran. I det senare fallet måste han däremot själv vinna utmätning för att kunna göra sin förmånsrätt gällande.⁴

I 17 kap. 5 § första stycket HB förekommer ej såsom i 3 kap. 66 § NJL föreskrift om att egendom som avses i 65 § UL skall undantagas. Det är emellertid självklart, att sistnämnda stadgande skall iakttas vid utmätning, och i konkurs gäller 27 och 97 §§ KL.

I fråga om jordägare gäller, att han har förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § första stycket HB⁵ i anledning av olika former av upplåtelse under nyttjanderätt, såsom arrende, nyttjanderätt enligt 1 kap. 7 § NJL, tomt rätt och vattenfallsrätt.⁶ Jordägaren har förmånsrätt för arrende eller avgäld som skall utgå till honom samt för belopp motsvarande honom åliggande utskyld eller annan avgift som bort erläggas av arrendatorn. Förmånsrätten avser dock ej fordran som för-

³ Ang. detta lagrum jfr lagberedningens förslag till jordabalk (1905) s. 181 och 298 f, prop. 1907: 9 s. 131 f och LU 25 s. 43, Lawski s. 434 ff, Gedda s. 86 ff, Walin, Hyreslagen s. 242 f, Undén I s. 243 f och 251 samt Benckert-Hessler s. 23 ff och 50 f.

⁴ Se 71, 72, 139 och 141 §§ UL; jfr Benckert-Hessler s. 28 f och 50 f.

Hyresvärd har förklarats äga förmånsrätt i egendom som finns kvar i lägenheten, ehuru egendomen utmäts för annans fordran; se Kungl. Maj:ts dom 28/9 1843 (Backmans handbok s. 392).

⁵ Betr. detta lagrum jfr lagberedningens förslag till jordabalk (1905) s. 299 ff, prop. 1907: 9 s. 131 f och LU 25 s. 43, Lawski s. 443, Gedda s. 104 ff, Skarstedt m.fl. s. 265 ff, Undén I s. 243 f och 251 samt Benckert-Hessler s. 33 ff och 50 f.

⁶ Se Skarstedt II s. 26, Lawski s. 443, Gedda s. 104 och Benckert-Hessler s. 33.

1 kap. 7 § första st. NJL har med vissa formella jämkningar upptagits såsom 7 kap. 3 § i JB-förslaget. Tomträtt behandlas vid 9 § FRO. Institutet vattenfallsrätt skall avskaffas, se vid sistnämnda paragraf.

fallit tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan. Även belopp som förfallit efter konkursansökningen skall utgå med förmånsrätt. Om arrendeavtalet inte sägs upp av konkursboet inom tid som anges i 2 kap. 33 § NJL, kan jordägaren i fortsättningen få massafordran mot boet. I fråga om utskyld eller annan avgift gäller, att förmånsrätt är förenad med sådana belopp för vilka jordägaren svarar utåt, ehuru arrendatorn skall stå för betalningen i förhållande till jordägaren. Som exempel kan nämnas brandförsäkringsavgift. Vidare gäller förmånsrätt i fråga om ersättning för husröta och vanhävd. Här är någon tidsbegränsning ej föreskriven. Slutligen har jordägaren förmånsrätt för lega och ersättning för kreatur, redskap och annat som jordägaren lämnat arrendatorn för egendomens bruk. Beträffande lega gäller den förut angivna ettårsbegränsningen. Förmånsrätten gäller i arrendator tillhöriga lösören och byggnader som finns på fastigheten.

Förmånsrätten sammanfaller inte med retentionsrätten. Jordägaren får t.ex. inte göra retentionsrätt gällande annat än i samband med att arrendet upphör. Förmånsrätten kan däremot åberopas under arrendetiden. Å andra sidan finns det inte för retentionsrättens del någon tidsbegränsning.

Vid sublokation, dvs. då arrendatorn arrenderat ut i andra hand, kan arrendatorn göra gällande förmånsrätt mot underarrendatorn.⁷

Med arrendator jämställs i stort sett annan nyttjanderättshavare.

Arrende enligt 2 kap. NJL kan vara av olika slag. Jordbruksarrende föreligger när jord mot lega upplåts till brukande (1 §). När jord upplåts på arrende för annat ändamål än jordbruk, är arrendet lägenhetsarrende (70 §), bostadsarrende (71 §) eller anläggningsarrende (83 §). Ett särskilt slag av arrende är fiskearrende enligt lagen den 27 juni 1957 (nr 390) om fiskearrenden, jfr 1 kap. 7 § andra stycket NJL. Beteckningen arrende brukar även användas i fråga om upplåtelse av jaktträtt (jaktarrende). Beträf-

fande arrende av ecklesiastik jord finns vid sidan av NJL speciella regler i ecklesiastik boställsordning den 30 augusti 1932 (nr 400).

Danmark

Förmånsrätt i konkurs gäller f.n. i viss omfattning för såväl hyresvärdar som jordägarers krav. Hyresvärdars förmånsrätt omfattar hyra för lokaler till bostads- eller andra ändamål, dock inte för längre tid tillbaka än ett år från den sista fardagen före konkursens början. Jordägarens förmånsrätt förekommer bara vid egentliga landboförhållanden och saknar numera betydelse.⁸ Den danska kommittén har i sitt betänkande (s. 25 f och 27) föreslagit, att hyresvärdar och jordägarers förmånsrätt avskaffas.

I fråga om förmånsrätten för hyra hänvisas bl.a. till ett betänkande med förslag till lov om gældsordning av år 1941. Där angavs, att ändamålet med förmånsrätten vid hyra av bostadslägenheter var att hjälpa mindre bemedlade till att få tak över huvudet men att många andra livsfrönödenheter var lika nödvändiga. Dessutom hade privilegiet förlorat sin reella betydelse, eftersom hyran alltid betalades i förskott. Enligt konkurslagskommitténs mening har en förmånsrätt för hyra något större vikt när det är fråga om näringsverksamhet. Detta anses emellertid inte vara tillräcklig anledning till att hyreskrav skall utgå framför andra affärsfordringar. Härvidlag hänvisas bl.a. till uttalandet i 1941 års betänkande, att förmånsrätten samhällsmässigt sett kan få en skadlig inverkan genom att uppmuntra till inrättandet av för många butiker. Beträffande jordägarens förmånsrätt åberopar kommittén, att den i våra dagar mist sin betydelse.

I 1968 års proposition har ej upptagits någon förmånsrätt för hyresvärd eller jordägare.

Finland

Hyresvärd och jordägare har i viss utsträckning förmånsrätt i hyresgästen resp. arrendatorn tillhörig egendom. Reglerna om förmånsrätt, vilka i stort sett överensstämmer med de svenska, är upptagna i 5 och 6 §§

⁷ Jfr Kungl. Maj:ts dom 13/9 1819 (Backmans handbok s. 395) och NJA 1966 s. 27.

⁸ Se Konkursordenen s. 12.

förordningen om förmånsrätt (jfr 17 kap. 3 § finska jordabalken). I 15 § 1926 års lag om bostadsaktiebolag föreskrivs vidare, att hyresvärdets förmånsrätt tillkommer även bostadsaktiebolag för vederlag som aktieägare skall erlagga för innehavd lägenhet.

Norge

Hyresvärd eller jordägare har enligt 1963 års prioritetslag inte förmånsrätt för hyra eller arrende. Före tillkomsten av denna lag var fordringar på hyra för bostäder och affärslokaler förenade med viss förmånsrätt. Den slopades emellertid på förslag av den norska konkurslagskommittén (betänkandet s. 47 f).

Kommittén fann det för sin del klart, att förmånsrätten inte var tillräckligt grundad. Det var uppenbart, att den ej hade nämnvärd betydelse för realkredit, särskilt med hänsyn till reglerna om förskottsbetalning av hyra. Beträffande affärslokaler var det vidare tydligt, att det inte heller kunde anföras några vägande skäl för privilegiets bibehållande av hänsyn till gäldenären. Tvärtom innebar förmånsrätten här stor fara för kreditlivet. Den bidrog t.ex. till att uppskjuta en oundviklig konkurs. I fråga om bostadslägenheter hade gjorts gällande, att förmånsrätten behövdes av humanitära skäl för att tillförsäkra gäldenären hyreskredit. Kommittén delade inte denna uppfattning. Det var tveksamt, om det fanns tillräcklig anledning att placera hyreskrav i särställning framför fordringar som avsåg andra livsöfnödenheter, t.ex. mat, kläder och bränsle. Dessutom var det föga sannolikt att förmånsrätten överhuvud spelade någon roll för gäldenärens kreditmöjligheter.

Beredningen

Frågan om förmånsrätt för hyresvärdets eller jordägares fordringar mot hyresgäst resp. arrendator har av beredningen tagits upp till förutsättningslöst övervägande och förslag till nya regler framläggs i nu förevarande paragraf. Reglerna om förmånsrätt för hithörande fordringar har emellertid så nära samband med reglerna om retentionsrätt i NJL att även de senare tagits upp till revision i samband med arbetet på ny förmånsrättsordning. Med det nu angivna större regelkomplexet sammanhänger också bestämmelserna i NJL om den verkan som

konkurs kan medföra på hyres- och arrendeavtal. Ehuru ämnet delvis faller utanför ramen för arbetet på ny förmånsrättsordning, har beredningen ansett lämpligt att nu behandla även reglerna om den verkan som konkurs bör ha på hyres- och arrendeavtal, ett ämne som även diskuterats i det nordiska samarbetet. Resultatet av beredningens överväganden i dessa delar framgår av förslaget till lag om ändring i NJL, se 8 kap. i det följande. Beredningen föreslår där, att bestämmelserna om retentionsrätt för hyresvärd och jordägare upphävs. I stället förordar beredningen, att hyresvärd och jordägare som har skriftliga kontrakt skall kunna direkt få utmätning för klara fordringar mot hyresgästen resp. arrendatorn. Beredningen vill här erinra om att i 4 § KL finns en särskild konkursgrund som ger hyresvärd och jordägare rätt att få nyttjanderättshavaren försatt i konkurs, om egendom, vari hyresvärden eller jordägaren har förmånsrätt, undandragas dem. Beredningen som även beträffande konkursgrunderna samarbetat med kommitterade i våra grannländer har i Utsökningsrätt VIII (s. 250 ff) föreslagit, att nämnda konkursgrund upphävs.

I nu förevarande lagförslag behandlas endast frågan om förmånsrätt för hyresvärd och jordägare. Vid de nordiska överläggningarna i denna fråga har från dansk och norsk sida hävdats, att förmånsrätt för hyresvärd och jordägare ej är tillräckligt motiverad. Som nämnts har förut gällande hyresprivilegium redan avskaffats i Norge, och i Danmark har framlagts förslag om att nu gällande bestämmelser om förmånsrätt för hyresvärd och jordägare skall upphävas. På finsk sida har man ännu inte tagit ställning till frågan.

Beredningen har för sin del tvekat, om man bör ta ett så radikalt steg som man redan gjort i Norge och som man föreslagit i Danmark. Behovet av förmånsrätt bör givetvis bedömas mot bakgrunden av rådande förhållanden och den utveckling som kan

väntas. Beredningen vill härvid till en början beträffande hyra framhålla, att hyresgästens eventuella behov av betalningsanstånd inte kan motivera en generell bestämmelse om förmånsrätt för hyresvärden. Vad åter angår hyresvärdens intresse kan framhållas, att hyra enligt lag och allmän praxis betalas i förskott. Om hyresgästen dröjer med att betala hyran, förverkas hyresrätten. Vid sidan härom synes den med hyresfordran förenade förmånsrätten ha mycket begränsad betydelse för hyresvärden, när det är fråga om mindre bostadslägenheter som går lätt att hyra ut. Bestämmelserna om gäldenärens beneficium gör dessutom, att den gäldenären tillhöriga egendom vari den nuvarande förmånsrätten formellt gäller ofta undandrages hyresvärden när hyresgästen är insolvent. Hyresgästens lösöre är f.ö. ofta köpt på avbetalning med äganderättsförbehåll och kan då inte användas för betalning av hyresvärdens fordran utan intrång i säljarens rätt.⁹ Beträffande härefter större bostadslägenheter kan hyresvärden, åtminstone när bostadsbrist ej råder, ibland tänkas få vissa svårigheter att få en lägenhet, som utryms i förtid, snabbt uthyrd på nytt. Risken att förlust någon gång kan inträffa i sådana fall kan dock ej vara tillräcklig grund för att förmånsrätt skall gälla överlag för hyresfordringar som avser bostadslägenheter. En specialregel för större bostadslägenheter kan inte gärna komma i fråga. Beredningen anser därför, att någon förmånsrätt för hyresvärd inte bör bibehållas såvitt angår bostadslägenheter.

I fråga om affärslägenheter och andra lägenheter som används för förvärvsverksamhet kan hyran i nutida förhållanden uppgå till mycket höga belopp. Det ligger också i öppen dag, att en hyresvärd kan få stora svårigheter att hyra ut en stor och dyr lägenhet på nytt, om hyresgästens rörelse går över styr. Dessutom kan det vid konkurs — liksom vid ackordsförhandling — vara av stort intresse för näringsidkarens borgenärer att hyresrätten bevaras. Förmånsrätt i företagets löseegendom kan i hithörande fall

utgöra en beaktansvärd säkerhet för hyresvärden. Han kan därför tänkas avvakta uppgörelse med borgenärerna, om förmånsrätt finns. I annat fall kan han nödgas att vid betalningsförsummelse begära omedelbar avhysning på grund av hyresrättens förverkande.

Hyresvärd har f.n. bättre förmånsrätt än den som följer med företagsinteckning. Den senare förmånsrätten är mycket omfattande. Vidare märks, att företagsinteckning kan erhållas i alla slag av näringsverksamhet som är förenad med bokföringsplikt. Man får till följd härav bl.a. räkna med att företagsinteckning finns eller kan finnas i alla slags handelsrörelser. Om förmånsrätten för hyresvärd avskaffas, kommer han kanske i praktiken att regelmässigt vara hänvisad till att konkurrera med andra oprioriterade borgenärer i det överskott som möjligen finns sedan företagsinteckningshavare och andra prioriterade borgenärer fått sitt, om han inte säkerställt sig på annat sätt.

I fråga om möjligheterna för hyresvärdar att säkerställa sig kan naturligtvis tänkas, att de i ökad utsträckning kräver borgen eller pant. Det är dock inte särskilt tillalande, att hyresvärdarna skall behöva kräva borgen för att våga hyra ut till företag som i och för sig synes pålitliga men naturligtvis ändå kan råka ut för betalningssvårigheter. Att hyresvärden åter i något större antal fall skulle kunna påräkna att få pant för sina blivande hyresfordringar är knappast realistiskt att tänka sig. Dessutom kan det inte i allmänhet vara företagsekonomiskt ändamålsenligt, att ett företag eller intressenter i företaget binder tillgångar genom att pantsätta dem för eventuell hyresfordran. En mera praktisk möjlighet för hyresvärd att skaffa sig säkerhet är, att han begär företagsinteckning av företagaren. För att den skall vara honom till nytta krävs naturligtvis, att inteckningen ligger väl till. Hyres-

⁹ Ang. de fallen att avbetalningsköparens borgenär söker utmätning i avbetalningsgodset eller att sådan köpare går i konkurs se Eklund-Nordström, *Lagen om avbetalningsköp* 2 uppl. s. 30 ff. Jfr även Nordström s. 35.

värden kan knappast följa ett företag, till vilket han hyrt ut en affärslägenhet, så noga att han kan nöja sig med en företagsinteckning som ligger på toppen. Om hyresvärden omedelbart kräver företagsinteckning av företag som nyetablerar sig i hans fastighet, kan han emellertid tänkas få inteckning med bästa rätt.

Även en god företagsinteckning som säkerhet för hyresvärdens rätt är förenad med den nackdelen att ett kreditunderlag blockeras för en eventuell hyresfordran. I viss utsträckning kan detta motverkas genom att inteckningen pantförskrivs i andra hand till kreditgivare. Beredningen kan ändå inte anse, att metoden ger någon god lösning. Här till kommer, att de hyresvärdar som förstär att begagna sig av den säkerhetsformen blir tillgodosedda, medan andra som förlitat sig på hyresgästens kreditvärdighet blir illa ställda. Detta är naturligtvis inte i och för sig något säreget, men beredningen har för sin del trots det vara en bättre ordning att den som hyr ut affärslägenhet e.l. får en legal säkerhet för begränsat belopp i form av förmånsrätt närmast framför företagsinteckning. Han kan då i allmänhet nöja sig utan sådan inteckning. En regel härom kommer att verka jämnare och förutsätter inte någon särskild insikt och aktivitet från hyresvärdens sida. Den bör även för företagsinteckningshavare och borgenärerna i gemen ha visst värde, eftersom frågan om hyresrättens bestånd ej så lätt blir kritisk. Genom regeln i fråga blockeras ej heller kreditunderlaget på ett lika ogynnsamt sätt som företagsinteckning till säkerhet för hyresvärdens eventuella fordran skulle göra. Härmed skall ej bestridas, att hyresvärden måhända inte känner sig tillfreds med en begränsad förmånsrätt av antytt slag utan kräver kompletterande säkerhet i form av företagsinteckning. En dylik utveckling kan inte helt förhindras på annat sätt än att hyresvärdens förmånsrätt görs obegränsad, men något sådant kan enligt beredningens mening inte komma i fråga. Den av beredningen angivna lösningen motverkar i allt fall i sin mån

en utveckling i nämnda riktning.

Vad härefter angår arrende lär det åtminstone beträffande jordbruksarrenden inte vara ovanligt, att jordägaren vid arrendavtalets ingående säkerställer sig genom att begära betalning i förskott (jfr den dispositiva regeln i 2 kap. 6 § andra st. NJL). Han kräver också ofta, att arrendatorn ställer säkerhet i en eller annan form, t.ex. borgen.¹⁰ Sådan säkerhet kan även avse ersättning för husröta eller vanhävd. Numera finns också möjlighet för jordägaren att, när arrendatorn driver näringsverksamhet, utverka säkerhet i form av företagsinteckning. I fråga om arrenden för annat ändamål än jordbruk torde det vara mera sällsynt att säkerhet krävs. Sådana arrenden erbjuder inte så stora risker för jordägaren.

När säkerhet ställts i betryggande omfattning, saknar den nuvarande förmånsrätten uppenbarligen praktisk betydelse för jordägaren. Om sådan säkerhet inte ställts, kan förmånsrätten tänkas vara av värde, när den typ av arrende som är i fråga är förenad med någon avsevärd risk för jordägaren. Även beträffande förmånsrätten för jordägare gäller emellertid, att arrendatorer ofta köper vad de behöver på avbetalning med äganderättsförbehåll och att den egendomen kan tas i anspråk av deras borgenärer endast i den mån säljarens rätt ej träds för när.¹¹ De synpunkter som anförts beträffande hyresvärdens förmånsrätt kan även i övrigt anläggas på arrende. Om hyresvärd får förmånsrätt när hyresgästen driver näringsverksamhet, bör förvisso också en motsvarande regel gälla i fråga om arrende.

Beredningen har upptagit bestämmelse om förmånsrätt för hyresvärd och jordägare som punkt 1) i första stycket av förevarande 7 §.

Beträffande den närmare avgränsningen av förmånsrätten för hyresvärd eller jordägare synes lämpligt att anknyta till lagen

¹⁰ Jfr bl.a. Meddelande från jordbrukets utredningsinstitut 1957:2 s. 39. Se även SOU 1968:57 s. 170.

¹¹ Se not 9 ovan.

om företagsinteckning och låta den bli vägledande. Förmånsrätten skall alltså enligt förslaget gälla, när hyresgästen eller arrendatorn är näringsidkare och verksamheten är sådan att företagsinteckning kan meddelas.¹² Med undantag för jordbruk eller skogsbruk förutsätts, att hyresgästen eller arrendatorn är bokföringsskyldig.¹³ Förmånsrätten skall endast gälla när den hyrda lägenheten eller arrendejorden är avsedd för verksamheten. Hyra och arrende enbart för bostadsändamål faller t.ex. utanför. Som villkor för förmånsrätten har ej uppställts, att hyres- eller arrendeavtalet är skriftligt. Med hänsyn till vad som är föreskrivet om hyres- och arrendeavtals form torde skriftligt avtal ändå i regel föreligga i här avsedda fall.¹⁴

I 3 § lagen om företagsinteckning ges regler om individualisering av den verksamhet som intecknas. Motsvarande individualisering kan inte åstadkommas beträffande den här föreslagna förmånsrätten. Denna kan ej som sådan intecknas och den gäller oberoende av om verksamheten är föremål för företagsinteckning eller ej. Om hyresgästen eller arrendatorn utövar verksamhet på flera håll, får prövas, huruvida det kan anses föreligga mer än en verksamhet. Förmånsrätten skall enligt förslaget inte gälla annat än beträffande egendom som hör till just den verksamhet vartill den aktuella fordringen hänför sig, dvs. den minsta enhet som kan betecknas som särskild näringsverksamhet. Beredningen utgår från att denna fråga inte skall medföra några praktiska problem. Om befintlig företagsinteckning omfattar en större enhet, torde det som regel vara likgiltigt, om den enhet vari hyresvärdens eller jordägarens förmånsrätt gäller beräknas på ena eller andra sättet inom ramen för den större enheten. Den föreslagna regleringen hindrar givetvis inte, att förmånsrätten enligt förevarande 7 § 1) kan åberopas av flera hyresvärdar eller jordägare samtidigt, när flera hyres- eller arrendeavtal föreligger (jfr 11 § sista st.).

Förmånsrätten bör begränsas till beloppet.

I fråga om hyresavtal föreslår beredningen, att den inte skall gälla större belopp än som motsvarar tre månaders hyra. Beträffande arrende föreslås beloppet maximerat till ett års arrende. Det krävs ej enligt förslaget, att fordringen just avser vad som i avtalet betecknats som hyra eller arrendavgift. Bl.a. inbegrips skadeståndsanspråk. Fordringen skall emellertid grundas på hyres- eller arrendeavtal. Som nämnts i motiven till 2 § skall krav på ränta innefattas i beloppet och detta får alltså ej överskridas därför att även ränta är ogulden.

Förmånsrätten gäller endast i lös egendom som hör till den ifrågavarande näringsverksamheten. Vid bedömande huruvida detta är förhållandet bör tillämpas samma regler som vid företagsinteckning.¹⁵ Den omfattar t.ex. ej egendom som är avsedd för näringsidkarens privata bruk.

Enligt andra stycket av förevarande 7 § skall de föreskrifter som i lagen om företagsinteckning reglerar vilka slag av lös egendom som omfattas av sådan inteckning ha motsvarande tillämpning i fråga om hyresvärdar eller jordägares förmånsrätt. Förmånsrätten skall alltså gälla i sådan lös egendom som anges i 4 § lagen om företagsinteckning. Vad som i 10—12 §§ sagda lag föreskrivs angående företagsinteckningsverkan vid överlåtelse torde däremot inte böra gälla. Dessa regler kan inte utan vidare tillämpas på hyres- eller arrendefordran och

¹² Ang. uttrycket näringsidkare se SOU 1958: 10 s. 212 f, prop. 1960:167 s. 39 och 48, 1966:23 s. 76 och 1967:83 s. 166 samt Nordström s. 15 f.

¹³ Se 2 § lagen om företagsinteckning och Nordström s. 19 ff. I SOU 1967:49 har framlagts förslag till lag om skyldighet att föra räkenskaper, som avses skola ersätta gällande bokföringslag av år 1929.

¹⁴ Ang. formen för hyresavtal se 3 kap. 2 § NJL samt för arrendeavtal av olika slag se 2 kap. 1 § (jordbruksarrende), 70 § (lägenhetsarrende), 71 § (bostadsarrende) och 83 § (anläggningsarrende) NJL; jfr p. 5 i övergångsbestämmelserna till lagändringen i SFS 1968:342. Se även 2 § lagen om fiskearrenden.

¹⁵ Jfr Nordström s. 40 ff.

skulle f.ö. knappast vara praktiskt motiverade i fråga om sådana fordringar.

Den föreslagna förmånsrätten gäller närmast före den förmånsrätt som följer med företagsinteckning. Det torde framdeles vid arbetet på ny utsökningsbalk böra övervägas, huruvida förmånsrätten bör vid utmätning för annans fordran behandlas på samma sätt som förmånsrätt på grund av företagsinteckning (se nu 139 § UL).

I överensstämmelse med gällande ordning skall förmånsrätten vid sublokation kunna åberopas även av hyresgäst resp. arrendator mot underhyresgäst resp. underarrendator.

Förmånsrätten för jordägare skall enligt beredningens förslag omfatta arrende av "jord", dvs. arrenden som avses i 2 kap. NJL. Den föreslagna lydelsen är inte avsedd att inbegripa sådana speciella upplåtelser som av rätt att fiska eller jaga, oaktat sådana upplåtelser brukar betecknas arrenden.

Enligt nuvarande 17 kap. 6 § HB gäller jordägarers förmånsrätt förutom vid arrende även vid andra former av nyttjanderätt, såsom nyttjanderätt enligt 1 kap. 7 § NJL (jfr 7 kap. 3 § JBFörslaget), tomträtt och vattenfallsrätt. Om förmånsrätt vid upplåtelse av tomträtt meddelas särskilda bestämmelser i 9 § FRO. Institutet vattenfallsrätt kan väntas bli utmönstrat i och med nya JB:s genomförande. Vid övriga former av nyttjanderätt är det enligt beredningens mening inte tillräckligt motiverat att ha kvar någon förmånsrätt för jordägaren.

I punkt 7 av övergångsbestämmelserna till FRO meddelas vissa föreskrifter med avseende på förmånsrätt i äldre avtalsförhållanden.

Beredningen har inte funnit anledning att, såsom inom riksdagen ifrågasatts i en motion år 1936,¹⁶ föreslå förmånsrätt för *bostadsrättsförening* gentemot bostadsrättshavare, även om det finns åtskilliga affärslägenheter o.l. som innehas med bostadsrätt.

Föreningen torde i allmänhet vara säkerställd för sina fordringar mot bostadsrättshavaren genom de regler som gäller för bostadsrättsupplåtelsen, se bl.a. 53 § lagen den 25 april 1930 (nr 115) om bostadsrättsföreningar. I fråga om bostadsförening eller bostadsaktiebolag¹⁷ kan förmånsrätt mot lägenhetshavare ej gärna tänkas för andra fall än då han ingått hyresavtal om lägenheten. I sådant fall gäller vanliga regler om hyra.

2. Förmånsrätt på grund av företagsinteckning

Företagsinteckning kan meddelas i näringsverksamhet till säkerhet för fordran hos näringsidkare, som är bokföringsskyldig eller driver jordbruk eller skogsbruk. Inteckningen gäller i närmare angiven lös egendom som hör till den intecknade verksamheten. De grundläggande bestämmelserna om denna säkerhetsform finns i lagen om företagsinteckning.¹⁸ Till skillnad mot vad som var fallet med det tidigare institutet förlagsinteckning gäller företagsinteckning inte bara i konkurs utan även vid utmätning (13 och 14 §§ i lagen, jfr 139 § UL).¹⁹ Förmånsrätt gäller även för intecknad ränta på kapitalet, dock ej för längre tid än två år före den dag utmätning skedde eller konkursansökan gjordes (13 § första st.). Lagen innehåller också bestämmelser om det inbördes företrädet mellan flera företagsinteckningar (19 §).

Med företagsinteckning följer enligt 17 kap. 7 § andra stycket HB förmånsrätt i den egendom vari inteckningen gäller.

Beredningens förslag upptager i förevarande paragraf under punkt 2) i första stycket bestämmelse om förmånsrätt som följer

¹⁶ Se not 2 ovan.

¹⁷ Se 1 § 3 mom. lagen om bostadsrättsföreningar och andra st. av övergångsbestämmelserna till samma lag; jfr 1LU 1936: 28 s. 7 f.

¹⁸ Allmänt betr. lagen om företagsinteckning se NJA II 1966 s. 104 ff, Nordströms kommentar till lagen, Hessler i SvJT 1968 s. 567 ff, Undén I s. 235 ff och Agell i Benc-kert-Hessler s. 57 ff.

¹⁹ Jfr bl.a. Nordström s. 80.

med företagsinteckning. Självfallet skall förmånsrätten avse den egendom vari inteckningen gäller. Beredningens förslag överensstämmer i sak med vad som gäller enligt den nyligen genomförda lagstiftningen om företagsinteckning. Beträffande ränta kan, utöver vad som nyss sagts, hänvisas till vad beredningen uttalat under 2 § och rubriken "Särskilda förmånsrätter" ovan. I 11 § fjärde stycket FRO ges en allmän erinran om att särskilda föreskrifter gäller angående det inbördes företrädet mellan flera fordringar med säkerhet på grund av samma slags inteckning.

8 §.

Den nuvarande förmånsrättsordningen upptager tre klasser av särskilda förmånsrätter i fast egendom.¹ Först i turordningen kommer fordran på avgäld av fast egendom och liknande fordringar som nämns i 17 kap. 6 § HB. Till denna kategori hör även en rad fastighetsbelastningar som enligt andra författningar skall ha samma förmånsrätt som avgäld av fast egendom. I tur därefter kommer den förmånsrätt som genom särskilda bestämmelser tillerkänts Stockholms stads brandförsäkringskontor för s.k. premielån.² Den tredje klassen utgörs av förmånsrätt på grund av inteckning för fordran, inteckning för rätt till avkomst e.l. och utmätning för ointecknad fordran enligt 17 kap. 9 § HB. Härtill kommer förmånsrätt enligt 11 kap. 2 § JB för ogulden köpeskilling innan fordringen blivit intecknad.

Förevarande 8 § i beredningens förslag ger förmånsrätt i fast egendom för 1) fordringar som enligt lag är förenade med rätt till betalning ur egendomen, dvs. fordringar av den typ som f.n. har förmånsrätt såsom för avgäld enligt 17 kap. 6 § HB, och 2) fordringar som är förenade med panträtt på grund av inteckning. Till förstnämnda grupp hör enligt förslaget även förmånsrätten för Stockholms stads brandförsäkringskontor.³ Panträtten för ogulden köpeskilling och den inteckningsbara avkomststrätten avskaffas i JBFörslaget. Den förmånsrätt som följer

med utmätning regleras under 10 § i beredningens förslag.

1. Fordringar som enligt lag är förenade med rätt till betalning ur fast egendom

Gällande rätt m.m.

Fast egendom kan vara belastad av vissa rättigheter vilka med en sammanfattande term brukar betecknas som reallaster.⁴ De innebär skyldighet för ägaren av den belastade fastigheten att till rättighetens innehavare fullgöra vissa fortlöpande eller periodiskt återkommande prestationer i pengar, varor eller tjänster. Reallasterna är i huvudsak av två slag. Det ena slaget gäller utan inskrivning. Det andra slaget kräver däremot inskrivning enligt 1875 års inteckningsförordning för att förmånsrätt skall äga rum. Beredningen behandlar de senare under rubriken "Fordringar som är förenade med pant rätt på grund av inteckning" nedan. De skall försvinna enligt JBFörslaget, fränsett redan gjorda upplätelser. Till den förra gruppen hör följande.

a) Sådana rättigheter som direkt nämns i 17 kap. 6 § första stycket första punkten HB, dvs. "rätt till tionde, ränta eller annan sådan avgäld av fast egendom". Dessa rättigheter, vilka innefattar olika pålagor av växlande natur, kan även betecknas som legala panträtter i fast egendom.⁵ Det före-

¹ Se lagen 29/7 1966 (nr 453) om vad som är fast egendom.

² Betr. denna förmånsrätts placering i turordningen se Nordling, *Lagfarts- och inteckningslagarne* 2 uppl. s. 335 not 1, Almén s. 102, Trygger s. 405, Undén II s. 364, Benckert-Hessler s. 39 och Svensk lagsamling, Exekutionsrätt s. 474 f. Jfr lagberedningen 1850, lagtexten s. 77.

³ Se härom nedan s. 124 ff.

⁴ Se Undén II s. 256 och SOU 1960: 25 s. 231.

⁵ Ang. beteckningen panträtt för reallaster se bl.a. Benckert-Hessler s. 30, Hassler s. 288 not 85, Lawski s. 31 och 442, Malmström s. 192, Undén II s. 259 ff, 263, 269, 273 och 363, NJA II 1921 s. 404 och 433 samt SOU 1960: 25 s. 232 och 1960: 26 s. 146 f. I JBFörslaget avser beteckningen panträtt endast de fall då rättigheten upplåtits genom överlämnande av pantbrev (inteckning); se 6 kap. 1 §, jfr 18 kap. 10 §. FFL (3 § första st.) bygger på JBFörslagets terminologi.

skrivs uttryckligen, att de är förenade med förmånsrätt till betalning ur egendomen "i vems hand den vara må". De är sålunda skyddade utan inteckning och står utan vidare kvar vid frivillig överlåtelse eller exekutiv försäljning av den besvärade fastigheten. Förmånsrätten gäller endast belopp som inte förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan.⁶ Även belopp som förfaller först sedan utmätning eller konkursansökan skett omfattas av förmånsrätten. Vid exekutiv försäljning gäller detta enligt FfL (36 § första st.) endast i den mån beloppen förfallit till betalning senast på tillträdesdagen. För avgälder som förfaller därefter svarar fastigheten i köparens hand.⁷ Om fastigheten under konkurs säljs under hand, kan förmånsrätt göras gällande för avgäld som förfaller medan fastigheten hör till konkursboet.⁸ I 17 kap. 6 § första stycket andra punkten HB föreskrivs även, att kronans fordran på skogsvårdsavgift åtnjuter lika förmånsrätt som avgäld. Vidare innehåller sistnämnda punkt bestämmelse om kommuns eller annan menighets förmånsrätt för fastighetsskatt.

Till ränta som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten HB har räknats frälseränta. Enligt den numera upphävda lagen av år 1895 angående vad till fast egendom är att hänföra ansågs frälseränta som fast egendom. Man skiljer mellan skattefrälseränta och frälsekatteänta. Den förra var av of-fentligtrettslig natur och uppkom genom att kronan till någon enskild överlät sin rätt till grundskattorna från ett skattehemman. Frälsekatteänta åter hade privatrettslig karaktär och tillkom vanligen genom att ägare av frälsehemman avhände sig äganderätten till hemmanet med förbehåll om rätt för sig och sina efterkommande att åtnjuta viss ränta av hemmanet.⁹ I slutet av 1800-talet inleddes lagstiftningsåtgärder för frälseräntornas avveckling. I lagen den 12 april 1935 (nr 101) om inlösen av vissa frälseräntor föreskrevs, att skattefrälseränta skulle inlösas för statsverkets räkning, om det före den 1 januari 1940 påkallades av statsverket eller ränte-

ägaren. Vidare stadgades i lagen samma dag (nr 102) om upphörande av vissa frälseräntor, att skattefrälseränta, beträffande vilken inte före den 1 januari 1940 framstälts begäran om inlösen, skulle upphöra fr.o.m. nämnda dag. Frälsekatteäntorna har avlösts genom liknande lagstiftning åren 1912 (SFS nr 277 och 278) och 1937 (SFS nr 345 och 346). Lagstiftningen innebar bl.a., att sådana räntor, vilkas avlösning ej påkallats före den 1 januari 1942, skulle upphöra.

Frälseränta har inte upptagits i 1966 års lag om vad som är fast egendom eller i dess övergångsbestämmelser. I lagrådsremissen konstaterade chefen för justitiedepartementet, att institutet frälseränta avvecklats.¹⁰ Lagstiftningen om fast egendom förutsätter alltså, att frälseräntorna numera har upphört.¹¹

Även i övrigt har de viktigare reallaster som ursprungligen avsågs med första stycket första punkten i 17 kap. 6 § HB, t.ex. olika former av tionde, upphört.¹² Fortfarande förekommer enstaka äldre reallaster av mindre betydelse. Som reallast enligt nämn-

⁶ Även själva rätten till betalning ur fastigheten torde bli preskriberad efter ett år, jfr Undén II s. 269 f.

⁷ Här är fråga endast om fastighetens ansvar. Ett särskilt spörsmål är i vilken utsträckning ägaren svarar personligen, dvs. med hela sin förmögenhet, för fullgörandet av de periodiska prestationerna. Se härom Undén II s. 268 f (även samme förf. i SvJT 1931 s. 119 f) och Rodhe, Obligationsrätt § 55 vid not 21; jfr även Benckert-Hessler s. 31.

⁸ Jfr Gedda s. 98.

⁹ Jfr SOU 1960: 26 s. 34.

¹⁰ Prop. 1966: 24 s. 105. Jfr även prop. 1968: 89 s. 53, SOU 1960: 26 s. 35, Almqvist, Svensk rättshistoria I (kompendium år 1958) s. 344, Benckert-Hessler s. 30 och Undén II s. 261.

¹¹ Från kammarkollegiet har under hand upplysts, att det vid 1968 års utgång fanns kvar fem ärenden om avlösningsbara frälseräntor. Ingen av dem hade utgått på många år. Tre av dem var lagfarna men ingen intecknad. Se även kollegiets yttrande i SOU 1963: 55 s. 225 f.

¹² Jfr Undén II s. 257 och 261 ff samt Benckert-Hessler s. 30. Bl.a. indrogs prästerskapskans tionde till statsverket och avskrevs genom en lag i ämnet 9/12 1910 (nr 141 s. 25); jfr lag 23/11 1934 (nr 545). Se även prop. 1937: 234—236 och 1938: 29.

da lagrum uppfattas bl.a. tomtöresavgift för besittningsrätt till s.k. ofri tomt i stad. Rätten till tomtören har ansetts snarare ha karaktären av en grundskatt än en privaträttslig sakrätt.¹³ Vidare kan nämnas avgäld från avsöndrad lägenhet. Enligt äldre lagstiftning om jordavsöndring skulle den avsöndrade lägenheten belastas med viss avgäld till stamhemmanet. Avgälden, som fastställdes av länsstyrelsen, skulle minst motsvara avsöndringens andel i hemmanets skatter och besvär. Parterna kunde komma överens om högre avgäld än som motsvarade lägenhetens del i hemmanets pålagor. Rätten till avgäld var en orubblig sakrätt, och förfallet belopp åtnjöt förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB. Föreskriften om fastställande av avgäld vid jordavsöndring upphävdes genom 1896 års lag om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring. De dessförinnan uppkomna avgäldrätterna avvecklades i princip genom särskilda lagar den 25 maj 1905 (nr 31 s. 1) rörande avgäld från avsöndrad lägenhet och den 19 april 1907 (nr 15 s. 1) angående avlösning av avgäld från avsöndrad lägenhet. Avvecklingen innebar, att avgäld inte skulle utgå efter år 1906. Sådana avgäldsbelopp, som ansågs ha överskjutit lägenhetens andel i hemmanets skatter och därför utgjort en privaträttslig avgift till hemmansägaren, skulle likväl alljämt utgå efter beslut av länsstyrelsen. I sistnämnda fall är den kvarstående rätten till avgäld förenad med förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB.¹⁴

Det har ifrågasatts, att avgäld för uttagningskostnad enligt 9 kap. 23 § andra stycket (jfr 46 § 3 mom. andra st.) vattenlagen skulle vara sådan avgäld av fast egendom som avses i 17 kap. 6 § HB och alltså även vara förenad med förmånsrätt. Så torde dock inte vara fallet.¹⁵ Vattenlagen innehåller ej någon bestämmelse om att nämnda avgäld skall åtnjuta förmånsrätt, ehuru föreskrifter om förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB meddelats för andra fall (se 9 kap. 44 § och 46 § 7 mom. vattenlagen). Att förmånsrätt skulle föreligga i fråga om avgäld för ut-

tagningskostnad har inte heller stöd av förarbetena till vattenlagens bestämmelser i ämnet.

Det kan här framhållas, att ersättning som skall utgå enligt lantmäteritaxan inte torde vara förenad med förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB.¹⁶

I åtskilliga författningar från senare tid har föreskrivits, att förmånsrätt skall åtnjutas som för avgäld av fast egendom enligt 17 kap. 6 § HB.¹⁷

b) Här kan till en början nämnas *vattenlagen*. 9 kap. innehåller bestämmelser om rätt till ersättning i form av elektrisk kraft eller annat på grund av att vattenkraft tagits i anspråk och i form av vattenleveranser för förlorad vattentäkt m.m. Rättigheterna gäller utan inteckning i den besvärade fastigheten i vems hand den än kommer (16 § och 46 § 1 mom.; jfr 17 § och 46 § 2 mom.). Brister ersättningsgivaren i fullgörandet av sin leveransskyldighet, är ersättningstagaren under vissa förutsättningar berättigad till skadestånd (37 § och 46 § 5 mom.). Enligt uttryckliga bestämmelser i 44 § och 46 § 7 mom. åtnjuter ersättningstagaren för sådant skadestånd — med viss beloppsbegränsning när det gäller kraftöverföring — samma förmånsrätt i den besvärade fastigheten som gäller för avgäld av

¹³ Se Undén II s. 262 och Almén s. 102. Jfr prop. 1966: 24 s. 105.

Den "tomtöresavgift" som förbehölls i rättsfallet NJA 1895 s. 568 hade en annan karaktär.

¹⁴ Se Undén II s. 262 f (med not 59), Benckert-Hessler s. 30 och Henkow-von Schultz, Avstyckning och sammanläggning beträffande fastigheter å landet s. 218. Jfr även 8 § andra st. lagen 18/6 1926 (nr 336) om sammanläggning av fastigheter å landet.

¹⁵ Jfr Benckert-Hessler s. 30 (även kompendiet av år 1964 s. 25) och Undén II s. 265. Se också SOU 1960: 25 s. 232.

¹⁶ Se bl.a. betr. förskott 4 § i 1960 års lantmäteritaxa (omtryckt i SFS 1966: 507), NJA 1888 s. 236 samt Trygger s. 404. Jfr emellertid Lawski s. 442.

¹⁷ Jfr Benckert-Hessler s. 31 ff, Gedda s. 98 ff, Lawski s. 438 ff, Undén II s. 263 ff och 363 f samt SOU 1960: 25 s. 232 och 1960: 26 s. 151.

fast egendom enligt 17 kap. 6 § HB.¹⁸

Beträffande avgäld för uttagningskostnad i vissa fall se ovan under a).

c) Avgift som på grund av lönereglering bör utgå till prästerskapet för fastighet på landet eller för sådan stadsfastighet, varav eljest skolat utgå tionde, skall enligt *lagen den 22 maj 1891 (nr 20 s. 3)*, *innefattande tillägg till 17 kap. 6 § handelsbalken* vara förenad med samma förmånsrätt som i nämnda paragraf stadgas för "avrad, tionde och annan avgäld av fast egendom". Genom denna lag utsträcktes prästerskapets förmånsrätt för tionde till alla de för fastighet utgående avgifter till prästerskapet vilka kunde innefatta äldre tionde eller annan liknande avgäld. Förmånsrätten skulle sålunda omfatta även ersättning för avgift av annat slag än tionde.¹⁹

d) Enligt *lagen den 8 november 1912 (nr 277) om avlösning av vissa frälseräntor* kunde frälseskatteränta avlösas mot ersättning i pengar till räntans ägare, om detta före den 1 januari 1942 påkallades av kronan, ränteägaren eller den besvärade fastighetens ägare. Viss del av ersättningen, i princip en fjärdedel, skulle statsverket betala. Återstoden skulle erläggas av fastighetens ägare men förskotteras av statsmedel. Som avbetalning och ränta på vad statsverket förskotterat skulle fastighetsägaren årligen erlägga visst belopp. Detta skulle betalas så, att statsverket 40 år från förskottets utgivande fått tillbaka vad som förskotterats (2 §; jfr 16 § enligt vilken fastighetsägaren är berättigad att när som helst efter viss uppsägningstid betala in hela det återstående beloppet). För dessa annuiteter äger statsverket i den fastighet, från vilken frälseräntan utgått, förmånsrätt som för avgäld av fast egendom enligt 17 kap. 6 § HB. Här om föreskrivs i 13 § av lagen. Enligt denna paragrafs ursprungliga lydelse uppkom förmånsrätten vid tidpunkten för anteckning i jordeboken angående förskottet. Genom lagändring år 1929 hävdades detta samband och förmånsrätten blev i stället knuten till tiden för beslut i ärendet. Enligt uppgift var stats-

verkets inkomster av annuiteterna under budgetåret 1967/68 ca 33 000 kr.²⁰

e) Liknande bestämmelser om avveckling av reallaster meddelas i *lagen den 6 maj 1938 (nr 159) om avlösning av avgälder från de till skatte försälda s.k. halländska kyrkohemmanen*. Där föreskrivs att landgille²¹ och ränta i följd av skatteköp, vilka åvilar hemman som blivit löst till skatte enligt 1863 års kungörelse ang. försäljning till skatte av de s.k. halländska kyrkohemmanen, skall avlösas mot ersättning i pengar när det påkallas av kronan. Ersättningen skall förskotteras av statsmedel. Som betalning på förskotterad ersättning skall fastighetens ägare erlägga lika annuiteter, vilka bestämts så att statsverket blir helt gottgjort 22 år efter att förskottet utgivits (2 §, jfr 9 § ang. inbetalning tidigare). För de årliga avbetalningsbeloppen har statsverket enligt 6 § samma förmånsrätt i fastigheten, från vilken avgälden utgått, som för avgäld av fast egendom varom sägs i 17 kap. 6 § HB. Det kan nämnas, att avbetalning under år 1968 skedde för 15 fastigheter med ca 4.200 kr. Ett av förskotten skall slutbetalas först år 1977.²²

f) *Lagen den 18 juni 1926 (nr 335) om säkerhet för utbekommande av vissa ersättningar i anledning av laga skifte eller annan*

¹⁸ Jfr NJA II 1919 s. 316 f och 1940 s. 84. I SOU 1960: 25 (s. 232) påpekar dåvarande lagberedning, att enligt vattenlagen kan i andra fall med viss fastighet förenas en prestationsskyldighet, som oberoende av inskrivning åvilar dess ägare utan att likväl rättighetsinnehavaren åtnjuter någon förmånsrätt för förfallna bidrag. Som exempel anges delägares bidragsskyldighet till vissa företag såsom vattenreglering, torrläggning av mark och avledande av kloakvatten.

¹⁹ Se NJA II 1890 nr 6 s. 42 ff och 1891 nr 2 s. 40 ff samt Gedda s. 98.

²⁰ Jfr prop. 1968: 89 s. 34. Betr. slopande av anteckning i fastighetsbok m.m. se angivna prop s. 34, 53 f och 64, jfr SFS 1968: 282.

²¹ Landgille har sin uppkomst i landboförhållandet och motsvarade från början den årliga avgift som brukare av annans jord hade att erlägga till jordens ägare; jfr prop. 1938: 29 s. 7.

²² Jfr prop. 1968: 89 s. 34. Ang. utmönstring av regler om anteckning i fastighetsbok m.m. se nämnda prop s. 34, 53 f och 64, jfr SFS 1968: 283.

Jorddelningsförrättning innehåller stadgande om förmånsrätt för de fall då det vid förrättning av angivet slag bestämts, att utflyttnings-, odlings- eller hävdeersättning eller ersättning för minskad avkastning eller ersättning enligt 14 kap. 8 § eller annan bestämmelse i 1926 års jorddelningslag skall av en i förrättningen deltagande jordägare betalas till annan delägare. Denne delägare har för fordran, som ej stått inne mer än ett år efter förfallodagen, rätt till betalning ur jorden med samma förmånsrätt som enligt 17 kap. 6 § HB tillkommer enskild ränteägare för avgäld av fast egendom. Uttryckligen föreskrivs, att betalnings- och förmånsrätten gäller även om jorden kommit i annans hand. Om anteckning i fastighetsbok av ersättning, som vid jorddelningsförrättning bestämts skola utgå från ägolott, föreskrivs i 21 kap. 46 § jorddelningslagen.

g) Hänvisning till 17 kap. 6 § HB förekommer också i *lagen den 14 juni 1929 (nr 164) om kronans förmånsrätt för avdikningslån*.²³ Sedan beslut meddelats om ordningen för återbetalning av lån från statens avdikningslånefond (avdikningslån) och om eventuell fördelning av lånet mellan flera fastigheter, har kronan enligt 2 § för årliga avbetalnings- och räntebelopp lika rätt i den berörda fastigheten som för avgäld av fast egendom enligt 17 kap. 6 § HB.

Avdikningslån motsvarades tidigare av odlingslån. Före den 1 juli 1929, då nyssnämnda lag om förmånsrätt för avdikningslån trädde i kraft, hade kronan förmånsrätt för odlingslån, dock först sedan lånet antecknats i jordeboken. Genom 1929 års lag slopades förmånsrättens anknytning till anteckning i jordeboken. Avgörande för förmånsrättens uppkomst blev i stället beslutet om lånets återbetalning och fördelning.

Närmare bestämmelser om avdikningslån fanns i kungörelsen den 30 juni 1939 (nr 432) angående villkoren för lån från statens avdikningslånefond. Enligt 15 § i dess sista lydelse (SFS 1955: 220) skulle lånet fr.o.m. det sjätte året efter första lyftningsdagen betalas tillbaka med lika annuiteter under en

tid av 24 år. Jordägaren hade dock rätt att betala sin skuld tidigare. Nämnda kungörelse upphävdes genom en kungörelse av år 1959 (nr 246). Därefter beviljas inga nya avdikningslån. Från lantbruksstyrelsen har upplysts, att utestående fordringar på äldre avdikningslån sammanlagt uppgick till 43 miljoner kr per den 1 juli 1968 och att de för återbetalning ansvariga fastigheterna för år 1968 debiterats annuiteter om tillhoppa 4,2 miljoner kr. Avdikningslånen beräknas försvinna helt under 1990-talet.²⁴

h) I 16 § 1933 års lag om ägofred ges bestämmelser angående ersättning vid betesreglering för upplåtelse av betesmark samt för skada och intrång, som föranleds av vissa arbeten. Om i samband med betesreglering bestämts att ersättning enligt angivna lagrum årligen skall betalas av fastighetsägare, har den ersättningsberättigade för sin fordran samma förmånsrätt i fastigheten som enligt 17 kap. 6 § HB tillkommer enskild ränteägare för avgäld av fast egendom. Bestämmelse härom finns i *lagen den 2 juni 1933 (nr 270) om säkerhet för utbekommande av viss ersättning enligt lagen om ägofred*. Där föreskrivs vidare uttryckligen, att fordringen ej får ha stått inne mer än ett år från förfallodagen och att förmånsrätten skall gälla, även om fastigheten kommit i annans hand.

i) *Lagen den 3 september 1939 (nr 609) om förmånsrätt för vissa fordringar enligt lagen om enskilda vägar* föreskriver, att den förmånsrätt som enskild ränteägare har enligt 17 kap. 6 § HB för avgäld av fast egendom också tillkommer vägsamfällighet eller vägförening, som bildats enligt 2 eller 3 kap. i 1939 års lag om enskilda vägar. Förmånsrätten avser oguldet, i laga ordning på fast egendom uttaxerat bidrag till samfällighetens eller föreningens utgifter. Den gäller dock inte, om betalningsskyldigheten enligt

²³ Jfr NJA II 1929 s. 405 ff, Gedda s. 98 ff, Lawski s. 438 och Undén II s. 263 f.

²⁴ Jfr prop. 1968: 89 s. 33 f. Rörande upphävande av bestämmelser om anteckning i fastighetsbok m.m. se samma prop. s. 33 f, 53 f och 63, jfr SFS 1968: 281.

5 § tredje stycket lagen om enskilda vägar ävilar annan än fastighetens ägare²⁵ eller om beloppet stått oguldet mer än ett år efter förfalldagen.

k) Även *lagen den 21 maj 1965 (nr 194) angående säkerhet för ersättning enligt lagen om sammanföring av samfällid vägmark och av järnvägsmark med angränsande fastighet m.m.* an knyter till 17 kap. 6 § HB. Har vid förrättning enligt nämnda sammanföringslag bestämts, att ägare av fastighet med vilken mark sammanförts skall utge ersättning för marken, och har den ersättningsberättigades fordran ej stått inne längre än ett år efter förfalldagen, äger denne med samma förmånsrätt som enligt nämnda paragraf tillkommer enskild ränteägare för avgäld av fast egendom få betalt ur fastigheten även om den kommit i annans hand. Sjelva rätten till ersättning regleras i 10 och 23 §§ i sammanföringslagen.

1) I 46 § *allmänna förfogandelagen den 26 maj 1954 (nr 279)* ges bestämmelser för det fallet att fastighet, vars jord befunnits uppenbarligen vanhävdad, med stöd av förfogandelagen upplåtits till kronan för jordbruksdrift. Om fastigheten finnes vara i bättre skick vid avträdet än vid tillträdet, äger kronan rätt till betalning ur fastigheten för det belopp vartill den genom förbättringen uppkomna värdestegringen uppskattas vid avträdessyn. Endast nödig förbättring är dock ersättningsgill. Beloppet utgår med samma förmånsrätt som avgäld av fast egendom enligt 17 kap. 6 § HB, om det inte stått inne längre än ett år efter förfalldagen. När det anses lämpligt, kan beloppet fördelas på flera förfalldagar. Om fastighetens ianspråktagande och avträdessynen skall göras anteckningar i fastighetsboken.²⁶ Det kan tilläggas, att fastighet ibland kan ställas till förfogande även åt annan än kronan och att i så fall lagens föreskrifter om kronan skall i tillämpliga delar gälla beträffande den som satts i kronans ställe.

m) Den senast tillkomna lagen där förmånsrätt som för avgäld av fast egendom föreskrivits är *lagen den 16 december 1966*

(nr 701) om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar.²⁷ I 1 § stadgas, att om ägare till fastighet påförts bidrag till samfällighet enligt 25 eller 26 § i 1966 års lag om vissa gemensamhetsanläggningar, samfälligheten äger efter lagakraftvunnet anläggningsbeslut ur fastigheten "i vems hand den än är" få betalt för bidraget med samma förmånsrätt som enligt 17 kap. 6 § HB tillkommer enskild ränteägare för avgäld av fast egendom. Den tidsbegränsning av ett år efter förfalldagen som gäller i andra liknande fall föreskrivs inte här. Förmånsrätten är i stället begränsad på det sättet, att bidraget skall ha fallit inom det belopp och förmånsrätten ha gjorts gällande inom den tid som fastställts i anläggningsbeslutet. Det åligger sålunda förrättningsmannen att fastställa det belopp för vilket förmånsrätt skall få njutas och den tid varunder det får ske, se 7 § lagen om vissa gemensamhetsanläggningar. Beloppet får ej överstiga den ökning av fastighetens värde som anslutningen till anläggningen beräknas medföra, ej heller vad som belöper på fastigheten av den beräknade kostnaden för anläggningen. Tiden får ej överskrida den tid som anläggningen med sedvanligt underhåll kan antagas bevara sitt värde väsentligen oförminskat. Har ägare av fastighet påförts flera bidrag och överstiger dessa sammanlagt nämnda maximibelopp,

²⁵ Enligt nämnda 5 § tredje st. skall i fastighetsägares ställe den svara som innehar fastighet på sådana villkor att han, om fastighetsskatt skall utgå för fastigheten, enligt kommunalskattelagen är skyldig att erlagga dylik skatt (jfr NJA II 1940 s. 362). Fastighetsskatten har numera upphört som självständig skatteform. Den angivna regeln torde dock alltjämt få tillämpas i den mån det låter sig göra med tillämpning av den skattelag som gällde närmast innan fastighetsskatten avskaffades.

²⁶ Jfr kungörelsen 15/5 1942 (nr 253) om inskrivningsåtgärder med anledning av upplåtelse av vanhävdad jordbruksfastighet jämlikt allmänna förfogandelagen.

²⁷ Ang. lagstiftningen om gemensamhetsanläggningar se NJA II 1966 s. 196 ff (särskilt 322 ff), Svensk lantmäteritidskrift 1967 nr 2—3 (särskilt s. 157 ff) och Svensk sparbankstidskrift 1967 s. 102 ff.

har bidrag som påförts tidigare företrädare framför det som tillkommit senare.

Lagen om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar innehåller vidare bestämmelser bl.a. om den ställning i förmånsrätts hänseende som tillkommer samfällighets borgenär, om minskning av förmånsberättigat belopp och om vissa anteckningar i fastighetsboken (2 och 3 §§).²⁸ Lagens föreskrifter om fastighet har motsvarande tillämpning på inskriven tomträtt och på sådan rätt till ofri tomt i stad som utgör fast egendom. Såvitt angår tomträtt gäller dock förmånsrätten efter jordägarens förmånsrätt för avgäld (4 §).

Under riksdagsbehandlingen av förslaget till lagstiftning angående gemensamhetsanläggningar framhöll tredje lagutskottet, att det sätt på vilket vissa problem lösts i förslaget till den särskilda förmånsrättslagen utsatts för stark kritik av lagrådet och lagberedningen. Inte heller utskottet ansåg sig ha blivit övertygat om att lagen fått den lämpligaste utformningen. Med hänsyn härtill borde enligt utskottet utvecklingen på området följas med uppmärksamhet och vid behov leda till att lagen revideras.²⁹

I anslutning till redogörelsen under b)—m) i det föregående bör påpekas, att det i vissa av författningarna talas om förmånsrätt som enligt 17 kap. 6 § HB tillkommer "enskild ränteägare" för avgäld av fast egendom (t.ex. i 1 § 1966 års lag om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar). Enligt 17 kap. 6 § HB jfrd med 17 kap. 3 § JB åtnjöt tidigare förmånsrätt för avgäld av fast egendom för det löpande året. Om fordringsägaren visade att han inte kunnat få ut sin fordran, hade han förmånsrätt för tre års inestående avgäld. Skattejord var alltid underpant för tre års ränta. Om både kronans och jordägarens räntor var oguldna, skulle kronan ha företräde. Genom lagändring den 14 juni 1907 (SFS nr 36 s. 36) begränsades förmånsrätten för avgäld av fast egendom till att avse fordran, som inte stått inne mer än ett år

efter förfalldagen. Vidare uteslöts bestämmelsen om kronans företräde. I förarbetena till lagändringen anfördes, att det företräde som vid konkurrens mellan kronan och enskild räntetagare tillerkänts kronan borde upphävas. Denna kronans företrädesrätt ansågs f.ö. ha förlorat sin egentliga betydelse. Enligt särskild övergångsbestämmelse skulle någon inskränkning likväl inte ske i den förmånsrätt som med stöd av äldre lag kunde tillkomma fordran, som uppstått före utgången av december 1907.³⁰ Denna övergångsbestämmelse torde numera inte ha någon betydelse.

På vissa håll i lagstiftningen finns bestämmelser om *fördelningen av ansvaret* för ej in-teckningsbara reallaster, när den besvärade fastigheten delas. En sådan bestämmelse är 19 kap. 24 § lagen den 18 juni 1926 (nr 326) om delning av jord å landet. Paragrafen behandlar det fallet att fastighet, varifrån avstyckning ägt rum, häftat för "tionde, ränta eller annan sådan avgäld" eller jämförliga anspråk, som åtnjuter säkerhet på annan grund än in-teckning eller 11 kap. 2 § JB. Nämnda stadgande torde omfatta bl.a. de belastningar i fast egendom som är förenade med förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB. Principen för ansvarigheten är, att det avstyckade området svarar subsidiärt enligt reglerna för avsöndrad lägenhets ansvarighet för in-tecknad skuld, om dess ägovidd ensam eller tillsammans med vad som redan avsöndrats eller avstyckats från fastigheten utgör mer än en femtedel av fastighetens ägovidd. Avstyckat område, som med hänsyn till ägovidden inte träffas av bestämmelsen, torde vara befriat från ansvar för

²⁸ Att själva anläggningsbeslutet skall antecknas i fastighetsboken, se 38 § lagen om vissa gemensamhetsanläggningar.

²⁹ 3LU 1966: 57 s. 93 f.

³⁰ Se lagberedningens förslag till jordabalk (1905) s. 300 f. Jfr lagkommittén 1826 motiven s. 228 och lagberedningen 1850 motiven s. 87 ff, NJA II 1929 s. 418, Ekeberg, Om frälserränta s. 7, 67 och 83 f, Gedda s. 101, Lawski s. 438 och 442 samt Undén II s. 264 (not 61).

ifrågavarande belastningar. En liknande föreskrift finns i 5 kap. 16 § lagen den 12 maj 1917 (nr 269) om fastighetsbildning i stad. Enligt sistnämnda lagrum blir det avstyckade områdets ansvar subsidiärt, när området får annan ägare än ägaren av stamfastigheten. Dessförinnan är ansvaret primärt.³¹

Den 19 april 1968 har till lagrådet remitterats förslag till ny fastighetsbildningslag (FBL). Däri har inte upptagits någon motsvarighet till 19 kap. 24 § i jorddelningslagen eller 5 kap. 16 § i 1917 års fastighetsbildningslag. Fastighetsbildningskommittén, vars förslag i SOU 1963: 68 ligger till grund för nämnda lagrådsremiss, ansåg att frågan om avstyckad lägenhets ansvar för här avsedda belastningar inte borde regleras i lagstiftningen om fastighetsbildning. Kommittén tillade, att det måhända kunde vara lämpligt att en föreskrift i ämnet togs upp bland övergångsbestämmelserna till FBL.³² I likhet med kommittén ansåg chefen för justitiedepartementet, att någon motsvarighet till angivna paragrafer i gällande lag inte bör upptagas i FBL. Var föreskrifter i ämnet lämpligen bör införas får enligt departementschefen övervägas närmare i annat sammanhang.³³ Han avser att senare lägga fram förslag i fråga om övergångsbestämmelser och följdlagstiftning i övrigt.³⁴

Bestämmelser om gravationer som på annan grund än inteckning belastar fastighet finns också i lagstiftningen om sammanläggning av fastigheter. I 8 § första och andra styckena 1926 års lag om sammanläggning av fastigheter å landet³⁵ behandlas den inverkan vissa sådana belastningar har på möjligheterna till sammanläggning. Bestämmelserna avser att skydda inteckningshavare och likställda, vilka genom sammanläggningen kan tänkas få sin rätt försämrad på grund av att annan sammanläggningsfastighet besväras av ointecknade gravationer. Vidare ges i 17 § föreskrifter om verkningarna av sammanläggning i fall, då någon av fastigheterna häftar för "tionde, ränta eller annan sådan avgäld" eller liknande belopp, för vil-

ket säkerhet åtnjuts på annan grund än inteckning. Regeln är, att hela den nybildade fastigheten skall svara för sådana belastningar. Liknande föreskrifter finns i 4 kap. 3 § (jfr 2 och 3 a §§) resp. 3 kap. 5 § i 1917 års fastighetsbildningslag.³⁶

I det till lagrådet remitterade förslaget till FBL har angivna bestämmelser om sammanläggning i enlighet med vad fastighetsbildningskommittén föreslagit ersatts av föreskrifter i 12 kap. I 6 § av detta kapitel regleras förutsättningarna för sammanläggning, om någon av fastigheterna enligt anteckning i fastighetsboken svarar för fordran som har bättre förmånsrätt än inteckning och någon av övriga fastigheter svarar för panträtt eller annan rättighet, som är inskriven. Kommittén framhöll, att det utmärkande för de fordringsrätter som angavs i 8 § första och andra styckena av sammanläggningslagen i dåvarande lydelse var att de åtnjöt förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB eller däremot svarande lagrum och att de alltså gällde framför inteckningar. Det fanns även andra fordringsrätter än de särskilt uppräknade som hade motsvarande förmånsrätt men till dem skulle f.n. ingen hänsyn tas vid bedömningen, huruvida förut sättningar för sammanläggning var för handen. Kommittén anmärkte vidare, att vissa av de angivna gravationerna kunde förutsättas numera ha upphört och att flertalet av belastningarna avsåg obetydliga belopp. Enligt kommittén borde man genom en uttrycklig lagregel fastställa, att endast sådana gravationer av hithörande slag som blivit antecknade i fastighetsboken skulle beaktas

³¹ Se Undén II s. 273 f och SOU 1960: 26 s. 146 f. Jfr även 18 § lagen 25/4 1930 (nr 99) om delning av fastighet vid ändring i rikets indelning m.m. Uttryckliga lagbestämmelser saknas om ansvarsfördelningen efter fastighetsdelning genom laga skifte. Ang. enskilda vägar se 67—69 §§ i 1939 års lag därom.

³² SOU 1963: 68 s. 539.

³³ Se lagrådsremissen betr. FBL s. 653.

³⁴ Se nämnda lagrådsremiss s. 2.

³⁵ Senaste lydelse av nämnda 8 § se SFS 1968: 698, jfr SFS 1968: 284 och prop. 1968: 89.

³⁶ Senaste lydelse av 4 kap. 3 § se SFS 1968: 285, jfr prop. 1968: 89.

vid sammanläggning. Därigenom vann man bl.a., att just de mera betydande gravationerna kom att påverka sammanläggningsmöjligheterna.³⁷ I 12 kap. 7 § i det remitterade förslaget till FBL meddelas vissa bestämmelser om verkningarna av sammanläggning. Bl.a. behandlas i andra stycket det fallet att någon av fastigheterna svarar för "fordran som utgår med förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § handelsbalken".³⁸ Ansvar för sådan fordran omfattar efter sammanläggningen hela den nybildade fastigheten.

Beredningen

Förevarande 8 § upptager under 1) bestämmelser om särskild förmånsrätt som enligt lag skall utan inteckning gälla i fast egendom.

Bland de fordringar som nu är utrustade med förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB torde en särställning intagas av dem som har samband med vissa gemensamhetsanläggningar, se under m) ovan. De kan röra mycket stora belopp. Förmånsrätten är också annorlunda konstruerad än andra förmånsrätter som anknyter till vad som i 17 kap. 6 § HB sägs om avgäld av fast egendom. Bl.a. stadgas en belopps- och tidsbegränsning som är ensam i sitt slag. Även i andra hänseenden gäller speciella regler som finns upptagna i 1966 års lag om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar. Att det ej kan bli tal om att nu avskaffa denna förmånsrätt är uppenbart. Som framgått av den tidigare redogörelsen är utformningen av reglerna något diskutabel. Beredningen anser sig emellertid inte ha anledning att ta upp frågan om en översyn av bestämmelserna. Beredningen nämner uttryckligen hithörande viktiga och särpräglade fordringar under 1) i förevarande 8 §. De närmare föreskrifterna om förmånsrätten i 1966 års förmånsrättslag behålls i sak oförändrade. Vissa redaktionella jämkningar behöver emellertid göras i nämnda lag.

De fordringar som nu direkt anges i första stycket första punkten i 17 kap. 6 § HB — se under a) här ovan — saknar numera

större ekonomisk betydelse. Beredningen anser sig dock inte kunna föreslå, att förmånsrätt som enligt lagrummet tillkommer enskild avskaffas, och upptager därför under 2 i övergångsbestämmelserna ett stadgande om att sådan förmånsrätt skall vara kvar. I den mån tomtören fortfarande utgår till det allmänna torde förmånsrätten kunna undvaras. Även förmånsrätt för annan avgäld som möjligen alltjämt utgår till det allmänna med förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § första stycket första punkten HB torde böra avskaffas.

I första stycket andra punkten i 17 kap. 6 § HB föreskrivs, att samma företräde till betalning som följer med avgäld av fast egendom också tillkommer kronan för skogsvårdsavgift samt kommun eller annan menighet för fastighetsskatt, vilken skall utgå för fast egendom och utges av den som innehåft egendomen med äganderätt eller fideikommissrätt eller eljest på grund av testamente. Genom ändringar i kommunalskattelagen år 1953 utmönstrades fastighetsskatten som en särskild skatteform. Förmånsrätt för fastighetsskatt är därför ej längre aktuell.³⁹ Skogsvårdsavgift utgår däremot alltjämt enligt förordningen den 28 juni 1946 (nr 324) om skogsvårdsavgift. Enligt den ursprungliga lydelsen skulle sådan avgift i princip erläggas för jordbruksfastighet, som vid fastighetstaxering åsatts särskilda värden för skogsmark och växande skog. Avgiften skulle betalas av den som enligt kommunalskattelagen var skyldig att erlägga fastighetsskatt för fastigheten. Influtna avgifter tillföll staten. Som motivering till att fordran på skogsvårdsavgift borde vara förknädd med förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB åberopade chefen för justitiedepartementet, att avgiften sådan den utformats enligt

³⁷ Se SOU 1963: 68 s. 620 f, jfr lagrådsremissen s. 741 f.

³⁸ Lagtexten i förslaget synes ofullständig, jfr lagrådsremissen s. 745: "fordringar som enligt 17 kap. 6 § handelsbalken eller annars oberoende av inskrivning besväras fastighet".

³⁹ Se SFS 1953: 400, jfr SOU 1960: 26 s. 146.

nämnda förordning borde anses som en fastighetsskatt vilken tillföll kronan. Förmånsrätten tidsbegränsades på samma sätt som förmånsrätten för andra slag av fastighetsskatter.⁴⁰ I samband med 1953 års ändringar i kommunalskattelagen ändrades även förordningen om skogsvårdsavgift. Bl.a. föreskrevs, att skogsvårdsavgift skulle erläggas av den för vilken vid taxering till kommunal inkomstskatt såsom skattepliktig inkomst upptagits garantibelopp för jordbruksfastighet som vid fastighetstaxering åsatts särskilda värden för skogsmark och växande skog.⁴¹

Eftersom förmånsrätten för skogsvårdsavgift motiverats med att sådan avgift kunde anses som en fastighetsskatt och egentlig fastighetsskatt inte längre förekommer synes naturligt, att förmånsrätten för skogsvårdsavgifter upphävs. Statens inkomster av sådana avgifter har på senare tid uppgått till omkring 10 miljoner kr om året.⁴² Det är tydligt, att förmånsrätten har ringa betydelse för det allmänna som kan räkna med att avgifterna i allmänhet ändå flyter in. Upphävande av förmånsrätten för skogsvårdsavgifter står också uppenbarligen i god överensstämmelse med beredningens förslag om avskaffande av förmånsrätten för skatter enligt 17 kap. 12 § HB. Beredningen föreslår sålunda, att förmånsrätten för angivna avgifter utgår.⁴³

Förmånsrätt för avgifter, som enligt c) här ovan skall på grund av lönereglering utgå för fastighet till prästerskapet, är inte längre aktuell. Sådana avgifter ingår inte i det avlöningssystem som gäller för präster i våra dagar.⁴⁴ Beredningen föreslår, att lagen av år 1891, innefattande tillägg till 17 kap. 6 § handelsbalken, upphävs (se punkt 1 i övergångsbestämmelserna).

De förmånsrätter som avses i den under d) nämnda 1912 års lag om avlösning av vissa frälseräntor, den under e) nämnda 1938 års lag om avlösning av avgälder från de till skatte försålda s.k. halländska kyrkohemmanen och den under g) nämnda 1929 års lag om kronans förmånsrätt för avdik-

ningslån minskar efter hand i betydelse för att så småningom försvinna. Enligt beredningens mening saknas det tillräcklig anledning att nu avskaffa dessa förmånsrätter.

1926 års lag om säkerhet för utbekommande av vissa ersättningar i anledning av laga skifte eller annan jorddelningsförrättning — redovisad under f) ovan — måste uppenbarligen ses över i samband med arbetet inom justitiedepartementet på följdlagstiftning till FBL. Beredningen har från sina utgångspunkter inte någon anledning att behandla frågan om förmånsrätt för fordran på ersättning i anledning av fastighetsreglering.

Mot den förmånsrätt som föreskrivs i 46 § allmänna förfogandelagen och ovan nämnts under bokstaven l) kan anföras kritik i skilda hänseenden. Förmånsrätten är visserligen inskränkt till belopp som motsvarar den genom förbättringen uppkomna värdestegringen på fastigheten. I praktiken kan det emellertid vara vanskligt att tillämpa denna begränsning. Vidare kan förmånsrätten inte i förväg bedömas till beloppet, vilket medför viss osäkerhet i kreditförhållanden — så mycket mer som frågan om beloppets storlek står öppen ända till avträdessynen. Ett ytterligare skäl mot förmånsrätten är, att den grundar sig på tvångs**ingripande**.⁴⁵ Det bör framhållas, att förmånsrätten inte är förenad med personligt **betalningsansvar** för fastighetens ägare.⁴⁶

Det kan å andra sidan knappast komma i

⁴⁰ Prop. 1946: 376 s. 13.

⁴¹ Se SFS 1953: 403.

⁴² Se prop. 1969: 1 Bilaga 1, bil. 2 s. 33 ff.

⁴³ Det kan nämnas, att frågan om skogsvårdsavgifterna som sådana torde komma att behandlas av skogspolitiska utredningen. Denna fråga har även samband med skogsskattekommitténs arbete.

⁴⁴ Jfr bl.a. Hauschildt, Kyrkolagarna VIII, Löne- och anställningsvillkor s. 9 ff.

⁴⁵ Jfr i prop. 1942: 173 (s. 31 ff) återgivet yttrande av lagrådet, som avstyrkte bestämmelse om rätt för kronan till betalning ur fastigheten med förmånsrätt. Se även uttalande av departementschefen i angivna prop. s. 24 f och 35 f samt 2LU 1942: 25 s. 11.

⁴⁶ Se prop. 1942: 173 s. 14 och 25.

fråga att avskaffa förmånsrätten utan att också upphäva i samma paragraf föreskriven rätt för kronan att få betalt ur fastigheten. Enbart rätt till betalning ur fastigheten utan förmånsrätt och utan något personligt ansvar för fastighetens ägare är en säregen rättighetstyp som bör undvikas. Eventuellt avskaffande av förmånsrätten leder därför till att hela frågan om rätt till ersättning för förbättringar på fastigheten i hithörande fall måste omprövas. Beredningen anser sig med hänsyn härtill inte böra föreslå någon ändring beträffande förmånsrätten.

De förmånsrätter som redovisas under b), h), i) och k) synes böra bestå. De motiveras av att egendomen fått ökat värde genom den åtgärd som gett upphov till fordringen.⁴⁷

I beredningens förslag sägs under 1) i förevarande paragraf att — förutom fordran enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar — förmånsrätt skall följa med fordran som eljest enligt lag är förenad med rätt till betalning ur fast egendom enligt sagda punkt.

Till nämnda bestämmelse anknyter föreskrifter under 2 i övergångsbestämmelserna till FRO. Där anges till en början, att avgäld som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten HB och tillkommer enskild skall vara förenad med förmånsrätt enligt 8 § 1) nya lagen. Vidare anges att fordran, vilken enligt annan äldre lag är förenad med sådan förmånsrätt som avses i 17 kap. 6 § första stycket första punkten HB — dvs. förmånsrätt som för avgäld av fast egendom — också skall ha förmånsrätt enligt 8 § 1) nya lagen.

Alla fordringar av hithörande slag skall inbördes ha samma förmånsrätt, jfr 11 § sista stycket. Det bör påpekas, att under 8 § 1) inte anges någon tidsbegränsning. Beträffande fordran som har samband med gemensamhetsanläggning framgår av lagstiftningen därom hur förmånsrätten är begränsad. För andra fall finns på sina håll en uttrycklig tidsbegränsning som svarar mot den i 17 kap. 6 § första stycket första punkten HB angivna begränsningen för avgäld.

I övrigt utgår de redovisade lagarna från att sistnämnda punkt reglerar frågan. Beträffande fordran som på grund av bestämmelse i vattenlagen är förenad med förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB — jfr under b) ovan — är saken dock möjligen tveksam. Beredningen föreslår att under 2 i övergångsbestämmelserna generellt anges, att förmånsrätt i fall som där avses ej skall gälla belopp som förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan.

Med den föreslagna regleringen under 2 i övergångsbestämmelserna omfattas även sådana fordringar som eventuellt f.n. enligt okända särskilda författningar har förmånsrätt såsom för avgäld av fast egendom.

Måhända kunde man gå längre än som här skett i avskaffande av förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB som grundas på särskilda författningar. Avskaffande av förmånsrätten medför emellertid inte, att den bakomliggande rätten till betalning bortfaller. I stället får man — som redan berörts vid behandlingen av förmånsrätten enligt 46 § allmänna förfogandelagen — en ny grupp rättigheter där skyldigheten att utge beloppen i fråga följer med fastigheten utan att vara förenad med förmånsrätt. Rättsläget kan redan genom denna förändring bli oklart. Vidare bör nämnas, att det förekommer hänvisning till 17 kap. 6 § första stycket HB som inte avser att ge förmånsrätt utan skall tjäna till att beskriva vilka rättigheter man syftar på (se t.ex. 49 § i 1917 års expropriationslag). Punkt 2 i övergångsbestämmelserna medför att beskrivningen alltså gör tjänst.

2. Fordringar som är förenade med pant-rätt på grund av inteckning

Gällande rätt m.m.

Enligt 17 kap. 9 § 1 mom. HB äger den som har inteckning för fordran i gäldenärens fasta egendom förmånsrätt i egendomen

⁴⁷ Jfr Benckert-Hessler s. 32.

från den dag inteckningen söktes.⁴⁸ Denna förmånsrätt går efter sådana fordringar som avses i 17 kap. 6 § HB och även efter den förmånsrätt som tillkommer Stockholms stads brandförsäkringskontor för premielån. Om det finns flera inteckningar i egendomen, har den som först sökt inteckning företräde. Inteckningar som sökts samma dag ger lika rätt. Ogulden köpeskilling har i vissa fall företräde enligt 11 kap. 2 § JB utan inteckning och har, när inteckning skett, under vissa förutsättningar bättre förmånsrätt än som följer av huvudregeln om inteckningars inbördes ställning. Reglerna om inteckning finns i 1875 års inteckningsförordning.⁴⁹ Genom 18 § 1 mom. i denna förordning är rätten till ränta på inteckning begränsad till en tid av två år före utmätning eller konkursansökan (jfr 4 § Kp). Enligt 54 § kan inteckning också beviljas för "rätt till avkomst eller annan förmån, som åt någon upplåtes att utgå av fast egendom". Samma paragraf innehåller bestämmelser om vad som får uttagas ur den intecknade egendomen.

JBförslaget innefattar en genomgripande omdaning av inteckningsväsendet. Detta gäller inte bara det formella förfarandet utan också den materiella regleringen av hur panträtt uppkommer i fastigheten. I fråga om panträttens funktion i kreditlivet innebär JBförslaget däremot inte någon ändring av nuvarande förhållanden.⁵⁰

Pantbrev skall enligt JBförslaget utfärdas av inskrivningsmyndigheten på grundval av inskrivning i fastighetsboken. Sådan inskrivning benämns inteckning. Materiella bestämmelser om panträtt i fast egendom till säkerhet för fordran är samlade i 6 kap. av JBförslaget. Panträtt upplåtes enligt förslaget genom att fastighetens ägare överlämnar pantbrev som pant för fordringen. I 3 § i nämnda kap. anges panträttens innebörd. Där regleras bl.a. möjligheten att ur fastigheten ta ut ränta och vissa andra biförpliktelser till huvudfordringen. Regleringen i detta hänseende bygger på att ett tillägg motsvarande dels femton procent av den

aktuella fordringens kapitalbelopp, dels sex procent årlig utmätningsränta skall träda i stället för ränta på inteckningens belopp. I 17 kap. 6 § första stycket JBförslaget ges bestämmelser om inteckningars inbördes företräde. Inteckningar skall gälla efter den tidsföljd i vilken de söks.⁵¹ Inteckningar som söks på samma inskrivningsdag medför lika rätt. I fråga om den inbördes turordningen behålls alltså gällande rätt. Enligt JBförslaget skall emellertid något särskilt företräde inte tillkomma säljares fordran på ogulden köpeskilling.⁵²

Beredningen

Den förmånsrätt som grundas på inteckning i fast egendom är det viktigaste kreditunderlag vi har. Beredningen behöver ej här närmare utveckla dess stora betydelse. I anslutning till JBförslaget upptages under 2) i förevarande 8 § förmånsrätt som följer med panträtt på grund av inteckning i fast egendom. Förmånsrätten gäller även rätt till betalning på grund av ägarhypotek, jfr 6 kap. 9 § JBförslaget och 3 § andra stycket FfL. Som nyss framgått innehåller JBförslaget bestämmelser om panträttens innebörd och inteckningars företräde sinsemellan (jfr 2 § tredje st. och 11 § fjärde st. FRO). Intecknings förhållande till inskrivning för nyttjanderätt, servitut eller samfällighetsrätt regleras också i JBförslaget (17 kap. 6 § andra st.).

Om någon har inteckning i fast egendom

⁴⁸ Av 6 § lagen 3/6 1932 (nr 170) med särskilda bestämmelser om handläggning av inskrivningsärenden följer, att ansökan inte anses gjord innan den upptages på inskrivningsdag.

⁴⁹ Speciella regler om inteckning finns i förordningen 15/10 1880 (nr 36), innefattande särskilda föreskrifter ang. lagfart, inteckning och utmätning av järnväg, så ock i fråga om förvaltning av järnväg under konkurs. Denna förordning, som i en PM Stencil Ju 1968: 20 föreslagits skola upphöra att gälla vid utgången av år 1971, kan förbigås här.

⁵⁰ Jfr LRremissen s. 244 f.

⁵¹ Enligt 19 kap. 5 § JBförslaget anses ansökan som inkommit mellan två inskrivningsdagar gjord på den senare.

⁵² LRremissen s. 223 f och 451.

för rätt till avkomst eller annan förmån av egendomen,⁵³ har han f.n. enligt 17 kap. 9 § 2 mom. HB för vad han enligt lag äger utfå ur egendomen samma förmånsrätt som tillkommer fordringsinteckning. Angående inteckning för rätt till sådana förmåner ges föreskrifter i 54 § inteckningsförordningen. Som redan nämnts torde nya JB ej komma att innehålla några regler om avkomsträtt, och avkomsträtt till fast egendom kommer sålunda inte längre att kunna upplåtas. Det har förutsatts, att upplåtelser av avkomsträtt vilka skett före JBFörslagets ikraftträdande skall kunna intecknas enligt äldre rätts bestämmelser och att behövliga regler härom skall upptagas i den tillämnade promulgationslagen till nya JB (JBP).⁵⁴ För avkomsträtter enligt äldre lag krävs en övergångsbestämmelse om förmånsrätt. Föreskrift härom har upptagits under 4 i övergångsbestämmelserna till FRO.

Någon särskild övergångsbestämmelse på grund av att företrädesrätten för ogulden köpeskilling enligt 11 kap. 2 § JB skall upphöra torde inte behöva meddelas i anslutning till FRO. Frågan torde komma att regleras i JBP.

Förmånsrätten för Stockholms stads brandförsäkringskontor

Stockholms stads brandförsäkringskontor har som förut antytts enligt vissa äldre författningar förmånsrätt för premielån, dvs. försträckning av premie för brandförsäkring av byggnad för all framtid. Förmånsrätten avser även ränta för högst tre år och gäller i den försäkrade byggnaden framför alla intecknade fordringar. Kontoret är å andra sidan skyldigt att lämna premielån enligt vissa regler.

Brandförsäkringskontoret grundades genom Kungl. Maj:ts reglemente och stadfästelse den 18 mars 1746. Enligt 2 art. 5 § i reglementet skulle det under vissa förutsättningar stå försäkringstagande husägare fritt att mot fem procents ränta låna pengar hos

kontoret till betalning av försäkringsavgiften. Lånet skulle antecknas på försäkringsbrevet. Genom en förordning den 1 juni 1748 tillerkändes kontoret rätt att framför alla intecknade fordringar njuta betalning för lämnade premielån jämte ett års ränta utan att behöva inteckna lånen.⁵⁵ Den 19 december 1807 utfärdades ett nytt reglemente för brandförsäkringskontoret. I 2 art. 6 § i detta reglemente ges bestämmelser om premielån och förmånsrätt. Sålunda skall den husägare som på en gång vill betala försäkringsavgiften för de första tolv åren få låna avgiften av kontoret mot fyra procents ränta. Kontoret skall å sin sida ha företräde till betalning framför alla intecknade fordringar. Förmånsrätten omfattar lånebeloppet jämte tre års ränta. Premielånen behöver ej intecknas. Gällande bolagsordning för kontoret är fastställd av Kungl. Maj:t den 8 juli 1949.⁵⁶ Enligt 2 § bedriver kontoret direkt försäkring av byggnad jämte däri befintligt och byggnadens ägare tillhörigt lösöre, annan direkt försäkring åt byggnadens ägare samt återförsäkring. Den direkta försäkringen omfattar brandförsäkring och vissa andra försäkringar i förening därmed, t.ex. ansvarighets- och inbrottsförsäkring. Direkt försäkring meddelas i fråga om brandförsäkring av byggnad för all framtid eller för viss tid, högst tio år. Verksamhetsområdet för den direkta försäkringen är Stockholms stad och vissa delar av Stockholms län. I 21 §, som bygger på 2 art. 6 § i 1807 års reglemente, sägs om premielånen följande.

Den, som fått sin egendom mot fastställd avgift antagen till försäkring för all framtid, må, om han det åstundar, få behålla samma avgift såsom lån av bolaget mot en ränta av fyra för hundra om året. Enär han på den sålunda till

⁵³ I betänkandet används beteckningen avkomsträtt för dessa rättigheter.

⁵⁴ Se LRremissen s. 28.

⁵⁵ Genom Kungl. Maj:ts utslag 8/2 1751 skulle räntan på premielån höjas från 5 till 6 procent för den händelse den föreskrivna räntan inte betalades i rätt tid.

⁵⁶ Bolagsordningen har sedan dess underkastats åtskilliga ändringar.

egendomens försäkring låntagna summan givit bolaget behörigt skuldebrev samt den blivit på försäkringsbrevet antecknad, så att de, som på samma egendom sedermera vilja giva något lån, kunna därav se, till huru mycket egendomen för sådan försäkring är besvärad, skall bolaget äga företrädare framför alla in-tecknade fordringar att njuta sin betalning för den på förenämnda sätt lånta försäkringsskilling med tre års ränta därå; men räntan för flera år, om den skulle inestå, må icke under denna förmånsrätt inbegripas; och skall bolaget ej vara förbundet att låta de sålunda givna och på försäkringsbrevet antecknade lån vid domstol in-teckna.

Enligt de regler som gäller för kontoret skall premielån amorteras under en tid av 25 år och löpa med fyra procents ränta på oguldet belopp. Styrelsen kan dock medge, att premielån amorteras genom betalning av en annuitet av sex procent på lånebeloppet vid amorteringens början, av vilken annuitet fyra procent på oguldna kapitalet beräknas som ränta och återstoden avgår på kapitalet tills detta blivit till fullo betalt.

Yttrande från kontoret

Sedan beredningen anhållit att få del av kontorets synpunkter i fråga om förmånsrätten för premielån, har kontoret avgivit ett utförligt yttrande den 11 mars 1968. Däri framhålls, att kontoret är ett för sin tid typiskt, prekommunalt organ av korporativ natur som alltjämt utövar sin verksamhet i huvudsakligen oförändrade former. Av kontoret beviljad allframtidförsäkring för fastighet är bunden till fastigheten så länge denna existerar. Talrika egendomar finns i staden, vilka sedan mer än två sekler är anslutna till kontoret. I yttrandet påpekas, att verksamheten omfattar även byggnad som inte utgör fast egendom. Kontoret kan sålunda meddela både visstids- och allframtidförsäkring på byggnader, oavsett rätten till den mark varpå de är belägna.

Den samlade premiereserven är inte fullt 79 miljoner kr, varav på allframtidförsäkringarna kommer ca 76 miljoner kr. Beloppet av premielån är ca 35 miljoner kr.

Kontoret framhåller, att rätten och skyldigheten att lämna premielån utgör en del av kontorets vid dess tillkomst tillerkända och orubbat bevarade näringsrätt. Ur kontorets synpunkt är förmånsrättens främsta värde numera den förenkling av försäkringsbeviljandet, som premielånen medför genom att korporationen undgår det omständliga och tidsödande samt kostnadsdragande in-teckningsförfarandet, ävensom den möjlighet förmånsrätten bereder till allframtidförsäkrande också av hårt skuldbelastade fastigheter. Lånet innebär inte någon ned-sättning av fastighetens kreditvärdighet. Den tysta förmånsrätten motsvaras vid sitt inträde av en tyst tillgång. Numera har alla lån förvandlats till amorteringslån med en annuitet av sex procent.

Beträffande följderna om kontorets förmånsrätt upphävs befarar kontoret, att den olikställighet mellan äldre och nytillträdande allframtidssdelägare som skulle bli en konsekvens därav måste verka hinderlig för kontorets framtida verksamhet. Upphävande av premielånens förmånsrätt skulle ställa kontoret inför synnerligen svårlösta och oöverskådliga uppgifter.

I yttrandet görs slutligen gällande, att den kontoret genom 1746, 1748 och 1807 års författningar tillagda rättsställningen är att betrakta som en s.k. välförvärvad rättighet. Med hänsyn därtill bör kontorets näringsrätt anses inbegripen under det skydd som 16 § regeringsformen tillerkänner medborgarnas välfärd. En beskärning av kontorets på nämnda författningar grundade arbets-möjligheter skulle föranleda svårbedömda frågor om skälig ersättning för det hinder i försäkringsrörelsen, som därigenom skulle uppstå.

Beredningen

Stockholms stads brandförsäkringskontor intager inom försäkringsväsendet en särställning genom den förmånsrätt som beviljats kontoret för premielån i samband med brandförsäkring av byggnad för all fram-

tid.⁵⁷ Förmånsrätten antages gälla ej endast försäkrad byggnad som utgör fast egendom utan också försäkrad byggnad på annans mark, t.ex. vid upplåtelse med tomträtt. De byggnader som kan komma i fråga är belägna i Stockholms stad och numera även i vissa delar av Stockholms län. Den rättsliga grunden för förmånsrätten är delvis oviss. Här åsyftas närmast det förhållandet, att en på senare tid företagen utvidgning av kontorets verksamhet till att omfatta även annan byggnad än sådan som utgör fast egendom inte skett i civillagstiftnings form. Förmånsrätten har nära samband med kontoret ålagd skyldighet att bevilja premielån.

Den ordning som gäller för kontoret är ålderdomlig. Utan en närmare översyn av kontorets verksamhet i sin helhet synes det inte vara möjligt att avskaffa den speciella förmånsrätten. En sådan översyn ankommer inte på lagberedningen. Enligt beredningens mening bör därför reglerna om förmånsrätten nu endast jämkas så att de låter sig bättre anpassa till en ny lag. Närmast till hands ligger att behandla kontorets fordran på amortering eller ränta på premielån på samma sätt som enskilds fordran på avgäld av fast egendom enligt gällande 17 kap. 6 § HB. Enligt punkt 2 i övergångsbestämmelserna till FRO skall fordran av sistnämnda slag vara förenad med förmånsrätt enligt 8 § 1) FRO. Förmånsrätten är begränsad till belopp som ej förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan. En motsvarande rätt synes böra tillkomma kontoret för ifrågasvarande premielån. Såvitt angår tomträtt bör förmånsrätt åtnjutas enligt 9 § 2). Bestämmelser härom har upptagits under 3 bland övergångsbestämmelserna.

Den föreslagna regleringen innebär, att kontorets förmånsrätt blir något bättre placerad än enligt gällande lag. I sak har detta knappast någon betydelse. Beträffande de områden för kontorets verksamhet där grunden för nuvarande anspråk på förmånsrätt är osäker undanröjs varje tvekan såvitt angår fast egendom eller tomträtt. Att för-

månsrätten begränsas till ett års förfallna amorterings- eller räntebelopp innebär inte att återstående oförfallna belopp blir oskyddade. Förmånsrätten kommer att gälla successivt för framdeles förfallande belopp i fastigheten eller tomträtten utan inteckning och i vems hand egendomen än kommer. Den blir sålunda jämställd med de ej inteckningsbara reallaster som beträffande fast egendom tidigare behandlats under förevarande 8 § och som även har viss motsvarighet i fråga om tomträtt, varom bestämmelser meddelas under 9 §.

Förmånsrätten skall bestå även om fastigheten blir föremål för expropriation. Ett förtydligande av 49 § expropriationslagen kan lämpligen göras i samband med pågående revision av denna lag.

Såvitt avser byggnad på annans mark skall kontorets förmånsrätt enligt förslaget ej gälla andra fall än då försäkringshavaren innehar marken med tomträtt. Beträffande annan byggnad på ofri grund torde förmånsrätten sakna nämnvärd praktisk betydelse och låter sig inte lämpligen inpassa i en ny förmånsrättsordning. Det torde få ankomma på kontoret att föranstalta om den jämkning av tillämpliga lånebestämmelser som begränsningen kan påkalla.

Förslaget tillgodoser kontoret på ett sätt som enligt beredningens mening utesluter att kontoret skulle kunna framställa något ersättningsanspråk, även om kontoret till äventyrs skulle anses på grund av 16 § regeringsformen åtnjuta bättre skydd än andra.

Den form av förmånsrätt som nu tillkommer kontoret enligt 1748 och 1807 års författningar och varom bestämmelse också finns i bolagsordningen upphör enligt beredningens förslag. I övrigt berörs på kontoret tillämpliga författningar ej av förslaget. Vad som gäller t.ex. i fråga om storle-

⁵⁷ Jfr även 346 § lagen 17/6 1948 (nr 433) om försäkringsrörelse. — Förmånsrätten har brukat betecknas som panträtt. Se t.ex. 1911 års betänkande s. 197, Benckert-Hessler s. 39, Gedda s. 133 och Undén II s. 364.

ken av ränta på premielån påverkas sålunda ej.

9 §.

Gällande rätt m.m.

I 17 kap. 6 § HB ges bl.a. regler om förmånsrätt i tomträtt. Enligt första stycket, som innehåller delvis gemensamma regler om förmånsrätt för jordägaren vid olika slags nyttjanderättsupplåtelse, har denne förmånsrätt för avgäld som på grund av sådan upplåtelse skall utgå till honom och för honom åliggande utskyld eller annan avgift som bort betalas av nyttjanderättshavaren. Förmånsrätten avser dock inte belopp som förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan. I lagrummet anges också, att förmånsrätt tillkommer jordägaren för husröta eller vanhävd när sådan ersättning skall utgå. Vid tomträttsupplåtelse gäller förmånsrätten i tomträtten med vad som hör därtill (inkl. byggnader) och i tomträttshavaren tillhöriga lösörens som finns på egendomen.¹

I 1966 års lag om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar föreskrivs i 4 §, att samma förmånsrättslags bestämmelser om fastighet (se ovan vid 8 §) skall ha motsvarande tillämpning på bl.a. inskriven tomträtt. Förmånsrätten skall dock gälla efter den förmånsrätt som tillkommer jordägaren för avgäld.

Härnäst torde Stockholms stads brandförsäkringskontor ha förmånsrätt i tomträtt för premielån enligt de bestämmelser härom som behandlats under 8 §.

Enligt 17 kap. 6 § andra stycket HB följer sedan förmånsrätt på grund av in-teckning för fordran i tomträtt. Denna förmånsrätt gäller från den dag in-teckningen söktes. Om det finns flera in-teckningar i tomträtten, har den som tidigare sökt in-teckning företräde. De som sökt in-teckning samma dag har lika rätt. Genom 1 § i lagen den 5 juni 1953 (nr 422) om in-teckning i tomträtt och vattenfallsrätt, jfrd med 18 § 1 mom. i 1875 års in-teckningsförordning, är rätten till ränta på fordringsin-teckning i tomträtt begrän-

sad till två år före utmätning eller konkursansökan. Bestämmelserna i 11 kap. 2 § JB om förmånsrätt för ogulden köpeskilling gäller inte vid överlåtelse av tomträtt.² Här bör nämnas, att utmätning av tomträtt medför förmånsrätt enligt 17 kap. 8 § HB. I 5 § i nyssnämnda 1953 års lag föreskrivs med hänsyn härtill, att ansökan om fordringsin-teckning, som görs sedan tomträtten blivit utmätt eller samma dag som utmätning sker, skall avslås.

Även rätt till avkomst eller annan förmån kan in-tecknas i tomträtt och blir därigenom förenad med förmånsrätt. För belopp som in-teckningshavaren är berättigad att utfå (se 54 § andra st. in-teckningsförordningen) har han enligt 17 kap. 6 § andra stycket HB samma förmånsrätt som följer med in-teckning för fordran. Om tomträtten har utmätts före eller tas i mät samma dag som in-teckningen söks, har utmätningen företräde. Frågan om själva avkomst-rättens bestånd efter utmätning och eventuell försäljning av tomträtten regleras av 6 § i 1953 års lag om in-teckning i tomträtt och vattenfallsrätt. Där föreskrivs, att avkomst-rätt, för vilken in-teckning söktes före eller på den dag utmätningen skedde, har företräde framför utmätningssökandens fordran, om inte denna har bättre förmånsrätt än den utmätningen medför.

Enligt 13 kap. 7 § i JBFörslaget skall dess materiella bestämmelser om fast egendom i princip ha motsvarande tillämpning med avseende på rättighet i tomträtt och rättsförhållanden i övrigt angående tomträtt. Detta innebär, att vad som i 6 kap. JBFörslaget sägs om panträtt i fast egendom blir tillämpligt också när det är fråga om panträtt i tomträtt. Även reglerna i 17 kap. 6 § första stycket JBFörslaget om in-teckningars företrädesrätt sinsemellan blir tillämpliga. I 13 kap. 26 § första stycket av JBFörslaget har intagits en ny föreskrift angående förmånsrätt i tomträtt. Där sägs, att bestämmelse i

¹ Jfr NJA II 1908 nr 5 s. 224 f (även NJA II 1953 s. 418), Benckert-Hessler s. 36 och Gedda s. 106 f.

² Se NJA II 1953 s. 433 f.

HB eller annan författning som rör förmånsrätt i fast egendom för fordran gäller även i fråga om fordran i tomträtt. Härmed avses, att de nuvarande föreskrifterna om tomträtt i 17 kap. 6 § andra stycket HB skall bli obehövlige. Chefen för justitiedepartementet har i motiven uttalat, att det inte torde vara absolut nödvändigt att nu ta ställning till hur reglerna om förmånsrätt i och för sig skall vara utformade, och därvid erinrat om lagberedningens uppgift att revidera förmånsrättsordningen.³ Som beredningen påpekat under 8 § innebär JBFörslaget, att in-teckning för avkomsträtt framdeles inte skall förekomma.

De bestämmelser om förmånsrätter enligt 17 kap. 6 § första och andra styckena HB för vilka ovan redogjorts gäller också i fråga om vattenfallsrätt. Enligt JBFörslaget skall institutet vattenfallsrätt avskaffas.⁴

Beredningen

Tomträtt utgör en form av nyttjanderätt till fastighet. Tomträtten behandlas emellertid i väsentliga avseenden som fast egendom. Bl.a. kan tomträtten på samma sätt som fast egendom göras till objekt för begränsade rättigheter, t.ex. panträtt. I JBFörslaget har tomträtt likställts med fast egendom även såvitt avser förmånsrätt för fordran. se 13 kap. 26 § första stycket. Enligt beredningens mening är det emellertid lämpligare att reglera förmånsrätterna i fast egendom och i tomträtt var för sig. Förmånsrättsordningen blir härigenom mera överskådlig, i synnerhet som full likformighet inte råder i förmånsrättshänseende. Beredningen föreslår därför, att frågan om förmånsrätt i tomträtt regleras för sig i förevarande 9 §. Som en följd härav bör nämnda föreskrift i JBFörslaget utgå.

Liksom enligt gällande rätt skall tomträtthavaren enligt JBFörslaget betala en årlig avgäld till fastighetsägaren. Hinder möter inte, att den på ett år belöpande avgälden genom avtalet uppdelas på flera betalningsterminer.⁵ Till stöd för förmånsrätt för fordran på tomträttsavgäld kan anföras, att

underlåtenhet från tomträtthavarens sida att betala avgälden inte ger fastighetsägaren rätt att säga upp avtalet och att denne inte heller kan hindra att tomträtthavaren överlåter tomträtten (se 13 kap. 6 och 8 §§ JBFörslaget). Det är därför rimligt, att han har säkerhet i tomträtten. Med hänsyn härtill upptager beredningen under 1) i förevarande 9 § bestämmelse om förmånsrätt för fordran på avgäld i anledning av tomträttsupplåtelse. I likhet med vad som gäller f.n. skall förmånsrätten vara begränsad till belopp som ej förfallit tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan. Även fordran som förfallit efter konkursansökningen och under konkursen skall utgå med förmånsrätt.⁶ Objektet för förmånsrätten utgörs av tomträtten, inkl. byggnad och vad som i övrigt utgör tillbehör (se 13 kap. 5 § och 9 § andra st. JBFörslaget, jfr även 2 kap.). Ifrågavarande förmånsrätt för avgäld gäller i vems hand tomträtten än kommer. Det är alltså fråga om en rätt att få betalt ur egendomen utan in-teckning.⁷ De nuvarande bestämmelserna om förmånsrätt i 17 kap. 6 § första stycket HB omfattar även lösören som tomträtthavaren har på egendomen. Någon anledning att behålla denna ordning, som inte torde ha haft någon reell betydelse, finns ej.⁸

Enligt 17 kap. 6 § första stycket HB har jordägaren även förmånsrätt för fordran som grundas på att tomträtthavaren försummat att enligt åtagande betala viss utskyld eller annan avgift för vilken jordägaren svarar mot tredje man. Denna förmånsrätt torde sakna praktisk betydelse och bör utgå. Detsamma gäller förmånsrätten för husröte- eller vanhävdsersättning, som knappast kan tänkas komma i fråga på grund av tomträttsupplåtelse.

³ LRremissen s. 420.

⁴ Se LRremissen s. 28 ff.

⁵ Se NJA II 1953 s. 340.

⁶ Jfr Lawski s. 443, Gedda s. 108 och Benckert-Hessler s. 24 (avseende hyra).

⁷ Se NJA II 1953 s. 408 och 417 f samt Benckert-Hessler s. 36.

⁸ De nuvarande bestämmelserna är skrivna med tanke även på arrendeförhållanden.

I 13 kap. 5 § JBFörslaget förutsätts, att fastighetsägaren kan betinga sig ersättning av tomträttsHAVAREN för egendom som överlåtits till denne vid tomträttsupplåtelse. Dylig ersättning utgör inte vederlag för besittningsrätten till marken och kan inte hänföras till sådan avgäld som är förenad med förmånsrätt. Om fastighetsägaren vill ha säkerhet för att ersättning för överlåtten egendom betalas, får han begära inteckning i tomträtten.⁹

Efter den förmånsrätt för avgäld som nu behandlats upptager förevarande paragraf i förslaget under 2) förmånsrätt för fordran enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar och för fordran som eljest enligt lag är förenad med rätt till betalning ur egendomen enligt ifrågavarande punkt. Beträffande sådan fordran som först nämnts finns bestämmelser i 1966 års lag om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar. Förslaget innebär i denna del inte någon saklig ändring av gällande rätt. Det påkallar emellertid en följdändring av 4 § i 1966 års förmånsrättslag, så att den bestämmelse om förmånsrätt i tomträtt som där finns kommer att hänvisa till 9 § 2) i FRO. Förevarande punkt 2) bör i övrigt jämföras med punkt 3 i övergångsbestämmelserna till förslaget. Denna innebär, att Stockholms stads brandförsäkringskontor får förmånsrätt i tomträtt enligt 9 § 2) för amortering eller ränta på premielån som ej förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan, på samma sätt som kontoret får förmånsrätt för sådan fordran enligt punkt 1) i 8 §, när försäkringen avser fast egendom.

Liksom inteckning i fast egendom spelar inteckning i tomträtt en mycket viktig roll som kreditunderlag. Bestämmelse om den förmånsrätt som följer med panträtt på grund av inteckning i tomträtt upptages under 3) i förevarande paragraf. Vad som skall gälla i fråga om panträttens innebörd och inteckningars inbördes företräde regleras i 6 kap. 3 § och 17 kap. 6 § första stycket jfrt med 13 kap. 7 § JBFörslaget (jfr även 2 §

tredje st. och 11 § fjärde st. i FRO). Konkurrensen mellan inteckning i tomträtt och inskrivning för nyttjanderätt, servitut eller samfällighetsrätt regleras av 17 kap. 6 § andra stycket, jfr 13 kap. 7 § i JBFörslaget.

I andra stycket av förevarande 9 § föreskrivs, att vad som sägs om fast egendom i FRO skall i övrigt gälla även tomträtt.

Inteckning för avkomsträtt skall inte förekomma enligt JBFörslaget. Beträffande sådana upplåtelser av avkomsträtt som gjorts enligt gällande rätts regler meddelas föreskrift under 4 i övergångsbestämmelserna till förevarande förslag.

Institutet vattenfallsrätt skall enligt JBFörslaget utmönstras. De vattenfallsrätter som eventuellt finns vid tiden för JBFörslagens ikraftträdande kommer dock att fortleva. Om förmånsrätt i dessa vattenfallsrätter stadgas under 5 i övergångsbestämmelserna till FRO.

10 §.

Gällande rätt m.m.

Genom utmätning får sökanden rätt till betalning ur den utmäta egendomen. I utländsk rätt är det vanligt, att utmätning grundar panträtt.¹ Hos oss medför emellertid utmätning inte panträtt i lagens mening.² Däremot ger utmätning förmånsrätt. Skilda regler om förmånsrätten gäller för utmätning av lös egendom och utmätning av fast egendom.

Borgenär för vars fordran lös egendom i laga ordning tagits i mät har enligt 17 kap. 8 § första stycket HB förmånsrätt till betalning ur den utmäta egendomen. Om egendomen har utmätts för flera borgenä-

⁹ Jfr NJA II 1953 s. 353.

¹ Enligt 90 § i den norska lagen om tvångsfullbyrdelse medför utmätning panträtt i det utmäta. I dansk rätt likställs också utmätning med panträtt; se Gomard, Fogedret 2 uppl. s. 3. Enligt 4 kap. 30 § finska utsökningslagen ger utmätning av lös egendom panträtt (och förmånsrätt), medan utmätning av fast egendom inte medför sådan rätt. Jfr även Hassler s. 233 f.

² Se bl.a. Undén I s. 172 f (jämte hänvisningar i not 12). Jfr Olivecrona s. 134, Benckert-Hessler s. 39 och Karlgren i SvJT 1956 s. 247.

rens fordringar, sägs i lagrummet, att den för vars fordran utmätning först verkställdes har företrädare. Har utmätning skett samtidigt, äger de lika rätt (jfr 58 § UL). Om konkurs följt på ansökan som gjorts inom en månad från utmätningens dag, äger förmånsrätt dock inte rum. Beträffande utmätning för fordran som tillkommer gäldenärens make är motsvarande tid ett år. Denna reglering innebär, att utmätningens borgenärens förmånsrätt kan göras om intet genom att annan borgenär eller gäldenären inom föreskriven frist gör konkursansökan som leder till konkurs. När utmätning skett efter gäldenärs död, gäller enligt lagrummet förlängda frister för ingivande av konkursansökan med verkan att förmånsrätten förfaller. Anledningen till denna särreglering är, att dödsbodelägarna resp. boutredningsman och borgenärer ansetts behöva rådrum för att överblicka boets ställning innan de tar ståndpunkt till frågan om boet bör försättas i konkurs.³

Andra stycket av samma paragraf innehåller en särskild bestämmelse för det fallet att konkurs föregåtts av offentlig ackordsförhandling. Härom gäller, att förmånsrätt på grund av utmätning inte äger rum, om beslutet om inledande av ackordsförhandling meddelats inom den tid efter utmätningen som anges i första stycket och ackordsförhandlingen förfallit på grund av konkursen eller konkursen följt på ansökan som gjorts inom fjorton dagar efter att kungörelse om att förhandlingen upphört var införd i allmänna tidningarna. Borgenär skall sålunda ej behöva söka gäldenären i konkurs under pågående ackordsförhandling för att hindra, att utmätning för annan borgenärs fordran skall ge förmånsrätt. Det kan erinras om att beredningen i Utsökningsrätt VII (s. 42) föreslagit en jämkning av paragrafen.

Enligt 77 § 1 mom. UL förutsätts för uppkomsten av förmånsrätt i lös egendom, att utmätningen verkställts i överensstämmelse med reglerna i 73 § samt 74, 75 eller 76 § UL. Utmätningens förklaring ensam är sålunda inte tillräcklig.⁴ Beredningen har i

Utsökningsrätt VIII behållit denna reglering i sak. I motiven har emellertid framhållits, att det under beredningens fortsatta arbete bör undersökas huruvida inte förmånsrätt bör inträda redan genom beslutet om utmätning och utan avvaktan på fullbordandet av åtföljande särskilda åtgärder.⁵

Det bör särskilt framhållas, att 17 kap. 8 § HB är tillämplig även när utmätning skett av tomträtt eller vattenfallsrätt, ehuru sådan egendom exekutionsrättsligt brukar behandlas som fast egendom.

I 17 kap. 9 § 3 mom. HB ges föreskrifter om den förmånsrätt som följer med utmätning av fast egendom. Har sådan egendom utmätts för fordran för vilken egendomen inte svarar på grund av in-teckning, äger borgenären förmånsrätt till betalning ur den utmätta egendomen som om in-teckning för hans fordran hade beviljats samma dag utmätningen skedde. Om in-teckning söks samma dag som utmätningen äger rum, har utmätningen dock företrädare. Inträffar konkurs i enlighet med vad som sägs i 8 § i samma kap., äger förmånsrätt ej rum.

För att förmånsrätt på grund av utmätning skall uppkomma i fast egendom anses det enligt gällande rätt vara tillräckligt, att fastigheten förklarats utmätt och anteckning härom gjorts i protokollet med vederbörlig individualisering av fastigheten. Några följdåtgärder behöver inte ha vidtagits.⁶ Förmånsrätten gäller oberoende av om eller när anteckning om utmätningen skett i fastighetsboken. I Utsökningsrätt VIII har föreslagits, att i 83 § UL — som f.n. endast innehåller en hänvisning till 17 kap. 9 § HB — under 1 mom. införs en uttrycklig bestämmelse att utmätning av fast egendom skall anses fullbordad och förmånsrätt äga

³ Se NJA II 1933 s. 667 f och Lawski s. 448 f. Jfr 88 a och 157 §§ gällande UL (85 och 157 §§ i UL-förslaget).

⁴ Jfr Hassler s. 234, Olivecrona s. 134, Benckert-Hessler s. 38 och Gedda s. 123.

⁵ U VIII s. 215.

⁶ Jfr Hassler s. 235, Olivecrona s. 151 f och 155, Benckert-Hessler s. 41 samt Gedda s. 135.

rum, när beslut om utmätning meddelats.⁷

Reglerna i 17 kap. HB om förmånsrätt på grund av utmätning kompletteras av bestämmelser i 24 § KL om verkan av att gäldenär, hos vilken utmätning skett, sätts i konkurs och i 31 § KL om återvinning av betalning som erhållits genom utmätning (se även 33 och 35 §§ KL med föreskrifter om förlängning av återvinningsfristen i vissa fall). Beträffande den närmare innebörden av 24 och 31 §§ KL får beredningen hänvisa till Utsökningsrätt VIII (s. 252 ff och 255 f). Beredningen har i nämnda betänkande föreslagit, att de angivna båda paragraferna skall ändras. Såvitt angår 31 § innebär den föreslagna ändringen, att inte bara den betalning som erhållits genom utmätning skall kunna återvinnas utan också den förmånsrätt som utmätningen medfört.⁸ Till denna ändring ansluter även ett föreslaget tillägg till 39 § KL (U VIII s. 256 f).

Det kan nämnas, att kvarstad eller skingringsförbud inte medför förmånsrätt.⁹

Beredningen

En borgenär som vunnit utmätning för sin fordran har i många hänseenden samma rättsliga ställning som en panthavare. Som förut nämnts anses dock utmätning enligt svensk rätt inte grunda någon formlig pant-rätt. Däremot medför utmätning särskild förmånsrätt i den utmäta egendomen. Beredningen har ej funnit skäl att frångå denna ordning. Den förmånsrätt som enligt förslaget skall följa med utmätning anges i förevarande 10 §. Bestämmelsen, som avser både utmätning av lös och utmätning av fast egendom, svarar mot 77 § 1 mom. och 83 § 1 mom. i UL-förslaget. Förmånsrätt tillkommer hela den fordran för vilken utmätning sker, inklusive ränta när sådan skall utgå, jfr 2 § tredje stycket i FRO. Kostnaderna för egendomens försäljning skall uttagas ur egendomen enligt 198 § UL.¹⁰ Borgenärens kostnad för utförande av talan i utmätningssärendet kan däremot inte uttagas på sådant sätt.¹¹ Om utmätning senare sker för sådan processkostnad, blir denna självfallet

förenad med den förmånsrätt som den nya utmätningen medför.

Enligt 17 kap. 8 § HB kan den förmånsrätt som följer med utmätning bringas att upphöra genom att konkurs följer på ansökan som gjorts inom viss tid, normalt en månad, efter utmätningen. Härtill ansluter återvinningsregler i KL. Det hela är svåröverskådligt. Enligt beredningens mening bör man kunna reda sig med bestämmelser i KL om återvinning efter utmätning. I överensstämmelse härmed har som nämnts beredningen i Utsökningsrätt VIII föreslagit, att 31 § KL ändras så att den inte endast gäller återvinning av betalning som vunnits genom utmätning utan också ger möjlighet till återvinning av den förmånsrätt som vunnits genom utmätningen, dvs. i fall då det ännu ej gått så långt som till betalning. Den i 31 § nu föreskrivna återvinningsfristen av trettio dagar före konkursansökningen — jfr förlängningen i vissa fall enligt 33 och 35 §§ — kvarstår oförändrad.¹² Enligt beredningens förslag skall förmånsrätten för utmätning alltså inte förfalla redan i och med att konkursansökan som leder till konkurs görs inom viss tid. De konkurrerande borgenärerna blir i stället skyddade genom den utvidgade möjligheten till återvinning. Det förslag till ändring av 33 § KL som beredningen framlagt i Utsökningsrätt VIII torde böra kompletteras så att vad i andra stycket andra punkten av paragrafen sägs om betalning även får gälla förmånsrätt som vunnits genom utmätning (jfr 17 kap. 8 § första st. sista punkten och 9 § 3 mom. andra punkten HB).

Om utmätningssökande har bättre förmånsrätt än den som själva utmätningen

⁷ Se U VIII s. 223.

⁸ Se även 21 § i beredningens förslag till lag om ackordsförhandling i U VII.

⁹ Jfr Lawski s. 449 och Hassler s. 196.

¹⁰ I U VIII har förslagets ny lydelse av 198 § UL. Jfr även kungörelsen 9/6 1967 (nr 441) om vissa avgifter i utsökningsmål m.m.

¹¹ Ang. sådan processkostnad se Hassler s. 441 ff samt Olivecrona s. 202 och 206 ff.

¹² Det kan här nämnas, att beredningen i U VII (s. 20) föreslagit en ändring i 35 § KL.

medför, t.ex. på grund av panträtt eller företagsinteckning, kan den bättre förmånsrätten ej angripas genom återvinning enligt 31 § KL. Har utmätningen sålunda ej länt borgenärerna till skada, blir det ej fråga om återvinning.¹³

Den förmånsrätt som utmätning skall medföra har i FRO upptagits sist bland de särskilda förmånsrätterna. Detta innebär emellertid inte, att den i alla lägen kommer att vika för särskild förmånsrätt som avses i 4—9 §§. Se härom närmare i motiven till 11 § tredje stycket.

Det kan hända, att två eller flera fordringar konkurrerar sinsemellan vid utmätning. Om en och samma sökande innehar fordringarna, anses han kunna bestämma den inbördes företrädesordningen mellan dem.¹⁴ Om åter viss borgenär sökt utmätning och annan borgenär, innan den utmätningen hunnit företagas, söker utmätning hos samma gäldenär, skall enligt 58 § UL utmätning verkställas för bådas fordringar på en gång. Detta gäller dock endast om samtidig utmätning kan ske utan att den ena borgenären uppehålls i sin rätt av hinder som förorsakas av att den andres fordran skall tas ut. Om gemensam utmätning av visst objekt sker för olika fordringar,¹⁵ får de konkurrerande borgenärerna enligt uttrycklig bestämmelse i 17 kap. 8 § HB lika rätt. Detta gäller dock inte fordran som har bättre förmånsrätt än den som utmätning medför.¹⁶ Tidigare ansökan om utmätning ger alltså inte företräde i och för sig. Beredningens förslag intager samma ståndpunkt.

Den omständigheten att viss egendom redan blivit utmätt hos gäldenären hindrar inte, att egendomen tas i mät även för annan borgenärs räkning. Vid sådan successiv utmätning av lös egendom har enligt föreskrift i 17 kap. 8 § HB den för vars fordran utmätning först verkställdes företräde till betalning. Om de olika utmätningarna sker en och samma dag, blir tidpunkten på dagen avgörande. Tiden för ansöknings saknar alltså även här betydelse. Fordran med bätt-

re särskild förmånsrätt än som följer med själva utmätningen går dock före annan fordran, även om utmätning för fordringen med bättre förmånsrätt äger rum senare än utmätningen för den andra fordringen.¹⁷ Beträffande utmätning av fast egendom ger ordalagen i 17 kap. 9 § 3 mom. HB anledning till förmodan att utmätningar som sker samma dag ger lika rätt.

Beredningen har ej ansett, att någon skillnad bör göras mellan utmätning av lös och utmätning av fast egendom, när det gäller konkurrens mellan flera utmätningar i samma egendom. Den utmätning som sker först bör ge prioritet framför senare utmätning av samma egendom, även om utmätningarna skett samma dag. I 11 § FRO, som innehåller regler om den inbördes turordningen mellan flera fordringar med särskild förmånsrätt, har i enlighet härmed föreskrivits (fjärde st.), att utmätning ger företräde framför senare utmätning av samma egendom. Om den fordran för vilken den senare utmätningen sker är förenad med särskild förmånsrätt enligt 4—9 §§, skall emellertid enligt förslaget den förmånsrätten beaktas.

Allmän förmånsrätt gäller enligt förslaget inte vid utmätning. En utmätningssökande med fordran som är förenad med allmän förmånsrätt har sålunda ej företräde framför konkurrerande utmätningens borgenärer som inte har sådan förmånsrätt. Förslaget överensstämmer i den delen med gällande lag. I konkurs kan däremot allmän förmånsrätt göras gällande. Om borgenär med allmän förmånsrätt befarar att utmätning för annan borgenärs fordran medför risk för hans betalningsrätt, får han söka gäldenären i konkurs, varvid återvinning kan komma i fråga. De allmänna förmånsrätternas ställning i förhållande till den särskilda för-

¹³ Se 1911 års betänkande s. 223, Lawski s. 93 och 96, Welamson I s. 209 samt Welamson II s. 64.

¹⁴ Se Hassler s. 109 f.

¹⁵ Jfr Hassler s. 212, Lundberg, Handledning för exekutorer och stämningmän 5 uppl. s. 96 och Olivecrona s. 112 f.

¹⁶ Jfr Hassler s. 213 och Olivecrona s. 133.

¹⁷ Jfr hänvisningarna i föreg. not.

månsrätten i följd av utmätning som ej är föremål för återvinning framgår av 15—17 §§ i FRO.

Enligt 20 § FRO skall fordringar som där sägs gå efter andra fordringar vid utmätning. Detta gäller vare sig det är fråga om samtidig eller om successiv utmätning (förutsatt att utmätning skett innan egendomen sålts).

Till sist kan nämnas, att beredningen inte i detta sammanhang ansett sig böra överväga frågan, huruvida kvarstad eller skingringsförbud bör ge företrädesrätt till betalning ur egendom som kvarstaden eller skingringsförbudet omfattar.¹⁸ Ståndpunkt till detta spörsmål torde ej böra tas förrän i samband med blivande revision av reglerna om kvarstad och skingringsförbud.

11 §.

I 17 kap. 2 § andra stycket HB antyds att olika förmånsrätter gäller i den ordning som följer i kapitlet, varvid emellertid hänvisas till att särskilda bestämmelser finns om vissa fordringars företräde till betalning ur fartyg, frakt och inlastat gods eller ur luftfartyg och ombordvarande gods. De följande paragraferna i kapitlet anger därefter undan för undan vilken företrädesordning som skall gälla. I allmänhet är paragrafföljden bestämmande, men undantag finns (se t.ex. 6 a § tredje st.). Vidare stadgas i flera paragrafer företräde för vissa där angivna fordringar framför andra fordringar som nämns i samma paragraf. Utmärkande för 17 kap. HB är även, att särskilda förmånsrätter och allmänna förmånsrätter tas upp om varandra. Kapitlet är därför mycket svåröverskådligt.

Beredningen har ansett lämpligt att, sedan de särskilda förmånsrätterna behandlats i 4—10 §§, i samma avdelning av förslaget reglera deras inbördes företräde. Detta sker genom förevarande 11 §. I nästa avdelning, som i 12—14 §§ har bestämmelser om allmänna förmånsrätter, regleras inte bara dessas inbördes företräde utan i 15—17 §§ även förhållandet mellan särskilda för-

månsrätter och allmänna förmånsrätter.

Frågan om förhållandet mellan olika fordringar med särskild förmånsrätt rör 1) förhållandet mellan upplåtelser av olika slags förmånsrätter i en och samma egendom, 2) förhållandet mellan upplåtelse av förmånsrätt i viss egendom och förmånsrätt i samma egendom enligt lag eller på grund av förrättning, 3) förhållandet inbördes mellan olika fordringar med samma slags förmånsrätt. Härtill kommer, att de regler som gäller om konkurrens mellan förvärv av pant- och retentionsrätter återverkar på förmånsrätten. Tidigare upplåten handpant gäller t.ex. i allmänhet före senare upplåten panträtt i samma egendom. Om visst förvärv av panträtt skall enligt reglerna om godtrosförvärv gälla framför tidigare förvärv av panträtt till egendomen, skall emellertid förstnämnda förvärv givetvis också ge bättre förmånsrätt.

Beredningens förslag avser inte att bryta med de principer som f.n. gäller om det inbördes företrädet mellan olika särskilda förmånsrätter. I vissa detaljer innebär förslaget dock ändringar som närmare anges i det följande.

Första stycket. Beredningen har upprättat sitt förslag från den utgångspunkten att paragrafföljden skall såvitt möjligt återspegla förhållandet mellan olika slags förmånsrätter. Vidare skall numrering inom viss paragraf, vilket förekommer i 4, 7, 8 och 9 §§, ange förhållandet mellan olika slags förmånsrätter inom samma paragraf. Detta bekräftas genom första stycket i förevarande 11 §. Avvikelser från den där angivna principen framgår emellertid av de följande andra och tredje styckena i paragrafen.

I stor utsträckning är det enligt förslaget uteslutet att särskilda förmånsrätter som anges i 4—10 §§ kan konkurrera med varandra. Förmånsrätt i lös egendom kan t.ex. inte konkurrera med förmånsrätt i fast egen-

¹⁸ Jfr bl.a. Hjerner i Teori och praxis, Skrifter tillägnade Hjalmar Karlgren s. 195 f och 204 f.

dom. Detta är dock en sanning med modifikation, om man ej ser endast till det formella. En fastighetsägare kan exempelvis i viss utsträckning pantsätta tillbehör till fast egendom enligt reglerna om handpant, oaktat tillbehöret redan omfattas av panträtt på grund av inteckning i fastigheten. I vad mån sådan pantsättning av tillbehör blir gällande är en rättsföljd som inte regleras i FRO. Denna anger endast, att den med handpant-rätt förenade förmånsrätt som eventuellt skapats i tillbehöret har företräde framför förmånsrätt som följer med fastighetsint-teckning.

I fråga om lös egendom kan konkurrens uppkomma t.ex. mellan förmånsrätt i handpant enligt 4 § 2) och förmånsrätt på grund av företagsint-teckning enligt 7 § 2)¹ eller mellan förmånsrätt enligt 7 § 2) och förmånsrätt på grund av utmätning enligt 10 §.

Andra stycket. Från regeln i första stycket gör andra stycket undantag för vissa speciella fall.

Enligt huvudregeln i 269 § första stycket sjölagen medför sjöpanträtt i fartyg eller frakt bästa förmånsrätt i den berörda egendomen. Sjöpanträtt enligt 267 § punkt 6 — som gäller fordran på grund av att i konossement lämnats oriktiga eller ofullständiga uppgifter — ger dock förmånsrätt först efter de fordringar som avses i 17 kap. 3 § första och andra styckena HB, dvs. efter fordringar med handpant eller fartygsint-teckning som säkerhet. Detta avsteg är be-tingat av 1926 års internationella konvention rörande sjöpanträtt och fartygshypotek.² Som beredningen nämnt under 4 § här ovan är denna konvention numera uppsagd från svensk sida. Något formellt hinder mot att låta sjöpanträtt enligt 267 § punkt 6 sjölagen, i likhet med övriga sjöpanträtter, gå före handpant och fartygsint-teckning finns sålunda inte. Emellertid är hithörande frågor under särskild utredning av sjölagskommittén. I detta läge anser sig beredningen inte nu böra lägga fram förslag som materiellt avviker från gällande rätt.³ I andra

stycket av förevarande 11 § ges därför i saklig överensstämmelse med gällande lag en föreskrift enligt vilken förmånsrätt enligt 4 § 2) för handpanträtt och retentionsrätt eller enligt 4 § 3) för panträtt på grund av inteckning i fartyg har företräde framför förmånsrätt enligt 4 § 1) på grund av sjöpanträtt som avses i 267 § punkt 6 sjölagen. Förslaget påkallar en redaktionell jämkning av 269 § första stycket sjölagen.

F.n. medför panträtt på grund av inteckning i fartyg, luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg bättre förmånsrätt än retentionsrätt, se 17 kap. 3 § HB. Som framhållits i motiven till 4 § i förevarande lagförslag har beredningen med hänsyn till den pågående översynen av sjölagstiftningen och till 1948 års inskrivningskonvention rörande luftfartyg inte funnit sig böra föreslå någon ändring på denna punkt. Beredningen, som alltså ej tagit upp frågan till saklig bedömning, har i förevarande andra stycke infört en undantagsregel, enligt vilken inteckning i fartyg, luftfartyg eller reservdelar till sådant fartyg (4 § 3) skall fortfarande ha företräde framför retentionsrätt (4 § 2).

Tredje stycket. Flertalet av de förmånsrätter som anges i 4—9 §§ har sin grund i ett individuellt avtal, vartill gäldenären medverkat, eller en ensidig upplåtelse av honom. Förmånsrätt på grund av utmätning enligt 10 § intager en särställning eftersom den förutsätter myndighets ingripande. Med utmätningens karaktär av offentligt tvångs-ingripande följer, att den måste begränsa gäldenärens rådhighet över den utmäta egendo-

¹ Ett praktiskt sådant fall, nämligen vid s.k. factoring, berörs av Hessler i SvJT 1968 s. 568 f.

² Se art. 3 andra st. i 1926 års konvention, intagen i NJA II 1936 s. 265 ff. Jfr även NJA II 1936 s. 228 och 232 f samt Wikander s. 68 f och 73.

³ Det kan nämnas, att vad gällande svenska sjölag föreskriver ang. sjöpanträtt för fordran på grund av bristfälliga uppgifter i konossement har sin motsvarighet i danska sjölagen (267 och 269 §§), finska sjölagen (212 och 214 §§) och norska lagen om sjöfarten (267 och 269 §§).

men. Utmätningen skall fullföljas genom egendomens försäljning eller på annat sätt och gäldenären bör inte få göra utmätningen värdelös genom några sina åtgärder, även om detta krav inte kan upprätthållas undantagslöst utan måste vika i en del situationer. För att egendomen inte skall komma på avvägar säkerställs utmätning av lösöre, löpande skuldebrev m.m. genom att utmätningens mannen tar hand om egendomen eller förser den med särskilt märke osv. I samma riktning verkar straffbestämmelsen i 17 kap. 13 § BrB för den som rubbar utmätt gods. Vad här sagts hindrar emellertid inte, att om gäldenären bryter mot det förbud som innefattas i utmätningens beslut, tredje man kan göra godtrosvärv såvitt objektet är sådant att utrymme för godtrosvärv finns enligt vad som gäller därom.

Förhållandet mellan förmånsrätt på grund av utmätning och andra särskilda förmånsrätter måste behandlas beträffande varje bestämmelse om särskild förmånsrätt. Det är inte endast reglerna i FRO som härvid har betydelse. Även den verkan som beslut om utmätning anses ha enligt UL och ULs bestämmelser om fördelning av köpeskillning för såld utmätt egendom m.m. måste uppmärksammas.

Beträffande *förmånsrätt som avses i 4 § 1)* sägs i 269 § sjölagen, att borgenär som för sin fordran har sjöpanträtt i fartyg eller frakt har rätt till betalning ur panten framför borgenärer (inkl. utmätningens borgenär) som nämns i 17 kap. HB, med det undantaget att fordran som grundar sig på att i konossement lämnats oriktiga eller ofullständiga uppgifter medför rätt till betalning först efter fordringar som avses i 17 kap. 3 § första och andra styckena HB. Borgenär med sjöpanträtt i inlastat gods har enligt 276 § sjölagen alltid rätt till betalning ur det inlastade godset framför de borgenärer som nämns i 17 kap. HB. Vad härefter angår luftpanträtt stadgas i 11 kap. 3 § luftfartslagen, att luftpanträtt äger förmånsrätt framför de i 17 kap. HB nämnda borgenärerna.

Beredningens förslag utgår från att sjöpanträtt och luftpanträtt skall ha samma förmånsrätt som nu och sålunda även gälla framför utmätning. Detta innebär enligt beredningens mening, att fordran som har förmånsrätt på grund av sjöpanträtt eller luftpanträtt har företräde så snart sådan fordran föreligger i det ögonblick då egendomen säljs exekutivt. Reglerna om bevakning av fordran kan dock naturligtvis förändras, att viss fordran till följd av utebliven bevakning inte beaktas.

Vad härefter angår *förmånsrätt enligt 4 § 2)*, dvs. för fordran som är förenad med handpant eller retentionsrätt, följer av utmätning, att gäldenären inte får pantsätta den utmätta egendomen till skada för borgenären, lika litet som han får sälja egendomen med verkan att utmätningen skulle gå åter. Denna inskränkning i gäldenärens befogenhet regleras inte i FRO. Om pantsättning av utmätt egendom blir gällande på grund av godtrosvärv, kommer panträten att ge företräde till betalning framför den förmånsrätt som följer med utmätning.

I vad mån en gäldenär efter utmätning kan medverka till att retentionsrätt uppkommer i utmätt lös egendom är en mera tveksam fråga. I allmänhet kan han knappast tänkas få tillfälle därtill. Beredningen anser emellertid sannolikt, att om en gäldenär efter utmätning får behålla t.ex. en bil och även får använda den, han kan lämna den till en verkstad för nödvändig reparation med påföljd att verkstadsägaren, även om denne kände till utmätningen, får retentionsrätt i bilen för fordran på grund av reparationen med förmånsrätt framför utmätningens borgenären.⁴ Det antages i övrigt i allmänhet, att retentionsrätt av nu nämnda typ kan — oavsett om kostnaden var nödvändig eller ej — vinnas genom godtrosvärv.⁵ Beredningens förslag avser ej att besvara frågan, hur långt gäldenärens legitimation sträcker sig eller i vad mån godtros-

⁴ Jfr NJA II 1950 s. 308 samt SOU 1965: 14 s. 78 ff och 213.

⁵ Jfr SOU 1965: 14 s. 77 ff och 212 f.

förvärv kan äga rum, när gäldenären över- skridit densamma. I fall då retentionsrätt lagligen grundats skall den enligt förslaget ge förmånsrätt före förmånsrätt på grund av utmätning, även om retentionsrätten grundats först efter att utmätning skett.

I vad mån panträtt eller retentionsrätt kommer i betraktande i ett utmätningssärende regleras närmare i 139 § UL (jfr även 10 § LfL).

Förslaget stadgar vidare *förmånsrätt enligt 4 § 3*), när borgenären har panträtt på grund av inteckning i fartyg eller luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg. Förhållandet till förmånsrätt på grund av utmätning har i gällande lag reglerats på det sättet, att i 9 § lagen om inteckning i fartyg och i 12 § lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg föreskrivits att inteckningsansökan skall avslås, om det upplyses att den av ansökningsberörda egendomen tagits i mät före den dag inteckning söktes eller samma dag ansöknings gjordes och det ej visas att utmätningen upphört att gälla. Det är inte klart hur situationen skall bedömas, om inteckning skulle beviljas trots att utmätning skett.⁶ Möjligen förutsätts god tro för att den som förvärvar inteckningen skall få åtnjuta förmånsrätt enligt denna. Eventuellt kan beslutet om inteckning komma att undanröjas på grund av domvilla. En annan fråga är, huruvida pantförskrivning av en före utmätningen sökt och beviljad inteckning blir gällande om pantförskrivningen sker efter utmätningen. Beredningen utgår från att, om någon kan åberopa inteckning som är gällande när utmätt fartyg eller luftfartyg eller utmäta intecknade reservdelar till luftfartyg säljs exekutivt, han enligt nuvarande lag alltid har förmånsrätt före den förmånsrätt som följer med utmätning (se 139 § 2 mom. UL samt 1 § i 1955 års lag med särskilda bestämmelser om försäljning av utmätt luftfartyg m.m., jfr 10 § LfL). I efterföljande konkurs torde detsamma gälla, i den mån återvinning ej äger rum. Efter konkursbeslutet kan gäldenären ej pantförskrivna inteckning, och ansökan om inteck-

ning som görs samma dag som konkursbeslutet meddelas eller senare skall avslås. Om inteckning av misstag meddelas, är den utan verkan. Det bör tilläggas, att inteckning i luftfartyg och reservdelar därtill ger ägaren rätt till ägarhypotek, i den mån inteckningen inte är belånad. Någon sådan rätt finns f.n. inte beträffande fartygsinteckning men torde komma att föreslås av sjölagskommittén. I den mån ägarhypotek finns kan det utmätas. — Vad här sagts om beviljad inteckning gäller i tillämpliga delar även vilande inteckning.

Beredningens förslag åsyftar ej att i sak göra någon väsentlig ändring i hithörande regler. Som tredje stycke i förevarande 11 § har upptagits en bestämmelse som reglerar företrädet mellan inteckning och utmätning och som blir tillämplig även i fråga om andra inteckningar än som avses i 4 § 3). Enligt den föreslagna regeln har den i 10 § stadgade förmånsrätten på grund av utmätning företräde framför förmånsrätt på grund av inteckning, vilken söktes samma dag som utmätningen verkställdes eller senare. 9 § lagen om inteckning i fartyg och 12 § lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg torde det oaktat böra kvarstå i avvaktan på sjölagskommitténs förslag (jfr under 10 kap.). T.v. synes det vanskligt att i övrigt ge någon regel för att förekomma missbruk av inteckningsinstitutet på förevarande område. Ämnet bör emellertid uppmärksammas vid det fortsatta arbetet på ny utsökningsbalk, närmare bestämt när där skall preciseras hur utmätning begränsar gäldenärens förfoganderätt. Ett motsvarande problem uppkommer f.ö. beträffande verkningarna av kvarstad och skingringsförbud.

Företrädesordningen mellan *förmånsrätt* för fartygsbeställare *enligt 5 § FRO* och förmånsrätt på grund av utmätning enligt 10 § torde inte vålla några praktiska svårigheter. Förmånsrätten enligt nämnda 5 §, vilken motsvarar 17 kap. 5 § andra stycket HB, förutsätter att det förfarits med upprättad

⁶ Jfr NJA II 1955 s. 166 samt prop. 1966: 23 s. 124 och 166 f.

skriftlig handling så som sägs i 3 § sjölagen. Utmätning som skett dessförinnan torde svårligen kunna påverkas av att beställare av fartyget senare ger förskott som medför förmånsrätt i egendomen. Även om frågan inte är alldeles klar torde det i allt fall inte vara behövt att meddela någon särskild bestämmelse i ämnet, så mycket mindre som förmånsrätten snart torde komma att utgå (se motiven till 5 §).

Förmånsrätt för medredare enligt 6 § i förslaget, vilken motsvarar 17 kap. 7 § första stycket HB, torde med hänsyn till att han enligt 17 § sjölagen har tvångspanträtt få antagas gälla före förmånsrätt på grund av utmätning, även om sådant förskott som avses i lagrummet lämnats först sedan utmätning ägt rum. Beredningen anser inte behövt att föreslå någon särskild bestämmelse härom. Även nu ifrågavarande förmånsrätt kommer troligen snart att utgå (se motiven till 6 §).

Fordran hos hyresgäst eller arrendator är enligt förslaget i viss omfattning förenad med *förmånsrätt enligt 7 § 1*) i lös egendom som hör till näringsverksamhet vari företagsinteckning kan meddelas. Beträffande förmånsrätt för hyresvärd eller jordägare enligt 17 kap. 5 § första stycket resp. 17 kap. 6 § första stycket HB gäller f.n., att förmånsrätten beaktas vid utmätning för annans fordran under den *föresättningen* att hyresvärden resp. jordägaren hade retentionsrätt när utmätning ägde rum (se 139 § UL). I konkurs torde förmånsrätt enligt 17 kap. 5 § första stycket eller 6 § första stycket HB gå före förmånsrätt på grund av utmätning, om den utmäta egendomen vid konkursens början finns inom resp. på fastigheten. Beredningens förslag är uppbyggt på sådant sätt att fråga om företrädesordningen mellan förmånsrätt enligt 7 § 1) och förmånsrätt enligt 10 § på grund av utmätning måste besvaras på ett annat sätt. Enligt beredningens mening bör det utan särskild bestämmelse gälla, att fordran som avses i 7 § 1) har företräde, om hyres- eller arrendeavtalet ingåtts innan utmätning ägde rum

men inte om hyres- eller arrendeavtalet ingåtts efter utmätningen. Beredningen bygger detta antagande på principen, att gäldenären ej kan genom avtal eller upplåtelse som sker efter utmätning försämma utmätningssborgenärens rätt, såvida inte annat följer av godtrosförvärv, inteckning e.l.

Företagsinteckning ger *förmånsrätt enligt 7 § 2*) i förslaget. I 13 § andra stycket lagen om företagsinteckning sägs, att sådan inteckning ej gäller i egendom som utmäts före dagen för inteckningsansökningen eller samma dag. Härigenom är emellertid frågan om förhållandet mellan förmånsrätt på grund av företagsinteckning och förmånsrätt på grund av utmätning för annans fordran inte slutligt besvarad. Enligt 139 § UL kan den som har företagsinteckning som säkerhet få betalt ur köpeskillingen för utmätt egendom som omfattas av inteckningen endast om han framställer yrkande därom före auktion på den utmäta egendomen eller, om egendomen säljs under hand, före köpeskillingsfördelningen. Gällande ordning torde innebära, att den som har företagsinteckning, vilken sökts före dagen för utmätning, kan framställa yrkande om betalning även om han fått inteckningen som säkerhet först sedan utmätning skett eller om gäldenären efter utmätningen fått nytt lån hos inteckningshavaren på grundval av inteckningen. Gäldenären kan sålunda på detta sätt försämma den rätt som borgenären vunnit genom utmätningen. Beredningen har emellertid även här t.v. ansett det vanskligt att i sak föreslå någon ändring i nämnda hänseende. Särskilt när företagsinteckning redan är belånad kan det vara mindre lämpligt att ge den som vunnit utmätning ovillkorligt företräde framför inteckningshavaren i den mån dennes fordran efter utmätningen ökat genom ny belåning. I konkurs torde företagsinteckning enligt gällande lag — liksom förlagsinteckning före 1966 års lagstiftning — ge företräde framför utmätning, oavsett när inteckningshavarens fordran uppkom, såvida inte återvinning äger rum.

Lagtekniskt synes lämpligt, att 13 § andra stycket i lagen om företagsinteckning upphävs och ersätts med den förut nämnda generella bestämmelsen i förevarande 11 § tredje stycket FRO om förhållandet mellan inteckning och utmätning. Beredningen lägger fram förslag härom i 10 kap.

I fråga om fast egendom skall enligt förslaget vissa speciella fordringar få *förmånsrätt enligt 8 § 1*) utan att borgenären kan åberopa inteckning. I 27 § FfL föreslår beredningen, att vid exekutiv försäljning av fastigheten skall uttagas sådant belopp som förfallit till betalning senast på den dag då köpare äger tillträda fastigheten. Det är ej avsett, att utmätningen skall inverka på rätten till betalning för sådan fordran. Någon särskild bestämmelse härom synes inte behövlig.

Panträtt på grund av inteckning i fast egendom ger *förmånsrätt enligt 8 § 2*) i förslaget. Enligt 17 kap. 9 § 3 mom. HB ger utmätning företräde framför inteckning för fordran vilken söktes samma dag som utmätningen äger rum eller senare. En motsvarande reglering tas upp i förevarande tredje stycke av 11 § FRO. Även pantförskrivning av pantbrev som sker efter utmätning av fastigheten kan i viss mån försämrats utmätningens borgenärens ställning. Frågan har uppmärksamats i 5 § FfL. Beträffande förhållandet mellan utmätning av fast egendom och inskripta rättigheter jfr 28 § första stycket FfL.

Förslaget stadgar vidare *förmånsrätt enligt 9 § 1*) i tomträtt för fordran på avgäld i anledning av tomträttsupplåtelsen, om den ej stått inne mer än viss tid före utmätning eller konkursansökan, och *förmånsrätt enligt 9 § 2*) för samma typ av fordringar som nämns under 8 § 1). I fråga om båda kategorierna bör förmånsrätten även gälla belopp som tillkommit sedan utmätning skett men som förfallit t.o.m. tillträdesdagen, när tomträtten säljs (se 27 § FfL). Detta torde bli förhållandet även om någon särskild bestämmelse därom inte meddelas.

Panträtt på grund av inteckning för ford-

ran i tomträtt skall medföra *förmånsrätt enligt 9 § 3*) i förslaget. Sådan inteckning ger f.n. förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB,⁷ och går därmed före utmätning. I nuvarande 5 § lagen om inteckning i tomträtt och vattenfallsrätt finns emellertid en bestämmelse om att ansökan om inteckning för fordran skall avslås, om det upplyses att tomträtten eller andel däri tagits i mät före den dag då inteckning söktes eller samma dag.⁸ Denna bestämmelse har motsvarighet i JBFörslaget endast såvitt angår utmätning av andel i tomträtt, se 22 kap. 3 § punkt 8 och 17 §.⁹ Att tomträttsinteckning jämföras med fastighetsinteckning i fråga om förhållandet till utmätning följer av tredje stycket i förevarande 11 §.

FRO innehåller inte några bestämmelser som närmare reglerar under vilka villkor förmånsrätt kan göras gällande i konkurs. Enligt 22 § första stycket KL äger gäldenären, sedan konkursbeslut meddelats, inte råda över egendom som hör till konkursboet. Rättshandlingar som strider häremot, t.ex. pantsättning, är ogiltiga. Detta gäller även om gäldenärens medkontrahent är i god tro, dvs. varken kände eller bort känna till konkursen. Det kan även nämnas, att enligt 100 § första stycket KL får endast fordringar som uppkommit före konkursbeslutet överhuvud göras gällande i konkursen. Enligt 15 § inteckningsförordningen skall ansökan om inteckning för fordran i fast egendom avslås, om egendomen när ansökningen sker är avträdd till konkurs eller avträds till konkurs samma dag och ansökningen ej avser inteckning för ogulden köpeskilling för vilken egendomen svarar enligt 11 kap. 2 § JB. Har inteckning ändå beviljats, är den enligt uttryckligt stadgande utan verkan. Nämnda paragraf har, fränsett vad som sägs om ogulden köpeskilling, motsva-

⁷ Motsvarande gäller f.n. betr. vattenfallsrätt.

⁸ Se NJA II 1953 s. 417 och 435, jfr NJA II 1908 nr 5 s. 213.

⁹ Som beredningen framhållit i U VIII (s. 200) bör bestämmelsen i 22 kap. 3 § punkt 8 JB-förslaget kompletteras för att bli korrekt.

rande tillämpning i fråga om inteckning i tomträtt¹⁰ (se härom 1 och 4 §§ lagen om inteckning i tomträtt och vattenfallsrätt). I 10 § lagen om inteckning i fartyg stadgas vidare, att inteckningsansökan skall avslås, om den som medgivit inteckningen eller — när inteckningen medgivits av flera — någon av dem är i konkurs eller sätts i konkurs samma dag som ansökningen görs. Om inteckning ändå skulle meddelas, saknar den verkan. Liknande bestämmelser finns i 13 och 36 §§ lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg samt 18 § första stycket punkt 3 och tredje stycket lagen om företagsinteckning.

JBförslaget innehåller en något avvikande reglering i fråga om inteckning i fast egendom eller tomträtt. Enligt 22 kap. 3 § punkt 7 (jfr 17 §) skall ansökan om sådan inteckning avslås, om egendomen den dag då inteckningen söks är avträdd eller avträds till konkurs och sökanden är konkursgäldenär. Någon bestämmelse om att inteckning som beviljats i strid mot detta förbud skall bli utan verkan finns inte i förslaget. Om inteckning beviljas trots konkursen, behåller inteckningen och därmed pantbrevet sin giltighet.¹¹ Pantförskrivning som gäldenären gör under konkursen blir däremot verkningslös mot konkursboet, även om motparten är i god tro. Konkursboet äger i stället göra gällande ägarhypotek. Även enligt den i JBförslaget upptagna anordningen kommer beslut om konkurs att hindra gäldenären att med laga verkan pantsätta fast egendom eller tomträtt.

Förhållandet mellan utmätning och konkurs regleras genom 23 och 24 §§ KL samt de föreslagna bestämmelserna om förmånsrätt för utmätning och om återvinning av betalning eller förmånsrätt på grund av utmätning (se vid 10 § ovan).

Fjärde stycket. I åtskilliga lagar finns bestämmelser om företrädesordningen när flera fordringar konkurrerar om samma slags förmånsrätt. Sålunda finns i 269 och 276 §§ sjölagen föreskrifter om det inbördes före-

trädet mellan sjöpanträtter. I 1967 års panträttskonvention är regler av motsvarande natur upptagna i art. 5. Den inbördes företrädesordningen mellan luftpanträtter regleras i 11 kap. 3 § luftfartslagen (jfr 5 § i 1955 års lag i anledning av Sveriges tillträde till 1948 års konvention rörande internationellt erkännande av rätt till luftfartyg). 1 § i 1966 års lag om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar ger en bestämmelse om företrädesordningen, när fastighetsägare påförts flera bidrag till gemensamhetsanläggning. Även i 2 § andra stycket i lagen ges en föreskrift om det inbördes förhållandet mellan flera borgenärer.¹²

Angående företrädesordningen mellan konkurrerande inteckningar i fast egendom eller i tomträtt ges bestämmelser i 17 kap. 6 § första stycket (jfr 13 kap. 7 §) i JBförslaget.¹³ I 19 § första stycket lagen om företagsinteckning finns motsvarande bestämmelser beträffande företagsinteckning. Enligt vad beredningen föreslår i detta betänkande skall bestämmelser i ämnet även tas in som 17 § i lagen om inteckning i fartyg och 19 b § i lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg. Som genomgående princip gäller, att inteckning medför företräde i förhållande till annan inteckning enligt den tidsföljd vari inteckningarna söks och att inteckningar som söks på samma inskrivningsdag ger lika rätt. Inskrivningsmyndigheten kan emellertid på sökandens begäran förklara, att inteckningar som söks samma inskrivningsdag skall sinsemellan gälla i viss företrädesordning.¹⁴ Uttryckliga bestämmelser härom

¹⁰ Detsamma gäller betr. inteckning i vattenfallsrätt.

¹¹ Se LRremissen s. 325 f och 638.

¹² I 4 § nämnda förmånsrättslag finns dessutom en föreskrift om företrädesordningen mellan den förmånsrätt som avses i lagen och tomträttsavgäld. Beredningen föreslår emellertid, att den bestämmelsen skall ändras (se vid 9 § FRO).

¹³ I JBförslaget finns även bestämmelser om företrädet mellan inteckning och nyttjanderätt, servitut eller samfällighetsrätt, se 17 kap. 6 § andra st. — Jfr vidare 28 § första st. FFL.

¹⁴ Jfr LRremissen s. 643 och 647.

finns i 22 kap. 6 § (jfr 8 §) och 17 § JBFörslaget beträffande inteckningar i fast egendom eller tomträtt samt i 19 § andra stycket (jfr 21 §) lagen om företagsinteckning. Dessutom finns regler om ändring i företrädesordningen genom nedsättning av inteckning, se 22 kap. 9 och 17 §§ JBFörslaget, 22 § lagen om företagsinteckning, 18 § andra stycket lagen om inteckning i fartyg samt 23 § (jfr betr. ägarhypotek 29 § andra st.) lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg.

Beredningen har ansett lämpligt att i ett fjärde stycke av förevarande paragraf erinra om de särskilda bestämmelser som sålunda gäller rörande den inbördes företrädesordningen mellan flera fordringar med samma slags förmånsrätt enligt lag eller på grund av inteckning.

Beträffande utmätning för fleras fordringar sägs i 17 kap 8 § HB såvitt angår lös egendom, att den för vars fordran utmätning först verkställdes har företräde. Om utmätning skett på en gång, har envar lika rätt. Rörande fast egendom följer möjligen av 17 kap. 9 § 3 mom. HB, att olika utmättningsbeslut samma dag ger lika rätt. I övrigt torde tidigare utmätning av fast egendom gå före senare utmätning.

Att utmätning av lös egendom ej bör rubbas av senare utmätning av samma egendom ligger i sakens natur. I fråga om fast egendom finns det knappast anledning att, med avsteg från principen beträffande lös egendom, låta olika utmätningar samma dag ge lika rätt. En sådan undantagsregel rycker undan en av förutsättningarna för utmättningsmannens prövning av vad som behöver och bör utmätas. Tidpunkten på dagen bör överlag vara avgörande. I överensstämmelse härmed föreslår beredningen, att som andra punkt i fjärde stycket av 11 § intages en regel enligt vilken utmätning — vare sig i fast eller i lös egendom — ger företräde framför senare utmätning av samma egendom. Bestämmelsen blir självfallet inte tillämplig, när någon av fordringarna är förändrad med bättre särskild förmånsrätt än som följer med själva utmätningen, och ej heller

när någon av fordringarna skall vara efterställd enligt 20 §.

Femte stycket. I detta stycke fastslås, att fordringar med samma slags särskilda förmånsrätt i övrigt har lika rätt. Med lika rätt avses, att borgenärerna skall få betalt ur egendomen i förhållande till fordringarnas belopp.

Nämnda regel skall inte gälla, om förmånsrätten följer med rättighet som har företräde enligt vad som gäller därom. I tydlighetens intresse har en uttrycklig bestämmelse härom upptagits i förslaget. Som exempel på sådana fall kan nämnas, att en gäldenär pantsatt egendom för skuld till en person och senare pantsätter samma egendom för skuld till en annan person. Av allmänna regler följer då, att den förre — som förvärvat säkerheten tidigare — har företrädesrätt till betalning ur denna, under förutsättning att den andre inte kan åberopa godtrosvärv. Ett annat exempel är, att någon som mottagit en bil såsom pant lämnar bilen till en verkstad för behövlig reparation. Vid exekutiv försäljning av bilen torde enligt allmänna regler verkstadens fordran, för vilken retentionsrätt kan åberopas, gå före panthavarens fordran trots att handpant och retentionsrätt nämns jämsides i 4 § 2) i förslaget. Som redan förut framgått har vidare en borgenär, vilken fått panträtt i viss egendom på grund av reglerna om godtrosvärv, företrädesrätt framför tidigare panträttsupplåtelse av samma egendom. Sådana konflikter mellan rättigheter som här avses låter sig inte regleras inom förmånsrättsordningens ram. Förmånsrättsreglerna måste bygga på de regler som gäller för förvärv av hithörande rättigheter.

Allmänna förmånsrätter

12 §.

Gällande rätt

I 17 kap. 4 § HB stadgas dels förmånsrätt för lönefordringar, dels förmånsrätt för en rad andra krav. Hit hör begravningskost-

nad.¹ Endast kostnad som avser gäldenärens egen begravning torde omfattas av förmånsrätten.² Något uttryckligt krav på att kostnaden skall vara skälig är ej uppställt.³ Fordran som avser begravningskostnad har ansetts kunna göras gällande i dödsbos konkurs endast om gäldenären avlidit före konkursutbrottet.⁴ Även kostnad för bouppteckning i anledning av gäldenärens död är förknädd med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB. Sådan kostnad går efter begravningskostnad. Förmånsrätten är uttryckligen begränsad till sådan bouppteckningskostnad som är skälig. Om bouppteckning efter avlidit gäldenär sker först under konkursen, har bouppteckningskostnaden ansetts åvila konkursboet.⁵ Både begravnings- och bouppteckningskostnad går före lönefordringar.

Med lika rätt som lönefordringar utgår tre grupper av fordringar. Den första gruppen avser läkarlön, läkemedel och föda under avlidit gäldenärs sista sjukdom samt arvode till dem som skött honom under denna.⁶ Den andra gruppen avser borgenärs kostnad för gäldenärens försättning i konkurs. Denna förmånsrätt infördes samtidigt med gällande KL.⁷ I motiven till bestämmelsen påpekade konkurslagssakkunniga, att kostnadsersättning i praxis inte utdömdes i konkursansökningsmålet. Enligt de sakkunniga tillgodosåg en borgenär som föranstaltade om att en insolvent gäldenär försattes i konkurs också de övriga borgenärernas intressen. Den sökande borgenärens kostnader var därför i princip massaskulder. I praktiken skulle emellertid konkurssökanden genom förmånsrätten alltid få sina kostnader fullt täckta. Det var en klar fördel att tvist om beloppet av konkurssökandens kostnader fick avgöras i den ordning som stadgades för prövning av tvistiga fordringsanspråk. Om sökanden vid meningsskiljaktighet om beloppet skulle vara tvungen att stämma boet, skulle han i realiteten bli rättslös, eftersom han med hänsyn till det obetydliga beloppet inte gärna kunde ta risken av en rättegång. De sakkunniga påpekade

dessutom, att den förordade ordningen också innebar viss garanti mot sådana ej önskvärda konkurser som inte kunde lämna tillgång till betalning av mer än konkurskostnaderna (fattigkonkurser).

Med anledning av uttalandet om praxis rörande utdömmande av kostnader kan framhållas, att KL saknar regler om ersättning för kostnad i konkursansökningsmålet. Att sådan ersättning kan utdömas till sökande borgenär eller till gäldenären i egenskap av borgenärens motpart är emellertid klart. Enligt nutida praxis utdöms också kostnadsersättning i ansökningsmålet.⁸

Den tredje gruppen består av borgenärs kostnad för beslut om egendomens avträde till förvaltning av boutredningsman. Förmånsrätt för sådan kostnad infördes i samband med 1933 års lag om boutredning och arvskifte.⁹ Enligt 2 kap. 1 § första stycket i nämnda lag skulle avlidit gäldenärs egendom avträdas till boutredningsman bl.a. på begäran av borgenär, om det måste antagas att döds-

¹ Jfr Gedda s. 61 ff och Benckert-Hessler s. 16. Utgift för sorgkläder har hänförs till begravningskostnad, se SvJT 1926 rf s. 83.

² Jfr Benckert-Hessler s. 16. Annan uppfattning, se Gedda s. 62 och Hasselrot s. 132 not 1.

³ Dödsbodlagare som med åsidosättande av borgenärernas intressen försorsakar onödigt begravningskostnad kan emellertid enligt AB bli personligen ansvarig för boets skulder. Jfr Gulberg-Bergendal s. 220 och Benckert-Hessler s. 16.

⁴ Se förhandlingarna vid nord. juristmötet 1928 s. 96 f och Gedda s. 62 f. Jfr norska betänkandet s. 16 och Harbou-Munch s. 126.

⁵ Se Gedda s. 63.

⁶ Jfr Gedda s. 64, Hasselrot s. 132 not 4 samt nord. juristmötet 1928 s. 97 ff och 115.

⁷ Se 1919 års betänkande s 271 f. Jfr Gedda s. 64 f och Lawski s. 432 f.

⁸ Se NJA 1938 s. 509 (jämte ant. under rättsfallets rubrik) och 1938 B 331, 1966 s. 445 samt SvJT 1966 rf s. 37. I det sistnämnda rättsfallet har beslut i kostnadsfrågan i samband med avskrivning meddelats av konkursdomaren. Jfr ang. hithörande frågor Welamson I s. 102 ff och 694 not 5 samt Welamson II s. 40.

⁹ Se lagberedningens betänkande år 1932 med förslag till lag om boutredning och arvskifte m.m. s. 644 f. Jfr Gedda s. 65 och Lawski s. 433.

boet var på obestånd eller att sökandens rätt eljest äventyrades. Denna bestämmelse, som numera återfinns i 19 kap. 1 § första stycket ÄB, avsåg att ge möjlighet till en enklare och billigare avveckling av insolvent dödsbo än genom konkurs. Under förarbetena påpekade dåvarande lagberedning, att borgenärs kostnader för framställning om förvaltning av boutredningsman var jämförliga med dem som föranleddes av en konkursansökan. Vidare framhölls, att frånvaron av förmånsrätt kunde göra borgenär obenägen att anlita den utväg till underhandsuppställning som ett boutredningsmanaförordnande innebar; jfr 19 kap. 11 § andra st. ÄB (ny lydelse föreslagen i U VII s. 41).

Vissa krav som behandlas i 17 kap. 4 § HB har sämre rätt än lönefordringar. Hit hör anspråk på arvode och kostnadsersättning åt den som enligt lag eller förordnande av rätten eller domaren förvaltat eller vårdat dödsbos egendom i delägarnas ställe eller biträdd vid boutredning eller arvskifte. Även denna förmånsrätt infördes samtidigt med lagen om boutredning och arvskifte.¹⁰ I sina motiv yttrade lagberedningen:

I det föreslagna stadgandet inbegripes till en början kostnaden för sådan vård av den dödes egendom, som enligt lag eller förordnande utövas i delägars ställe enligt 1 kap. 2 § lagen om boutredning och arvskifte (numera motsv. 18 kap. 2 § ÄB).¹¹ Vidare kommer förmånsrätt att inträda icke blott för arvode och kostnadsersättning åt boutredningsman, förordnad enligt 2 kap. 1 § (19 kap. 1 § ÄB),¹² utan även för de kostnader, som sammanhånga med kontroll enligt 17 § samma kapitel (19 kap. 17 § ÄB).¹³ Att delägare förordnats till boutredningsman utgör naturligen icke hinder för åtnjutande av förmånsrätt. Däremot kan en testamentsexekutor icke göra gällande förmånsrätt i denna sin egenskap. Den som utövar förvaltning enbart med stöd av arvlätarens förordnande och sålunda icke med nödvändighet är underkastad samma allmänna kontroll som en boutredningsman, kan icke göra anspråk på det starka skydd, som förmånsrätten innebär. Ej heller kommer här i betraktande den, som dödsbo-delägarna befullmäktigat att verkställa boutredningen å deras vägnar.

Under det att bouppteckningskostnaden re-

dan förut upptagits i förmånsrättsordningen med placering omedelbart efter utgifterna för den dödes begravning, omfattar det föreslagna tillägget ytterligare sådana ersättningsbelopp, vilka föranleddas av beslut enligt 5 kap. 3 § (22 kap. 3 § ÄB) eller tillkomma den, som biträdd vid arvskifte efter vad i 6 kap. (23 kap. ÄB) är stadgat. Det ligger emellertid i sakens natur, att det sällan blir rum för denna regel i vad den avser förmånsrätt för arvode och kostnadsersättning åt skiftesman.¹⁴

Förmånsrätt äger också rum för arvode och kostnadsersättning till den som enligt lagen om ackordsförhandling utan konkurs förordnats till rättsens ombudsman eller god man, om det belopp som skall utgå bestämts i överensstämmelse med nämnda lag (se dess 39 §).¹⁵ Konkurslagskommittén framhöll i sina motiv, att gode mannen borde ha förmånsrätt för sin arvodesfordran,¹⁶ om gäldenären skulle sättas i konkurs vare sig sedan ackordsförhandling strandat eller sedan ackord kommit till stånd. Härför talade, att han fått sitt förordnande av offentlig myndighet och haft att iakttaga alla av ackord bundna borgenärs rätt och bästa. Därtill kom, att det arbete som gode mannen lagt ned på att upprätta bouppteckning m.m. borde kunna medföra väsentlig besparing för konkursförvaltningen. Detta gällde särskilt om konkurs inträdde inom kort tid efter att gode mannen fullgjort sitt uppdrag. Kommittén ansåg det dock ej vara lämpligt att göra förmånsrätten beroende av att kon-

¹⁰ Se lagberedningens nämnda betänkande av år 1932 s. 645. Jfr Gedda s. 84 och Lawski s. 433.

¹¹ Jfr Guldberg-Bergendal s. 38.

¹² Jfr 19 kap. 19 § andra st. ÄB; se även Guldberg-Bergendal s. 116. Ang. väckt fråga huruvida boutredningsmans förmånsrätt kan göras gällande utanför konkurs se SvJT 1939 s. 278 ff.

¹³ Jfr Guldberg-Bergendal s. 111.

¹⁴ Se 23 kap. 9 § ÄB; jfr Guldberg-Bergendal s. 293.

¹⁵ Jfr 1911 års betänkande s. 510 och 518, 1919 års betänkande s. 268 f samt Gedda s. 84 f.

¹⁶ Att även en rättsens ombudsman skulle tilläggas vid offentlig ackordsförhandling liksom att också kostnadsersättning skulle utgå, föreslogs först senare av konkurslags-sakkunniga.

kursen inträffade inom viss kort tid, eftersom gode mannen inte borde tvingas att söka gäldenären i konkurs för att bevara sin rätt i fråga om arvodet.

Danmark

I 31 § gällande danska konkurslag anges tre grupper av prioriterade fordringar, vilka utgår som massakrav med bästa förmånsrätt i konkurs. Dessa är: a) Begravningskostnader som konkursboet har att svara för. Boet anses vara skyldigt att betala kostnad för begravning endast när dödsbo går i konkurs, sålunda inte när gäldenären dör under konkursen.¹⁷ b) Fordringar på boet som uppkommer genom konkursbehandlingen och förvaltningens rättshandlingar. Till denna grupp hör bl.a. även fordringar på vederlag till likvidatorer och revisorer i likviderande aktiebolag eller försäkringsaktiebolag som kommit i konkurs; se 68 § andra stycket aktiebolagslagen och 109 § andra stycket lagen om försäkringsverksamhet.¹⁸ c) Skiftesavgifter o.l. till det allmänna. Grupperna a och b går före grupp c.

I 33 § stadgas förmånsrätt för apotekares fordringar på betalning av läkemedel samt läkares ersättningsanspråk jämte vissa andra krav i anledning av lämnad sjukhjälp, dock ej för mer än det föregående och det löpande kalenderåret.

Enligt 34 § femte stycket i lagen om tvångsackord skall utgifter i samband med offentlig ackordsförhandling och förberedelse därtill betalas framför vanliga prioriterade fordringar, om skifteretten bifallit ansökningen om ackordsförhandling och konkurs följer inom tre månader efter att ackordsförhandlingen upphört. I sjätte stycket av samma paragraf ges motsvarande förmånsrätt beträffande skuld som gäldenären stiftat under den offentliga ackordsförhandlingen med skriftligt samtycke av en särskilt förordnad person.

Den danska konkurslagskommittén har i sitt betänkande inte föreslagit någon ändring av 31 § konkurslagen, som reglerar massakravens ställning. Enligt förslaget skall

t.ex. aktiebolagslagens bestämmelse om förmånsrätt för vederlag till likvidator och revisor stå kvar.¹⁹ Däremot har kommittén föreslagit, att den förmånsrätt som f.n. gäller enligt 34 § femte och sjätte styckena i lagen om tvångsackord förs in i 32 § konkurslagen att gälla omedelbart efter massakravet i 31 §. Slutligen skall enligt förslaget förmånsrätten för läkemedels- och läkar-kostnader o.l. utgå. Kommittén, som bl.a. hänvisar till gällande sjukkassesystem, har inte ansett, att det finns tillräckligt starka skäl att ha kvar detta privilegium.²⁰ 1968 års proposition överensstämmer med kommittéförslaget i de hänseenden som här nämnts.

Finland

Enligt 4 § i den finska förmånsrättsordningen gäller förmånsrätt bl.a. för begravnings- och bouppteckningskostnader efter avlidnen gäldenär. Konkursmassan har ansetts svara för begravningskostnaderna endast om gäldenärens död inträffat före konkursen.²¹ De nämnda förmånsrätterna går — med inbördes företräde för begravningskostnaderna — före löneprivilegiet. Lika med löneprivilegiet utgår i dödsbos konkurs läkararvode samt kostnader för läkemedel och vård av den avlidne under den sista sjukdomstiden. Samma förmånsrätt gäller för arvode och kostnadsersättning åt den som med stöd av lag eller vederbörligt förordnande vårdat eller förvaltat dödsboets egendom i stället för delägarna eller förrättat avvittring eller arvskifte eller bistått vid sådan verksamhet eller förrättning. Härefter betalas arvoden och kostnader åt syssloman och ackordsråd enligt 39 § finska ackordslagen.

¹⁷ Se Harbou-Munch s. 126.

¹⁸ Revisorernas förmånsrätt omfattar endast fordran för arbete under likvidationen. Krav på arvode för tiden före likvidationen behandlas som vanlig fordran. Jfr ovan s. 89 not 4.

¹⁹ Konkursordenen s. 39.

²⁰ Konkursordenen s. 26 f.

²¹ Se nord. juristmötet 1928 s. 96 f.

Norge

Enligt 3 § i 1963 års prioritetslag utgår först massagäld och därmed likställd skuld. Med massagäld avses krav som konkursboet självt ådragit sig och som gäldenären i princip inte har något personligt ansvar för. "Likställd skuld" omfattar enligt motiven i första hand kostnader och vissa krav som härrör från en föregående ackordsförhandling (jfr 39 § norska ackordslagen). Den norska kommittén övervägde att ge uttryckliga regler om förmånsrätt för begravningskostnader. Eftersom detta spörsmål enligt kommitténs mening borde ses i sammanhang med de materiella reglerna om gäldenärens personliga ställning under konkursen föreslogs dock, att rådande norska sedvanerätt i ämnet t.v. skulle få gälla. Detta innebär, att nödvändiga begravningskostnader utgår framför all annan gäld under förutsättning att gäldenären avlidit före konkursen.²²

I tidigare gällande lag om förmånsrätt (av år 1912) stadgades förmånsrätt för bl.a. läkares, veterinärens och apotekares fordringar avseende sjukhjälp, läkemedel o.l. med viss tidsbegränsning. På kommitténs förslag upphävdes dessa förmånsrätter i den nya lagen. Beträffande t.ex. läkarnas förmånsrätt påpekade kommittén, att denna numera hade mycket ringa praktisk betydelse. De personer som var i behov av kredit i hithörande angelägenheter kunde normalt antagas ha så dålig ekonomi, att det inte blev fråga om skiftesbehandling av deras bon. Vidare fick läkarna i stor utsträckning sina fordringar täckta av det allmänna eller försäkringskassan. Därtill kom att andra grupper av borgenärer levererade livsförnödenheter utan att ha förmånsrätt. Liknande synpunkter anlades på apotekarnas förmånsrätt.²³

Under det nordiska samarbetet har kommittén i mars 1968 upprättat preliminärt utkast till lov om fordringshavernes dekningsrett som beträffande massafordringar och likställda krav finns redovisat i det föregående.²⁴

Beredningen

Enligt 125 § KL skall konkurskostnader och skulder som konkursbo i övrigt ådragit sig betalas ur boet innan utdelning till konkursborgenärerna äger rum. De fordringar som, fränsett löneprivilegiet, upptages i 17 kap. 4 § HB är till sin natur jämförliga med konkurskostnader. De behandlas likväl f.n. endast som konkursfordringar. Med hänsyn till den goda förmånsrätten spelar skillnaden i behandling inte någon större roll. Enligt beredningens mening saknas tillräckliga skäl att övergå till ett annat system.

I likhet med gällande lag bör borgenärs kostnad för att få gäldenären försatt i konkurs vara förenad med förmånsrätt. Enligt den praxis som numera gäller kan borgenär i ansökningsmålet tillerkännas rätt till ersättning för rättegångskostnad. Det är med hänsyn härtill tveksamt, om möjligheten att begära kostnadsersättning först genom bevakning i konkursen fortfarande står öppen för honom.²⁵ Övervägande skäl synes emellertid tala för att det bör godtagas. Den i förevarande 12 § föreslagna förmånsrätten gäller oavsett om kostnadsersättning utdömts i ansökningsmålet och bevakning av det utdömda beloppet därefter skett eller om ersättningsyrkandet framställts först i konkursen. Vilka kostnader som är ersättningsgilla framgår av 18 kap. 8 § RB.²⁶ Som exempel på kostnadsposter i ansökningsmål kan nämnas uppsättande av konkursansökan, ansökningsavgift, mantalsskrivnings- eller registreringsbevis, bevis av utmättningsman (jfr 2 § KL), kostnad för krav i enlighet med 3 § andra stycket KL, inställelse vid förhandling och expeditionsavgift för beslut i målet.²⁷ I förekommande fall utgår

²² Se norska betänkandet s. 15 f; jfr 9 § sista st. i prioritetslagen.

²³ Norska betänkandet s. 43 ff. Jfr Ot. prp. 1962—63: 8 s. 33.

²⁴ Se s. 36.

²⁵ Jfr Welamson I s. 103 f. Frågan får ev. övervägas närmare i samband med översynen av KL.

²⁶ Jfr Welamson I s. 106 f med not 17.

²⁷ Jfr Svea hovrätts beslut 28/4 1966 nr VI: Ö 40.

ersättning för anlåtande av ombud. Även kostnad för sådan vård av gäldenärens egen- dom som avses i 12 § tredje stycket KL räknas till ansökningskostnaderna och är således prioriterad.²⁸ Vanligen torde det i konkursansökningsmål sammanlagt röra sig om blygsamma kostnadsbelopp.

I förslaget stadgas vidare liksom f.n. förmånsrätt för begravnings- och bouppteckningskostnad i anledning av gäldenärens död. Som en förutsättning för förmånsrätten har angetts, att dödsfallet inträffat före konkursen, dvs. före konkursbeslutet. I fråga om begravningskostnad överensstämmer denna reglering i princip med vad som anses gälla hos oss och i de övriga nordiska länderna. Enligt beredningens mening bör samma förutsättning gälla beträffande bouppteckningskostnad. Beredningen vill erinra om att fordran, för att få bevakas i konkurs, skall ha uppkommit före konkursen (100 § första st. KL).²⁹ Fordran som avser begravnings- eller bouppteckningskostnad kan anses grundad redan i och med dödsfallet och bör alltså vara bevakningsskyddad, om gäldenären avlidit före konkursen. Förmånsrätten för sådan kostnad bör gälla endast i den mån kostnaden är skäligen. Som framgår av det följande föreslår beredningen som generellt villkor för förmånsrätt enligt förevarande lagrum, att beloppet med hänsyn till omständigheterna finnes skäligen.

Den förmånsrätt som f.n. gäller för läkarlön, läkemedel och föda under avliden gäldenärs sista sjukdom samt arvode för hans vård bör enligt beredningens mening utgå. Förmånsrätten torde i våra dagar ha mycket liten praktisk betydelse med tanke bl.a. på den allmänna sjukförsäkringen, det allmänna sjukhusväsendet, gällande läkemedelsförmåner och övriga sociala anordningar. Ifrågavarande kostnader betalas numera i stor utsträckning av det allmänna. Motsvarande förmånsrätt har redan utmönstrats i Norge och skall enligt framlagt förslag avskaffas i Danmark.

I överensstämmelse med nuvarande reglering och på de skäl som legat till grund för

denna³⁰ skall enligt förevarande förslag förmånsrätt också gälla för borgenärs kostnad för beslut om dödsbos avträdande till förvaltning av boutredningsman. Vad förut sagts i fråga om ersättningsgilla kostnader för att få gäldenären satt i konkurs gäller i tillämplig mån även här.

Beredningen har nyligen i Utsökningsrätt VII lagt fram förslag till ny lag om ackordsförhandling. Enligt detta förslag skall någon rättens ombudsman inte vidare förekomma vid offentlig ackordsförhandling utan konkurs. God man skall däremot förordnas för ackordsförhandling. Vidare öppnar förslaget möjlighet för konkursdomaren att förordna tillsynsman som skall övervaka, att gäldenären fullgör sina åtaganden enligt ackordet. Även vikarie för god man eller tillsynsman kan utses. 42 § i lagförslaget föreskriver, att arvode och kostnadsersättning till god man och tillsynsman (vikarie inbegripen) skall bestämmas av rätten, om framställning görs därom. Ersättningen till gode mannen eller tillsynsmannen kan också bestämmas utan rättens medverkan. Enligt ett i samma betänkande framlagt förslag till ändring i KL kan tillsynsman förordnas även med avseende på ackord i konkurs. I fråga om ersättning till sådan tillsynsman skall gälla samma regler som för tillsynsman vid ackord utan konkurs (173 § i sistnämnda lagförslag). Betänkandet innehåller även förslag till ändring i 17 kap. 4 § HB, enligt vilket god man eller tillsynsman skall ha förmånsrätt för arvode och kostnadsersättning. För att den föreslagna förmånsrätten skall få åtnjutas krävs inte, att beloppet fastställts av rätten. Förmånsrätten skall gälla även för vikarie.³¹

De kostnader som läggs ned på försök att åstadkomma och genomföra ackord utan

²⁸ Se 1919 års betänkande s. 162 och 272, Lawski s. 43 och 432 f samt Welamson I s. 92; jfr NJA II 1947 s. 156.

²⁹ Jfr 1911 års betänkande s. 343 f, Lawski s. 184 och Welamson I s. 441 f.

³⁰ Se ovan s. 141 f.

³¹ Se U VII s. 151.

konkurs gagnar i regel borgenärerna överlag genom att gäldenärens ekonomiska förhållanden blir tillförlitligt utredda och förvaltningen av hans egendom ställs under uppsikt. Ackordsförhandling kan emellertid stranda och följas av konkurs. Konkurs kan också inträffa trots att ackord kommit till stånd. I uppkommande konkurs bör såväl gode mannen som eventuell tillsynsman för ackordet njuta förmånsrätt för fordran på arvode och kostnadsersättning. Även tillsynsman för ackord i konkurs bör ha förmånsrätt för sådan fordran, om gäldenären på nytt skulle råka i konkurs.

I 17 kap. 4 § HB stadgas förmånsrätt för arvode och kostnadsersättning åt den som enligt lag eller förordnande av rätten eller domaren förvaltat eller vårdat dödsbos egendom i delägarnas ställe eller biträtt vid boutredning eller arvskifte. Denna förmånsrätt avser olika slags ersättningskrav som kan uppkomma i samband med dödsboutredning enligt ÄB, såsom kostnaden för vård av den dödes egendom enligt 18 kap. 2 §, ersättning åt boutredningsman som förordnats enligt 19 kap. 1 §, kostnader som hänför sig till kontroll enligt 19 kap. 17 §, ersättningsbelopp som föranleds av beslut enligt 22 kap. 3 § och ersättning till den som biträtt vid arvskifte enligt 23 kap. Av dessa kostnader kan ersättning åt boutredningsman jämföras med gottgörelse åt god man enligt ackordslagen. Dödsboet får sin ekonomiska ställning klarlagd genom boutredningsmannens försorg. Vidare skapas förutsättningar för en enkel och billig avveckling av insolvent dödsbo. Om uppgörelse med borgenärerna ej kan nås utan dödsboet sätts i konkurs, bör boutredningsman som förordnats av rätten ha förmånsrätt för arvode och kostnad (jfr 19 kap. 19 § andra st. ÄB). Om det är borgenär eller annan som begärt förordnandet saknar betydelse.

Beredningen anser inte, att det finns tillräckliga skäl att nu stadga förmånsrätt för övriga kostnader som nyss nämnts. Som berördes i motiven till gällande lag torde t.ex. förmånsrätt för arvode och kostnadsersätt-

ning åt skiftesman sakna nämnvärd praktisk betydelse. I anslutning härtill bör anmärkas, att när den som utsetts till boutredningsman medverkar vid skifte enligt 23 kap. 5 § andra stycket ÄB, gör han det inte i egenkap av boutredningsman utan som skiftesman.³²

I enlighet med det sagda upptager beredningens förslag bestämmelse om förmånsrätt för arvode och kostnadsersättning till god man enligt ackordslagen, tillsynsman enligt nämnda lag eller KL och förordnad boutredningsman. Förmånsrätten skall emellertid vara begränsad till fordran som belöper på tid fr.o.m. sex månader före konkursansökningen. Gode mannen, tillsynsmannen eller boutredningsmannen kan, om hans uppdrag drar ut på tiden, med lämpliga intervaller se till att han får delbetalning för dittills utfört arbete och därigenom undgå att drabbas av begränsningen. Regeln hindrar emellertid, att överraskande krav för långre tid kan göras gällande i konkursen.

Sedan god man förordnats enligt ackordslagen kan det visa sig nödvändigt eller lämpligt att vidtaga särskild åtgärd i samband med utredningen av gäldenärens bo. Fackman måste kanske anlitas för värdering av gäldenärens rörelse eller andra tillgångar eller revisor måste granska gäldenärens bokföring. Försäkring kan behöva tas på gäldenärens egendom eller reparation behöva göras för att rädda hotade värden osv. Om sådana kostnader uppkommer under konkursförfarandet, behandlas de i princip som konkurskostnader. När fordringen uppkommit före konkursen, bör i viss omfattning förmånsrätt gälla. Som förutsättning för förmånsrätt synes böra stadgas, att åtgärden vidtagits med gode mannens godkännande. Även här bör en tidsbegränsning göras, förslagsvis genom krav på att åtgärden ägt rum tidigast sex månader före konkursansökningen. För att en snäv gräns skall hållas bör vidare gälla som villkor, att åt-

³² Se Guldberg-Bergendal s. 288.

gården uppenbart varit till borgenärernas bästa. Det sagda bör även avse åtgärd som i samband med tillsyn över fullgörande av ackord utan eller i konkurs vidtagits med tillsynsmannens godkännande. Slutligen bör samma förmånsrätt gälla, när förordnad botutredningsman vidtagit åtgärd som nysst nämnts och övriga angivna förutsättningar föreligger. En bestämmelse i enlighet med det anförda har upptagits i förevarande 12 §.

Som gemensam förutsättning för förmånsrätt enligt paragrafen skall gälla, att det fordrade beloppet med hänsyn till omständigheterna kan anses skäligt. Om ersättningsbelopp till god man eller tillsynsman som här avses prövats av rätten — och rättsens beslut inte enbart grundas på medgivande — behöver någon ytterligare prövning av beloppets skälighet inte äga rum.

De fordringar som angetts i paragrafen står så nära de egentliga konkurskostnaderna att de bör utgå med bästa allmänna förmånsrätt. Detta överensstämmer med vad som förordas på dansk och norsk sida. Någon inbördes företrädesordning mellan fordringarna synes inte påkallad. De har enligt förslaget sinsemellan lika rätt (jfr 18 §).

Konkurrens mellan allmän förmånsrätt enligt förevarande 12 § och fordringar med särskild förmånsrätt regleras i 15 och 16 §§ i förslaget.

13 §.

Omfattningen av arbetstagares förmånsrätt i arbetsgivarens konkurs för fordran på lön eller pension regleras av 13 och 14 §§ i förslaget. I 13 §, som ersätter reglerna om förmånsrätt för lön o.l. i 17 kap. 4 § HB, behandlas förmånsrätten för fordran på lön eller aktuell pension. I 14 § i förslaget, som motsvarar 17 kap. 6 a § HB, stadgas förmånsrätt i vissa fall för fordran på framtida pension. Konkurrens mellan förmånsberättigade löne- eller pensionsfordringar och fordringar med särskild förmånsrätt regleras i 15—17 §§.

Gällande rätt m.m.

Som förut nämnts har "betjänter och tjänstehjon" enligt 17 kap. 4 § HB förmånsrätt för lön för sista året, medan annan arbetare har förmånsrätt för dagspenning eller avlöning som ej stått inne längre än sex månader efter förfallodagen. Förmånsrätt stadgas också för begravningshjälp samt för sjukhjälp eller livränta som upplupit för de sista tre månaderna och som det enligt lag ang. ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete åligger gäldenären att utge.¹ Vad som är föreskrivet om förmånsrätt för arbetares avlöning har också tillämpning på utestående försäkringsavgift för privat pension åt gäldenärens arbetare avseende det sista året och skadestånd som i händelse av obehörigt avskedande eller arbetsavtals hävande må tillkomma arbetaren i stället för avlöning som skulle ha utgått med förmånsrätt. Om viss del av arbetares lön står inne hos arbetsgivare till säkerhet för att arbetaren fullgör sina skyldigheter, har arbetaren för den innestående lönen lika förmånsrätt som för avlöning, vare sig fordringen stått inne längre eller kortare tid.

Även pensionsfordran är i viss utsträckning förenad med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB.²

I 17 kap. 4 § HB i dess ännu gällande lydelse ges även en bestämmelse om förmånsrätt i det fallet att avlöningsbelopp e.l. hållits inne på grund av införsel. Efter förslag av beredningen upphävs emellertid denna bestämmelse såsom obehövlig fr.o.m. den 1 juli 1969.³

Det kan nämnas, att fordran på hyra och annan gottgörelse, som tillkommer på fartyg anställd person på grund av tjänsteavtal med redaren eller befälhavaren, är förenad med sjöpanträtt (se 267 § sjölagen, jfr art. 4 i 1967 års panträttskonvention).

I den ursprungliga lydelsen av 17 kap. 4 § i 1734 års lag föreskrevs endast förmånsrätt

¹ Se vidare s. 153.

² Jfr ovan s. 49 f.

³ Se SFS 1968: 627.

för betjänters och tjänstehjons lön för sista året. År 1891 tillerkändes annan arbetare förmånsrätt för dagspenning eller avlöning för de sista tre månaderna. Efter lagändring år 1910 skulle i stället sådan arbetare ha förmånsrätt för dagspenning eller avlöning som ej stått inne längre än tre månader efter förfalldagen. Ändringen innebär, att förmånsrätten knöts till lörens förfallotid i stället för intjäningstiden. Tiden tre månader förlängdes år 1926 till sex månader.⁴

För bedömandet om och i vilken utsträckning förmånsrätt för lönefordringar föreligger kan viss vägledning hämtas i rättspraxis.⁵

För att en arbetstagare skall få den förmånsrätt som tillkommer kategorin betjänter och tjänstehjon krävs, att fordringen uppkommit på grund av ett relativt stadigvarande tjänsteförhållande.⁶ Som exempel på "tjänstehjon" brukar nämnas bl.a. hembiträden och privatchaufförer. Uttrycket "betjänter" tolkas vidsträckt. I stort sett torde numera de arbetstagare som är att hänföra till gruppen tjänstemän kunna räknas hit.⁷ Även anställda chefer omfattas i princip.⁸ Beträffande personer som på grund av aktieinnehav har eller hade ett bestämmande inflytande över aktiebolag eller vissa anhöriga till sådana personer gäller emellertid vissa begränsningar i betalningsrätten i konkurs (se 100 a §, jfr 32 a § KL). Personer med väsentligt intresse i och bestämmande inflytande över ett företag har i viss utsträckning ansetts uteslutna från förmånsrätt i företagets konkurs, ehuru någon lagbestämmelse därom inte finns. Verkställande direktör i och samtidigt ägare av enmansbolag har t.ex. vägrats förmånsrätt i bolagets konkurs.⁹ Även pensionsfordran torde vara undantagen från förmånsrätt i motsvarande fall.¹⁰

För gruppen andra arbetare gäller inte något krav på stadigvarande anställning. Till denna kategori torde regelmässigt kunna hänföras de arbetstagare som faller under begreppet arbetare i nutida mening.¹¹

Såväl förmånsrätten för betjänter och tjänstehjon som förmånsrätten för andra arbetare förutsätter, att det föreligger ett tjänsteavtal. Förmånsrätten omfattar sålunda inte arvode för arbete som utförts av självständig uppdragstagare. Som exempel kan nämnas, att förmånsrätt inte medgetts revisor i aktiebolag (NJA 1904 s. 503, jfr SvJT 1952 s. 839), likvidator i aktiebolag (NJA 1964 s. 542) eller advokat (SvJT 1962 rf s. 80). Förmånsrätten gäller i princip inte heller för lön till s.k. beroende uppdragstagare. Arbetstagarbegreppet i 17 kap. 4 § HB har dock fått en tämligen vid tolkning i praxis. Det har t.ex. ansetts omfatta skogsörare med egna hästar, trots att medarbetare använts i viss utsträckning och att vederbörande inte ställt sin arbetskraft uteslutande till en och samma virkesägares förfogande (se bl.a. NJA 1955 s. 345, jfr 1957 s. 199).¹²

Under lön enligt 17 kap. 4 § HB inbegrips även t.ex. provision och tantiem.¹³ Vidare anses semesterlön och semesterersättning va-

⁴ En omfattande historik m.m. finns i SOU 1946: 62 s. 142 ff.

⁵ Se Adlercreutz s. 46 ff och 100 ff. Jfr även bl.a. Lawski s. 429 f, SOU 1946: 62 s. 151 f samt rättsfall upptagna under 17 kap. 4 § HB i lageditionen.

⁶ Se prop. 1926:183 s. 22, SOU 1946: 62 s. 116, Lawski s. 428, Gedda s. 65 ff, Benckert-Hessler s. 17 f och Eilard, Exekutionsrättsliga uppsatser 2 uppl. s. 141.

⁷ Jfr Schmidt II s. 217.

⁸ Se NJA 1897 s. 170 och 1915 s. 295.

⁹ Se Adlercreutz s. 338 ff, Schmidt i SvJT 1965 f. s. 278 f samt SOU 1941: 9 s. 712 och 1965: 41 s. 262. Betr. verkställande direktör i enmansbolag se NJA 1936 s. 129 och 1938 s. 492; jfr 1934 s. 493 och 1935 s. 704. Andra belysande rättsfall ang. s.k. huvuddelägare se NJA 1951 s. 210, 1957 s. 747, 1958 s. 1, 1960 C 1219 och 1963 s. 51.

¹⁰ Jfr SOU 1941: 9 s. 713 och 1965: 41 s. 262 samt Lawski s. 328.

¹¹ Jfr Schmidt II s. 217, Adlercreutz s. 29 och 47, Gedda s. 79 f samt Benckert-Hessler s. 18.

¹² Ang. beroende uppdragstagare se bl.a. U III s. 86 f, SOU 1964: 31 s. 70 f, Adlercreutz s. 74 ff, Schmidt I s. 69 och 82 ff (avsnittet författat av Adlercreutz) samt Benckert-Hessler s. 19.

¹³ Jfr Gedda s. 69.

ra likställda med vanlig lön.¹⁴

Den förmånsrätt som tillkommer betjänter och tjänstehjon avser "lön för sista året". Innebörden härav anses vara, att förmånsrätten omfattar lön som belöper på en tid av högst ett år räknat bakåt från dagen för konkursansökningen; jfr 4 § i Kp.¹⁵ Även fordran på lön under skäligen uppsägningstid anses enligt rättspraxis vara förenad med förmånsrätt.¹⁶ Det är tveksamt, om förmånsrätten gäller för ett års lön före konkursansökningen och dessutom även för löneanspråk under efterföljande uppsägningstid eller om förmånsrätten är begränsad till att avse lön under en sammanlagd tid av ett år.

I fråga om annan arbetares förmånsrätt är tidsbegränsningen annorlunda konstruerad. Här är det fordringens förfallodag som är avgörande, och det är likgiltigt när lönen intjänats. Lönefordran som förfallit mer än sex månader före konkursansökningen saknar förmånsrätt. Förfaller däremot fordringen inom sexmånadersfristen, åtnjuts förmånsrätt även om arbetet utförts tidigare.

Förmånsrätten för fordran på förfallen pension är lika för alla pensionstagare, oavsett vilken kategori av arbetstagare den som intjänat pensionen tillhört. Som nämnts gäller även här en tidsbegränsning. Denna innebär bl.a., att inte mer än sammanlagt ett års pension får utgå med förmånsrätt.¹⁷

Den omständigheten att en arbetsgivare råkar i konkurs medför inte utan vidare att föreliggande tjänsteavtal upphör. Konkursboet anses emellertid ha rätt att säga upp sådant avtal att upphöra efter skäligen tid och är därvid inte bundet av avtalad uppsägningstid. Även arbetstagaren torde ha rätt att säga upp avtalet. Vad som utgör skäligen uppsägningstid i konkurs bedöms främst med ledning av anställningens längd och art. Som grund för bedömningen tjänar den allmänna uppsägningstid som kan vara föreskriven i tjänsteavtalet eller tillämpligt kollektivavtal.¹⁸ Om konkursboet inträder i tjänsteavtalet, blir lönefordran för tiden därefter massafordran.

Beträffande gällande och föreslagna regler om förmånsrätt för lönefordringar i *Danmark, Finland och Norge* har lämnats en redogörelse i 2 kap.

Beredningen

I 3 och 4 kap. har beredningen behandlat frågan om löneprivilegiet i dess huvuddrag. Beträffande den närmare utformningen av förevarande 13 § vill beredningen framhålla följande.

Enligt förslaget skall lika förmånsrätt tillkomma alla arbetstagare, frånsett vissa arbetstagare med väsentligt inflytande över företaget. Begreppet arbetstagare avses skola ha samma innebörd som enligt 1963 års semesterlag. Det innebär, att frågan får prövas enligt allmänna civilrättsliga grunder.¹⁹ Det kan inte undvikas, att tveksamhet ibland uppkommer i gränsfall. Utveckling-

¹⁴ Se NJA 1949 s. 713, 1950 s. 673 och 1963 s. 331, Arbetsdomstolens domar 1940 nr 64 och 1945 nr 78 samt SvJT 1941 rf s. 63. Jfr Hesselgren m.fl. s. 149 och 170.

¹⁵ Se NJA 1915 s. 295, SvJT 1946 rf s. 56, Lawski s. 427 f, Gedda s. 68 f, Benckert-Hessler s. 18, Schmidt II s. 217 ff och Svensk sparbankstidskrift 1933 s. 789. — I NJA 1963 s. 353 hade en arbetstagare under sista året före arbetsgivarens konkurs uppburit viss lön a conto. Hinder ansågs inte möta mot att han avräknade den sålunda utbetalade lönen på äldre, oprioriterad lönefordran och bevakade fordran på lön för sista året med förmånsrätt. Jfr Rodhe i SvJT 1968 s. 201.

¹⁶ Se bl.a. NJA 1943 s. 625, 1963 s. 331 och 1967 s. 260. Jfr Benckert-Hessler s. 18, Gedda s. 74 ff, Schmidt II s. 218 och Rabenius i SvJT 1937 s. 781 f.

¹⁷ Ang. den föreskrivna tidsbegränsningen se SOU 1937: 13 s. 162 och 1965: 41 s. 262 f.

¹⁸ Se de i not 16 ovan angivna rättsfallen och NJA 1954 s. 230. Jfr även Gedda s. 74 ff, Welamson I s. 444 och II s. 115 not 2 samt Schmidt II s. 88. — Fråga om skyldighet för arbetstagare att vidkännas avdrag för lön som kunnat uppbäras från annat arbete, se NJA 1930 s. 665. Jfr däremot NJA 1964 s. 476 (ersättning från arbetslöshetskassa).

¹⁹ Beredningen har närmare behandlat begreppet arbetstagare i U III s. 81 ff, jfr U VI s. 56 f. Se även bl.a. prop. 1968: 130 s. 95 f, SOU 1964: 31 s. 68 ff, Schmidt I s. 64 ff, Adlercreutz, Arbetstagarbegreppet (anm. av Schmidt i SvJT 1965 s. 274 ff), samma förf., Svensk arbetsrätt s. 19 ff, Hesselgren m.fl. s. 35 ff och Sigeman s. 2.

en på arbetsmarknaden föranleder successiva förändringar i de hänseenden som är av betydelse för gränsdragningen. I viss utsträckning har rättspraxis tagit hänsyn till den tillämpliga lagens syfte. Beredningen utgår från att begreppet arbetstagare i förslaget i allt fall inte kommer att tilläggas en snävare innebörd än som skett vid tillämpningen av 17 kap. 4 § HB och att begreppet i fortsättningen anpassas till utvecklingen. Det är närmast i fråga om kategorin beroende uppdragstagare som förskjutningar skett. Uppdragstagare som bör betraktas som självständiga företagare har inte förmånsrätt enligt förslaget.²⁰

Delägare i handelsbolag eller enkelt bolag som arbetar för bolagets räkning anses inte som arbetstagare. Däremot brukar kommanditdelägare som arbetar i kommanditbolagets verksamhet räknas som arbetstagare. Detta tycks dock ej vara fallet, om han är huvuddelägare i kommanditbolaget. Delägare i aktiebolag eller ekonomisk förening som mot ersättning arbetar för bolagets eller föreningens räkning betraktas som arbetstagare.²¹ Detsamma gäller regelmässigt verkställande direktör för ett företag.²² Som framgått av den tidigare redogörelsen för gällande rätt föreskrivs emellertid begränsningar i möjligheten för vissa delägare med bestämmande inflytande över aktiebolag jämte nära anhöriga att bevaka lönefordran i bolagets konkurs. Vidare har i viss omfattning arbetstagare med väsentligt intresse i och bestämmande inflytande över aktiebolag ansetts vara utesluten från förmånsrätt för lönefordran. Sannolikt har den som intager motsvarande ställning i ekonomisk förening inte heller förmånsrätt.²³ Vad nu sagts om förmånsrätt för lön torde även ha tillämpning på pension.

Som nämnts i 4 kap. har vid de nordiska överläggningarna rätt enighet om att en undantagsregel bör gälla i fråga om vissa företagsledare o.a. med väsentligt inflytande över företaget, medan meningarna varit delade om hur regeln bör närmare utformas. I det danska betänkandet föreslogs, att för-

månsrätt inte skall tillkomma den som i kraft av sin ställning som ledare eller av sitt och sina närmastes innehav av aktier eller andelar i verksamheten utövade eller kunde utöva ett väsentligt inflytande på denna. I den danska propositionen föreslås, att "tjenende" med väsentligt inflytande på grund av eget eller närståendes delägarskap skall vara utesluten från förmånsrätt, om skifteretten bestämmer det. Som förut nämnts räknas inte verkställande direktörer och andra ledande funktionärer som tjenande och anses överhuvud ej ha förmånsrätt. Enligt det norska utkastet skall "tillitsmann" (t.ex. styrelseledamot eller vald revisor) inte ha förmånsrätt. Förmånsrätt skall enligt samma utkast inte heller tillkomma arbetstagare, som utövat eller kunnat utöva ett väsentligt inflytande över gäldenärens rörelse i kraft av sin ställning såsom rörelsens ledare eller som ensam eller tillsammans med sina närmaste ägt en väsentlig del av rörelsen. Från norsk sida avser man sålunda att undantaga bl.a. verkställande direktör, oberoende av om han har någon andel i företaget.

Beredningen anser att man bör anknyta närmare till praxis hos oss. I sista stycket av förevarande 13 § har upptagits en bestämmelse härom. Den gäller i fall då gäldenären är näringsidkare eller juridisk person.²⁴ Liksom i lagen om företagsinteckning²⁵ bör uttrycket näringsidkare tilläggas sin mest vidsträckt innebörd. Det avser

²⁰ I U III (s. 88) har intagits en sammanställning av omständigheter som brukat beaktas vid gränsdragningen mellan arbetstagare och självständiga företagare.

²¹ Ang. vad här sagts om delägare av olika slag jfr U III s. 90 och 94 f, SOU 1965: 41 s. 104 och 119 ff samt Adlercreutz s. 334 ff.

²² Som arbetstagare räknas däremot normalt inte ledamot i bolags eller förenings styrelse i denna sin egenskap. Jfr U III s. 95.

²³ Jfr Adlercreutz s. 348 och 366 not 78.

²⁴ Ang. begreppet näringsidkare se ovan s. 110 not 12. Betr. uttrycket juridisk person i lagsspråk jfr bl.a. 5 kap. 1 § tryckfrihetsförordningen och 4 § i nya införsellagen enligt SFS 1968: 621.

²⁵ Jfr även varumärkeslagen 2/12 1960 (nr 644).

var och en som yrkesmässigt driver verksamhet av ekonomisk art. Något vinstsyfte med verksamheten fordras inte. Näringsidkaren kan vara fysisk eller juridisk person, t.ex. aktiebolag, ekonomisk förening eller stiftelse. Även juridisk person som inte är näringsidkare omfattas av det föreslagna stadgandet, t.ex. stiftelse eller ideell förening som inte driver någon näringsverksamhet. Förslaget innebär, att förmånsrätt inte skall tillkomma den som själv eller jämte närstående ägde väsentlig andel i företaget och som hade väsentligt inflytande över dess verksamhet. Av bestämmelsen framgår, att arbetstagare som t.ex. har en aktieminoritet i ett bolag som går i konkurs inte är utesluten från förmånsrätt enbart på grund av aktieinnehavet. Å andra sidan skall inte heller en ställning som medfört väsentligt inflytande över företaget, t.ex. såsom verkställande direktör, i och för sig utesluta förmånsrätt. En chef kan visserligen genom felaktiga bedömningar eller andra missgrepp ha medverkat till att företaget gått omkull, men det kan också förhålla sig på annat sätt. Orsakerna kan t.ex. vara att söka i nedåtgående konjunkturen eller i andra olyckliga omständigheter. Om företagsledare inte får förmånsrätt, kan det i sin mån försvåra för ett företag att i ett kritiskt läge få behålla en dugande person i sådan ställning. Beredningen anser därför, att det också måste förutsättas att företagsledaren eller närstående har ett väsentligt delägarintresse. Endast den som själv eller jämte närstående ägde väsentlig andel i företaget och som på sådan eller annan grund hade väsentligt inflytande över verksamheten skall enligt beredningens förslag gå miste om förmånsrätt. För att det skall anses föreligga en "väsentlig andel" bör krävas, att andelen är relativt betydande t.ex. en tredjedel. Ibland kan dock en mindre del vara tillfyllest, t.ex. om aktierna i övrigt är starkt spridda. Med "väsentligt inflytande" bör förstås, att vederbörandes inflytande på verksamheten i dess helhet var så betydande att det ekonomiska resultatet varit i väsent-

lig grad beroende av hans förmåga, handlande eller ståndpunktstagande. Om andelsinnehavet avvecklats i så god tid före konkursen att något samband mellan vederbörandes inflytande och konkursen inte kan anses föreligga, bör förmånsrätt gälla i vanlig ordning.

Enligt den föreslagna bestämmelsen skall närståendes andelar också medräknas vid bedömning av förhållandet mellan arbetstagaren och företaget. Även det fallet att han själv inte hade någon andel men hans närstående hade väsentlig andel i företaget är avsett att inbegripas. Vilka som bör räknas till närstående i konkursrättsliga sammanhang behandlas i det nordiska samarbetet vid översynen av reglerna om återvinning. F.n. finns i 5 § andra stycket i 1967 års lag om tryggnad av pensionsutfästelse m.m. en uppräknning av närstående som omfattar föräldrar, far- och morföräldrar, make, avkomling och avkomlings make (jfr även 32 a § KL). Nämnade uppräknning kan i sin mån tjäna till ledning även i förevarande sammanhang, men beredningen har stannat för att inte nu i FRO försöka bestämma vad som skall förstås med närstående. Även syskon bör här kunna räknas dit liksom den som sammanbor med vederbörande i äktenskapsliknande förhållanden. Beredningen har därför, i överensstämmelse med den danska propositionen, valt att åtminstone t.v. avstå från någon närmare precisering. Förslaget ger därigenom möjlighet att även beakta de faktiska förhållandena i det särskilda fallet och inte enbart grunda prövningen på släktskap eller svågerlag.²⁶ Även ett indirekt innehav t.ex. genom moderbolag bör beaktas.

²⁶ I motiven till det danska förslaget sägs (Konkursordenen s. 31), att det får bero på omständigheterna vem som skall anses vara vederbörandes "närmeste". Under uttrycket föll normalt makar, förlovade, föräldrar och barn samt dessas makar. Även andra kunde emellertid vara lika nära knutna till löntagaren, medan det å andra sidan undantagsvis kunde förekomma att en del av de nämnda personerna i det särskilda fallet inte hade någon nära anknytning till vederbörande.

Den föreslagna förmånsrätten för arbets- tagare avser i första hand fordran på lön. Termen lön skall — frånsett pension — in- rymma allt som kan hänföras till avlönings- förmån på grund av anställningen.²⁷ Det är likgiltigt, om lönen för arbetsinsatsen ut- går i form av tidlön, ackordsersättning, ar- vode, provision, tantiem eller annan andel i vinst, tillägg av olika slag (t.ex. risk- eller kallortstillägg) eller naturaförmåner (jfr 139 § KL) eller på annat sätt. Givetvis ingår sjukersättning som arbetsgivare skall utge till arbetstagaren. Även ersättning för av- talsenliga omkostnader i tjänsten bör räknas hit. Som exempel kan nämnas resekostnads- ersättning och traktamente samt ersättning för hållande av egen bil eller annan utrust- ning.²⁸ Om arbetstagaren ej får ut ersätt- ning för sådan omkostnad och alltså måste slutligt betala den själv, går han realiter i motsvarande mån miste om den lön som han fått ut för sitt arbete. En uppdelning på olika poster är därför orimlig och orea- listisk.²⁹ Gratifikationerna som arbetstagaren förväntar sig hör inte hit annat än om ar- betsgivaren, ehuru från början ej pliktig därtill, måste anses ha utfäst sig att med an- ledning av arbetstagarens insats betala be- loppet.³⁰

Semesterlön och semesterersättning är att anse som lön. Med hänsyn till de speciella regler som gäller på området bör emellertid förmånsrätten för sådan gottgörelse regleras särskilt. Även för pension krävs särskilda bestämmelser. Se härom i det följande.

Enligt förslaget skall med lön likställas vad som skall utgå som ersättning för lön. Denna bestämmelse avser bl.a. skadestånd som arbetsgivaren skall utge till arbetstaga- ren på grund av obehörigt avskedande eller tjänsteavtals hävande. I 17 kap. 4 § HB finns en särskild föreskrift om förmånsrätt för sådant skadestånd. Denna föreskrift till- kom år 1910 i samband med föreslagen men ej genomförd lagstiftning om arbetsavtal.³¹ Anspråk på ersättning vid obehörigt avske- dande eller tjänsteavtals hävande behandlas i vissa avseenden som lönekrav och i andra

som skadeståndskrav.³² Vid bestämmelsens tillkomst anmärkte lagrådet, att även sådant skadestånd ur rättslig synpunkt var att lik- ställa med lön. Hit hör bl.a. skadestånd som nämns i 5 § lagen den 14 oktober 1939 (nr 727) om förbud mot arbetstgares avske- dande med anledning av värnplikstjänstgö- ring m.m. eller i 4 § lagen den 21 december 1945 (nr 844) om förbud mot arbetstgares avskedande i anledning av äktenskap eller havandeskap m.m., allt i den mån skade- ståndet utgår som kompensation för in- komstbortfall.

Enligt ett år 1967 infört tillägg i 17 kap. 4 § HB är utestående försäkringsavgift för privat pension åt gäldenärens arbetare för- enad med förmånsrätt i viss utsträckning. Tillägget avser det fallet att arbetsgivaren tecknat pensionsförsäkring för arbetstagaren och gentemot försäkringsinrättningen åtagit sig att betala premierna.³³ I praxis har in- rättningens fordran på obetalda avgifter an- setts utgöra en av inrättningen övertagen lönefordran och tillerkänts förmånsrätt en- ligt 17 kap. 4 § HB (se NJA 1956 s. 719).

²⁷ Ang. lönebegreppet jfr U III s. 97 f, U VI s. 59 ff och Sigeman s. 5 ff.

²⁸ I rättsfallet NJA 1943 s. 625 har högsta domstolen (3 röster mot 2) funnit försälj- ningsresandes fordran på ersättning för att han vid sina resor hållit sig med egen bil inte vara att betrakta som löneförmån enligt 17 kap. 4 § HB. Sigeman (s. 11 not 13) har betecknat rättsläget på denna punkt som instabilt.

²⁹ Med det sagda avses givetvis inte att en ar- betstagare skall ha rätt till resekostnads- ersättning, traktamente e.d. när han inte rest för gäldenärens räkning (t.ex. när verksam- heten upphört på grund av gäldenärens in- solvens). Om dylika ersättningar är bestäm- da så att de delvis utgör en reell löneför- stärkning, kan emellertid en motsvarande del bevakas och komma att utgå med för- månsrätt, oaktat arbetstagaren inte haft an- ledning att resa för gäldenärens räkning.

³⁰ Jfr Sigeman s. 13 f.

³¹ Se prop. 1910:96, rskr 1910:182, NJA II 1911 s. 42 ff, Benckert-Hessler s. 21 och Lawski s. 428 f.

³² Se Schmidt i Minnesskrift utgiven av juri- diska fakulteten i Stockholm vid dess 50- årsjubileum år 1957 s. 206 ff. Jfr även Sige- man s. 12.

³³ Se SOU 1965:41 s. 262 och prop. 1967:83 s. 188.

Genom nämnda tillägg i paragrafen har meddelats en bestämmelse i ämnet. Förmånsrättens omfattning blev lika för alla kategorier av arbetstagare, ehuru beträffande lön gäller olika tider för skilda grupper av arbetstagare.

Med hänsyn till att det enligt rättspraxis klart föreligger en lönefordran som övergått till försäkringsinrättningen och att enligt beredningens förslag alla grupper av arbetstagare i princip behandlas lika i fråga om förmånsrätt för lön torde någon uttrycklig bestämmelse om förmånsrätt för avgifter för pensionsförsäkring inte vara behövlig. En särbestämmelse därom blir lätt missvisande och kan leda till en snävare tillämpning av paragrafen än som avsetts. Om en sådan bestämmelse likväl anses önskvärd, bör den omfatta ej endast fordran på försäkringsavgift för "privat" pension utan även fordran på försäkringsavgift för annan utfäst förmån, t.ex. grupplivförsäkring eller försäkring till skydd för avgångsbidrag,³⁴ till gäldenärens arbetstagare eller arbetstagarens efterlevande. Att förmånsrätt för lönefordran kvarstår även om fordringen övergått till annan innehavare framgår av 3 § i förslaget. För att fordringen i hithörande fall skall anses ha övergått till försäkringsinrättningen krävs inte någon särskild överlåtelse.

I 17 kap. 4 § HB föreskrivs vidare, att samma förmånsrätt som för arbetares avlöning gäller för sådan del av arbetares lön som står inne hos arbetsgivare till säkerhet för att arbetaren skall fullgöra sina skyldigheter. Någon tidsbegränsning gäller dock inte här. Denna bestämmelse infördes år 1910 samtidigt med stadgandet om förmånsrätt för skadestånd vid obehörigt avskedande eller tjänsteavtals hävande.³⁵ För stadgandets tillämpning torde normalt förutsättas, att avtal träffats mellan arbetsgivare och arbetstagare om rätt för den förre att hålla inne viss del av lön som säkerhet för arbetets utförande.³⁶ Det torde här i själva verket vara fråga om bestämmande av fordringens förfallotid så att denna flyttas till

en senare tidpunkt än som normalt gäller. Eftersom den tid inom vilken förmånsrätt är bevarad enligt förslaget räknas från förfallodagen är någon särskild bestämmelse för hithörande fall inte behövlig.

Enligt 17 kap. 4 § HB gäller slutligen förmånsrätt för sådan begravningshjälp eller för de tre sista månaderna upplupen sjukhjälp eller livränta som det åligger gäldenären att utge enligt "lag angående ersättning för skada till följd av olycksfall i arbete". Härmed åsyftas lagen i ämnet den 5 juli 1901 (nr 39 s. 1) som ålade arbetsgivaren direkt ersättningskyldighet.³⁷ I fråga om sjukhjälp och livränta avser förmånsrätten endast ersättning för tiden intill dess konkursansökningen gjordes. Vad som belöper på tiden därefter har förmånsrätt enligt 17 kap. 11 § andra stycket HB. 1901 års lag ersattes av lagen den 17 juni 1916 (nr 235) om försäkring för olycksfall i arbete, som trädde i kraft den 1 januari 1918 och endast ålade arbetsgivaren försäkringsplikt.³⁸ Enligt övergångsbestämmelse skall likväl ersättningsanspråk, som grundas på olycksfall före sistnämnda dag, bedömas enligt den äldre lagen. Nämnda föreskrifter i 17 kap. 4 och 11 §§ HB torde numera sakna all praktisk betydelse och bör utgå.³⁹

³⁴ Hithörande försäkringar kan tecknas bl.a. i Arbetsmarknadens Försäkringsaktiebolag (AFA). Enligt vad broschyren "afa-försäkringen 1968" ger vid handen (s. 26) utgår AFA från att förmånsrätt för försäkringspremier åtnjuts redan enligt gällande 17 kap. 4 § HB. Detta överensstämmer också med SvJT 1968 rf s. 35.

³⁵ Jfr SOU 1946:62 s. 118 ff och Benckert-Hessler s. 21 f.

³⁶ En bestämmelse i ämnet finns i 21 § sjömanslagen 30/6 1952 (nr 530). Enligt detta lagrum äger befälhavare varje gång lön skall betalas kontant hålla inne en tredjedel, till dess sjömannen avgår från tjänsten. Innehållet belopp får dock inte vid någon tid överstiga lön för en halv månad.

³⁷ Jfr bl.a. NJA II 1902 nr 5 s. 100 ff samt Lawski s. 430 och 456.

³⁸ Jfr NJA II 1917 s. 262 ff. 1916 års lag har i sin tur ersatts av lagen 14/5 1954 (nr 243) om yrkesskadeförsäkring (se 60 §).

³⁹ Jfr prop. 1953:7 s. 39, Benckert-Hessler s. 21 och 44 samt Gedda s. 81 f. Se även s. 84 ovan.

Den förmånsrätt för arbetstagare som beredningen föreslår är liksom enligt gällande lag tidsbegränsad. Enligt huvudregeln i förslaget omfattar förmånsrätten lön som inte förfallit till betalning tidigare än sex månader före konkursansökan. Motsvarande tidsbegränsning skall enligt beredningens förslag gälla i fråga om ersättning för lön. Som förut nämnts har samma reglering valts i den danska propositionen. Genom att den föreslagna regeln grundas på lönefordringens förfallotid i stället för den tid varunder lönen intjänats kommer förmånsrätten att även avse t.ex. ackordsöverskott som intjänats längre tid tillbaka än sex månader före konkursansökningen, om det förfallit till betalning inom sistnämnda tid.⁴⁰ Även vid andra slag av fordringar — såsom provision, tantiem eller ersättning för lön — får förfallotiden avgörande betydelse. Vad särskilt angår retroaktiva lönetillägg gäller, att förfalldagen ej inträtt förrän tillägget bestämts och därvid fastställd betalningsdag inträtt. Avtal varigenom redan fastställd förfallotid för intjänad lön flyttas medför givetvis ej, att förmånsrätt får åtnjutas i vidare omfattning än som annars skolat ske.

I 4 kap. har beredningen behandlat en undantagsregel för sådana fall då arbetsgivaren ansett lönefordran tvistig. Denna regel upptages som andra punkt i första stycket av förevarande 13 §. Har lönefordran varit föremål för tvist, skall förmånsrätt gälla, om talan väckts⁴¹ eller förhandling i bruklig ordning begärts inom sex månader från förfalldagen och konkursansökan följt inom sex månader från att tvisten blivit slutligt avgjord. För att undantagsregeln skall kunna åberopas av arbetstagaren förutsätts givetvis, att rätten att påkalla förhandling rörande löneanspråket eller att — om förhandling ej lett till uppgörelse — fullfölja anspråket genom talan vid domstol inte förutsatts enligt bestämmelserna i tillämpligt avtal mellan parterna.⁴² Tvisten är att anse som slutligt avgjord när uppgörelse träffats eller lagakraftvunnen dom föreligger. Undantagsregeln är inte tillämplig, om arbets-

givaren inte bestritt fordringen utan dröjt med betalningen av annat skäl.

Även frågan om lön under uppsägningstid har behandlats i 4 kap. Den i förevarande lagrum upptagna regeln härom innebär, att också lön under skälig uppsägningstid, dock ej längre än sex månader, skall utgå med förmånsrätt. Sexmånaderstiden räknas från uppsägningen.

Förmånsrätten för semesterlön eller semesterersättning som är intjänad före konkursansökan skall enligt beredningens förslag omfatta belopp som står inne för näst-föregående och löpande kvalifikationsår. Liknande begränsning förekommer i den danska propositionen och det norska utkastet. För tiden efter konkursansökningen skall gälla samma regler som föreslagits i fråga om vanlig lön. Även semesterlön eller semesterersättning som belöper på tid efter ansökningen skall således ha förmånsrätt, med viss maximering i fråga om uppsägningstid.

I 17 kap. 4 § HB ges särskilda bestämmelser om förmånsrätt för pensionsfordran på grund av arbetsanställning. Förmånsrätten avser endast pension som förfallit till betalning före den dag från vilken tiden för klander mot utdelningsförslag är att räkna (aktuell pension).⁴³ Som nämnts i 4 kap. är fordran på intjänad framtida pension inte förenad med förmånsrätt enligt nämnda paragraf (se däremot 17 kap. 6 a § HB). Förmånsrätten är begränsad. Den avser inte pension för längre tid än sammanlagt ett år och ej heller för längre tid tillbaka än ett år före konkursansökningen.

⁴⁰ Jfr Schmidt II s. 155.

⁴¹ Se 13 kap. 4 § tredje st. RB, 33 § lagsökningsslagen 20/12 1946 (nr 808), 3 § lagen 10/7 1947 (nr 638) om betalningsföreläggande för vissa fordringar på arbetslön, m.m. och 27 § lagen 14/6 1929 (nr 145) om skiljemän.

⁴² I huvudavtalet mellan SAF och LO finns bestämmelser om tidsfrister för påkallande av förhandling i 2 kap. 2 § och för väckande av talan i 7 § samma kap.

⁴³ Jfr betr. tidigare lydelse av paragrafen SOU 1937: 13 s. 161 och 1965: 41 s. 254.

I andra stycket av förevarande 13 § föreslås, att samma förmånsrätt som för lön följer med fordran på pension, som tillkommer arbetstagare eller dennes efterlevande för högst sex månader före dagen för konkursansökan och nästföljande sex månader. Av sammanhanget är tydligt, att uttrycket arbetstagare här skall innefatta förutvarande arbetstagare, alltså pensionärer eller dem som slutat sin anställning av annan orsak. Med "pension" åsyftas här endast de aktuella pensionsposter som belöper på nyssnämnda tidrymd, däremot ej rätten till framtida pension (jfr 14 §). Man kan tänka sig att pension utgår med ett engångsbelopp eller i ett par större poster. I sådana fall bör ej följa förmånsrätt enligt förevarande paragraf för större del än som motsvarar skälig pension för högst sex månader före och sex månader efter konkursansökningen. Det har inte ansetts behövt att ge någon mera uttrycklig reglering av dylika undantagsfall i lagtexten. Någon bestämmelse därom finns f.ö. inte heller i gällande lag. Det har vidare ej ansetts praktiskt påkallat att — såsom skett i fråga om fordran på lön — meddela någon undantagsregel beträffande tvistig pensionsfordran.

Samtidigt med införandet av 1967 års lag om tryggnad av pensionsutfästelse m.m. upptogs i 17 kap. 4 § HB en bestämmelse, att förmånsrätten för pensionsfordran även avser pension som intjänats hos föregående arbetsgivare, om gäldenären övertagit ansvaret för pensionen under de betingelser som anges i 23 och 26 §§ i 1967 års lag. I nämnda 23 § ges regler om ansvaret för pensionsutfästelse, om näringsverksamhet övergår från en arbetsgivare till annan. Om ansvaret för pensionsutfästelse överflyttats på sätt som föreskrivs i paragrafen, anses enligt detta lagrum utfästelsen ha samma rättsverkningskraft som om arbetstagaren varit anställd hos efterträdaren från dagen för anställningen hos företrädaren. Detsamma gäller i fall som avses i nämnda 26 §. Redan av vad sålunda föreskrivits torde följande, att förmånsrätt för pension som intjänats hos

företrädaren skall gälla i efterträdarens konkurs.⁴⁴ Beredningen har likväl ansett sig böra behålla bestämmelsen i sitt förslag.

Av sista stycket i förevarande 13 § följer, att om gäldenären är näringsidkare eller juridisk person, arbetstagare som själv eller jämte närstående ägde väsentlig andel i företaget och som hade väsentligt inflytande över dess verksamhet inte får förmånsrätt för pension som avses i andra stycket. Som tidigare anförts i fråga om arbetstagares lönefordran bör förmånsrätt dock äga rum, om andelsinnehavet avvecklats i så god tid före konkursen att något samband mellan vederbörandes inflytande och konkursen inte kan anses föreligga. Detsamma gäller, om arbetstagaren frånträtt ledande befattning så tidigt som nyss nämnts och hans inflytande fördensskull upphört. När arbetstagare avlidit, är enligt förslaget hans efterlevande uteslutna från förmånsrätt, om arbetstagaren själv skulle ha varit utesluten. Efterlevande pensionstagares eventuella egna andelar i företaget blir alltså utan betydelse i fråga om deras förmånsrätt för pension utom såtillvida som andelarna kan bära medräknas vid prövning huruvida arbetstagaren jämte närstående ägde väsentlig andel i företaget.

14 §.

I förevarande paragraf meddelas bestämmelser om förmånsrätt för fordran på framtida pension i vissa fall. Paragrafen, som motsvarar 17 kap. 6 a § HB,¹ har behandlats närmare i 4 kap. här ovan. I likhet med gällande lag skall enligt förslaget fordran på framtida pension som här avses ha förmånsrätt efter fordran på lön eller utgående pension (13 §). De båda fordringslagen är också olika ställda vid konkurrens

⁴⁴ Jfr även motiven till 3 § i förslaget. Ang. förarbetena till förmånsrättsregeln se SOU 1965: 41 s. 263 och prop. 1967: 83 s. 188 f.

¹ Ang. motiven till 17 kap. 6 a § HB se SOU 1965: 41 s. 263 f samt prop. 1967: 83 s. 98, 189 och 277 f.

med särskilda förmånsrätter, se 15—17 §§.

Som sista stycke i förevarande 14 § har upptagits föreskrift, enligt vilken, om gäldenären är näringsidkare eller juridisk person, skall gälla vad som sägs i 13 § tredje stycket. Enligt sistnämnda bestämmelse undantages vissa arbetstagare och deras efterlevande från den förmånsrätt för pension som tillkommer arbetstagare i allmänhet. Undantagsregeln torde knappast ha någon praktisk betydelse i fråga om förevarande 14 §.²

15—17 §§.

Gällande rätt

Som förut nämnts stadgas i 17 kap. 13 § HB, att fordran med allmän förmånsrätt enligt 4 § i kapitlet skall i första hand uttagas ur egendom vari ej gäller särskild förmånsrätt. Om den egendom som ej belastas av särskild förmånsrätt inte räcker till, får enligt lagrummet tillgripas lös egendom vari sådan förmånsrätt gäller. Därvid kan fordran med allmän förmånsrätt enligt 4 § tränga ut fordran med särskild förmånsrätt, om den senare förmånsrätten är sämre placerad i förmånsrättsordningen än den förmånsrätt som anges i 4 §. Däremot är förmånsrätt i lös egendom enligt 3 § skyddad. Fordringsägare som har handpant eller in-teckning i fartyg eller luftfartyg hör bl.a. till dem som har förmånsrätt enligt sist-nämnda lagrum och därför är skyddade. Det är ej klart, huruvida tomträtt och vattenfallsrätt skall hänföras till lös egendom i den mening som avses i 17 kap. 13 § HB.¹ Enligt lagstiftningens grunder bör de räknas till fast egendom (jfr 4 kap. 27 § och 5 kap. 2 § NJL).

När lös egendom behöver tillgripas för ändamål som avses i 17 kap. 13 § HB, skall fordringar med särskild förmånsrätt i sådan egendom enligt 17 kap. 5, 6, 7 eller 8 § HB tas i anspråk i den ordningen att sämre förmånsrätt viker före bättre.

Fordringar med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB får vidare i sista hand uttagas framför fordringar med särskild förmånsrätt i fast egendom, om den lösa egendomen ej förslår. Därvid går förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB före både särskild förmånsrätt enligt 6 § för avgälder m.m. och särskild förmånsrätt enligt 9 § på grund av in-teckning eller utmätning. På samma sätt kan Stockholms stads brandförsäkringskontors förmånsrätt för premielån (jfr ovan under 8 § i förslaget) trängas ut. Även i fråga om de särskilda förmånsrätterna i fast egendom gäller, att sämre förmånsrätt viker före den som har ett bättre läge.

Det bör understrykas, att förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB liksom annan allmän förmånsrätt endast kan göras gällande i konkurs. Om t.ex. fast egendom säljs exekutivt utom konkurs, kan fordringar som avses i lagrummet ej tas ut ur fastigheten. I övrigt bör framhållas, att om fast eller lös egendom, vari särskild förmånsrätt gäller, säljs under konkursen och det uppstår överskott, torde överskottet bära räknas som egendom vari ej gäller särskild förmånsrätt. Om t.ex. ett fartyg är belastat av sjöpant-rätt och belånat mot in-teckningar för tillhoppa 250 000 kr samt säljs för 300 000 kr, räknas överskottet på 50 000 kr som egendom vari ej gäller särskild förmånsrätt. Motsvarande gäller i förekommande fall, om försäljning av fast egendom ger överskott. Detta bör alltså behandlas på samma sätt som behållen köpeskilling för fast eller lös egendom, vari ej gäller särskild förmånsrätt.

I 4 kap. har beredningen behandlat den risk som förmånsrätten enligt 17 kap. 4 § HB innebär för in-teckningshavare genom att enligt 13 § lönefordringar kan uttagas före in-teckningshavarnas fordringar. Regle-ningen är som förut nämnts från in-teckningshavarnas synpunkt bristfällig även på det sättet att, om två eller flera fastigheter ingår i arbetsgivares konkursbo, löneford-

² Betr. gällande rätt se ovan s. 50.

¹ Jfr SOU 1946: 62 s. 123.

ringarna kan bevakas fullt i vilken som helst av fastigheterna.²

Beredningen

Liksom enligt gällande lag bör grundregeln i fortsättningen vara att allmän förmånsrätt får uttagas ur all egendom som ingår i konkursboet och ej är föremål för särskild förmånsrätt. En bestämmelse härom har upptagits som första punkt i 15 § i förslaget. Enligt andra punkten i paragrafen får fordringar med allmän förmånsrätt därjämte uttagas ur egendom, vari särskild förmånsrätt gäller, före fordringar med sådan förmånsrätt, i den mån det är medgivet enligt 16 eller 17 §, och i övrigt efter dessa fordringar. Härav följer bl.a. att, när egendom som är föremål för särskild förmånsrätt har sålts och den fordran som är förenad med sådan förmånsrätt i egendomen har till fullo betalats, skall överskottet enligt förslaget, liksom enligt gällande lag, räknas till egendom som ej är föremål för särskild förmånsrätt. Detta gäller både fast och lös egendom.

I anslutning till vad som i 4 kap. anförts beträffande löneprivilegiet och panträtt i fast egendom har beredningen upprättat alternativa förslag till 16 §, betecknade A resp. B. Första stycket i paragrafen är gemensamt för båda alternativen.

Av redogörelsen för gällande rätt framgår, att de särskilda förmånsrätter som enligt 17 kap. 3 § HB är förenade med pant rätt m.m. i lös egendom inte kan trängas undan av allmän förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB eller annan allmän förmånsrätt som stadgas i samma kap. Även sjöpanträtt och luftpanträtt går före allmän förmånsrätt.

I 4 § i beredningens förslag anges, att särskild förmånsrätt följer med 1) sjöpanträtt eller luftpanträtt, 2) handpant eller rätt att kvarhålla lös egendom till säkerhet för fordran (retentionsrätt) och 3) panträtt på grund av inteckning i fartyg eller luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg. Därmed avses att inbegripa de säkerhetsrätter som f.n. går före bl.a. förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB. Som beredningen redan uttalat bör det inte

komma i fråga att rubba det företräde som tillkommer nämnda säkerhetsrätter. Att nuvarande ordning skall bestå framgår av 16 § första stycket och 17 §, jfr 15 § andra punkten.

Enligt 17 kap. 5 § andra stycket HB är den för vars räkning fartyg byggs viss förmånsrätt hos varvsägaren eller byggmästaren och enligt 7 § första stycket i samma kap. har redare viss förmånsrätt hos medredare. Förmånsrätten enligt 17 kap. 5 § andra stycket går efter allmän förmånsrätt enligt 4 § men före allmän förmånsrätt enligt 6 a § eller senare paragraf i 17 kap. HB. Den förmånsrätt som anges i 17 kap. 7 § första stycket går efter såväl allmän förmånsrätt enligt 4 § som allmän förmånsrätt enligt 6 a § men före allmän förmånsrätt enligt senare paragraf i kapitlet.

Förmånsrätter motsvarande dem som nu anges i 17 kap. 5 § andra stycket och 7 § första stycket HB upptages i beredningens förslag under 5 och 6 §§. Det är som förut nämnts antagligt, att förmånsrätten enligt 5 § i förslaget ganska snart kommer att ersättas av förmånsrätt för panträtt på grund av inteckning i fartyg under byggnad och att förmånsrätten enligt 6 § i förslaget kommer att upphävas samtidigt.³ I avvaktan härpå föreslår beredningen, att förmånsrätt enligt nämnda 5 eller 6 § även i fortsättningen får, när det behövs, vika för allmän förmånsrätt enligt 12 eller 13 § i förslaget (se 16 § första st.). 12 och 13 §§ ersätter 17 kap. 4 § HB. Liksom enligt gällande lag skall däremot särskild förmånsrätt som avses i 5 § i förslaget inte vika för sådan allmän förmånsrätt som stadgas i 14 § i förslaget och ersätter förmånsrätt enligt 17 kap. 6 a § HB. Förmånsrätt enligt 6 § i förslaget skall, lika-

² Se NJA 1933 s. 522 samt Hassler s. 289, samma förf. i Svensk exekutionsrätt s. 358 och i SvJT 1937 s. 221, Olivecrona s. 180, Welamson I s. 386, Undén II s. 334, Gedda s. 150 och Blanck i SvJT 1957 s. 657 ff. Jfr även SOU 1946: 62 s. 122. Frågan om uttagande av lönefordran, när det i konkursboet finns flera fastigheter, har också behandlats i ILU 1958: 17.

³ Jfr motiven till 5 och 6 §§.

ledes i överensstämmelse med gällande lag, vika för allmän förmånsrätt enligt 14 § i förslaget (se 17 §).

Enligt 17 kap. 5 § första stycket och 6 § första stycket HB har hyresvärd och jordägare i viss utsträckning förmånsrätt för fordran hos hyresgäst eller arrendator. Dessa förmånsrätter går efter allmän förmånsrätt enligt 4 § och före allmän förmånsrätt enligt 6 a § eller senare paragraf i 17 kap. HB. Enligt 7 § andra stycket i samma kap. har företagsinteckningshavare förmånsrätt i den företagsintecknade egendomen. Denna förmånsrätt går efter allmän förmånsrätt enligt 4 eller 6 a § men före allmän förmånsrätt enligt 10 § eller senare paragraf i kapitlet.

Beredningens förslag ger i 7 § 1) särskild förmånsrätt för hyresvärd och jordägare i viss begränsad omfattning. Företagsinteckning skall medföra förmånsrätt enligt 7 § 2) i förslaget. Beredningen föreslår, att dessa förmånsrätter får vika för allmän förmånsrätt enligt 12, 13 eller 14 § i förslaget. Denna ståndpunkt framgår av 16 § första stycket och 17 § i förslaget. Den innebär inte någon försämring beträffande förmånsrätt på grund av företagsinteckning. Däremot kommer förmånsrätt för hyresvärd eller jordägare att, i motsats till vad som nu gäller, få vika även för sådan allmän förmånsrätt som avses i 14 § i förslaget.

Enligt 17 kap. 8 § HB medför utmätning av lös egendom, att exekutionsfordringen blir förenad med förmånsrätt i den utmäta egendomen. Denna särskilda förmånsrätt går efter allmän förmånsrätt enligt 4 eller 6 a § men före allmän förmånsrätt enligt 10 § eller senare paragraf i nämnda kap. Även enligt beredningens förslag skall utmätning av lös egendom medföra förmånsrätt i den utmäta egendomen. Detta anges i 10 § i förslaget. I överensstämmelse med gällande lag föreslår beredningen, att allmän förmånsrätt som avses i 12, 13 eller 14 § i förslaget skall vid behov gå före förmånsrätt på grund av utmätning i lös egendom (se 16 § första st. och 17 §).

Enligt 17 kap. 13 § HB skall särskilda förmånsrätter i lös egendom enligt 5—8 §§ vid behov vika för allmän förmånsrätt enligt 4 § i den ordningen att sämre förmånsrätt viker före bättre förmånsrätt. Beredningen har ansett, att det belopp som skall uttagas för fordringar med allmän förmånsrätt i stället bör vid behov fördelas på den lösa egendom vari särskild förmånsrätt gäller i förhållande till den köpeskilling som erhållits för varje slags egendom. Bestämelse om sådan fördelning har i förslaget upptagits som andra punkt i 16 § första stycket som rör fordringar med allmän förmånsrätt enligt 12 eller 13 §. Tillämpning av fördelningsregeln blir aktuell först om det visar sig, att lös egendom, vari ej gäller särskild förmånsrätt, och överskott på lös eller fast egendom, vari gäller särskild förmånsrätt, inte förslår till betalning av fordringar med allmän förmånsrätt. För det fallet att fördelning blir aktuell, när fordran med allmän förmånsrätt enligt 14 § skall uttagas, skall fördelningen ske på motsvarande sätt enligt hänvisning i 17 § till andra punkten i 16 § första stycket. Enligt grunderna för den sistnämnda bestämmelsen bör motsvarande fördelning ske när t.ex. ett företag driver olika rörelser och rörelserna är var för sig företagsintecknade. — Om det vid en första fördelning visar sig att överskott uppkommer beträffande något slag av lös egendom, får överskottet fördelas efter samma metod på de olika slag av lös egendom beträffande vilka underskott föreligger.

Förslagets innebörd i fråga om fördelningen på olika egendomskomplex blir åskådlig med följande exempel, i vilka bortses från kostnader för realisationen liksom från allmänna konkurskostnader.

Ex. 1. I konkursboet ingår två egendomskomplex A och B vilka vart för sig är belastade med förmånsrätt enligt 7 § 2), A för 1 000 000 kr och B för 2 200 000. Lönefordringar som ej fått täckning ur annan egendom föreligger med 400 000. Vid försäljning ger A 1 200 000 och B 2 000 000. Av lönerna faller i så fall enligt huvudregeln 3/8 eller 150 000 på A och 5/8 eller 250 000 på B. Det föreligger sålunda ett

överskott på 50 000 i A. Detta används för att minska belastningen på B, varur därför slutligen 200 000 behöver tas i anspråk för löneborgenärerna.

Ex. 2. Om man med övriga värden oförändrade tänker sig att, utöver A och B, i boet ingår lös egendom C, som är belastad enligt 10 § för 500 000 kr och säljs för 400 000, faller enligt huvudregeln 3/9 av lönefordringarna eller 133 333: 33 på A, 5/9 eller 222 222: 22 på B och 1/9 eller 44 444: 44 på C. Överskottet i A blir 66 666: 67. Det fördelas med 5/6 eller 55 555: 56 på B och med 1/6 eller 11 111: 11 på C. Vad som behöver uttagas ur B och C reduceras därigenom för B till 166 666: 66 och för C till 33 333: 33.

Om i boet även ingår fast egendom och denna ger överskott vid försäljning, skall detta på samma sätt användas för löneborgenärernas räkning och minskar då i motsvarande mån belastningen för dem som har säkerhet enligt 5, 6, 7 eller 10 § i lös egendom.

Ex. 3. Antag att det, under i övrigt lika förhållanden som i ex. 2, ingår en fastighet i boet som är belastad med pantfordringar till belopp av 880 000 kr och säljs för 1 000 000. Överskottet på 120 000 skall fördelas med 5/6 eller 100 000 på B och 1/6 eller 20 000 på C. Vad som slutligen behöver uttagas ur B och C blir då, för B 66 666: 66 och för C 13 333: 33.

Beträffande avvecklingen av fast egendom kan framhållas, att om lös egendom uppenbart förslår för att tillgodose löneborgenärerna, behöver förvaltaren ej föranstalta om exekutiv försäljning av den fasta egendomen för att därvid kunna bevaka lönefordringar i fastigheten. Motsvarande gäller, om överskott vid en tilltänkt underhandsförsäljning tillsammans med den lösa egendomen förslår till att täcka lönefordringarna.⁴ Enligt vad beredningen föreslagit i betänkanudet Utsökningsrätt VIII skall det åligga förvaltaren att vid behov bevaka lönefordringar o.l. vid den exekutiva auktionen och att vid densamma utöva anslutningsrätt för dessa fordringar.⁵ Vad som vid auktionen utfaller på sådan bevakning skall av överexekutor avsättas, om annan sakägares rätt beror därav, till dess det slutligt klarlagts vad som

skall utgå ur fastigheten.

Av exemplen framgår, att när två eller flera komplex, som är belastade vart för sig med särskild förmånsrätt, ingår i konkursboet, fördelningen inte kan slutligen bestämmas förrän all den berörda egendomen avyttrats.

Enligt 17 kap. HB gäller som förut nämnts särskilda förmånsrätter i *fast egendom* dels direkt på grund av lag enligt 6 § och de särskilda lagar som hänvisar till den paragrafen, dels enligt 9 § på grund av inteckning, dels enligt samma paragraf på grund av utmätning. Därtill kommer den förmånsrätt som brandförsäkringskontoret åtnjuter för premielån.

Enligt 17 kap. 13 § HB får i konkurs alla särskilda förmånsrätter i fast egendom, om det behövs, vika för allmän förmånsrätt enligt 4 § i nämnda kap. De går däremot före allmän förmånsrätt enligt 6 a § eller senare paragraf i samma kap. (se tredje st. i 6 a §).

I 8 § i beredningens förslag stadgas under 1) förmånsrätt som har motsvarighet i 17 kap. 6 § HB och under 2) förmånsrätt motsvarande förmånsrätt enligt 17 kap. 9 § HB på grund av inteckning. Föreskrift om förmånsrätt i fast egendom på grund av utmätning innefattas i 10 § i förslaget.

Beredningen har i 4 kap. föreslagit, att de särskilda förmånsrätter i fast egendom som nu stadgas i 17 kap. 6 § HB skall, i den mån de motsvaras av 8 § 1) i förslaget, vara skyddade mot risken att skjutas åt sidan av löneborgenärer med allmän förmånsrätt enligt 13 § i förslaget. Detsamma bör gälla i förhållande till de fordringar som har förmånsrätt enligt 12 eller 14 § i förslaget. Av 16 § andra stycket i alternativ A resp. alternativ B (jfr nedan) framgår, att särskild förmånsrätt i fast egendom enligt 8 § 1) aldrig behöver vika för allmän förmånsrätt enligt 12 eller 13 §. Särskild förmånsrätt i fast egendom behöver, liksom enligt gällande

⁴ Jfr Welamson I s. 389 ff.

⁵ Se 70 § sista st. i förslaget till ändring i KL, jfr motiven i U VIII s. 258.

lag, inte i något fall vika för allmän förmånsrätt enligt 14 § i förslaget, se 17 §.

Beredningen har i 4 kap. även behandlat förhållandet mellan de förmånsrätter som avses med 12 och 13 §§ i förslaget å ena samt fordringar med panträtt på grund av in-teckning i fast egendom å andra sidan. Frågan regleras i 16 §, beträffande vilken beredningen som förut nämnts har upprättat två alternativ, A och B. (Jfr vidare i 4 kap. under C s. 59 ff.)

Första stycket i paragrafen är gemensamt för båda alternativen och har behandlats i det föregående.

Alternativ A.

Brist, som kvarstår sedan lös egendom tagits i anspråk för borgenärer med allmän förmånsrätt enligt 12 eller 13 § i förslaget, får enligt 16 § andra stycket i alternativ A vid exekutiv försäljning av gäldenärens fasta egendom under konkursen uttagas med företräde framför fordringar med panträtt på grund av in-teckning i fastigheten eller med förmånsrätt på grund av utmätning därav som skett hos gäldenären. Följande fordringar skall emellertid vara skyddade mot löneborgenärerna, nämligen 1) fordran med panträtt som upplåtits av tidigare ägare till fastigheten, 2) fordran med panträtt som upplåtits av gäldenären tidigare än sex månader före konkursansökningen eller, i fall som avses i 35 § KL,⁶ ansökningen om förordnande av god man enligt ackordslagen, såvida fordringen ligger inom tre fjärdedelar av det värde som vid den angivna tiden före ansökningen senast åsatts fastigheten av taxeringsmyndighet, och 3) fordran som har lika rätt som eller bättre rätt än fordran som avses under 1) eller 2).

Panträtt är enligt 6 kap. 1 § JBFörslaget att anse som upplåten när pantbrev överlämnats som pant för fordran. När pantbrev redan belånats hos viss borgenär och överhypotek pantförskrivs, är panträtt att anse som upplåten när förra panthavaren underrättats om pantförskrivningen av överhypoteket. Varje belåning får bedömas för

sig, även om det är fråga om ökad belåning av samma säkerhet. Genom pantförskrivning för framtida fordran torde inte någon panträtt uppkomma förrän fordringen föreligger. Panträtt för upplöpande ränta och biförpliktelser som omfattas av pantförskrivning måste dock anses uppkomma samtidigt med panträtt för fordringens kapitalbelopp. Om lån beviljats av viss kreditgivare och sedan övertagits av en annan, måste identiteten anses bestå. Identiteten måste också anses bevarad, om ny ägare övertagit betalningsansvaret för lån som beviljats föregående ägare. Det avgörande är sålunda i förevarande sammanhang, huruvida fastigheten kontinuerligt varit belånad mot den aktuella panten.

Fastighetens ägare kan tänkas ha inlöst ett pantbrev som var skyddat enligt punkt 1) eller 2) i andra stycket av 16 §. Om pantbrevet, när ägaren försätts i konkurs, alljämt är i hans hand och fordran med *sämre* rätt är skyddad enligt någon av nämnda punkter, blir ägarhypoteket enligt punkt 3) i nämnda stycke skyddat vid fastighetens försäljning,⁷ men eftersom ägarhypoteket tillkommer konkursboet skall det i realiteten användas till betalning av löneborgenärernas fordringar. Om fastighetens ägare före konkursen belånat det inlösta pantbrevet på nytt och panten inte kan återvinnas enligt KL, blir den nya långivaren skyddad under nyssnämnda förutsättning — nämligen att fordran med *sämre* rätt är skyddad — även om nybelåningen annars inte skulle vara skyddad enligt punkt 2). Såsom beredningen framhållit i 4 kap. är detta nödvändigt för att uppnå kongruens med den företrädesordning som enligt JBFörslaget skall gälla mellan olika pantbrev inbördes.

Antag t.ex. att föregående ägare belånat fastigheten mot pantbreven A, B och C, inbördes gällande i nu nämnd ordning, samt att lån med pantbrevet B som säkerhet har infriats och pantbrevet B därefter av gäldenären belånats

⁶ Detta lagrum föreslås ändrat i U VII.

⁷ I FfL (3 § andra st.) räknas också ägarhypotek som fordran (jfr dock 29 § tredje st.).

på nytt. Eftersom lån mot pantbrevet C är skyddat måste det nya lånet mot pantbrevet B (som ger bättre rätt än C) skyddas, även om nybelåningen skett inom sexmånadersfristen.

Enligt beredningens mening utgör den nu behandlade eventualiteten inte någon sådan olägenhet för löneborgenärerna som man ej kan acceptera, om systemet i övrigt anses godtagbart.

Som förut nämnts medför utmätning av fast egendom förmånsrätt i den egendomen. Utmätningssökanden är enligt 17 kap. 13 § HB ej bättre skyddad mot löneborgenärerna än in-teckningshavare. Beredningen har inte ansett det motiverat att överväga någon direkt skyddsregel för utmätningssökanden. Utmätning är ju inte någon säkerhetsform som kreditväsendet normalt använder. Om en fastighet tagits i mät hos ägaren/gäldenären och försäljning ej skett före konkursens början, skall vid fastighetens exekutiva försäljning under konkursen lönefordringarna i sakägarförteckningen sättas före utmätningssökandens fordran. Enligt beredningens förslag (11 § tredje st.) skall emellertid utmätning, liksom enligt gällande lag, medföra företräde framför in-teckningsansökan samma eller senare dag. Det kan därför teoretiskt inträffa t.ex. att utmätning skett åtta månader före den förut angivna kritiska tidpunkten samt att pantbrev uttagits på grund av ansökan som gjorts efter utmätningen och av gäldenären belånats sju månader före den kritiska tidpunkten med sådant läge att panträtten enligt beredningens förslag skall vara skyddad. I en sådan helt osannolik situation skall enligt förslaget även utmätningssökanden bli skyddad mot löneborgenärerna, eftersom han har bättre rätt än den långivare som mottagit pantbrevet och den sistnämndes panträtt skall vara skyddad. Även detta följer av punkt 3) i andra stycket. — Det bör framhållas, att utmätning för tidigare ägares skuld inte är aktuell i nu förevarande sammanhang. Om fastigheten skall säljas på grund av utmätning hos tidigare ägare, kan lönefordringar hos den aktuella ägaren inte

bevakas vid försäljningen.

Med värde som åsatts av taxeringsmyndighet avses i punkt 2) i första hand taxeringsvärde som åsatts enligt kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370).⁸ Uttrycket omfattar emellertid även sådant preliminärt taxeringsvärde som enligt förordningen den 14 juni 1933 (nr 357) om åsättande i vissa fall av särskilt uppskattningsvärde å fastighet kan ha åsatts fastigheten efter att taxeringsvärde enligt kommunalskattelagen senast blivit fastställt.⁹ Tillämpningen av förslaget förutsätter ej, att taxeringsmyndighetens beslut vunnit laga kraft.¹⁰ Om talan fullföljts, blir sålunda det värde som sex månader före den kritiska tidpunkten var åsatt fastigheten utslagsgivande.

Beträffande det fallet att två eller flera fastigheter ingår i konkursbo innehåller 16 § tredje stycket i alternativ A, att vad som behöves uttagas med företräde framför fordringar med panträtt m.m. såvitt möjligt skall fördelas på fastigheterna i förhållande till den köpeskilling som erhållits för varje särskild fastighet. En sådan fördelning kan inte alltid genomföras, när fordringar med särskild förmånsrätt i fastigheten skall vara skyddade enligt det föregående. Förslaget förutsätter, att lönefordringarna får i mån av behov bevakas reservationsvis till fulla beloppet vid varje särskild fastighets försäljning. Om det vid en första fördelning uppkommer brist i viss fastighet, får bristen tas ut ur övriga fastigheter, om hinder däremot ej föreligger enligt det föregående. Skulle någon av fastigheterna ej kunna säljas, får

⁸ Ang. begreppet fast egendom i skatterättslig mening, se 4 § tredje st. kommunalskattelagen. Jfr LRremissen s. 343 och SOU 1968: 32 s. 44 f. Det skatterättsliga fastighetsbegreppet utreds f.n. av särskild sakkunnig (jfr prop. 1968: 154 s. 32 f).

⁹ Jfr lagen 14/6 1933 (nr 359) angående vad med fastighets taxeringsvärde i vissa fall skall förstås och prop. 1933: 187 s. 4.

¹⁰ Beslut rörande allmän eller särskild fastighetstaxering enligt kommunalskattelagen kan överklagas men däremot ej beslut angående preliminär taxering (se i sistnämnda hänseende 8 § sista st. i 1933 års förordning).

de övriga svara för lönefordringarna som om den osålda fastigheten ej ingått i boet.

Innebörden av 16 § andra och tredje styckena i alternativ A kan belysas med följande summariska exempel. De förutsätter, att någon lös egendom ej finns att tillgå. I exemplen bortses från att även exekutionskostnader skall uttagas ur fastigheterna. De pantbrev som nämns i exemplen gäller i bokstavsordning i respektive fastigheter. I alla exemplen skall fordringar som skyddas enligt punkterna 1), 2) och 3) ligga inom det skyddsbelopp som anges i 32 § FfL enligt beredningens betänkande Utsökningsrätt VIII.¹¹ Det antages i exemplen att anslutningsrätt utövats för löneborgenärernas räkning (se 15 § FfL och U VIII s. 121 ff).

Ex. 1. I konkursen ingår en fastighet som före den kritiska tidpunkten — dvs. sex månader före konkursansökningen eller, i fall som avses i 35 § KL, ansökningen om förordnande av god man enligt ackordslagen — av taxeringsmyndighet senast åsatts värdet 800 000 kr. Fastigheten är belånad för 1 000 000 mot pantbrevet A, B, C och D som vart och ett lyder på 250 000. Panträtt enligt A och B har upplåtits i samband med lån som upptagits av tidigare ägare, panträtt enligt C har upplåtits av konkursgäldenären tidigare än sex månader före den kritiska tidpunkten och panträtt enligt D inom sexmånadersfristen. Lönefordringarna uppgår till 300 000 och fastigheten säljs för 925 000.

Pantbrevet A och B är skyddade enligt 16 § andra stycket 1). Pantbrevet C är enligt 16 § andra stycket 2) skyddat intill 75 procent av det åsatta värdet 800 000 kr, dvs. intill 600 000. På C belöper inom denna ram 100 000. Återstoden av köpeskillingen eller 325 000 går i första hand till löneborgenärerna som alltså får fullt med 300 000. Resterande 25 000 går till innehavaren av pantbrevet C. Pantbrevet C och D blir på gr. av löneprivilegiet utan täckning för 300 000.

Ex. 2. I konkursen ingår en fastighet, som före den kritiska tidpunkten av taxeringsmyndighet senast åsatts ett värde av 1 200 000 kr. Fastigheten är intecknad för 1 400 000 mot de sex pantbrevet A—F. Av dessa lyder ettvar av de fyra första på 250 000 och de båda återstående vardera på 200 000. I C finns ett ägarhypotek på 20 000, medan pantbrevet i övrigt i sin helhet utgör säkerhet för fordringar mot konkursgäldenären. Panträtt enligt A och C har upplåtits i samband med lån som upptagits av för-

ra ägaren, medan B varit friställt och därefter av konkursgäldenären nybelånats efter den kritiska tidpunkten. D, E och F har belånats av konkursgäldenären, D och E före och F efter den kritiska tidpunkten. Lönefordringar bevakas med 500 000 och fastigheten säljs för 1 300 000.

Pantbrevet A och C på tillhoppa 500 000 är skyddade enligt 16 § andra stycket 1). B på 250 000 med bättre rätt än C är skyddat enligt 16 § andra stycket 3). Pantbrevet D är enligt 16 § andra stycket 2) skyddat intill 75 procent av det åsatta värdet 1 200 000, dvs. intill 900 000. På D utgår alltså 150 000. Löneborgenärerna får i första hand ta ägarhypoteket i C på 20 000, varefter för deras del återstår fordringar på 480 000. Återstoden av köpeskillingen eller 400 000 går till löneborgenärerna, vilka alltså blir utan betalning till ett belopp av 80 000. Pantbrevet D, E och F blir på gr. av löneprivilegiet utan täckning för 400 000.

Ex. 3. I konkursen ingår två fastigheter X och Y, som av taxeringsmyndighet senast före den kritiska tidpunkten åsatts ett värde av 300 000 resp. 400 000 kr. X är belastad med pantbrevet A och B på vardera 200 000, som utgör säkerhet för lån på samma belopp. Panträtt enligt A och B har upplåtits av konkursgäldenären före den kritiska tidpunkten. I Y gäller pantbrevet C, D och E, av vilka C lyder på 175 000 och de två övriga på vardera 150 000. Panträtt enligt C och D har upplåtits i samband med lån som upptagits av förra ägaren och panträtt enligt E har upplåtits av konkursgäldenären efter den kritiska tidpunkten. Lönefordringarna uppgår till 360 000. X säljs för 400 000 och Y för 500 000.

Av lönefordringarna faller då vid fördelning enligt 16 § tredje stycket primärt 4/9 eller 160 000 på X och 5/9 eller 200 000 på Y. I X är pantbrevet skyddade till ett belopp av 225 000 enligt 16 § andra stycket 2). Den andel av löneborgenärernas fordringar som primärt faller på X, dvs. 160 000, kan därför utan vidare uttagas för löneborgenärernas räkning. Utrymme finns för ytterligare 15 000 till löneborgenärer. I Y är C och D på tillhoppa 325 000 skyddade enligt 16 § andra stycket 1), medan E är oskyddat. För löneborgenärernas räkning kan sålunda ur Y uttagas 175 000. Därefter föreligger för löneborgenärerna en

¹¹ Det kan hända att viss fordran med panträtt enligt 8 § 2) eller förmånsrätt enligt 10 § kommer att till en del falla inom skyddsbeloppet (nämligen i den mån den ryms inom 75 procent av det av taxeringsmyndighet åsatta värde som skall gälla), medan återstoden går efter lönefordringarna i sakägarförteckningen.

brist på 25 000. Av denna täcks 15 000 genom det ytterligare belopp som kan uttagas ur X. Härefter återstår en brist på 10 000 för löneborgenärerna, för vilka de blir utan täckning. Pantbrevet B och E blir på gr. av löneprivilegiet utan täckning för 325 000.

Alternativ B.

Detta alternativ ger en mera summarisk reglering än alternativ A. Brist som kvarstår sedan lös egendom tagits i anspråk för borgenärer med allmän förmånsrätt enligt 12 eller 13 § i förslaget får enligt alternativ B vid exekutiv auktion på gäldenärens fasta egendom under konkurs intill viss gräns uttagas ur den egendomen framför fordringar med panträtt på grund av inteckning i fastigheten eller med förmånsrätt på grund av utmätning därav som skett hos gäldenären. I 16 § andra stycket sägs, att för ändamålet får tas i anspråk en fjärdedel av det värde som fastigheten ansetts ha i ärendet eller, om denna säljs till högre pris, av köpeskillingen. Vidare ges en regel om fördelning på flera fastigheter i överensstämmelse med vad som föreslagits i alternativ A. Om lönefordran som hänför sig till nybyggnads-, tillbyggnads-, ombyggnads- eller förbättringsarbete på viss fastighet ej blir till fullo betald, får enligt tredje stycket i alternativ B bristen uttagas ur den fastigheten utan hinder av den begränsning som anges i andra stycket.

Den andel som får tas i anspråk blir enligt andra stycket i första hand beroende av det värde som fastigheten ansetts ha i försäljningsärendet. Härmed åsyftas taxeringsvärdet eller det värde som överexekutor enligt 6 § FfL skall åsätta fastigheten, om taxeringsvärde saknas eller taxeringsvärdet kan antagas vara missvisande.¹² Skulle köpeskillingen överstiga det antagna värdet, bestäms andelen på grundval av köpeskillingen, vilket medför att ett större belopp blir disponibelt för löneborgenärerna och andra borgenärer med allmän förmånsrätt enligt 12 eller 13 §. — Till fastigheten räknas även tillbehör oavsett om de säljs för sig.

Till belysning av den reglering som alternativ B innehåller kan anföras följande exempel, beträffande vilka gäller samma förutsättningar som för exemplen till alternativ A med undantag för vad som där sagts om skyddsbeloppet. I exemplen förutsätts, att anslutningsrätt enligt 15 § FfL utövats för löneborgenärernas räkning och att skyddsbeloppet med anledning därav sätts framför deras fordringar och därmed även framför alla inteckningsfordringar.¹³

Ex. 1. I konkursen ingår en fastighet under byggnad som i ärendet värderats till 800 000 kr (tax.värde 400 000). Den är pantsatt till ett sammanlagt belopp av 800 000, därav stående äldre lån 300 000. 100 arbetstagare bevakar var sin inestående lönefordran om 2 000, dvs. sammanlagt 200 000. Vidare bevakar 80 andra arbetstagare fordringar på 5 000 (inkl. ackordsöverskott) för envar, dvs. sammanlagt 400 000, som hänför sig till byggnadsarbete på fastigheten. Denna säljs för 720 000. Av det värde som åsatts fastigheten får enligt 16 § andra stycket en fjärdedel, dvs. 200 000, tas i anspråk för samtliga arbetstagare och fördelas mellan dem i proportion till deras fordringar. Varje arbetstagare erhåller härvid $\frac{200\,000}{600\,000} \times$ sin fordran, dvs. 666:67 för envar av de första 100 arbetstagarna och 1 666:67 för envar av de 80 byggnadsarbetarna. Härutöver får enligt 16 § tredje stycket envar av byggnadsarbetarna resterande 3 333:33, dvs. tillhopa 266 666:40. Sammanlagt får alltså före panthavarnas fordringar uttagas 466 666:40 för lönefordringar. På inteckningarna utfaller 720 000 — 466 666:40 =

¹² Jfr U VIII s. 111 f.

¹³ Om mot all förmodan anslutningsrätt inte utövats och fastigheten därför skall säljas med förbehåll bl.a. för alla inteckningar, kan skyddsbeloppet enligt andra stycket bestämmas enligt formeln $x = \frac{x}{4} + a$, där a motsvarar summan av poster, som skall utgå med bättre rätt än de fordringar som har förmånsrätt enligt 12 eller 13 § i förslaget, och inteckningsfordringarna. Om lönefordringarna ej uppgår till $\frac{x}{4}$, minskas skyddsbeloppet i motsvarande mån. Finns kontanta medel tillgängliga, kompliceras ekvationen.

I tredje styckets fall måste hänsyn även tas till de fordringar som avses där. De får alltså vid tillämpning av formeln läggas till a .

253 333: 60. Lönefordringar på 133 333: 33 blir utan betalning. Inteckningarna blir på gr. av löneprivilegiet utan täckning för 466 666: 40.

Ex. 2. I konkursen ingår två fastigheter, av vilka den ena, A, i ärendet har värderats till 800 000 kr (tax.värde 500 000) och den andra, B, till 400 000 (tax.värde 350 000). Vardera fastigheten är pantsatt till belopp som motsvarar det åsatta värdet. 75 arbetstagare bevakar var sin inestående lönefordran om 2 000, dvs. sammanlagt 150 000. Därjämte bevakar 100 andra arbetstagare fordringar på envar 4 500 (inkl. ackordsöverskott), dvs. sammanlagt 450 000, som hänför sig till byggnadsarbete på fastigheten A. Fastigheten A säljs för 840 000 och B för 480 000. Eftersom köpeskillingarna överstiger värdena skall den del som får tas i anspråk enligt 16 § andra stycket beräknas på köpesummorna. Av köpeskillingen för A får en fjärdedel eller 210 000 tas i anspråk för samtliga arbetstagare. Motsvarande belopp för B blir 120 000. Tillsammans får alltså 330 000 fördelas bland arbetstagarna i proportion till deras fordringar. Varje arbetstagare erhåller

härvid $\frac{330\,000}{600\,000} \times$ sin fordran, dvs. 1 100 för envar av de första 75 arbetstagarna och 2 475 för envar av de 100 byggnadsarbetarna. Härutöver får enligt 16 § tredje stycket byggnadsarbetarna ur fastigheten A envar resterande 2 025, dvs. tillhoppa 202 500. För lönefordringar får alltså framför panthavarnas fordringar uttagas, ur A dels en fjärdedel, dvs. 210 000, av köpeskillingen dels ytterligare 202 500 eller tillhoppa 412 500 samt ur B en fjärdedel, dvs. 120 000, av köpeskillingen. För löntagarna kvarstår en brist på 67 500. På inteckningarna i A utfaller (840 000 — 412 500 =) 427 500 och på inteckningarna i B (480 000 — 120 000 =) 360 000. Inteckningarna blir på gr. av löneprivilegiet utan täckning, i A för 372 500 och i B för 40 000.

Ex. 3. I konkursen ingår två fastigheter, av vilka den ena, A, i ärendet värderats till 800 000 kr (tax.värde 500 000) och den andra, B, till 400 000 (tax.värde 350 000). Fastigheten A är pantsatt till ett belopp av 800 000 och B till ett belopp av 345 000. 75 arbetstagare bevakar var sin inestående lönefordran om 2 000, dvs. sammanlagt 150 000. Därjämte bevakar 100 andra arbetstagare fordringar på envar 4 500 (inkl. ackordsöverskott), dvs. sammanlagt 450 000, som hänför sig till byggnadsarbete på fastigheten A. Fastigheten A säljs för 750 000 och B för 520 000. I A får en fjärdedel av åsatta värdet eller 200 000 tas i anspråk enligt 16 § andra stycket och i B motsvarande del av köpeskillingen eller 130 000. Sammanlagt

utgår alltså 330 000 till samtliga arbetstagare. Därutöver får överskottet i fastigheten B, dvs. 520 000 — (130 000 + 345 000) = 45 000, tas i anspråk för deras räkning. Fördelningen av (330 000 + 45 000 =) 375 000 mellan arbetstagarna sker i proportion till deras fordringar.

Varje arbetstagare erhåller härvid $\frac{375\,000}{600\,000} \times$ sin fordran, dvs. 1 250 för envar av de första 75 arbetstagarna och 2 812: 50 för envar av de 100 byggnadsarbetarna. Härutöver får enligt 16 § tredje stycket byggnadsarbetarna ur fastigheten A envar resterande 1 687: 50, dvs. tillhoppa 168 750. För lönefordringar får alltså framför panthavarnas fordringar uttagas, ur A dels en fjärdedel, dvs. 200 000, av det åsatta värdet dels ytterligare 168 750 eller tillhoppa 368 750 samt ur B en fjärdedel, dvs. 130 000, av köpeskillingen. På inteckningarna i A utfaller (750 000 — 368 750 =) 381 250. Inteckningarna i A blir på gr. av löneprivilegiet utan täckning för 368 750.

Av exemplen till alternativ A och B framgår, att det, när två eller flera fastigheter ingår i konkursboet, beträffande båda förslagen gäller att någon slutlig fördelning inte kan göras förrän fastigheternas försäljning avslutats. Dessutom förutsätts givetvis, att det blivit utrett hur mycket som kan uttagas ur lös egendom.

Om någon av de ovan under C i 4 kap. angivna utvägarna skulle väljas, innebär det, att fordringar enligt 12 och 13 §§ FRO alltid när övrig egendom ej förslår får uttagas ur den fasta egendom som ingår i konkursboet framför fordringar med panträtt på grund av inteckning i fastigheten eller med förmånsrätt på grund av utmätning därav som skett hos gäldenären. När det finns två eller flera fastigheter i konkursboet, torde vad som sammanlagt behöver uttagas ur fastigheterna böra fördelas på dem i förhållande till de köpeskillingar som erhållits.¹⁴

¹⁴ Lagtexten till 16 § bör, om varken alt. A eller B godtages, få följande lydelse.

”Fordringar med allmän förmånsrätt enligt 12 eller 13 § får, om det behövs, uttagas före fordringar med särskild förmånsrätt i lös egendom enligt 5, 6, 7 eller 10 §. Vad som uttagas på detta sätt skall, om anled-

Reglerna om förmånsrätt i *tomträtt* är f.n. mycket svåröverskådliga. Förut har påpekats, att *tomträtt* ej nämns i 17 kap. 13 § HB. Man vet sålunda ej säkert, om *tomträtt* där räknas som "löst eller fast" gods. I övrigt uppkommer beträffande *tomträtt* samma problem som i fråga om fast egendom. Det torde vara uppenbart, att *tomträtt* i en ny lag bör i de hänseenden som avses i 15—17 §§ i förslaget behandlas på samma sätt som fast egendom.¹⁵

Under 9 § i förslaget har angivits vilka särskilda förmånsrätter som kan förekomma i *tomträtt*. Paragrafen avviker i första stycket något från vad som under 8 § föreslås beträffande fast egendom. I övrigt skall emellertid enligt 9 § andra stycket vad som i förslaget sägs om fast egendom även gälla *tomträtt*. Detta innebär, att 16 § andra och tredje styckena i alternativ A eller B även skall gälla *tomträtt* och, å andra sidan, att vad som i 16 § första stycket och 17 § sägs om lös egendom inte skall gälla *tomträtt*.

18 §.

I denna paragraf föreskrivs, att fordringar som har allmän förmånsrätt enligt en och samma paragraf har inbördes lika rätt. De ger m.a.o. utdelning i proportion till fordringarnas belopp (jfr 17 kap. 14 § HB). Tidpunkten för fordringarnas tillkomst har inte någon betydelse i detta hänseende. Med avseende på alternativ B till 16 § tillfogas emellertid, att avsteg kan följa av 16 § tredje stycket enligt detta alternativ.

Övriga fordringar

19 §.

I 17 kap. 15 § HB stadgas, att de som har förmånsrätt endast i visst gods — dvs. särskild förmånsrätt — inte skall för vad däri brister ha bättre rätt än andra borgenärer. Härvid hänvisas till 16 § i kapitlet. Sistnämnda paragraf upptager i första stycket en regel om fördelningen av den egendom som finns kvar hos gäldenären, sedan de förmånsberättigade borgenärerna åtnjutit sin

rätt. De förmånsberättigade borgenärer som ej fått fullt skall, för vad som brister, jämte övriga borgenärer ha lika betalning i förhållande till sina fordringar, fränsett böter o.l. Vad som i 16 § första stycket sägs om förmånsberättigad borgenär anses inte tillämpligt, när borgenären har säkerhet i pant som tillhör tredje man. Även om pantens ägare ej är personligen ansvarig för skulden anses borgenären i sådant fall enligt grunderna för 133 § KL ha rätt att bevaka sin fordran utan avdrag av vad han under gäldenärens konkurs fått ut ur panten.¹

Bestämmelserna i 17 kap. 15 § och 16 § första stycket HB ersätts av förevarande 19 § i beredningens förslag. I första stycket av paragrafen sägs, att fordringar som ej är förenade med förmånsrätt har inbördes lika rätt med de undantag som anges i 20 § i förslaget. Borgenärer, som saknar förmånsrätt men inte är efterställda enligt sistnämnda paragraf, har sålunda rätt till betalning på lika fot i förhållande till sina fordringar. Om borgenär frivilligt avstått från rätten till lika betalning, skall detta givetvis beaktas vid fördelningen av gäldenärens tillgångar. Som exempel kan nämnas innehavare av förlagsbevis, vilka medför rätt till betalning först sedan övriga borgenärer fått sitt. Vidare gäller *speciella* utdelningsregler för fordringar med solidariskt betalnings-

ning förekommer, fördelas på ifrågavarande lösa egendom i förhållande till den köpeskilling som erhållits för varje slags egendom.

Brist som därefter kvarstår får vid exekutiv försäljning av gäldenärens fasta egendom under konkursen uttagas med företräde framför fordringar med panträtt på grund av inteckning i fastigheten eller med förmånsrätt på grund av utmätning därav som skett hos gäldenären. Finns två eller flera fastigheter i konkursboet, skall vad som sammanlagt behöver uttagas såvitt möjligt fördelas på fastigheterna i förhållande till de köpeskillingar som erhållits för dem."

¹⁵ I 13 kap. 26 § första st. i JBFörslaget har *tomträtt* jämställts med fast egendom i fråga om förmånsrätt. Som beredningen tidigare påpekat (s. 128), bör nämnda stycke utgå.

¹ Se NJA 1941 s. 169 samt Lawski s. 460, Welamson I s. 470 och Welamson II s. 123 not 13.

ansvar, se 133—135 §§ KL. Någon särskild undantagsregel för sådana fall som nu nämnts finns inte i gällande förmånsrättsordning och synes ej heller behöva upptagas i den nya lagen.

Andra stycket i den föreslagna 19 § avser det fallet att egendom, vari särskild förmånsrätt gäller, inte räcker till betalning av fordringen. En av gäldenären ställd pant täcker t.ex. inte fordringen fullt ut. Vad som föreskrivs i första stycket skall då tillämpas beträffande återstoden. Detta innebär, att den överskjutande delen av fordringen skall behandlas som vanlig oprioriterad fordran. Utdelningen i konkurs beräknas i sådant fall endast på överskottet, alltså ej på fordringen i dess helhet. Liksom enligt gällande rätt bör däremot — med hänsyn till reglerna om solidariska skuldförhållanden i KL — realisation av tredjemanspant under gäldenärens konkurs inte hindra, att utdelning till borgenären beräknas på fordringens fulla belopp. Om borgenär helt eller delvis avstår från förmånsrätt som tillkommer honom, blir fordringen i motsvarande mån oprioriterad.

Vad som här föreslagits om överskjutande belopp på fordran med särskild förmånsrätt och om avstående från förmånsrätt stämmer med de principer rörande ackord som skall gälla enligt Utsökningsrätt VII. Där har sålunda föreslagits, att förmånsberättigad borgenär skall få delta i ackordsförhandling i den mån han avstår från sin förmånsrätt eller värdet av egendom, vari särskild förmånsrätt gäller, bedöms understiga hans fordran. Den som hade förmånsrätt i viss egendom skall vara bunden av fastställt ackord med avseende på belopp som ej kan uttagas ur egendomen.²

I 17 kap. 16 § andra stycket HB finns särskilda bestämmelser för det fallet att borgenär har inteckning i fast egendom³ eller säkerhet enligt 11 kap. 2 § JB eller inteckning i luftfartyg eller reservdelar till sådant fartyg. Om egendomen under konkurs har utbjudits till salu i den ordning som gäller för utmätt dylik egendom utan att den blivit

såld, skall borgenären få utdelning i konkursen för sin fordran som oprioriterad. Har borgenären vid försäljning i nämnda ordning fått betalt för en del av sin fordran, skall han få utdelning för återstoden. En förutsättning för reglernas tillämpning är, att borgenären själv eller någon som har bättre rätt begärt försäljningen.

Nu angivna regler hör närmast hemma inom konkurslagens ram. Enligt beredningens mening kan emellertid bestämmelser i ämnet avvaras. Det är uppenbart, att den som har särskild förmånsrätt i viss egendom måste styrka att egendomen ej förlår innan han kan få utdelning som oprioriterad. Misslyckat försäljningsförsök är det mest praktiska sättet att styrka detta, och i allmänhet kan man knappast tänka sig att annan bevisning skulle kunna godtagas. Om fastigheten sålts och ej gett borgenär full betalning, kan det inte råda någon tvekan om att bevisningen är tillfyllest. Att som gällande lag förbinda den bevisning som fordras synes principiellt mindre tillfredsställande. Det synes inte heller finnas skäl att uppställa något formellt krav beträffande initiativet till försäljningsförsök som ägt rum, men givetvis måste krävas att fastigheten utbjudits på sådana villkor att misslyckande innefattar bevis om att borgenären ej kan få täckning för sin fordran. Sådant bevis kan inte anses föreligga t.ex. om en högt intecknad fastighet utbjudits till försäljning för de oprioriterades räkning och något bud överhuvud ej getts.

20 §.

Gällande rätt m.m.

I 17 kap. 18 § HB i dess lydelse fr.o.m. den 1 juli 1969¹ föreskrivs, att böter och viten äger minsta rätt. Detta innebär, att dessa fordringar i konkurs inte skall betalas förrän

² Se 11 och 35 §§ i förslaget till ny ackordslag samt 158 och 167 §§ i förslaget till ändring i KL.

³ Huruvida tomträtt eller vattenfallsrätt här jämfälls med fast egendom, är ej fullt klart; jfr 4 kap. 27 § och 5 kap. 2 § NJL.

¹ Se SFS 1968:627.

såväl prioriterade som vanliga oprioriterade borgenärer blivit helt tillgodosedda.² Enligt vad beredningen antagit i annat sammanhang konkurrerar sådana fordringar där emot vid samtidig utmätning på lika fot med andra fordringar, i den mån dessa inte har bättre förmånsrätt i egendomen än den som själva utmätningen medför (se 17 kap. 8 § och 9 § 3 mom. HB).³ Har utmätning ägt rum för böter eller viten och råkar gäldenären därefter i konkurs, kan den förmånsrätt som följer med utmätningen åberopas i konkursen, om förutsättningarna därför i övrigt är uppfyllda.

Föreskrift om att böter skall ha sämsta rätt fanns redan i 1734 års lag. År 1953 tillades, att även viten och fordran på belopp som hållits inne på grund av införsel för böter eller viten skulle äga minsta rätt. Tillägget hade samband med en ändring i 17 kap. 12 § HB. Vid remiss till lagrådet uttalade chefen för finansdepartementet, att det enligt hans mening inte behövde särskilt anges i lagen, att med viten endast avsågs sådana viten som utdömdes på grund av myndighets föreläggande eller omedelbart på grund av lag eller författning, alltså ej viten som utdömdes på grund av avtal och sålunda hade karaktären av ett på förhand bestämt skadestånd. Även lagrådet framhöll, att med viten inte avsågs viten som hade rent civilrättslig karaktär. Något förtydligande av lagtexten på denna punkt ansågs ej behövt.⁴

I 17 kap. HB har nyligen på beredningens förslag införts en särskild bestämmelse (15 a §) om verkan i förmånsrättshänseende av att fordran tas i anspråk genom införsel. Till följd härav har stadgandet i 18 § angående införsel för böter eller viten fått utgå.⁵

Förutom de fordringar som enligt 17 kap. 18 § HB skall betalas i sista hand förekommer även fordringar, vilka på annan grund skall gå efter övriga anspråk. Som exempel kan nämnas förlagsbevis. I lagen den 31 mars 1955 (nr 183) om bankrörelse avses med förlagsbevis sådan förskrivning som

medför rätt till betalning först efter utfärdarens övriga fordringsägare (54 §). Vidare kan det tänkas, att intressenter i ett sviktande företag lånar ut pengar till detta och därvid ställer sig efter de vanliga fordringshaverna för att inte andra krediter skall rubbas. Till gruppen efterställda torde även kunna hänföras handelsbolagsmans anspråk på arvode och kostnadsersättning mot bolaget. Förmånsrättsordningen innehåller inte någon bestämmelse om efterställda krav av nu nämnda beskaffenhet.⁶

Gällande och föreslagna bestämmelser om efterställda fordringar i *Danmark, Finland* och *Norge* framgår av redogörelsen i 2 kap.

Beredningen

Den nuvarande ordningen, enligt vilken böteskrav går efter andra fordringar i konkurs, synes välgrundad. Bötesstraffet avser att träffa den brottslige personligen.⁷ Om han råkar i konkurs, bör en bötesfordran inte få göras gällande på övriga borgenärens bekostnad. Även enligt den nya förmånsrättsordningen bör böteskrav därför ställas efter övriga fordringar.⁸ Bestämmelsen här-

² Här avsedda fordringar kallas ibland efterprioriterade, men detta uttryck synes mindre lyckat. Inte heller den ifrågasatta termen eftermänsrätt bör upptagas; jfr Hessler i Festskrift till Håkan Nial s. 293 not 43. Där emot bör man kunna tala om efterställda fordringar.

Betr. böters och vitens rätt till betalning vid gemensam införsel, se 1 och 15 §§ i nya införsellagen.

³ Se U III s. 71 jämte not 49; jfr även ovan s. 31 med not 7.

⁴ Prop. 1953: 7 s. 31 f och 40 f.

⁵ Som framgått träder lagändringen i kraft 1/7 1969.

⁶ Allmänt betr. lån av hithörande slag, se Jakhell i TIR 1967 s. 422 ff. Jfr även Rabe s. 173 f. Betr. handelsbolagsman se Nial s. 122 ff.

⁷ Jfr regeln i 35 kap. 7 § andra st. BrB att ådömda böter i princip bortfaller, om den dömda dör.

⁸ Här kan nämnas, att bötesfordran ej anses grunda behörighet att söka gäldenär i konkurs. Jfr 3 § (även 27 §) lagen 20/3 1964 (nr 168) om verkställighet av bötesstraff, förordningen 14/12 1917 (nr 915) ang. indrivning och redovisning av böter, Welamson I s. 34 och Strömberg s. 326.

om i förevarande 20 § i förslaget omfattar alla slag av bötesstraff: dagsböter, böter omedelbart i pengar, normerade böter, ordningsbot.⁹ Vidare gäller bestämmelsen disciplinbot för krigsmän när sådan bot ej verkställs genom löneavdrag.¹⁰ Vilken myndighet — domstol, åklagare, polisman eller annan — som ålagt böterna är ovidkommande. Böter tillfaller i regel kronan, se 25 kap. 6 § BrB. Huruvida böterna helt eller delvis skall tillfalla kronan eller annan, är emellertid utan betydelse för det föreslagna stadgandets tillämpning.¹¹

Om ådömda böter inte betalas, aktualiseras i regel frågan om förvandling till frihetsstraff. Det har sagts, att tanken bakom gällande regel om minsta rätt för böter är att dessa vid bristande tillgång bör förvandlas till fängelse och ej gå ut över den skyldiges borgenärer.¹² Förvandlingsstraff kan enligt 17 § i 1964 års lag om verkställighet av bötesstraff under vissa förutsättningar nedsättas eller efterges. Vidare kan enligt 18 § samma lag beviljas anstånd med verkställigheten av ålagt förvandlingsstraff.

Även viten går enligt förslaget efter andra fordringar. Liksom enligt gällande rätt bör dock undantag göras för rent civilrättsliga viten som grundas på avtal. Detta har kommit till tydligare uttryck i den föreslagna lagtexten genom andra punkten, enligt vilken bestämmelsen i första punkten ej avser skadestånd. Alla andra slag av viten omfattas däremot, vare sig de genom beslut av domstol eller annan myndighet förelagts viss bestämd person eller det gäller viten som utsatts i föreskrifter vilka riktar sig till allmänheten eller en obestämd personkrets.¹³ Om vitet utdömts av domstol eller av förvaltningsmyndighet, spelar inte någon roll. I övrigt kan beträffande viten hänvisas till vad som nyss sagts om böter.

Synpunkten att bötes- och viteskrav ej bör gå ut över gäldenärens övriga borgenärer aktualiserar frågan, om inte vissa andra närbesläktade fordringar också bör efterställas. Här avses först och främst fordran som grundar sig på förverkande. Sådan

fordran räknas f.n. som vanlig oprioriterad fordran.¹⁴

Bestämmelser om förverkande av egendom finns i 36 kap. BrB¹⁵ och på skilda håll inom specialstraffrätten. Beslut om förverkande meddelas i allmänhet av domstol eller, genom strafföreläggande, av åklagare. Även polisman kan i begränsad omfattning förordna om förverkande i samband med föreläggande av ordningsbot. Förverkad egendom tillfaller kronan, om ej annat är föreskrivet (36 kap. 12 § BrB). Regler om att förverkad egendom skall tillfalla annan än kronan finns fortfarande på en del ställen inom specialstraffrätten.¹⁶ Man skiljer mellan sakförverkande och värdeförverkande. Sakförverkande gäller viss egendom. Genom värdeförverkande förpliktas vederbörande att utge visst belopp.¹⁷ Enligt nyligen gjord lagändring är värdeförverkande enligt BrB

⁹ Även parkeringsbot torde vara att uppfatta som en straffpåföljd i form av böter; jfr prop. 1960:175 s. 96 f och Mannerfelt-Cosmo, Ordningsbot Parkeringsbot s. 62. Med hänsyn till parkeringsbotens speciella natur — reaktionen förutsätter frivillig betalning inom viss tid — torde likväl denna bot som sådan inte kunna bli aktuell i konkurs.

¹⁰ Se 32 kap. 6 § BrB och 6 § lagen 30/6 1948 (nr 449) om disciplinstraff för krigsmän. Disciplinstraff för statstjänstemän m.fl. i form av löneavdrag torde inte kunna förändra krav i konkurs. Detsamma gäller disciplinbot enligt 4 kap. i sjömanslagen 30/6 1952 (nr 530) som innebär, att vederbörande går miste om lön viss tid.

¹¹ Jfr Gedda s. 154 och Hasselrot s. 174. Som exempel på fall då böter delvis skall tillfalla annan än kronan kan nämnas 36 § 1 mom. lagen 3/6 1938 (nr 274) om rätt till jakt och 36 § 1 mom. jaktstadgan samma dag (nr 279); stadgan nytryckt i SFS 1967: 769.

¹² Benckert-Hessler s. 46.

¹³ Jfr 25 kap. 8 § BrB, 27 § bötesverkställighetslagen, prop. 1962: 10 C s. 555 ff, prop. 1964: 10 s. 202 och U III s. 113.

¹⁴ Till skillnad mot bötesfordran anses fordran på grund av förverkande ge behörighet att söka i konkurs. Se NJA 1946 s. 486 samt Strömberg s. 326, Strahl m.fl. s. 311 not 7 och Welamson I s. 34 not 9.

¹⁵ Delvis ändrat genom SFS 1968: 165.

¹⁶ Exempel på fall då det förverkade skall tillfalla annan än kronan, se ovan not 11.

¹⁷ Jfr SOU 1960: 28 s. 21.

alternativt och inte subsidiärt i förhållande till sakförverkande.¹⁸

Syftet med förverkande växlar. Det kan vara fråga om bestraffning eller annat repressivt syfte eller avse att avvärja fara eller komma åt otillbörlig vinning.¹⁹ Allmänt sett utgör förverkandet ett led i brottsbekämpningen. Förverkande räknas dock inte som straff eller annan brottspåföljd enligt BrB, se 1 kap. 3 och 8 §§. Å andra sidan är förverkande i princip ej heller att uppfatta som skadestånd, se 1 kap. 8 §.²⁰ Enligt beredningens mening bör övriga borgenärer inte bli lidande genom krav mot gäldenären på grund av förverkande. Sådana fordringar — mot vilka regelmässigt inte svarar någon förmögenhetsrättslig motprestation från fordringshavarens sida — har därför i förslaget efterställts på samma sätt som böter och viten. Detta står i samklang med det danska förslaget och det norska utkastet. Liksom i fråga om böter bör det vara utan betydelse vilken myndighet som förordnat om förverkandet eller vem det förverkade skall tillfalla. Regelmässigt tillkommer kravet kronan.

Har viss egendom — t.ex. sådan som använts såsom hjälpmedel vid brott eller som frambragts genom brott — förverkats och finns den i behåll, torde den kunna med separationsrätt tas ut från vederbörandes konkursbo.²¹ Förslaget att fordran på grund av förverkande skall efterställas får således betydelse endast i fråga om värdeförverkande. Det kan här anmärkas, att det inte finns någon speciell återvinningsbestämmelse för det fallet att gäldenären betalat ut förverkandebelopp innan han försatts i konkurs. Detsamma gäller beträffande böter eller viten som betalats före konkursen. De allmänna bestämmelserna i 29 och 30 §§ KL om återvinning av betalning kan emellertid bli tillämpliga. Om utmätning föregått, kan den förmånsrätt eller betalning som vunnits genom utmätningen eventuellt återvinnas med stöd av 31 § KL enligt beredningens förslag i Utsökningsrätt VIII.

Gällande rätt innehåller enstaka föreskrifter om förverkande som ansetts ha civilrättslig natur och falla utanför det straffrättsliga området. Ett exempel härpå finns i 5 § lagen den 30 juni 1948 (nr 451) angående införande av lagen om ändring i strafflagen m.m.; jfr 14 § promulgationslagen till BrB. Enligt nämnda stadganden skall vad någon olovligen sått eller planterat på annans jord tillfalla jordens lagliga innehavare. Andra liknande fall regleras i 30 § andra stycket av 1938 års jaktlag och i 36 § jfrd med 38 § (fångstförverkande till förmån för enskild fiskerättsinnehavare) av lagen den 1 december 1950 (nr 596) om rätt till fiske. Hithörande bestämmelser syftar till att bereda målsäganden gottgörelse eller återställa egendom till honom, och de ersättningsanspråk som kan härflyta därav bör behandlas som vanliga skadeståndskrav.²²

Inom specialstraffrätten föreskrivs stundom rättsverkningar som utan att innebära egentligt förverkande dock står detta nära.²³ Här avses vad som enligt BrBs terminologi faller under "annan särskild rättsverkan av brott" än förverkande (se rubriken till 36 kap. BrB, jfr 1 kap. 8 § och 36 kap. 7 §).²⁴ Som exempel på andra särskilda rättsverkningar, vilka kan ha betydelse i förevarande sammanhang, kan nämnas straffskatt enligt 4 § (jfr 8 §) skattestrafflagen den 11 juni

¹⁸ Se prop. 1968: 79 s. 47 och 76.

¹⁹ Se SOU 1960: 28 s. 22 f, Brottsbalken III s. 369 f samt prop. 1968: 79 s. 15 f och 43.

²⁰ Jfr Strömberg s. 79 f och SOU 1960: 28 s. 19.

²¹ Jfr SOU 1960: 28 s. 23, Strahl m.fl. s. 290 och Brottsbalken III s. 367. Se även Konkursordenen s. 43 f och norska betänkandet s. 36.

²² Se Strahl m.fl. s. 289, Brottsbalken III s. 363, SOU 1944: 10 s. 63 f samt 1960: 28 s. 67 och 86.

²³ Jfr SOU 1960: 28 s. 79 ff.

²⁴ På sina håll i lagstiftningen används uttrycksättet förverkande eller "annan sådan särskild rättsverkan av brott" för att, när så behövs, markera att t.ex. förlust av körkort o.l. inte omfattas (se 36 kap. 11 § BrB, jfr 48 kap. 2 § andra st. RB). Jfr härom prop. 1968: 79 s. 77 f och 80.

1943 (nr 313).²⁵ Närbesläktad med straffskatt är den straffavgift som kan utgå enligt 33 § tredje stycket förordningen den 18 december 1959 (nr 552 ; jfr SFS 1962: 396) angående uppbörd av vissa avgifter enligt lagen om allmän försäkring, m.m. Vidare kan nämnas skyldigheten att betala dubbel hundskatt enligt 9 § förordningen den 17 maj 1923 (nr 116) angående skatt för hundar. Ytterligare exempel är skyldigheten att betala älgavgift enligt 9 § kungörelsen den 9 april 1965 (nr 260) om älgavgift m.m. De fordringsanspråk som grundar sig på annan särskild rättsverkan av brott än förverkande bör i förmånsrättshänseende likställas med rena förverkandekrav och sålunda ställas efter andra fordringar. Så har skett i förslaget. Det kan nämnas, att exempelvis restavgift eller tillägsavgift enligt uppbördsförordningen den 5 juni 1953 (nr 272) faller utanför kategorin särskild rättsverkan av brott. Detta gäller även t.ex. skyldighet för tilltalad att till statsverket återbetala förskjutna kostnader för vittnen eller offentlig försvarare.

För tydlighets skull har beredningen tagit in en bestämmelse om att fordran på skadestånd inte omfattas av den föreslagna paragrafen.

Med avvikelse från vad beredningen antagit vara gällande rätt föreslås, att de i 20 § upptagna fordringarna skall gå efter andra fordringar inte bara i konkurs utan även vid utmätning. Detta har uttryckligen angetts i lagtexten. Regleringen innebär, att om utmätning t.ex. äger rum samtidigt för bötesfordran och vanlig oprioriterad fordran, den senare skall ha företräde. Om gäldenären råkar i konkurs och den förmånsrätt eller betalning som de båda konkurrerande borgenärerna vunnit genom utmätningen återvinns, kommer bötesfordringen att ha sämsta rätt i konkursen. Skulle däremot förmånsrätten på grund av utmätning inte återvinnas, behåller bötesfordringen den vunna förmånsrätten i konkursen men med

betalningsrätt efter den konkurrerande utmätningensfordringen, som ju hade företräde vid den samtidiga utmätningen.

Som framgår av vad nyss anförts ger utmätning, som företagits för bötesfordran, i en efterföljande konkurs den förmånsrätt som följer med utmätning i allmänhet (10 § i förslaget), om inte återvinning äger rum.

Det kan här anmärkas, att hinder ej föreligger för kronan att vid samtidig eller successiv utmätning låta annan kronans fordran gå efter bötesfordringen. Frågan om en sådan eftergift får äga rum faller utom förmånsrättsordningens ram. Vad som nu sagts om bötesfordran gäller även andra enligt 20 § efterställda fordringar. (Jfr s. 132 ovan.)

Sinsemellan skall de enligt 20 § efterställda fordringarna ha lika rätt, oavsett när de uppkommit. Detta torde inte behöva anges uttryckligen i lagtexten. En fråga är hur de fordringar som efterställts genom stadgandet förhåller sig till förlagsbevis och andra fordringar vilka enligt avtal eller i bolagsförhållande skall gå efter andra krav. Man kan tänka sig, att alla slags efterställda fordringar skall ha inbördes lika rätt eller att en turordning skall gälla mellan dem. Att reglera detta i lag är knappast möjligt. Frågan får avgöras från fall till fall med beaktande av vilka fordringstyper som föreligger. Som princip synes böra gälla, att de straffrättsliga kraven enligt 20 § skall utgå allra sist, om inte annat följer av vad som avtalats.²⁶ Den inbördes ordningen mellan flera efterställda civilrättsliga fordringar får också bedömas för varje särskilt fall.

I ett äldre rättsfall har borgensman för böter i den bötfälldes konkurs tillerkänts rätt till utdelning lika med övriga oprioriterade borgenärer för vad han fått betala på

²⁵ Ang. straffskatt och andra särskilda rättsverkningar av olika slag se prop. 1943: 140 s. 108 f och 122 samt 1968: 79 s. 77, SOU 1956: 55 s. 311 och 1960: 28 s. 85 ff, Strahl m.fl. s. 315 f samt Brottsbalken III s. 360.

²⁶ Denna ståndpunkt rimmer med vad som uttalats i Svensk sparbankstidskrift år 1933 s. 790 och av Jakhelln i TfR 1967 s. 441 ff.

grund av sin borgen.²⁷ En sådan utgång kan ej motiveras på annat sätt än att gäldenären anses ha utfäst sig att gottgöra borgensmannen hans utlägg. Någon överlåtelse av böteskrav o.l. torde det inte bli tal om. Överlåtelse kan f.ö. enligt sakens natur ej ge bättre rätt än kravet hade före överlåtelsen.

Den föreslagna utvidgningen av de efterställda fordringarnas krets får viss reflexverkan på ackordsförfarandet. I betänkandet Utsökningsrätt VII (s. 95) har beredningen tagit upp frågan huruvida efterställda böter och viten enligt 17 kap. 18 § HB berörs av ackord eller ej. Beredningen har sagt sig anse, att det bäst överensstämmer med dessa anspråks straffrättsliga natur och de regler som gäller om verkställigheten att de överhuvud ej ingår i ackordsförfarandet. I anslutning till här framlagda förslag vill beredningen framhålla, att fordringar på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott synes böra behandlas på samma sätt som böter och viten i angivet hänseende.

Den danska propositionen, som på denna punkt överensstämmer med kommittéförslaget, och det norska utkastet upptager ytterligare två grupper av efterställda fordringar, nämligen krav på ränta för tiden efter konkursbeslutet resp. fristdagen och krav på grund av gåvoutfästelse.²⁸

Enligt 2 § tredje stycket i beredningens förslag omfattar förmånsrätt även ränta på fordringen, om ej särskilda villkor gäller. Allmänna föreskrifter om ränteberäkning i konkurs finns i 138 § KL. Sistnämnda paragraf utgör i viss mån en motsvarighet till de föreslagna danska och norska reglerna om efterställande av vissa räntekrav. Det kan påpekas, att i betänkandet Utsökningsrätt VIII föreslagits att vad som sägs om böter i paragrafens första stycke skall utsträckas till att gälla alla fordringar som avses i 20 § FRO.

Frågan om krav på grund av gåvoutfästelse är hos oss, liksom i Finland, löst genom särskild lagstiftning. I svensk rätt gäller som

huvudprincip, att gåvoutfästelse som ej uppfyllts saknar rättslig verkan. Enligt 1 § i lagen den 27 mars 1936 (nr 83) angående vissa utfästelser om gåva kan likväl utfästelse om gåva av viss lösegendom under särskilda förutsättningar bli bindande för givaren. Om gåvan ej fullbordats, kan den dock inte göras gällande mot givarens borgenärer. Gåvoutfästelsen har med hänsyn härtill ansetts ej ens kunna bevakas i givarens konkurs.²⁹ Oavsett hur det förhåller sig härmed innebär gällande rätt, att givarens borgenärer — vare sig prioriterade, vanliga oprioriterade eller efterställda — inte behöver vika för anspråk på grund av ofullbordad gåvoutfästelse.

Övergångsbestämmelserna

Punkt 1. Beredningen har förutsatt, att den nya förmånsrättsordningen jämte övriga i betänkandet framlagda lagförslag skall träda i kraft samtidigt med nya JB¹ och i Utsökningsrätt VIII föreslagen lagstiftning om exekutiv försäljning av fast egendom m.m. I fråga om JB har beredningen utgått från innehållet i det lagförslag som remitterades till lagrådet den 11 februari 1966. Förslaget till ny förmånsrättsordning är så utformat att genomförandet av de ändringar i sjölagstiftningen som torde föreslås av sjölagskommittén inte behöver avvaktas.

Den nya lagen ersätter 17 kap. HB, som alltså skall upphävas.

Av motiven till 4 § FRO framgår, att kungörelsen den 13 februari 1830 angående åtskilliga föreskrifter i avseende på järn- och vågeffekter, som i banken (dvs. riksbanken) belånas, numera saknar betydelse och därför bör upphävas. Detsamma gäller de under förevarande punkt 1 angivna för-

²⁷ Kungl. Maj:ts dom 7/12 1841, se Backmans handbok s. 401; jfr Gedda s. 154 och Lawski s. 461.

²⁸ Det norska utkastet innehåller även en regel om vissa rabatter.

²⁹ Se Marks von Würtemberg-Sterzel s. 159 och Malmström s. 105. Jfr NJA 1966 s. 337.

¹ Det har antagits, att nya JB skall träda i kraft den 1 januari 1972.

fattningarna av år 1735, 1757 och 1779, till vilka 1830 års kungörelse anknyter.

Enligt lagen den 22 maj 1891, innefattande tillägg till 17 kap. 6 § handelsbalken, gäller förmånsrätt för avgift som på grund av löne reglering bör utgå till prästerskapet för fastighet på landet eller för sådan stadfastighet varav eljest skolat utgå tionde. I motiven till 8 § 1) FRO har anmärkts, att sådana avgifter inte längre ingår i avlöningssystemet för präster. 1891 års lag bör därför upphävas.

Punkt 2. I 17 kap. 6 § första stycket första punkten HB stadgas förmånsrätt för olika äldre typer av avgälder av fast egendom. I den mån sådan avgäld fortfarande utgår till enskild har beredningen ansett, att den likasom hittills bör vara förenad med förmånsrätt. Föreskrift härom har upptagits som första stycke under punkt 2 av övergångsbestämmelserna. Däremot synes förmånsrätten kunna upphävas, när den utgår till det allmänna; se motiven till 8 § 1) FRO.

I den mån avgäld utgår till kronan, kommun eller annan offentligrättslig institution såsom fastighetsägare är den att anse som avgäld vilken utgår till enskild.

Åtskilliga författningar vid sidan av HB innehåller regler om att förmånsrätt skall åtnjutas enligt 17 kap. 6 § HB som för avgäld av fast egendom. Sådana författningar har i motiven till 8 § 1) FRO redovisats under rubriken Gällande rätt m.m., närmare bestämt under b)—m). Av dessa skall som nyss nämnts 1891 års lag, som upptagits under c), upphävas enligt punkt 1 i övergångsbestämmelserna. Den under m) nämnda förmånsrätten för fordran enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar har beredningen särskilt upptagit i 8 § 1) och 9 § 2) FRO. Återstående här berörda förmånsrätter, dvs. de som i motiven till 8 § 1) nämns under b) och d)—l), skall enligt beredningens förslag alltså gälla. Detta följer av andra stycket under punkt 2 av övergångsbestämmelserna. Förmånsrätt skall åtnjutas enligt 8 § 1) FRO.

I tredje stycket under förevarande punkt

har intagits en generell tidsbegränsning av de förmånsrätter som avses i första och andra styckena. Dessa förmånsrätter skall inte gälla belopp som förfallit tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan. Denna begränsning innebär, fränsett möjligen förmånsrätt som grundar sig på bestämelse i vattenlagen, ej något avsteg från vad som nu gäller. Jfr motiven till 8 § 1) FRO.

Punkt 3. Den förmånsrätt som enligt äldre bestämmelser särskilt tillkommer Stockholms stads brandförsäkringskontor för premielån jämkas genom punkt 3 så att den jämställs med den förmånsrätt i fast egendom eller tomträtt som enligt 8 § 1) resp. 9 § 2) FRO följer med där angivna fordringar. I anslutning till vad som f.n. gäller om särskild förmånsrätt för avgäld av fast egendom enligt 17 kap. 6 § HB har kontorets förmånsrätt begränsats till att avse amortering eller ränta på premielån som ej förfallit till betalning tidigare än ett år före utmätning eller konkursansökan. Närmare motiv till denna reglering har lämnats i anslutning till 8 § FRO (jfr även vid 9 §).

Punkt 4. Enligt 17 kap. 9 § 2 mom. HB gäller om intecknad avkomsträtt i fast egendom, att vad innehavaren enligt lag äger utfå ur egendomen är förenat med samma förmånsrätt som följer med fordringsinteckning. Motsvarande regel gäller enligt 17 kap. 6 § andra stycket HB i princip beträffande inteckning för avkomsträtt i tomträtt. Enligt JBFörslaget skall inteckning för avkomsträtt inte vidare få meddelas, fränsett de fall då upplåtelse av avkomsträtt gjorts före nya JB:s ikraftträdande. Föreskrift om övergångsförhållandena torde komma att upptagas i promulgationslagen till jordabalken (JBP).

Under förevarande punkt 4 meddelas en övergångsbestämmelse beträffande avkomsträtter som upplåtits enligt äldre lag. Enligt bestämmelsen skall inteckning för avkomsträtt som upplåtits före nya JB:s och FRO:s

ikraftträdande medföra förmånsrätt enligt 8 § 2) resp. i fråga om tomträtt enligt 9 § 3) FRO. Förmånsrätten omfattar vad rättighetshavaren enligt lag äger utfå ur egendomen. Innebörden av denna reglering är, att den intecknade avkomsträtten skall behålla sin nuvarande ställning i förmånsrättshänseende dvs. vara likställd med inteckning för fordran. Jfr även motiven till 8 § 2) och 9 § FRO.

Det bör med anledning av vad som i 17 kap. 6 § andra stycket sista punkten HB sägs om konkurrens mellan utmätning och inteckning påpekas, att sådan konkurrens har reglerats generellt i förslaget. Utmätning ger enligt 11 § tredje stycket FRO företräde framför inteckning, vilken sökts samma dag som utmätningen verkställdes eller senare. Inteckning som sökts tidigare dag ger där emot företräde framför utmätning.

Den tysta pant- och förmånsrätt som gäller enligt 11 kap. 2 § i nuvarande JB skall upphöra enligt JBFörslaget. Det får emellertid förutsättas, att denna förmånsrätt kommer att få gälla övergångsvis. Frågan torde komma att regleras i JBP. Enligt 54 § jfrd med 49 § i 1875 års inteckningsförordning kan innehavare av rätt till avkomst av fast egendom njuta förmånsrätt som för fordran på ogulden köpeskilling. Beredningen utgår från att även denna förmånsrätt skall bestå i övergångsförhållanden och att detta kommer att följa av JBP. Jfr också punkt 5 i övergångsbestämmelserna till FfL.

Punkt 5. Enligt JBFörslaget skall vattenfallsrätt inte längre kunna upplåtas. Upplåtelser som skett med stöd av äldre lag kommer dock att finnas kvar. Vad som i FRO sägs om förmånsrätt i tomträtt (se 9 §) bör i tillämplig mån gälla även beträffande förmånsrätt i äldre vattenfallsrätter. I fråga om avkomsträtt som upplåtits i vattenfallsrätt bör de regler som beredningen föreslagit under punkt 4 i övergångsbestämmelserna ha motsvarande tillämpning.

Punkt 6. Genom lag den 9 juni 1967 (nr 532) om ändring i 17 kap. HB upphävdes

bl.a. ett tidigare tredje stycke i 11 § i samma kap. Det upphävda stycket innehöll bestämmelse om allmän förmånsrätt för s.k. bunden pensionsstiftelses fordran mot stiftarbolaget. Enligt särskild övergångsbestämmelse till nämnda lag (se SFS 1967: 620) gäller beträffande konkurs som beslutats efter den 1 mars 1968 men före den 1 mars 1978, att den förmånsrätt som enligt det upphävda tredje stycket skulle ha tillkommit pensionsstiftelse skall i stället tillkomma innehavare av pensionsutfästelse som stiftelsen tryggade den 29 februari 1968. Förmånsrätten gäller beloppet av pensionsfordringen den dag från vilken tiden för klander mot utdelningsförslag, vari fordringen upptagits, är att räkna, i den mån fordringen inte utgår med bättre förmånsrätt. Bestämmelsen innehåller dessutom viss begränsningsregel.²

Den nämnda övergångsregleringen bör behållas. Bestämmelse härom har upptagits under förevarande punkt 6. Förmånsrätten enligt 17 kap. 11 § tredje stycket HB gäller f.n. i turordning närmast framför förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter enligt 17 kap. 12 § HB, som i sin tur kommer sist i raden av förmånsrätter. Eftersom skatteprivilegiet enligt beredningens förslag skall upphävas har under punkt 6 föreskrivits, att den där avsedda förmånsrätten för pensionsfordringar skall gälla i tur efter de fordringar som åtnjuter förmånsrätt enligt nya lagen. Detta innebär inte någon saklig ändring av nuvarande ordning.

Punkt 7. I 17 kap. 5 § första stycket HB ges bestämmelser om hyresvärds förmånsrätt för fordran mot hyresgäst. I 6 § första stycket tredje och fjärde punkterna i samma kap. meddelas föreskrifter om jordägares förmånsrätt för fordran i anledning av upplåten nyttjanderätt, såsom arrende, nyttjanderätt enligt 1 kap. 7 § NJL (jfr 7 kap. 3 § JBFörslaget), tomträtt och vattenfallsrätt. Hyresvärds och jordägares förmånsrätt går före de förmånsrätter som följer med medredares förskott enligt 17 kap. 7 § första stycket

² Jfr prop. 1967: 139.

HB och med företagsinteckning enligt andra stycket i samma paragraf.

Enligt FRO skall fordran hos hyresgäst eller arrendator på grund av hyres- eller arrendeavtal i viss utsträckning utgå med särskild förmånsrätt enligt 7 § 1), dvs. efter medredares förskott men framför företagsinteckning. I 9 § 1) FRO ges bestämmelse om förmånsrätt för jordägares fordran på avgäld för tomtträtt, medan punkt 5 i övergångsbestämmelserna bl.a. omfattar motsvarande förmånsrätt i vattenfallsrätt.

Den förmånsrätt som enligt gällande lag tillkommer hyresvärd eller jordägare för fordran mot nyttjanderättshavare på grund av rättsförhållandet bör alltså få åberopas i fråga om annan nyttjanderätt än tomtträtt eller vattenfallsrätt, när nyttjanderätten upplåtits före nya lagens ikraftträdande. Förmånsrätten bör då gälla i samma omfattning som enligt äldre lag. Bestämmelse härom har upptagits i första stycket av punkt 7. Förmånsrätten har placerats i turordning näst före förmånsrätt enligt 7 § FRO. Härav torde följä, att den vid tillämpning av 16 § första stycket och 17 § skall vika för allmänna förmånsrätter. Hyresvärd eller jordägare får enligt förslaget inte samtidigt åberopa förmånsrätt enligt punkt 7 i övergångsbestämmelserna och förmånsrätt enligt 7 § 1) FRO på grund av samma rättsförhållande.

Enligt förslaget om ändring i NJL skall jordägares och hyresvärdens nuvarande retentionsrätt i arrendators resp. hyresgästs egendom ersättas av en rätt för jordägaren och hyresvärderna att i vissa fall erhålla omedelbar utmätning (2 kap. 42 § och 3 kap. 66 §). Enligt övergångsbestämmelserna till samma förslag kan emellertid jordägares och hyresvärdens retentionsrätt leva kvar övergångsvis. I överensstämmelse med gällande lag (17 kap. 3 § fjärde st. HB) bör sådan kvarlevande retentionsrätt för jordägare och hyresvärd undantagas från den förmånsrätt som tillkommer retentionsrätt enligt 4 § 2) FRO. Andra stycket i förevarande punkt 7 innehåller föreskrift härom.

Innan lagen om företagsinteckning genomfördes användes säkerhetsformerna förlagsinteckning och inteckning i jordbruksinventarier. Borgenär som hade sådan inteckning åtnjöt förmånsrätt enligt 17 kap. 7 § andra stycket HB i dess dåvarande lydelse. Enligt övergångsbestämmelserna till lagen om företagsinteckning (punkt 3) skall äldre lag i vissa fall fortfarande tillämpas i fråga om förlagsinteckning och inteckning i jordbruksinventarier. Om detta förhållande erinras i en övergångsbestämmelse till den samtidigt ändrade 17 kap. 7 § HB.³ Denna erinran, som ej innehåller någon reglering i sak, torde utan olägenhet kunna undvaras i övergångsbestämmelserna till FRO.

Punkt 8. Enligt förevarande punkt skall äldre lag gälla beträffande utmätning som skett före dagen för ikraftträdandet eller beträffande konkurs på grund av ansökan som gjorts före nämnda dag. Sålunda skall t.ex. förmånsrätter som upphävts genom nya lagen kunna åberopas i konkurs som grundar sig på en före ikraftträdandet inkommen ansökan. Samma metod används bl.a. i punkt 3 i övergångsbestämmelserna till FÖL. Det kan påpekas, att konkursansökningen — således inte konkursbeslutet — tidigare i åtminstone ett fall fått vara bestämmande i övergångshänseende, nämligen i övergångsbestämmelserna till lagen om företagsinteckning (se punkt 3 a), jfr även 1 § sista punkten i 1966 års lag om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar. Annars har i allmänhet konkursbeslutet varit bestämmande.

Punkt 9. Om i lag eller särskild författning förekommer hänvisning till lagrum som ersatts av bestämmelse i nya lagen, skall enligt förevarande punkt 9 den bestämmelsen i stället tillämpas. Detta skall självfallet gälla endast i sådana fall då enligt FRO, eller övergångsbestämmelserna därtill, förmånsrätt skall äga rum efter nya lagens ikraftträdande.

³ Se SFS 1966:456.

Som antytts i det föregående har beredningen ansett, att vissa ändringar bör företagas i bestämmelserna om arrende och hyra. I förevarande avsnitt behandlas beredningens förslag i denna del. Det har i nuvarande läge varit nödvändigt att utforma förslaget som ändring i 1907 års NJL, men det är avsett att bestämmelserna skall träda i kraft samtidigt med FRO och då ingå i nya JB.¹ Som en följd av beredningens förslag om arrende föreslås även ändring i lagen den 27 juni 1957 (nr 390) om fiskearrenden. Förslag framläggs vidare om en följdändring i 67 § UL.

Nyttjanderättslagen

I enlighet med vad som berörts i motiven till 7 § FRO förordar beredningen till en början, att den retentionsrätt som nu gäller för jordägare och hyresvärd upphävs och att i stället införs en rätt till omedelbar utmätning i vissa fall. Vidare föreslås nya regler om verkan av att arrendator eller hyresgäst försätts i konkurs. De senare bestämmelserna har visserligen ej i och för sig omedelbart samband med FRO i vidare mån än att det synes lämpligt att verkningarna av arrendators eller hyresgästs konkurs överses överlag, när förmånsrätten för jordägare och hyresvärd inskränks och ges en annan karaktär än f.n. Härtill kommer emellertid att, när 1968 års hyreslagstiftning genomfördes, ifrågakvarande bestämmelser i hyreslagen ej upptogs till saklig behandling, eftersom det syntes lämpligare att de närmare övervägandena i denna del fick anstå till dess beredningen kunde framlägga förslag till ändring i konkurs- och förmånsrättslagstiftningen.² Arrendelagsutredningen har på motsvarande sätt lämnat reglerna om verkan av arrendators konkurs oförändrade i sak i sitt förslag beträffande arrende.³ Med hänsyn till vad som här anförts har beredningen funnit lämpligt att nu ta upp även dessa spörsmål till behandling så att nya regler kan träda i kraft samtidigt med den nya JB.

Något behov av att ändra gällande bestämmelser om inverkan av jordägares eller hyresvärdskonkurs på arrende- resp. hyresavtalet (2 kap. 32 § och 3 kap. 30 § NJL) har, såvitt är känt, inte yppats.

I det följande behandlas de särskilda frågorna under de paragrafer som berörs, främst 2 kap. 33 § som handlar om den inverkan som arrendators konkurs har på arrende, 2 kap. 42 § som nu gäller jordägares retentionsrätt (jfr 70 §), 3 kap. 31 § som av-

¹ Se LRremissen s. 15 f.

² Jfr betänkandet Ny hyreslagstiftning (SOU 1966: 14) s. 399, prop. 1967: 141 s. 216. Hyreslagstiftningssakkunniga har före sitt ställningstagande samrått med beredningen.

³ SOU 1968: 57. Samråd har skett mellan utredningen och beredningen i den aktuella frågan. De paragrafer som berörs av beredningens förslag har i arrendelagsutredningens förslag jämkats språkligt och delvis omdisponerats. Paragrafnumren är i vissa fall ändrade.

ser den inverkan hyresgästs konkurs har på hyra och 3 kap. 66 § som nu reglerar hyresvärdets retentionsrätt. Under 2 kap. 42 § och 3 kap. 66 § behandlas även frågan om rätt till omedelbar utmätning. Dessutom krävs en följdändring i 2 kap 39 §.

2 kap. Om arrende

33 §.

Gällande rätt

I motiven till de nuvarande bestämmelserna om verkan av arrendators konkurs framhöll den dåvarande lagberedningen, att en sådan konkurs hade ingripande betydelse för jordägaren inte bara därför att arrendatorn blivit insolvent utan även genom att arrende ofta förutsatte att arrendatorn personligen svarade för fastighetens bruk.¹ Det var emellertid även för konkursboet av vikt att kunna säga upp avtalet för att tillgångarna i boet skulle kunna realiseras.

Paragrafen reglerar först frågan om *uppsägningsrätt för arrendatorns konkursbo*. Detta har enligt första stycket en allmän rätt att säga upp avtalet så länge konkursen varar. Sker ej uppsägning inom en månad från bevakningstidens utgång, skall konkursboet svara för arrendeavtalets fullgörande till arrendetidens utgång eller, om uppsägning äger rum efter utgången av förstnämnda tid, intill dess avtalet upphör att gälla på grund av uppsägningen.²

Under förarbetena framhölls, att det skulle vara obilligt om konkursboet fick fortsätta att tillgodogöra sig arrenderätten men hänvisa jordägaren till att söka få ut den honom tillkommande motprestationen efter bevakning i konkursen. Någon tid måste emellertid gå åt för att fatta beslut om boets avveckling. Det ansågs därför riktigt, att de arrendeavgifter som belöper på tiden intill en viss tidpunkt efter konkursens början behandlas som en gäldenärens skuld, vilken skall betalas efter bevakning i konkursen. För sådan fordran har jordägaren f.n. förmånsrätt enligt 17 kap. 6 § HB. Om arrendeavtalet emellertid inte sägs upp före av-

vecklingsfristens utgång utan konkursboet fortsätter att bruka fastigheten, inträder boet som part i rättsförhållandet. Boet ansvarar i detta fall för arrendet från den tidpunkt då avtalet skolat upphöra att gälla, om boet i rätt tid begagnat sin uppsägningsrätt (NJA 1914 s. 256). Följden av att boet inträder i arrendeförhållandet blir att jordägaren får massafordran mot boet. Detta rättsförhållande består i princip tills arrendet upphör antingen på grund av att avtalet senare under konkursen sägs upp eller därför att den i avtalet bestämda arrendetiden löper ut.

I andra stycket av förevarande paragraf i gällande lag behandlas *jordägarens uppsägningsrätt* med anledning av arrendatorns konkurs. Huvudregeln är, att jordägaren har rätt att säga upp avtalet och återtaga fastigheten. Vid arrende för viss tid som ej understiger tio år får dock uppsägning ske endast om jordägaren lämnar ersättning för arrenderättens värde enligt vad som sägs i 8 § andra stycket i arrendekapitlet. Har arrendatorn enligt avtalet rätt att sätta annan i sitt ställe och inträffar konkursen sedan arrendatorn tillträtt fastigheten, får jordägaren inte säga upp avtalet, om konkursboet inom tre månader efter bevakningstidens utgång visar att överlåtelse skett i enlighet med avtalet. Om överlåtelsen skett senare men innan jordägaren gjort bruk av sin uppsägningsrätt, får han inte heller säga upp avtalet.³

¹ Betr. motiven till lagrummet se lagberedningens förslag till jordabalk (1905) s. 165 ff, 320 f.

² Om jordägaren å sin sida har sagt upp avtalet inom den nämnda fristen, torde boet inte behöva företaga uppsägning för att det skall undgå att bli massagäldenär. Se Skarstedt m.fl. s. 228.

³ Betr. orsaken till särbehandlingen av arrenden som löper på viss tid längre än tio (ursprungligen 20) år se lagberedningens förstnämnda förslag år 1905 s. 108. Lagrummet är tvingande vid sociala arrenden (65 § andra st.). Se i övrigt Skarstedt m.fl. s. 229.

Den självständiga substitutionsrätt som enligt 2 kap. 9 § tillkommer arrendatorns dödsbodelägare går inte över på konkursbo. Se 1905 års förslag s. 167 och Skarstedt m.fl. s. 230.

Som framgår av det sagda är jordägarens uppsägningsrätt ej oinskränkt. Arrenderätten utgör ofta en tillgång i konkursboet som detta ansetts böra få möjlighet att realisera, i den mån det är förenligt med jordägarens rätt. I fråga om avtal med förbehåll om rätt för arrendatorn att sätta annan i sitt ställe har en respittid lämnats konkursförvaltaren att ordna med överlåtelse. Utnyttjar förvaltaren inte denna möjlighet, står det jordägaren fritt att säga upp avtalet. Om jordägaren inte begagnar sig av denna rätt, har konkursboet kvar den substitutionsrätt som enligt avtalet tillkommer arrendatorn. Vad nu sagts gäller endast om arrendatorn hunnit tilltråda arrendet före konkursen. Om konkursen inträffar redan innan arrendatorn tillträtt, har jordägaren en omedelbar uppsägningsrätt. Skälen härtill är å ena sidan, att jordägaren i så fall inte har den säkerhet som hans retentions- och förmånsrätt innebär, och å andra sidan, att arrendatorn då inte kan ha lagt ned någon kostnad på fastigheten som kunde bli ersatt om arrenderätten fick överlåtas.

Är arrendeavtal slutet för viss tid ej understigande tio år, får arrendatorn enligt den allmänna substitutionsregeln i 8 § — om jordägaren ej accepterat hembud — utan dennes samtycke överlåta arrenderätten till godtagbar person. För de fall då en sådan rätt tillkommer arrendatorn har det ansetts lämpligast att vid arrendatorns konkurs ge jordägaren omedelbar uppsägningsrätt förenad med skyldighet att utge ersättning enligt 8 §. Om jordägaren inte använder sin uppsägningsrätt, får konkursboet utöva den substitutionsrätt som tillagts arrendatorn i nämnda lagrum, dvs. att — sedan hembud skett men jordägaren ej velat använda sig därav — överlåta arrenderätten till godtagbar person.

När överlåtelse av arrendeavtalet inte får äga rum, är arrenderätten rent personlig. Jordägaren har då rätt att utan vidare säga upp arrendet med anledning av arrendatorns konkurs.

Om uppsägning sker enligt reglerna i före-

varande paragraf, skall avträde enligt 39 § äga rum den fardag (14 mars, se 5 §) som inträffar näst efter sex månader från att uppsägningen skedde.⁴ Hade arrendatorn ej tillträtt fastigheten när uppsägningen skedde, upphör dock avtalet genast att gälla.

Bestämmelserna om verkan av arrendators konkurs utesluter inte, att de allmänna förverkandereglerne i 36 § tillämpas under konkurs. Sker uppsägning med stöd av dessa regler, får arrendatorn enligt 39 §, normalt utan åtnjutande av uppsägningstid, sitta kvar till nästa fardag.

Enligt tredje stycket i 33 § har jordägaren rätt till *skadestånd*, om avtalet sägs upp i fall som förut nämnts i paragrafen. Detta gäller oavsett om det är jordägaren eller konkursboet som gör uppsägningen. Skadestånd skall dock inte utgå, när avtalet ingåtts för viss tid som ej understiger tio år och uppsägningen gjorts av jordägaren; jfr ersättningsskyldigheten för jordägaren enligt 8 § andra stycket. Skadeståndsfordringen får göras gällande som vanlig konkursfordran och är inte förenad med förmånsrätt.

Det kan anmärkas, att jordägaren ej får förbehålla sig en vidsträcktare rätt att i konkursfallet fråntråda arrendeavtalet än som följer av 33 § (se 3 §).

Beträffande *lägenhetsarrende* m.m. se nedan under 70 §.

Danmark

I 16 § *danska* konkurslagen upptages bestämmelser om konkursens inverkan på ömsesidigt förpliktande avtal som inte uppfyllts från gäldenärens sida före konkursens början. I fråga om arrende- och hyresavtal gäller denna reglering endast om tillträde ej skett före konkursutbrottet. Beträffande bestående legoförhållanden finns särskilda regler om verkan av arrendators eller hyres-

⁴ En tid av åtminstone sex månader har ansetts böra lämnas jordägaren och arrendatorn för att de skall kunna vidtaga erforderliga åtgärder till följd av arrendets upphörande. Se 1905 års förslag s. 176 f. Avvecklingstiden kan i praktiken variera mellan ett halvår och ett och ett halvt år.

gästs konkurs i 17 §. Enligt denna paragraf inträder konkursboet med konkursens början i arrendatorns eller hyresgästens ställe, om ej annat avtalats. Såväl boet som dess medkontrahent kan dock säga upp arrende- eller hyresförhållandet med sedvanligt varsel till allmän fardag, även om avtalet ingåtts för viss längre tid eller med längre uppsägningsfrist. Den som säger upp avtalet blir emellertid skadeståndsskyldig. Vid uppsägning från boets sida blir skadeståndet vanlig konkursfordran.⁵

Den danska kommittén har i maj 1967 under det nordiska samarbetet lagt fram utkast till nya bestämmelser om ömsesidigt förpliktande avtal som innehåller följande.

Om gäldenären ej uppfyllt sådant avtal vid konkursens början, har enligt 1 § i utkastet medkontrahenten en "stoppningsrätt" till dess säkerhet ställs för motprestationen. Enligt 2 § kan medkontrahenten häva avtalet, om boet ej inträder utan ogrundat uppehåll efter anfordran eller om han kunde häva avtalet oavsett konkursen. Om medkontrahenten helt eller delvis fullgjort sin prestation, kan han under vissa förutsättningar kräva tillbaka vad han presterat. I 3 § ges bl.a. den regeln att konkursbo som inträder i ömsesidigt förpliktande avtal gör detta på avtalets villkor. Medkontrahentens fordran mot boet är massakrav. Han kan i förekommande fall fordra säkerhet av boet för avtalets rätta fullgörande. Utkastet innehåller även specialregler om arrende- och hyresavtal. Enligt 4 § inträder konkursboet i dylikt avtal som gäldenären ingått för sin näringsverksamhet, om inte boet inom 14 dagar efter konkursbeslutet förklarar att det ej vill inträda och senast inom en månad efter detta beslut ställer egendomen till förfogande. Fordran på vederlag för tiden efter konkursbeslutet tills boet ställer egendomen till förfogande är massakrav. Vid andra slag av arrende- eller hyresavtal kan boet inträda genom förklaring härom inom 14 dagar. När boet inträder enligt 4 §, utgår vederlag för tiden efter konkursbeslutet som massakrav. Enligt 4 a § skall hyresavtal avseende lägenhet som används uteslutande till bostad åt gäldenären och hans familj endast i viss utsträckning indragas i boet. Om boet ej inträder i ett avtal rörande en fortlöpande prestation, kan boet enligt 6 § säga upp avtalet med sedvanligt eller rimligt varsel. Sistnämnda paragraf innehåller bl.a. också bestämmelser om uppsägningsrätt i vissa fall när boet har inträtt i

arrende- eller hyresavtal. Slutligen ges särskilda regler om rätt för gäldenärens medkontrahent att kräva skadestånd.

Finland

I fråga om verkan av arrendators eller hyresgästs konkurs gäller bestämmelser i 1966 års jordlegolag och 1961 års hyreslag.

Har arrendator försatts i konkurs och får legorätten inte överlåtas till annan utan jordägarens tillstånd, har jordägaren enligt 19 § jordlegolagen rätt att kräva säkerhet för avtalets fullgörande. Ställs ej säkerhet inom en månad efter att kravet delgavs konkursboet, får jordägaren säga upp avtalet. Enligt huvudregeln i 24 § upphör arrendet, när arrendetiden är längre än två år, tre månader från ingången av kalendermånaden näst efter uppsägningen. Är avtalstiden kortare eller gäller avtalet tills vidare, upphör arrendet två veckor efter uppsägningen. Ställs säkerhet senare och har jordägaren ännu ej utnyttjat sin uppsägningsrätt, är denna rätt förfallen.

Råkar hyresgäst i konkurs och har konkursboet senast inom en månad från inställedagen, vilken normalt inträffar drygt två till fyra månader efter konkursutbrottet, meddelat hyresvärden att det ej svarar för hyresavtalets fullgörande, är enligt 29 § hyreslagen hyresgästen skyldig att på anfordran ställa säkerhet. Om inte säkerhet ställs inom åtta dagar, har hyresvärden rätt att säga upp avtalet. Gör han det, är han berättigad till skadestånd.

Förslag till nya bestämmelser i angivna hänseenden har inte framlagts på finsk sida.

Norge

I Norge finns f.n. ej några särskilda lagbestämmelser om verkan på arrende- eller hyresavtal av att arrendatorn eller hyresgästen sätts i konkurs. Den norska kommittén

⁵ 17 § innehåller ytterligare regler rörande äldre förhållanden, men de har numera knappast någon praktisk betydelse. Se Harbou-Munch s. 68.

har i preliminärt utkast den 14 september 1968 till 7 kap. i lov om fordringshavernes dekningsrett upptagit nya bestämmelser om konkursens inverkan på gäldenärens kontraktensliga förpliktelser.

Enligt 1 § har bestämmelserna i 2—4 §§ bara tillämpning, när annat ej följer av senare paragrafer i kapitlet, av andra bestämmelser i lag eller av rättsförhållandets natur. I 2 § ges en föreskrift om "stoppningsrätt" för medkontrahent i ett ömsesidigt förpliktande avtal, om gäldenären blir insolvent och ej har uppfyllt avtalet. Stoppningsrätten gäller till dess säkerhet ställs. Enligt huvudregeln i 3 § har medkontrahenten rätt att häva avtalet, om gäldenärens bo kommit under insolvensbehandling (t.ex. konkurs) och boet ej inträder i avtalet utan ogrundat uppehåll efter anfordran. Om medkontrahenten uppfyllt sin del av avtalet före fristtidpunkten, får hävning dock bara ske i vissa fall. Hävs avtalet, har medkontrahenten rätt till ersättning för sin skada. Skadeståndet blir vanlig konkursfordran. När boet inträder i ett ömsesidigt förpliktande avtal, skall det enligt 4 § fullgöra detta på samma villkor som gäldenären. Medkontrahentens fordran blir massakrav. Paragrafen innehåller bl.a. också regler angående skyldighet för boet att under vissa förutsättningar ställa säkerhet.

I 6 § ges särskilda bestämmelser om arrende- och hyresavtal. Enligt paragrafen träder boet utan vidare in i sådant avtal som ingåtts före insolvensbehandlingen, om avtalet slutits i och för gäldenärens förvärvsverksamhet. Legan för tiden efter fristdagen blir massagäld. Om betalningen utgår i efterhand, är boet vid anfordran skyldigt att ställa säkerhet som vid varje tid svarar mot legan för en betalningstermin. Om legan ej betalas i tid eller boet ej vid anfordran omgående ställer säkerhet som sagts nys, kan upplåtaren häva avtalet med ögonblicklig verkan. Upplåtaren har däremot inte rätt att få boet avhyst på grund av att legan för tid före fristdagen ej erlagts annat än om framställning därom gjorts hos vederbörlig myndighet före fristdagen. I paragrafen stadgas vidare, att boet under en månads tid efter insolvensbehandlingens början har rätt att säga upp avtalet med minst en månads varsel. Där- efter har boet rätt att säga upp avtalet med lagstadgat varsel, även om längre tid skulle gälla enligt avtalet. När avtalet upphör i förtid till följd av uppsägning från boets sida, har upplåtaren rätt till skadestånd som vanlig konkursfordran.

Beredningen

Det synes angeläget, att mera ändamålsenliga regler meddelas om verkan av arrendators — liksom av hyresgästs — konkurs.

Såsom i gällande lag torde därvid *konkursbos uppsägningsrätt* böra uppmärksammas först. Bestämmelse härom har intagits som 1 mom. i förevarande 33 § och innehåller endast, att om arrendatorn försätts i konkurs, konkursboet får säga upp avtalet. Uppsägning får alltså ske utan någon begränsning. Detta överensstämmer med huvudregeln i gällande lag. Konkursboet behöver ha en ovillkorlig sådan rätt, om arrendatorns tillgångar skall kunna realiserats och omsättas i utdelning till borgenärerna. Uppsägningsrätten består, liksom f.n., under hela konkursen. Tidpunkten för arrenderättens upphörande regleras i 39 § (se nedan).

Om boet ej säger upp avtalet inom viss tid, blir f.n. enligt 33 § första stycket arrendet i fortsättningen massaskuld. Konkursförvaltaren kan sålunda genom passivitet ådraga konkursboet tyngande förpliktelser. Bestämmelsen kan enligt beredningens mening avvaras. Jordägaren har enligt 36 § (jfr 37 §) rätt att säga upp avtalet när arrenderätten förverkas, t.ex. om arrendet ej erläggs inom viss tid efter förfalldagen, och detta gäller självfallet även under konkurs. Vidare föreslår beredningen under 2 mom. i förevarande 33 §, att jordägaren även eljest skall kunna säga upp avtalet, om han ej tillgodoses på där angivet sätt. Den *egentliga skillnaden* blir, att jordägaren i fortsättningen själv får tillvarata sin rätt och inte bara på grund av konkursboets passivitet får någon massafordran mot boet. Om konkursboet ej säger upp avtalet, blir sålunda enligt förslaget fordran på oguldet arrende m.m. vanlig konkursfordran, eventuellt med förmånsrätt enligt 7 § 1) FRO. För att jordägaren skall få massafordran förutsätts enligt 2 mom., att konkursboet förklarat sig vilja svara för avtalet enligt vad som sägs där.

I fråga om *jordägarens uppsägningsrätt*

följer f.n., som nyss nämnts, av 36 §, att han kan säga upp avtalet på grund av arrenderättens förverkande, bl.a. när förfallet arrende ej betalats inom viss tid, även om arrendatorn är i konkurs. I enklare fall torde han vara tämligen väl tillgodosedd härmed. I andra fall, t.ex. i fråga om större jordbruksarrenden, kan betydande värden gå till spillo, om jordägaren inte kan bringa arrendet att upphöra annat än om arrenderätten förverkas. Man kan här tala om att jordägaren bör ha rätt till uppsägning på grund av anteciperat kontraktsbrott. Å andra sidan måste man försöka reglera frågan på sådant sätt att arrendatorns konkursbo kan tillgodogöra sig det värde som arrenderätten kan representera. Även den som gått i borgen för arrendatorns förpliktelser har stort intresse av att rädda sådana värden.

I nya bestämmelser synes man till en början böra skilja mellan de fall då arrendatorn har tillträtt arrende innan han försätts i konkurs och de fall då tillträde ej skett. Det är visserligen inte självklart, att jordägaren i de senare fallen skall ha ovillkorlig uppsägningsrätt, men beredningen har ansett övervägande skäl tala för en sådan ordning. Bestämmelse härom har i förslaget upptagits som första stycke i 2 mom., av 33 §. Enligt bestämmelsen skall i detta fall avtalet genast upphöra.⁶ Det kan naturligtvis tänkas, att konkursboet eller en borgensman någon gång har intresse av att tillträda arrendet, men beredningen anser, att man kan bortse från sådana undantagsfall. Om arrendatorn erlagt förskottsarrende utan att ha tillträtt fastigheten, torde jordägaren bli skyldig att betala tillbaka arrendet efter avdrag för skadestånd vartill han kan vara berättigad.

Vad härefter angår det fallet att arrendatorn tillträtt fastigheten före konkursen synes man först böra uppmärksamma den situationen att jordägaren har betryggande säkerhet för att avtalet fullgörs. Enligt gällande rätt kan jordägaren då trots säkerheten utan vidare säga upp avtalet på grund av konkursen, när inte arrendet slutits med

förbehåll om rätt för arrendatorn att sätta annan i sitt ställe. Grunden härtill är att arrendet ansetts innehålla ett sådant personligt moment att jordägaren inte bör behöva finna sig i att någon annan än arrendatorn själv brukar jorden. Beredningen har ansett, att denna extraordinära uppsägningsrätt bör kunna avskaffas för de fall då jordägaren har säkerhet för att arrendet fullgörs. Även om det personliga momentet kan vara betydelsefullt, synes det böra godtagas, att arrendeförhållandet i hithörande fall består. Man får förutsätta, att konkursförvaltningen och, när borgensmän finns, dessa tillser att arrendet sköts på ett tillfredsställande sätt. I praktiken torde det bara komma att röra sig om någon kortare avvecklingstid. Skulle kontraktsbrott föreligga på arrendatorns sida, gäller allmänna regler härom. Mot bakgrunden av vad som här uttalats har beredningen utformat de aktuella bestämmelserna så att någon särskild uppsägningsrätt inte tillerkänns jordägaren, när han har godtagbar säkerhet för avtalets fullgörande.

När arrendatorn tillträtt arrendet vid konkursen utan att jordägaren har säkerhet som nyss sagts, är situationen naturligtvis allvarligare för jordägaren och han har ett starkt intresse av att bli säkerställd eller bringa avtalet till slut så snart som möjligt. Å andra sidan måste konkursförvaltningen ha skälig betänketid för att fatta beslut om hur det skall förfaras med arrendet. Under denna tid bör jordägaren få nöja sig med den möjlighet att säga upp avtalet som kan följa av kontraktsbrott. Att han kan utöva ordinär uppsägning till avtalad arrendetids utgång är självfallet. Av hänsyn till jordägaren bör betänketiden ej få vara längre än som är oundgängligen nödvändigt. Beredningen finner fristen böra bestämmas till en månad efter konkursbeslutet. Föreskrift härom har upptagits som första punkt i ett

⁶ Detta innebär en dubblir i förhållande till 39 § första st. sista punkten som dock syntes svårt att undvika, jfr andra st. i förevarande 2 mom. av 33 §.

andra stycke av 2 mom.

Efter utgången av en månadsfristen bör jordägaren i princip få säga upp avtalet på grund av konkursen, om han inte har säkerhet för att avtalet kommer att fullgöras. Konkursboet synes emellertid böra ha möjlighet att avvärja följderna av uppsägningen genom att inom en vecka prestera godtagbar säkerhet eller förklara sig vilja svara för arrendatorns skyldigheter under den återstående arrendetiden eller, om arrendet får överlåtas, till dess det i behörig ordning övergått till annan. Bestämmelser av denna innebörd har upptagits i andra punkten av andra stycket i förevarande 2 mom. Om boet utnyttjar möjligheten att ställa säkerhet eller att inträda i avtalet, förlorar uppsägningen sin verkan. I det förra fallet blir jordägaren för den fortsatta arrendetiden satt i samma situation som om han haft säkerhet redan före konkursen. I det senare fallet blir arrendet i fortsättningen massafordran. Om arrendatorn har substitutionsrätt, står det boet fritt att utnyttja denna rätt under de betingelser som anges i den föreslagna bestämmelsen. I fall som avses i 8 § andra stycket kan boet förfara som sägs där. Om konkursförvaltningen ställt säkerhet eller avgivit förklaring om självinträde innan jordägaren företagit någon uppsägning, kan denne enligt förslaget ej säga upp avtalet att upphöra i förtid på grund av konkursen. En annan sak är, att han har kvar sin rätt att säga upp avtalet på grund av kontraktsbrottsliksom att säga upp arrendet till upphörande i vanlig ordning.

Om konkursboet i förevarande fall varken ställer säkerhet eller inträder i avtalet inom den föreskrivna tiden, blir uppsägningen gällande. Avträde skall enligt förslaget ske på den fardag som följer närmast efter uppsägningen. Skulle denna dag till äventyrs någon gång ligga mellan uppsägningen och fristens utgång, skall avflyttning ske så snart fristen löpt ut.

Genom sista punkten i andra stycket av förevarande 2 mom. har boet också fått möjlighet att ställa säkerhet eller svara för

avtalet endast för tiden fram till viss fardag före arrendetidens utgång. Jordägaren får då ej säga upp avtalet att upphöra tidigare. Det kan för konkursboet vara av betydelse att kunna begagna sig av arrendet under kortare tid än den avtalade arrendetiden. Boet vill t.ex. ta vara på utestående gröda. Om jordägaren säger upp avtalet och konkursboet ställer säkerhet eller förklarar sig svara för avtalet till viss fardag före den avtalade arrendetidens utgång, får uppsägningen verkan till den dagen.

Vid överlåtelse av arrendet som skett i behörig ordning blir konkursboet och arrendatorn för framtiden fria från förpliktelser mot jordägaren på samma sätt som om arrendatorn själv överlätit arrendet.

Det kan ifrågasättas, huruvida inte jordägaren bör ha rätt att kräva säkerhet även om konkursboet förklarar sig vilja svara för avtalet enligt vad som nyss sagts. Beredningen har emellertid inte ansett, att ett sådant krav bärs upp av tillräckligt starka praktiska skäl. Man måste kunna förutsätta, att konkursförvaltningen tänker sig för och i större förhållanden dessutom samråder med expertis. Jordägaren har ju också sin vanliga uppsägningsrätt vid kontraktsbrott, om konkursförvaltaren skulle ha misräknat sig och ej i rätt tid fullgör arrendatorns skyldigheter. I fråga om större arrenden torde vanligen arrendet utgå i förskott eller också säkerhet ha ställts. Det har visserligen förekommit, att konkursbo ej förmått betala sin massagäld, men som regel torde konkursförvaltningen vara försiktig.

I likhet med gällande lag upptager förslaget en föreskrift om skyldighet för jordägaren att, när han säger upp avtal som var ingånget för viss tid som ej understiger tio år, lämna ersättning för arrenderättens värde enligt vad som följer av 8 §. Bestämmelsen har införts som tredje stycke i 33 § 2 mom. Om jordägaren vid sådant avtal inte gör bruk av sin uppsägningsrätt, kan konkursboet — som antytts i det föregående — med stöd av 8 § andra stycket överlåta arrenderätten till godtagbar person, när jord-

ägaren inte accepterat hembud.

Bestämmelserna i 1 och 2 mom. om rätt för konkursboet eller jordägaren att säga upp avtalet innebär ej, att jordägaren utan vidare behöver finna sig i att avtalet upphör. Enligt 3 mom. i förslaget gäller att jordägaren har rätt till *skadestånd*, när skada vållats honom till följd av sådan uppsägning. Skadeståndsrätt föreligger oavsett om konkursboet eller jordägaren gjort uppsägningen. Till skillnad från vad som nu gäller skall skadeståndet kunna utgå med förmånsrätt, i den mån beloppet ryms inom den under 7 § 1) FRO angivna ramen. Liksom enligt gällande lag skall skadestånd ej utgå, om jordägaren sagt upp arrende som var in-
gånget för viss tid ej understigande tio år.

Bestämmelserna i förevarande 33 § är direkt tillämpliga endast på jordbruksarrenden. Lägenhetsarrenden m.m. behandlas under 70 §.

Av det anförda framgår, att beredningen ej ansett sig kunna följa det danska eller det norska lagutkastet. De innebär, att arrendefordran alltid blir massakrav för en kortare tid från konkursens början, medan därefter — liksom för tiden före konkursen — endast skulle föreligga vanlig konkursfordran, om boet ej inträder i avtalet. En sådan ordning är komplicerad och kan verka förvirrande. Frågan om jordägaren bör få massafordran under någon tid från konkursens början sammanhänger med frågan, om jordägaren skall åtnjuta förmånsrätt. I Norge har förmånsrätten helt avskaffats och i Danmark föreligger förslag härom. Av skäl som redovisats under 7 § FRO har beredningen emellertid föreslagit att hos oss förmånsrätt i viss utsträckning skall bevaras för de viktigare fallen.⁷ Inte heller i fråga om uppsägningens verkan har beredningen ansett sig kunna följa de danska och norska utkasterna. Fristerna synes alltför knappt tilltagna för våra förhållanden. Enligt uppgift från de danska och norska kommittéerna spelar jordbruksarrenden i Danmark och Norge ej någon större roll, såvitt nu är i fråga. Utkasterna har därför utformats främst med

tanke på hyra av affärslokaler, industriområden o.l.

39 §.

I 39 § i gällande lag ges allmänna regler om tid för avträde, när arrende uppsagts. De är tillämpliga även när uppsägning äger rum på grund av arrendatorns konkurs. Om arrendatorn tillträtt fastigheten och uppsägning sker på annan grund än att arrenderätten är förverkad enligt 36 §, skall sålunda fastigheten enligt 39 § första stycket avträdas på den fardag (se 5 §) som inträffar näst efter sex månader från uppsägningen. Som framgått innehåller 33 § 2 mom. i beredningens förslag särskilda bestämmelser som anger när arrendeavtal skall upphöra och avträde ske efter uppsägning från jordägarens sida. 39 § första stycket skall alltså inte tillämpas i sådant fall. En erinran härom har införts i paragrafen.

42 §.

Gällande rätt

Före tillkomsten av NJL hade jordägare inte någon retentionsrätt. Däremot förelåg förmånsrätt för fordran på arrende. I motiven till nämnda lag framhöll den dåvarande lagberedningen, att de skäl som föranlett att retentionsrätt införts för hyresvärd också gällde i fråga om jordägare.¹ Förde arrendatorn sin egendom från fastigheten, gick sålunda jordägarens förmånsrätt om intet. Om denne var hänvisad till att hos vederbörande myndighet söka kvarstad på egendomen eller förbud mot att flytta bort den, skulle hjälpen ofta komma för sent.

⁷ Om vi följer de danska och norska utkasterna, får vi räkna med tre slags arrendefordringar i konkurs: 1) massafordran för viss tid som inte behöver bevakas, 2) förmånsberättigad fordran till visst belopp som måste bevakas i konkursen och 3) vanlig oprioriterad fordran som också måste bevakas och avser resten av vad jordägaren har att fordra. Även om någon förmånsrätt ej skulle ges, synes man böra undvika att hos oss införa ett sådant system som de danska och norska utkasterna innebär.

¹ Se lagberedningens förslag till jordabalk (1905) s. 181 ff.

Ett fullt verksamt skydd kunde beredas för-
månsrätten endast om den kompletterades
med en retentionsrätt.

Bestämmelsen om retentionsrätt togs upp
i 42 § av 2 kap. NJL. Paragrafen gäller fort-
farande med huvudsakligen oförändrat inne-
håll.² Enligt första stycket har jordägaren
retentionsrätt när arrendatorn skall avträda
fastigheten, om denne häftar i skuld för ar-
rende eller för ersättning, som bestämts vid
avträdessyn eller genom skriftlig överens-
kommelse, eller för utskyld eller avgift, för
vilken han skolat svara. Jordägaren har rätt
att av arrendatorn tillhöriga lösören och
byggnader som finns på fastigheten hålla
kvar så mycket som svarar mot hans fordran
tills arrendatorn gör rätt för sig eller ställer
säkerhet. Retentionsrätten omfattar dock in-
te utmätningsfritt gods. I paragrafens andra
stycke stadgas, att jordägaren har samma
retentionsrätt, om han enligt skriftlig hand-
ling lämnat arrendatorn kreatur, redskap el-
ler annat till fastighetens bruk och den av-
talade legan ej är betald eller arrendatorn
inte kan avlämna vad som tillkommer jord-
ägaren.³

Jordägaren kan inte göra sin retentionsrätt
gällande annat än när arrendatorn skall flyt-
ta från fastigheten. Denna begränsning är
motiverad av att arrendatorn kunde oskäligt
hindras i sin verksamhet, om jordägaren fick
hålla kvar hans lösegendom under arrende-
tiden. I den mån jordägaren inte får utöva
retentionsrätt kan han begära kvarstad eller
skingringsförbud. Detta kan bli aktuellt inte
bara när fordran görs gällande under arren-
detiden utan också när fordran aktualiseras
i samband med arrendatorns avflyttning
men t.ex. avser husröte- eller vanhävdser-
sättning som ej bestämts vid avträdessyn el-
ler genom skriftlig överenskommelse.

Vid sublokation har arrendatorn reten-
tionsrätt i underarrendatorns egendom. Där-
emot har jordägaren inte sådan rätt i nämnda
egendom för fordran hos arrendatorn.⁴

Danmark. Någon legal retentionsrätt eller
likvärdig rätt är inte tillerkänd jordägare el-

ler hyresvärd för fordran på lega, men vissa
mycket speciella avgifter m.m. kan få ut-
mätas utan föregående dom hos landbo ;
se 596 § retsplejeloven och 1 § punkt 9 i
1873 års udpantningslov. Genom sådan ut-
mätning förvärvar legogivaren en sakrätt i
det utmäta godset.

Finland. Jordägare och hyresvärd har där
i viss omfattning retentionsrätt för fordran
mot arrendator resp. hyresgäst. Bestämmel-
sena härom, vilka liknar motsvarande
svenska föreskrifter, finns i 20 § jordlego-
lagen, 50 § hyreslagen och 22 § utsöknings-
lagens promulgationsförordning. Enligt 15 §
i 1926 års lag om bostadsaktiebolag kan dy-
likt bolag utöva retentionsrätt för vederlag,
som aktieägare skall erlægga för innehavd
lägenhet.

Norge. Varken jordägare eller hyresvärd har
legal retentionsrätt e.l. till säkerhet för fordran
på arrende eller hyra.

Beredningen

Jordägares retentionsrätt lär sällan komma
till användning. Den utgör inte något effek-
tivt skydd för fordran mot arrendatorn.
Denne kan sätta retentionsrätten ur spel ge-
nom att flytta honom tillhörig egendom från
fastigheten innan jordägaren hunnit utöva
sin rätt. Även om egendomen skulle finnas
kvar kan det vara förenat med praktiska
svårigheter för jordägaren att verkställa re-
tentionsåtgärder beträffande egendomen.
Denna innehas ju av arrendatorn och är

² En inskränkning i jordägares retentionsrätt
föreskrevs tidigare i 10 § 1924 års lag om
viss panträtt i spannmål och 10 § 1942 års
lag om viss panträtt i spannadslin och hampa.
Dessa båda lagar har emellertid upphört att
gälla den 1 juli 1967 i samband med infö-
randet av lagen om företagsintekning och
kan här lämnas därhän. Se dock övergångs-
bestämmelserna till sistnämnda lag p. 5 och
Nordström s. 121.

³ En bestämmelse om retentionsrätt fanns även
i 43 § i 1926 års åborättslag. Denna lag har
upphört att gälla vid utgången av juni 1968
men har, såvitt här är i fråga, fortfarande
tillämpning på åborätt som bestod då (SFS
1968: 205). Några praktiska problem föran-
leds ej därav, jfr prop. 1968: 47 s. 15 f.

⁴ Skarstedt II s. 157, jfr Skarstedt m.fl. s. 267.

sålunda inte i jordägarens omedelbara besittning. I motsats till vad som gäller i fråga om panträtt har jordägare inte befogenhet att sälja egendom som han eventuellt lyckats hålla kvar. Hans rätt blir huvudsakligen ett påtryckningsmedel och som sådant ej lätt att handskas med.

Beredningen har i 7 § 1) FRO upptagit bestämmelse om förmånsrätt för jordägare i viss begränsad omfattning, när arrendator driver näringsverksamhet.⁵ Denna förmånsrätt har sin självständiga betydelse även om retentionsrätten avskaffas.

Beredningen föreslår, att retentionsrätten får utgå. Jordägaren brukar ofta gardera sig genom förskottsbetalning eller säkerhet och får i övrigt vid behov söka tillvarata sin rätt med kvarstad eller skingringsförbud på samma sätt som företagsinteckningshavare, när dennes fordran sätts i fara. I Danmark och Norge finns inte någon retentionsrätt i hithörande fall.

Beredningen anser emellertid, att man bör underlätta för jordägaren att i klara fall kunna snabbt göra gällande fordran mot arrendatorn. Som förut nämnts föreslår beredningen därför, att det införs rätt för jordägare att i viss utsträckning omedelbart få utmätning i arrendatorns egendom. I regel förutsätts för utmätning, att sökanden har en exekutionstitel. Enligt svensk rätt krävs i detta hänseende i allmänhet en urkund som tillkommit genom domstols eller annan myndighets avgörande eller åtminstone under dess medverkan. Tidigare upptogs i UL endast ett slag av enskild exekutionstitel, nämligen auktionsprotokoll (55 §). Enskilda avtal godtogs sålunda inte som grund för utmätning utan att betalnings-skyldigheten blivit fastställd i vederbörlig ordning.⁶ På förslag av beredningen infördes år 1963 genom ändringar i UL även möjlighet att vinna utmätning direkt på grundval av skriftligt avtal om underhållsbidrag (54 a §).⁷ Rättssäkerhetssynpunkter torde inte behöva lägga hinder i vägen för att man också låter förfallna arrendefordringar uttagas direkt genom utmätning, om man in-

skränker denna möjlighet till klara fall. För att få sådan utmätning till stånd bör sökanden först och främst kunna åberopa skriftligt avtal. Annars kan det hela befaras bli för lösligt. Man bör utan vidare kunna räkna med att denna förutsättning är uppfylld beträffande avtal om jordbruksarrende, eftersom krav på sådan form gäller enligt 2 kap. 1 § NJL.⁸ Vidare bör omedelbar utmätning inte få ske annat än om det t.ex. på grund av arrendatorns medgivande är klart att en förfallen fordran föreligger. Ett bestridande, som uppenbart skett i rent uppehållande syfte, får självfallet ej föranleda att jordägarens krav inte anses klart. Det saknas anledning antaga annat än att kronofogdemyndigheten kan på ett tillfredsställande sätt verkställa den prövning varom här är fråga.

I överensstämmelse med vad som nu sagts har under förevarande 42 § införts bestämmelser om omedelbar utmätning. Om jordägaren har klar och förfallen fordran på grund av arrendeavtalet, kan han enligt första stycket genast få utmätning hos arrendatorn. Härvid gäller vad som i allmänhet är föreskrivet om utmätningsfri egendom i UL. Fordringen kan avse arrendavgift, husröte- eller vanhävdsersättning, lega för kreatur m.m. Husröte- eller vanhävdsersättning lär väl dock i allmänhet ej kunna anses klar annat än om den är medgiven eller det föreligger syneprotokoll mot vilket klander ej förts inom föreskriven tid (jfr 13 §).⁹ Jordägarens rätt att få utmätning är enligt förslaget inte, såsom retentionsrätten enligt gällande lag, begränsad till den situationen att arrendatorn skall avträda fastigheten.

⁵ Jfr ovan s. 110 not 12.

⁶ Införsel har däremot sedan länge beviljats på grund av bidragsavtal.

⁷ Jfr prop. 1963: 52 s. 52 ff och 1968: 130 s. 9 f.

⁸ Muntliga äldre avtal kan fortfarande förekomma. Se Skarstedt m.fl. s. 39 ff. Enligt andra st. i övergångsbestämmelserna till förevarande lagförslag skall emellertid nya lydelsen av 42 § ej gälla i fråga om avtal som slutits före nya lagens ikraftträdande.

⁹ Jfr Skarstedt m.fl. s. 121.

Om jordägarens fordran ej är klar och förfallen, får han utverka exekutionstitel i vanlig ordning.

I ett andra stycke av paragrafen föreskrivs, att om talan om fordringen är anhängig vid domstol, denna äger förordna att utmätning eller fortsatt verkställighet t.v. ej får ske.¹⁰

I tredje stycket erinras om möjligheten att få kvarstad eller skingringsförbud (se 8 kap. UL och 15 kap. RB).

Det kan påpekas, att beredningen — mot bakgrunden av bl.a. förevarande förslag om direkt utmätning — i Utsökningsrätt VIII (se s. 250 ff) föreslagit, att 4 § KL skall upphävas.¹¹

70 §.

Gällande rätt

Enligt 70 § andra stycket gäller bestämmelserna i 33 § om verkan av arrendatorns konkurs i princip även vid lägenhetsarrende. Vissa inskränkningar stadgas dock. Kan parterna i fall som avses i 33 § andra stycket första punkten inte komma överens om arrenderättens värde, skall detta inte fastställas vid avträdessyn (jfr 8 §) utan genom skiljemän. Vidare gäller, att jordägaren ej får säga upp avtalet i anledning av konkursen, sedan arrendatorn tillträtt arrendet. Inte heller före tillträdet får jordägaren säga upp arrendet, om arrendatorn — på anfordran — inom utgången av nästa dag ställer godtagbar säkerhet för avtalets fullgörande. Arrendators konkursbo har sålunda en starkare ställning vid lägenhetsarrende än vid jordbruksarrende. Orsaken till att de båda arrendeformerna har behandlats olika är, att det personliga momentet ansetts ha mindre betydelse vid lägenhetsarrende.¹

Enligt hänvisning i 70 § andra stycket är vidare bestämmelserna om retentionsrätt i 42 § första stycket tillämpliga på lägenhetsarrende under förutsättning att avtalet upprättats skriftligen. Att muntlig form kan förekomma vid avtal om lägenhetsarrende framgår av 70 § första stycket.

Vad som i 70 § andra stycket föreskrivs

om lägenhetsarrende blir i princip tillämpligt också på bostadsarrende och anläggningsarrende; se härom 71 § andra stycket och 83 § andra stycket. För dessa båda arrendeformer skall dessutom gälla särskilda regler angående rätt till substitution bl.a. vid arrendatorns konkurs. I såväl bostads- som anläggningsarrendators konkurs skall sålunda arrenderätten få överlätas till godtagbar person utan att erbjudande först lämnats jordägaren att återtaga arrendestället; se 81 § andra stycket och 89 §. Det kan tilläggas, att skriftlig avtalsform är obligatorisk vid såväl bostads- som anläggningsarrende.

Beträffande *nordisk rätt* se under 33 och 42 §§.

Beredningen

Den begränsade uppsägningsrätt som enligt 70 § andra stycket i gällande lag tillkommer jordägaren vid lägenhetsarrendators konkurs har i princip behållits i förslaget. Det har dock ansetts rimligt, att tiden för ställande av säkerhet utsträcks från en dag till en vecka efter anfordran. Sedan väl säkerhet fordrats, får uppenbarligen tillträde ej ske förrän säkerhet ställts. I övrigt blir de i 33 § föreslagna reglerna tillämpliga också på lägenhetsarrende med samma undantag som gäller nu, nämligen att arrenderättens värde i visst fall ej skall fastställas genom avträdessyn utan genom skiljemän i den ordning 18 § föreskriver och att bestämmelserna i 33 § om uppsägningsrätt för jordägaren ej gäller, när tillträde skett. Ändringen av 70 § andra stycket får även verkan i fråga om bostadsarrende och anläggningsarrende, se 71 § andra stycket och 83 § andra stycket.

Vad som under 42 § föreslagits om upp-

¹⁰ Jfr 54 a § 3 mom. UL samt prop. 1963: 52 s. 55 f och 61.

¹¹ Prof. Welamson har inte ansett sig kunna förorda rätt till omedelbar utmätning.

¹ Se lagberedningens förslag till jordabalk (1905) s. 185. Ang. det personliga momentet vid jordbruksarrende jfr nämnda förslag s. 105 f.

hävande av retentionsrätt och införande av rätt till omedelbar utmätning vid jordbruksarrende blir enligt beredningens förslag tillämpligt även på lägenhets-, bostads- och anläggningsarrenden. I fråga om lägenhetsarrende gäller enligt 70 § andra stycket, att 42 § bara vinner tillämpning när skriftligt avtal föreligger. Avtal om bostads- och anläggningsarrenden skall alltid vara skriftliga.

Av det anförda framgår, att beredningen ej beträffande lägenhets-, bostads- eller anläggningsarrende ansett sig böra föreslå någon särskild rätt för jordägaren att, sedan arrendatorn tillträtt arrendet, uppsäga avtalet med anledning av arrendatorns konkurs. Denna ståndpunkt överensstämmer med gällande rätt. I fråga om bostadsarrende som tillträtts av arrendatorn står ståndpunkten också i överensstämmelse med vad beredningen under 3 kap. 31 § föreslår beträffande hyra av bostadslägenhet (jfr även 1 § första st. tredje punkten i nämnda kap.). Vad särskilt angår anläggningsarrende kan framhållas, att jordägaren enligt 7 § 1) FRO får förmånsrätt för fordran mot arrendatorn intill beloppet av ett års arrende. Denna förmånsrätt ger vid sådant arrende jordägaren bättre skydd än vid jordbruksarrende, då jordägaren kan lida en betydande, svarberäknelig förlust. Ehuru man ändå kan hysa viss tvekan om inte anläggningsarrende borde i fråga om jordägares uppsägningsrätt jämföras med jordbruksarrende, har beredningen ej ansett tillräcklig anledning föreligga att, med avvikelse från gällande lag, göra åtskillnad mellan lägenhets-, bostads- och anläggningsarrenden.

3 kap. Om hyra

31 §.¹

Gällande rätt

Enligt första stycket i paragrafen har hyresgästens konkursbo rätt att säga upp hyresavtalet. Liksom i fråga om arrende kan boet göra sin uppsägningsrätt gällande när som helst under konkursen. Boet kan emellertid

som sådant få svara för avtalets fullgörande. Härvidlag skall vad som i 2 kap. 33 § första stycket sägs om arrende ha motsvarande tillämpning.² Om konkursboet säger upp hyresavtalet inom en månad efter bevakningstidens utgång, undgår boet att som massagäldenär svara för hyresgästens förpliktelser enligt avtalet, men underlåter boet att säga upp hyresavtalet inom nämnda frist, svarar det i viss utsträckning som massagäldenär för avtalets fullgörande. Den tidpunkt varifrån konkursboets ansvar för hyran skall räknas torde vara den dag då avtalet enligt 3 § andra stycket eller 4 § andra stycket (jfr 6 § andra st.) skolat upphöra att gälla, om boet hade verkställt uppsägning sista dagen av den angivna fristen (en månad efter bevakningstidens utgång).³ Boets ansvar inträder sålunda inte omedelbart vid fristens utgång.⁴

Hyresvärdens uppsägningsrätt är mera begränsad än motsvarande rätt för jordägaren vid jordbruksarrendators konkurs. Den överensstämmer i stället med vad som gäller vid lägenhetsarrendators konkurs. I andra stycket av förevarande 31 § stadgas sålunda, att om hyresgästen ej tillträtt lägenheten vid konkursutbrottet, han är skyldig att på anfordran ställa godtagbar säkerhet för avtalets fullgörande. Om det inte sker före utgången av dagen efter att säkerhet begärdes,

¹ Med hänsyn till att frågan om verkan av arrendators och hyresgästs konkurs övervägdes från beredningens sida företogs bara rent redaktionella ändringar i paragrafen vid tillkomsten av den nya hyreslagen. Se betänkandet Ny hyreslagstiftning (SOU 1966: 14) s. 399 (jfr prop. 1968: 91 s. 216). Motsvarande gäller 66 § (nämnda bet. s. 403 och prop. s. 241).

² När konkursbo sagt upp hyresavtal med förbehåll för den rätt som kunde tillkomma hyresgästen personligen, har hyresgästen ansetts ej kunna med stöd av förbehållet göra hyresrätt gällande mot hyresvärden; se NJA 1959 s. 292.

³ Jfr Walin, Hyreslagen s. 180 och Welamson I s. 444.

⁴ Jfr ovan s. 176.

får hyresvärden säga upp avtalet.⁵ Av 6 § andra stycket andra punkten följer, att hyresavtalet genast skall upphöra att gälla, om uppsägning sker.

Någon särskild uppsägningsrätt har inte tillerkänts hyresvärden, om hyresgästen redan tillträtt lägenheten vid konkursutbrottet. Under förarbetena till 3 kap. i 1907 års lag, till vilken förevarande 31 § återgår, påpekade dåvarande lagberedning, att hyresgästens person inte hade samma betydelse för rättsförhållandet som arrendatorns vid arrende.⁶ Den omständigheten att hyresvärden fick att göra med hyresgästens borgenärer i stället för med denne själv kunde därför inte skäpligen medföra att han borde få samma befogenhet som en jordägare vid arrendatorns konkurs. Visserligen föranledde hyresgästens konkurs en viss osäkerhet i frågan, huruvida hyran skulle betalas i riktig ordning. Med hänsyn till hyresvärdens förmånsrätt och den ansvarighet som konkursboet genom underlåtenhet att säga upp avtalet ådrog sig för dettas behöriga fullgörande ansågs denna omständighet dock inte i allmänhet böra tillmätas någon vikt i fråga om hyresavtalens bestånd.

Om hyran inte betalas i rätt tid, kan hyresvärden åberopa sin vanliga uppsägningsrätt enligt 42 §, oavsett om konkursboet är ansvarigt för hyran eller ej.

Enligt tredje stycket i förevarande 31 § gäller, att hyresvärden har rätt till *skadestånd*, om hyresavtalet sägs upp med anledning av hyresgästens konkurs. Skadeståndet blir konkursfordran utan förmånsrätt (jfr NJA 1915 s. 603). Ersättning enligt 57 § till hyresgästen/konkursboet kan rimligtvis ej komma i fråga, när hyresvärden sagt upp avtalet i sådana situationer som avses här.

Angående *nordisk rätt* se under 2 kap. 33 §.

Beredningen

I fråga om hyra kan man ganska klart skilja mellan två avtalstyper. Den ena omfattar bostadslägenheter (3 kap. 1 § andra st. NJL).

Dessa har som regel inte något intresse för hyresgästens konkursbo, medan hyresgästen/gäldenären själv kan ha största behov av lägenheten även om han råkat i konkurs. Den andra gruppen omfattar affärlägenheter (jfr 36 §) som kan ha stor betydelse för konkursboet vid avveckling eller överlåtelse av hyresgästens verksamhet, medan hyresrätten i allmänhet inte längre har intresse för hyresgästen personligen, om konkursen medför att hans verksamhet skall avvecklas eller överlåtas.

Beredningens förslag behandlar i likhet med gällande lag först frågan om *konkursbos uppsägningsrätt*. Liksom beträffande arrende anser beredningen här, att någon inskränkning i uppsägningsrätten ej bör göras av hänsyn till hyresvärdens intresse. I första stycket av 1 mom. i förevarande 31 § föreslås därför i överensstämmelse med vad som nu gäller en generell bestämmelse om att konkursboet får säga upp hyresavtal, när hyresgästen försatts i konkurs. Beredningen har emellertid ansett skäligt att denna rätt begränsas av hänsyn till hyresgästen/gäldenären för att denne inte skall förlora sin bostad utan tvingande skäl. I undantagsfall kan det dock vara till beaktansvärd skada för konkursboet, om hyresavtalet ej sägs upp, t.ex. om hyran är mycket stor och skulle komma att bevakas i konkursen. Bered-

⁵ I 45—53 §§ ges bestämmelser om rätt till förlängning i vissa fall av hyresavtal avseende bostadslägenhet, när hyresvärden sagt upp avtalet. Här förevarande fall hör ej till dem som i 45 § generellt undantagits från möjlighet till förlängning. Det synes emellertid uppenbart att 46 § p. 9 ofta måste bli tillämplig. Det kan anmärkas, att 7 § i 1942 års hyresregleringslag ansågs tillämplig i fall av här aktuellt slag. Se Hedfeldt m.fl., *Hyresreglering och besittningsskydd* (1959) s. 95.

Utän särskild bestämmelse har ansetts klart, att om hyresgästen efter utgången av föreskriven tid ställer säkerhet som antages av hyresvärden, denne inte vidare äger säga upp avtalet och att samma förhållande gäller, om han låter hyresgästen tillträda lägenheten utan att denne ställer säkerhet. Se lagberedningens förslag till jordabalk (1905) s. 222 f.

⁶ Se 1905 års förslag s. 222.

ningen föreslår i andra stycket av 1 mom. den medelvägen, att det i fråga om bostadslägenhet skall för uppsägning från konkursboets sida fordras gäldenärens samtycke, om ej rättens ombudsman biträder uppsägningen. Rättens ombudsman får förutsättas bedöma frågan på objektiva grunder. I praktiken bör saken ofta kunna ordnas genom att bostaden utnyttjas för byte till en lägenhet med en hyra som är avpassad för gäldenärens nya ekonomiska situation (jfr 35 §).

När uppsägning sker från boets sida, föreligger ej rätt för gäldenären till förlängning av hyresavtalet enligt 45—53 §§.

Av skäl som beträffande arrende redovisats ovan under 2 kap. 33 § har bestämmelsen i förevarande 31 § första stycket andra punkten fått utgå. Boet skall alltså i fortsättningen ej genom blott passivitet bli ansvarigt för hyran som massagäld.

I 2 mom. behandlas *hyresvärds uppsägningsrätt*. Härom föreslås, att hyresgästens konkurs överhuvud inte skall medföra någon särskild rätt för hyresvärden att säga upp avtal om bostadslägenhet. Endast allmänna uppsägningsregler blir sålunda tillämpliga (se bl.a. 42—44 §§). Detta anges i tredje stycket av 2 mom. Den föreslagna bestämmelsen gäller även om hyresgästen ännu ej tillträtt lägenheten.

I fråga om annan lägenhet än bostadslägenhet ges i första stycket av 2 mom. bestämmelser om uppsägningsrätt för hyresvärden, om hyresgästen ännu ej har tillträtt lägenheten när han försätts i konkurs. Enligt förslaget får hyresvärden då säga upp avtalet, om han ej har eller inom en vecka efter framställd begäran får godtagbar säkerhet för avtalets fullgörande. Denna reglering innebär, liksom i fråga om lägenhetsarrende, en utvidgning av den endagsfrist som f.n. gäller för säkerhets ställande. När uppsägning sker, skall avtalet genast upphöra att gälla (se även 6 § andra st.). Det kan nämnas, att de danska och norska förslagen ej innehåller någon särreglering för fall då tillträde ej skett. Det har sagts, att

konkursboet även då kan ha ett intresse av att tillträda och behålla en lägenhet vilket borde skyddas. Gäldenären kan t.ex., i syfte att sanera sin ekonomi, ha bytt en affärslokal mot annan med lägre hyra för att där fortsätta sin rörelse men ej hunnit genomföra flyttningen. Några önskemål om en motsvarande ändring hos oss har ej framkommit, och beredningen har ej trott att saken har någon beaktansvärd praktisk betydelse. Reglerna i de olika nordiska länderna är också så pass olika överlag att det inte heller i rättslikhetens intresse finns skäl till ändring i vad som nu gäller.

I andra stycket av 2 mom. ger förslaget regler för det fallet att hyresgästen tillträtt lägenheten när han försätts i konkurs. Som framgår av redogörelsen för gällande lag har hyresvärden f.n. inte någon särskild uppsägningsrätt i sådana fall. I förslaget har för detta fall upptagits i princip samma regler som beredningen under 2 kap. 33 § föreslagit beträffande jordägares rätt att säga upp jordbruksarrende som arrendatorn tillträtt före konkursen. De skäl som anförts beträffande jordbruksarrende torde även gälla hyra av affärslägenhet. Hyresbeloppen kan för sådana lägenheter vara mycket höga och hyresvärden kan ha stort intresse av att så fort som möjligt kunna disponera lägenheten för att minska förlust som hotar. Någon anledning att i förevarande sammanhang skilja mellan hyra av affärslägenheter och andra slag av hyresavtal som inte rör bostadslägenhet torde inte föreligga.

Som 3 mom. upptager förslaget bestämmelse om *skadestånd*. Den motsvarar i sak gällande lag.

66 §.

Gällande rätt

Enligt förevarande 66 § i 3 kap. NJL¹ får hyresvärd för hyra, som är förfallen till betalning eller skall erläggas inom de närmaste sex månaderna, hålla kvar så mycket av hyresgästen tillhöriga lösörens inom fas-

1 Jfr s. 186 not 1.

tigheten som svarar mot hans fordran, till dess hyresgästen gör rätt för sig eller ställer säkerhet. Egendom som enligt 65 § UL skall undantagas från utmätning får dock inte hållas kvar.

Hyresvärdens retentionsrätt avser endast hyra, ej skadeståndsanspråk. Någon tidsbegränsning med avseende på förfallen hyra är inte föreskriven. Retentionsrätten kan ej göras gällande i annat än hyresgästens lösörena inom fastigheten. Om lösörena tillhör annan, t.ex. hyresgästens make, eller finns utom fastigheten, kan retentionsrätt alltså inte utövas. Hyresgästen kan följaktligen ointetgöra retentionsrätten genom att avyttra sin egendom eller flytta bort den från fastigheten, innan retention ägt rum. Retentionsrätten har dock ej ansetts upphöra genom frivillig försäljning som skett efter att retentionsrätt utövats.² Angående hyresvärdens rätt vid utmätning av egendom för annan borgenärs fordran finns bestämmelser i 71 och 139 §§ UL. Vill hyresvärden själv söka utmätning hos hyresgästen, har han att utverka exekutionstitel i vanlig ordning.

Möjligheten att utöva retentionsrätt är — i motsats till vad som gäller beträffande arrende — ej inskränkt till tidpunkten för hyresgästens avflyttning utan kan aktualiseras när som helst under hyrestiden. Om hyresgästen betalar hyran eller ställer säkerhet, upphör retentionsrätten. Låter hyresvärden fordran på grund av hyresavtalet preskriberas enligt 61 §, har han ansetts därigenom förlora sin retentionsrätt.³

Hyresgäst som hyr ut i andra hand har retentionsrätt mot sin hyresgäst.⁴

Vid sidan av förevarande 66 § finns i 10 § 11 mom. Up en bestämmelse som ger hyresvärd befogenhet att utöva retentionsrätt i speciella fall. Där stadgas, att om någon, som är skyldig för kost, hushyra, skeppslega eller annat dylikt, vill resa från orten, borgenären har rätt att behålla hans gods till sin säkerhet.

Beträffande *nordisk rätt* se ovan under 2 kap. 42 §.

Beredningen

Liksom beträffande jordägares retentionsrätt anser beredningen, att hyresvärdens retentionsrätt inte är mycket värd. Visserligen kan hyresvärd tänkas något lättare göra praktiskt bruk av sin rätt än jordägaren, men möjligheterna är ändå begränsade. Beredningen förordar därför, att även hyresvärdens retentionsrätt avskaffas. I stället föreslår beredningen, att hyresvärden liksom jordägaren får möjlighet att omedelbart erhålla utmätning, om han har klar och förfallen fordran på grund av skriftligt avtal. Bestämmelse härom har införts i förevarande 66 §. Paragrafen har samma innehåll i sak som 2 kap. 42 § i beredningens förslag, och beredningen kan hänvisa till motiven till sistnämnda lagrum.⁵

Beredningen vill erinra om att dansk och norsk rätt inte har bestämmelser om retentionsrätt för hyresvärd.

I fråga om hotell, pensionat och liknande gör sig särskilda synpunkter gällande. Beredningen får i denna del hänvisa till vad som i 9 kap. nedan anförs till motivering av förslaget till lag om retentionsrätt för fordran mot hotellgäst m.m.

Övergångsbestämmelserna

Ändringarna i NJL förutsätts skola träda i kraft samtidigt med FRO.

Om arrende- eller hyresavtal slutits före nya lagens ikraftträdande, bör den retentionsrätt som gällande lag i 2 kap. 42 § och 3 kap. 66 § tillerkänner jordägare eller hyresvärd fortfarande gälla i stället för den rätt till omedelbar utmätning som beredningens förslag innehåller. Beträffande avtal som är slutet på obestämd tid eller med förbehåll om uppsägningsrätt för vardera parten före-

² Se Skarstedt I s. 235 (jfr betr. arrende s. 151), Walin, Hyreslagen s. 242. Jfr Undén I s. 251.

³ Se NJA 1930 s. 195; jfr Walin, Hyreslagen s. 243 och Undén I s. 253.

⁴ Se Skarstedt I s. 236.

⁵ Prof. Welamson har liksom betr. arrende inte ansett sig kunna förordas rätt till omedelbar utmätning.

slår beredningen, att nya lagen skall tillämpas från den tid till vilken avtalsförhållandet tidigast kunnat bringas att upphöra. Detsamma skall gälla, om uppsägning sker men förlängning av avtalet kommer till stånd.

I övrigt torde beredningens förslag i princip kunna tillämpas även i fråga om äldre avtal. I överensstämmelse med regleringen i punkt 8 av övergångsbestämmelserna till FRO bör likväl undantag göras, när arrendator eller hyresgäst försatts i konkurs på grund av ansökan som gjorts före nya lagens ikraftträdande.

Lagen om fiskearrenden

I 11 § lagen om fiskearrenden behövs en redaktionell jämkning med anledning av den föreslagna lydelsen av 2 kap. 33 § NJL. Såväl enligt nuvarande lag som enligt förslaget gäller, att särskild uppsägningsrätt på grund av fiskearrendators konkurs tillkommer konkursboet men ej upplåtaren.¹

Enligt nyligen genomförd lagstiftning har 1924 års lag om återköpsrätt till fast egendom upphört att gälla vid utgången av år 1968 (SFS 1968:688). Återköpsrätt som då består får inte göras gällande efter utgången av år 1973. En rad följdändringar som påkallas av återköpslagens upphävande har skett (SFS 1968:689—700).² Motsvarande ändring bör göras i 11 § lagen om fiskearrenden.

Ändring i 14 § lagen om fiskearrenden föranleds av förslaget, att jordägares retentionsrätt skall utbytas mot en rätt till omedelbar utmätning i vissa fall (2 kap. 42 § NJL).

Till den ändring som föranleds av upphävandet av återköpslagen behöver knytas en särskild övergångsbestämmelse. Beträffande övergångsbestämmelserna i övrigt kan hänvisas till vad beredningen sagt om motsvarande bestämmelser till förslaget om ändring i NJL.

¹ Jfr NJA II 1957 s. 248.

² Jfr prop. 1968:131.

Utsökningslagen

I 67 § 1 mom. UL i dess lydelse enligt SFS 1968:623¹ föreskrivs bl.a., att bestämmelserna om utmätningsfrihet i 65 och 66 §§ inte hindrar att egendom vari borgenär har retentionsrätt utmäts för hans fordran. Regeln gäller dock ej hyresvärds eller jordägarers rätt att hålla kvar egendom till säkerhet för fordran hos hyresgäst eller arrendator. Föreskrifter om sådan retentionsrätt för hyresvärd eller jordägare finns i 2 kap. 42 § resp. 3 kap. 66 § NJL. Enligt vad beredningen i det föregående föreslagit skall den speciella retentionsrätten för hyresvärd och jordägare avskaffas. Till följd härav bör undantaget för hyresvärd och jordägare i 67 § 1 mom. UL utgå.

En övergångsbestämmelse behövs med hänsyn till de fall då hyresvärds eller jordägarers retentionsrätt fortfarande skall gälla övergångsvis enligt förslaget till ändring i NJL.

¹ Lagändringarna enligt nämnda SFS träder i kraft 1/7 1969.

9 Förslaget till lag om retentionsrätt för fordran mot hotellgäst m. m.

Enligt 10 § 11 mom. i förordningen den 10 augusti 1877 (nr 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall (Up) gällas, att om någon som är skyldig för "kost, hushyra, skeppslega eller annat slikt" vill resa från orten, borgenären har rätt (våld) att behålla hans gods till sin säkerhet. Någon realisationsrätt föreligger ej¹ annat än möjligen om gäldenären kommit i konkurs (73 och 195 §§ KL).

Stadgandet torde böra ersättas med nya regler i samband med att retentionsrätten enligt NJL för jordägare och hyresvärd prövas (jfr föreg. kap.). Innebörden av stadgandet och dess förhållande till bestämmelserna i NJL är oklara.² Det är överhuvud föräldrat och bristfälligt.

För passagerarbefordran till sjöss finns i 175 § sjölagen särskilda bestämmelser om retentionsrätt i resgods. Har sådant gods lämnats i bortfraktarens vård, är denne enligt lagrummet ej skyldig att lämna ut det innan passageraren erlagt betalning för befordringen och för kost under resan. Om betalning inte sker, får bortfraktaren lägga upp godset under säker vård för passagerarens räkning och låta genom offentlig auktion eller, om det ej lämpligen kan ske, på annat betryggande sätt sälja så mycket av godset att, utom kostnader, fordringen täcks. Bestämmelsen i Up torde inte vid sidan av 175 § sjölagen ha någon större betydelse beträffande passagerarbefordran till sjöss.

Stadgandet synes däremot fortfarande ha

praktisk betydelse inom hotell- och pensionatsnäringen, t.ex. när en hotellgäst försöker lämna hotellet utan att göra rätt för sig. Enligt beredningens mening bör retentionsrätt finnas för sådana fall. Denna rätt bör utformas i anslutning till vad som gäller om hantverkarens retentionsrätt enligt 1950 års lag om rätt för hantverkare att sälja gods som ej avhämtats. Retentionsrätten bör alltså förenas med rätt att sälja eller bortskaffa egendomen.

Enligt 1 § i 1950 års lag gäller, att om hantverkare har fordran för arbete på sak som tillhör annan och som han får kvarhålla till säkerhet för sin fordran, han får sälja saken, när sex månader gått efter att arbetet slutfördes och fordringen förföll till betalning. Han får sedan göra sig betald ur köpeskillingen. Om godset uppenbarligen saknar saluvärde, får han i stället skaffa bort det.

Godset får enligt 2 § inte säljas eller bortskaffas utan att hantverkaren minst två månader i förväg, men efter att arbetet slutfördes och fordringen förföll till betalning, anmanat beställaren att lösa godset. I anmaningen skall erinras om att godset annars efter viss utsatt tid kommer att säljas eller, när detta är avsikten, bortskaffas. Underrättelseplikten anses fullgjord, om anmaningen skickats i rekommenderat brev till den adress som beställaren uppgivit eller, om beställaren vid tiden för anmaningen hantverkaren vederligen har en annan adress, till den adressen.

Om fråga, varav rätten att sälja eller skaffa bort godset beror, är föremål för rättegång el-

¹ Se t.ex. NJA II 1950 s. 309.

² Ang. rättspraxis se NJA 1891 s. 391 och 1913 s. 487.

ler annan rättslig prövning, får enligt 3 § försäljning eller bortskaftande som sägs i lagen inte äga rum, innan tvisten avgjorts.

I 4 § regleras försäljningssättet. Huvudregeln är, att försäljningen skall ske på offentlig auktion. Den kan dock få ske på annat lämpligt sätt, om det är uppenbart att auktionslikviden ej skulle förslå till både hantverkarens fordran och auktionskostnaderna. Hantverkaren skall i god tid underrätta beställaren om tid och plats för auktionen, när det är möjligt.

Lagen innehåller i 5 § föreskrifter om under rättelseplikt i förhållande till ägaren, när hantverkaren känner till att denne är en annan än beställaren.

Uppkommer överskott, skall det enligt 6 § utan dröjsmål tillställas beställaren, om det inte utges till någon som har bättre rätt eller nedsätts i allmänt förvar.

Som allmän förutsättning för den nu aktuella retentionsrätten för hotellägare m.fl. bör gälla, att den skall tillkomma den som för tillfällig vistelse tillhandahåller rum på hotell eller i annan lägenhet. Retentionsrätten bör endast gälla resgods.

De typiska fallen hänför sig till hotell- och pensionatsrörelse men något krav på att upplåtelsen skall ske yrkesmässigt eller till allmänheten synes inte böra uppställas. Lagen bör alltså gälla även när någon hyr ut enstaka rum åt resande, t.ex. genom förmedling av en central.³ Även rum eller annan lägenhet som uthyrs för semestervistelse på en badort bör höra hit. Tillhandahållande av rum på industriföretags semesterhem inbegrips också.

Gränsen för tillfällig vistelse kan ej anges bestämt.⁴ En naturlig begränsning följer emellertid av att retentionsrätten som nämnts endast skall gälla resgods. Det saknas i övrigt anledning att draga gränsen alltför snävt. Den som ej har egen bostad utan stadigvarande bor t.ex. på pensionat kan emellertid ej sägas tillfälligt vistas på pensionatet, och vad han medfört är ej resgods. Hyresgäst som själv möblerat ett förhyrt rum hör naturligtvis ej heller hit. Förslaget innebär i nu berörda hänseenden en begränsning i förhållande till gällande rätt, som inte uppställer något krav på att vistelsen skall vara tillfällig eller inskränker

retentionsrätten till resgods.

Retentionsrätten skall enligt förslaget avse fordran på ersättning för rum, kost eller annan tjänst med anledning av vistelsen. Med tjänst avses, att värden tillhandahållit eller förmedlat nyttigheter, t.ex. telefonsamtal, biljetter eller tidningar. Sådana tjänster ingår i normal service och kan även förekomma därutöver med anledning av vistelsen. Någon begränsning av den tid till vilken fordringen skall hänföra sig har inte ansetts behövlig.

Som nyss angetts skall retentionsrätten omfatta resgods. Med resgods avses sådant som gästen transporterat till hotellet eller lägenheten vid sin ankomst eller tagit dit under sin vistelse där i tanke att sedan föra det därifrån. Godset behöver inte befinna sig i gästens rum. Det kan t.ex. vara inlämnat i receptionen för särskild förvaring. Transportmedel som gästen använt hör enligt språkbruket inte till resgods i hithörande fall. Det är sålunda inte avsett, att retentionsrätten skall omfatta motorfordon som parkerats i hotellet tillhörigt garage eller utomhus inom hotellets område.⁵ Självklart är att den föreslagna retentionsrätten inte omfattar vad gästen på vanligt sätt har på sig (inkl. plånbok, smycken, armbandsur

³ Jfr 1 § hotellförordningen 16/12 1966 (nr 742) jämte prop. 1966: 124 s. 77 f samt 24 § hälsovårdsstadgan 19/12 1958 (nr 663).

⁴ Jfr prop. 1966: 124 s. 50.

⁵ Beträffande motorfordon som parkerats i garage torde garageägaren ha retentionsrätt enligt 12 kap. 8 § HB för garagehyra m.m. Jfr Undén I s. 241.

I fråga om tillämpning av 175 § sjölagen torde bilar och andra transportmedel som tagits ombord omfattas av retentionsrätten. De hör ju till gods som transporteras med fartyget under resan. Jfr art. 1 d i 1967 års resgodskonvention (se SvJT 1968 s. 65). Dessutom ger 12 kap. 8 § HB retentionsrätt för omhändertaget gods.

I art. 16 1 och 2 §§ i internationellt fördrag 25/2 1961 angående befordran å järnväg av resande och resgods (CIV) i Sveriges överenskommelser med främmande makter 1963: 3 s. 105 ff anges vad som kan befordras som resgods enligt det internationella fördraget. Därvid inbegrips även vissa transportmedel, såsom cyklar och motorcyklar.

m.m.). Detsamma gäller vanlig damhandväska som gästen bär.

Enligt allmänna regler torde värden ha en viss begränsad befogenhet att använda tvång som inte står i missförhållande till ändamålet.⁶ Häri torde t.ex. ingå befogenhet att spärra vägen för gästen till dess han betalt för sig eller lämnat från sig resgodset. I övrigt måste försiktighet iakttagas.

Det är viktigt, att värden ej går utöver sin retentionsrätt. Han kan i så fall bli förfallen till ansvar för olaga tvång enligt 4 kap. 4 § BrB.⁷ Gästen kan å sin sida dömas för egenmäktigt förfarande enligt 8 kap. 8 § BrB, om han hindrar värden i dennes legitima utövning av retentionsrätt.⁸

Godtrosförvärv för värden torde f.n. inte äga rum i fråga om retentionsrätt enligt bestämmelsen i Up.⁹ Som förutsättning för att någon genom godtrosförvärv skall få retentionsrätt i egendom som den andre obehörigen tillägnat sig anses här liksom i andra fall böra krävas, att egendomen frivilligt överlämnats till retinenten. Till skillnad mot vad som är fallet med bestämmelsen i Up anges ej i beredningens förslag, att resgodset förutsätts tillhöra gästen. Därmed är emellertid inte sagt, att man kan bortse från äganderätten. I princip bör den rätt till godset som värden förvärvat kunna härledas från gästen och i enlighet härmed — för att retentionsrätt skall kunna åberopas mot ägaren, om gästen har olovligen tillägnat sig godset — förutsättas godtrosförvärv enligt därom gällande regler. Beredningen anser inte, att den nu aktuella lagstiftningen bör föranleda någon speciell reglering av frågan, om godtrosförvärv i sådana fall kan äga rum, och lämnar därför frågan därhän. Ett särskilt spörsmål är, hur man skall bedöma det fallet att ägaren av visst gods överlämnat detta till någon som förutsätts skola medföra godset på resa, t.ex. utställningsgods som handelsresande (uppackare) skall medföra. Enligt beredningens mening bör ägarens åtgärd att överlämna godset i den resandes besittning i sådant fall leda till att hotellvärd kan åberopa retentionsrätt mot

ägaren, om den som medfört resgodset inte gör rätt för sig. Om ägaren lämnat den resande speciella instruktioner, såsom att denne inte får ta in på annat än vissa hotell e.l., bör det betraktas som en intern sak som inte kommer värden vid, annat än om han har eller bort ha kännedom därom. Man bör här jämföra med reglerna om fullmakt, särskilt ställningsfullmakt, beträffande vilken interna instruktioner inte hindrar att den fullmäktiges handlande binder huvudmannen i förhållande till godtroende tredje man. Retentionsrätten kan emellertid i dessa situationer ej åberopas för hotellvärdens fordran, i den mån den resande gått utöver vad som är rimligt med hänsyn till situationen. Det bör beträffande andra fall tilläggas, att uppgift av den resande om att medfört resgods ej tillhör honom inte utan vidare behövs tas för god av värden. Denne bör ändå kunna hålla kvar godset men får utlämna det till den som visar sig vara ägare därtill, om retentionsrätten ej kan göras gällande mot ägaren.

Värden bör som nämnts ha rätt att vid behov låta sälja eller bortskaffa det kvarhållna godset. Sedan sex månader förflutit efter att gästens skuld förfallit till betalning får värden enligt förslaget sälja egendomen under samma förutsättningar som gäller för hantverkare enligt 1950 års lag eller, om egendomen oopenbarligen saknar värde, skaffa bort den.¹⁰ Det kan med visst fog sägas, att sexmånaderstiden är onödigt lång i hithörande fall.¹¹ Beredningen har dock inte ansett, att det finns tillräcklig anledning att avvika från vad som gäller enligt nämnda lag.

⁶ Se Undén I s. 42 ff. Jfr Brottsbalken I s. 306 ff, särskilt s. 308.

⁷ Se Brottsbalken I s. 156.

⁸ Se Brottsbalken I s. 308.

⁹ Se SOU 1965: 14 s. 77 ff; jfr s. 212 f och prop. 1950: 77 s. 26.

¹⁰ Se förarbetena till 1950 års lag (prop. 1950: 77, 1LU 1950: 14).

¹¹ Sveriges arbetsgivareförening för hotell och restauranger, som beretts tillfälle att yttra sig över ett preliminärt förslag som beredningen utarbetat, har framställt önskemål om att fristen skulle förkortas.

Liksom hantverkare skall värden i fall som avses i beredningens förslag ha förmånsrätt enligt 4 § 2) FRO. Förmånsrätten gäller i egendom som kvarhålls med laga rätt. En hyresvärd som har retentionsrätt enligt den här behandlade lagen och förmånsrätt enligt 4 § 2) FRO kan tänkas få förmånsrätt jämväl enligt 7 § 1) FRO. Därvid bör belopp som hyresvärden utfår enligt 4 § 2) inte minska det belopp han högst kan utfå enligt 7 § 1).

Beträffande fartyg utgår beredningen från att den föreslagna lagen liksom 12 kap. 8 § HB kan tillämpas vid sidan av 175 § sjölagen, om det finns behov därav.¹²

Den nya lagen bör ej inskränka retentionsrätt som uppkommit innan nya lagen trätt i kraft. Bestämmelserna om rätt att sälja eller bortskaffa kvarhållen egendom synes av praktiska skäl lämpligen böra gälla även i fråga om retentionsrätt som uppkommit enligt äldre lag (jfr övergångsbestämmelsen till 1950 års lag).

¹² Jfr NJA II 1936 s. 557 f.

Den nya förmånsrättsordningen föranleder följdändringar i vissa andra lagar som till en del berörts i det föregående. Vissa ändringar föreslås också som följd av förslag i Utsökningsrätt VIII.

Beredningen vill nämna, att även JBFörslaget bör jämkas på några punkter för att överensstamma med beredningens förslag. Också i det till lagrådet remitterade förslaget till FBL är viss följdändring påkallad.

Sjölagen och luftfartslagen

I 3, 17, 269 och 276 §§ sjölagen samt 11 kap. 3 § luftfartslagen föreslås redaktionella ändringar som påkallas av att 17 kap. HB skall ersättas av FRO. Undantagsregeln i gällande 269 § första stycket sjölagen beträffande fordran med sjöpanträtt enligt 267 § punkt 6 har ersatts med ett motsvarande undantag i 11 § andra stycket FRO.

Till lagförslagen har fogats en övergångsbestämmelse med samma innehåll som punkt 8 i övergångsbestämmelserna till FRO.

Lagen om inteckning i fartyg

Enligt 9 § lagen om inteckning i fartyg skall inteckningsansökan avslås, om det upplyses att fartyget eller lott däri tagits i mät före den dag då inteckningen söktes eller samma dag som ansöknings gjordes och det inte visas att utmätningen upphört att gälla. Bestämmelsen är motiverad av att med fartygsinteckning följer förmånsrätt enligt 17 kap. 3 § HB och med utmätning i lös egendom förmånsrätt enligt 8 § i samma kap., dvs. efter fartygsinteckning. 9 § lagen om inteckning i fartyg avser att förebygga, att ut-

mätning förlorar avsedd verkan genom att egendomen intecknas.¹ Samma syfte tillgodoses på ett mera ändamålsenligt sätt genom den generella regeln i 11 § tredje stycket FRO, att utmätning ger förmånsrätt framför inteckning vilken söktes samma dag som utmätningen verkställdes eller senare. Nämda 9 § kan emellertid inte helt upphävas. Om lott i fartyg utmäts, torde det nämligen vara nödvändigt, att ansökan om inteckning i fartyget avslås om man skall kunna undvika splittrade inteckningsförhållanden i fartyget (jfr 22 kap. 3 § punkt 8 JBFörslaget och s. 138 not 9 här ovan). Det har syntts mindre lämpligt att nu föreslå någon ändring av paragrafen. Frågan torde få regleras i sjölagskommitténs blivande förslag till nya bestämmelser om inteckning i fartyg. I samband därmed bör även uppmärksammas, att regleringen inte får komma i strid mot 1967 års panträttskonvention som vi kan antagas komma att ratificera.

I 85 § UL finns f.n. bestämmelser om skyldighet för utmättningsman att lämna underrättelse om utmätning av fartyg m.m. När sådan underrättelse inkommit till inskrivningsdomaren, skall denne enligt 29 § första stycket lagen om inteckning i fartyg göra anteckning i inteckningsboken.² Sistnämnda lagrum bör i detta sammanhang ändras som en följd av beredningens förslag i Utsökningsrätt VIII, enligt vilket bestämmelserna i 85 § UL skall ersättas med administrativa föreskrifter.³

¹ Se NJA II 1902 nr 3 s. 27 och 64.

² Jfr NJA II 1902 nr 3 s. 27, 41 f och 64 f.

³ Se U VIII s. 77 och 224.

I 17 kap. 3 § andra stycket HB ges föreskrifter bl.a. om maximering av den in-teckningsränta som får uttagas med förmånsrätt ur fartyg och om företrädesrätten mellan flera konkurrerande fartygsin-teckningar. Med lagen om företagsin-teckning och JB-förslaget som mönster föreslår beredningen, att dessa bestämmelser flyttas till lagen om in-teckning i fartyg. Någon saklig ändring av gällande rätt är ej åsyftad. Frågan har även berörts i motiven till 2 § tredje stycket och 4 § 3) i FRO. Bestämmelserna torde böra införas som 16 och 17 §§ i lagen om in-teckning i fartyg. Förutvarande bestämmelser under dessa paragrafnummer har upphört att gälla enligt lagen den 15 juni 1934 (nr 254) angående upphävande av gällande bestämmelser om förnyelse av in-teckning.

Lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg
Bestämmelsen i 12 § denna lag blir liksom 9 § lagen om in-teckning i fartyg i huvudsak obehövligen genom den generella regeln i 11 § tredje stycket FRO. Även frågan om ändring av förstnämnda bestämmelse torde emellertid böra anstå i avvaktan på sjölagskommitténs förslag så att en likformig reglering uppnås för fartyg och luftfartyg. Beträffande luftfartyg och reservdelar därtill bör då också övervägas, huruvida in-teckning kan få beviljas oaktat reservdelar (eller lott i reservdelar) till luftfartyg som avses med in-teckningsansökningen tagits i mät.

Beträffande 41 § lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg föreslås, att den ändras på samma sätt som 29 § lagen om in-teckning i fartyg.

I fråga om maximering av rätt till ränta på in-teckning i luftfartyg m.m. och om in-teckningars inbördes förhållande finns bestämmelser i 17 kap. 3 § andra stycket HB. Beredningen föreslår att de överförs till två nya paragrafer, 19 a och 19 b §§, i lagen om inskrivning av rätt till luftfartyg.

Lagen om företagsin-teckning

Enligt lagen om företagsin-teckning kan så-dan in-teckning beviljas trots verkställd ut-

mätning av egendom som hör till närings-verksamheten. Enligt 13 § andra stycket gäller emellertid in-teckningen ej i den utmätta egendomen, om utmätningen skett före den dag då in-teckningen söks eller samma dag. Regleringen har sin grund i det förhållandet att företagsin-teckning enligt gällande lag (17 kap. 7 § andra st. HB) medför förmånsrätt framför utmätning (17 kap. 8 § HB). Man har därför måst förebygga, att utmätning förlorar avsedd verkan genom en samtidigt eller senare sökt företagsin-teckning.¹

Genom bestämmelsen i 11 § tredje stycket FRO om förhållandet mellan in-teckning och utmätning blir andra stycket i 13 § lagen om företagsin-teckning överflödigt och bör därför upphävas. Enligt förslaget kommer utmätt egendom att omfattas av företagsin-teckning vilken söktes samma dag som ut-mätningen verkställdes eller senare. På grund av nämnda bestämmelse i 11 § tredje stycket FRO skall emellertid utmätningssökandens fordran i sådant fall ha företräde framför in-teckningshavarens fordran.

Lagen om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar

I 1 § i 1966 års lag om förmånsrätt för fordringar enligt lagen om vissa gemensamhetsanläggningar stadgas förmånsrätt i fast egendom i enlighet med vad som närmare anges i lagen. Denna förmånsrätt har i be-redningens förslag upptagits under 1) i 8 § FRO. I sak innebär detta inte någon ändring av vad som nu gäller. En redaktionell jämkning av 1 § i 1966 års förmånsrättslag är emellertid nödvändig. Beträffande tomt-rätt behövs en liknande följdändring i 4 § i samma lag, jfr 9 § 2) FRO.

Det kan förtjäna framhållas, att förmåns-rätten liksom f.n. skall bestå även efter expropriation. Ett förtydligande på denna punkt kan vara önskvärt. Frågan torde böra beaktas vid pågående revision av expropriationslagen (se 49 § i lagen och s. 126 här ovan).

¹ Jfr prop. 1966: 23 s. 123 ff, 166 f och 172.

Förmånsrättsordningen, som nu regleras i 17 kap. handelsbalken, är av grundläggande betydelse för kreditgivning i olika former och har nära samband med bl.a. de olika regler om inteckning i lös eller fast egendom som finns på skilda håll i lagstiftningen. Vissa förmånsrätter har grundats på andra skäl, såsom det s.k. löneprivilegiet eller statens nuvarande förmånsrätt för skatter. Beredningen har i 3 kap. översiktligt redovisat motiven till olika slag av förmånsrätter samt i 4—6 kap. behandlat de större frågor som tagits upp till bedömning. Överläggningar om ny lagstiftning har ägt rum med kommitterade i Danmark, Finland och Norge och enighet vunnits i flera väsentliga hänseenden. I övrigt är utgångspunkterna så olika att något ensartat förslag inte kunnat uppnås. Man har på samtliga håll eftersträvat att så långt möjligt upprätthålla grundprincipen om borgenärens lika rätt och att endast ta upp sådana förmånsrätter som är väl motiverade.

Betänkandet innehåller förslag till ny förmånsrättsordning som reglerar fordringars inbördes företräde till betalning vid utmätning eller konkurs. Bestämmelserna har även indirekt betydelse för ackordsförhandling och andra uppgörelser med borgenärer. Förslaget skall ersätta de svåröverskådliga och delvis föråldrade bestämmelserna i 17 kap. handelsbalken och innebär — utom en fullständig redaktionell omarbetning — väsent-

liga sakliga nyheter. Det är anpassat till det jordabalksförslag som remitterats till lagrådet och till beredningens förslag till ny lagstiftning om exekutiv försäljning av fast egendom m.m. (Utsökningsrätt VIII).

Åtskilliga nu gällande förmånsrätter har utmönstrats i förslaget, främst förmånsrätten för skatter och allmänna avgifter. Det saknas numera enligt de nordiska kommitterades enstämmiga uppfattning giltig anledning att staten skall i konkurs ha företräde till betalning för sina skattefordringar. Förslaget bygger i denna del på en tidigare promemoria av beredningen som varit föremål för remiss. Inkomstbortfallet för staten blir enligt gjorda beräkningar relativt ringa.¹ Förmånsrätten för fordran mot förmyndare eller god man som avses i föräldrabalken skall också utmönstras enligt förslaget, liksom vissa andra förmånsrätter som numera saknar större praktisk betydelse.

I förslaget skils mellan särskilda och allmänna förmånsrätter. Med särskild förmånsrätt förstås förmånsrätt som endast gäller i viss egendom (t.ex. pant), medan allmän förmånsrätt gäller utan sådan begränsning.

Särskilda förmånsrätter skall gälla såväl vid utmätning som i konkurs. Bland de särskilda förmånsrätter som avser lös egendom nämns i förslaget först de som grundas på sjö- eller luftpanträtt eller som följer med

1 Jfr s. 78.

handpant eller retentionsrätt eller med pant- rätt på grund av inteckning i fartyg eller i luftfartyg eller reservdelar till luftfartyg (4 §). Därefter upptages förmånsrätt i viss speciell egendom för fartygsbeställares förskott (5 §) och partredares förskott (6 §). De båda sistnämnda förmånsrätterna är föråldrade men har behållits t.v. i avvaktan på resultatet av pågående utredning om inteckning i fartyg under byggnad m.m.

Härpå följer särskilda förmånsrätter med ett vidare underlag i lös egendom som hör till näringsverksamhet (7 §). Först upptages förmånsrätt i begränsad omfattning för hyresvärd eller jordägares fordran på grund av hyres- eller arrendeavtal och därefter förmånsrätt på grund av företagsinteckning. Förslaget innebär en avsevärd inskränkning för hyresvärd och jordägare såvitt angår de förmånsberättigade fordringarna men en utvidgning beträffande den egendom i vilken förmånsrätt skall äga rum.

I fast egendom skall enligt förslaget (8 §) särskild förmånsrätt vara förenad med fordran enligt 1966 års lag om vissa gemensamhetsanläggningar liksom med fordran som annars enligt lag har företrädesrätt till betalning ur egendomen (s.k. reallast). Till reallaster hänförs en rad numera som regel mindre betydelsefulla fordringar som anges i särskilda äldre lagar och i övergångsbestämmelserna till beredningens förslag. Härfter skall särskild förmånsrätt gälla för fordringar som är förenade med panträtt på grund av inteckning i egendomen. Förslaget innebär i dessa delar endast mindre ändringar i gällande rätt utöver vad som följer av jordabalksförslaget. — Motsvarande föreslås beträffande tomträtt (9 §), med den skillnaden att tomträttsavgäld skall ha bästa rätt. Tomträtt skall i övrigt enligt förslaget behandlas som fast egendom.

Utmätning av lös eller fast egendom skall också liksom enligt gällande lag medföra förmånsrätt (10 §).

Det inbördes förhållandet mellan de särskilda förmånsrätterna eller mellan olika fordringar med samma förmånsrätt regleras

i nära överensstämmelse med gällande lag (11 §). I väsentliga hänseenden hänvisas härvid till regler som finns intagna i jordabalksförslaget och särskilda lagar om inteckning m.m.

Härefter följer i förslaget regler om allmänna förmånsrätter. Dessa kan endast göras gällande vid konkurs. Först nämns en del poster som står konkurskostnaderna nära, t.ex. borgenärs kostnad för konkursansökan eller god mans anspråk på ersättning enligt lagen om ackordsförhandling (12 §). Dessa poster är av mera underordnad betydelse. Därefter följer fordringar på lön (i vidsträckt bemärkelse) eller aktuell pension (13 §), vilka kan uppgå till betydande belopp, beroende på den tid under vilken fordringarna får kumuleras med bibehållen förmånsrätt. Förslaget ger förmånsrätt för lön som inte förfallit till betalning tidigare än sex månader före konkursansökan och för lön under skälig uppsägningstid, högst sex månader. Reglerna gör i motsats till gällande lag inte någon åtskillnad mellan tjänstemän och andra arbetstagare. Detta innebär en begränsning av den förmånsrätt som nu gäller för tjänstemän. Om lönefordran varit föremål för tvist, skall en utsträckt frist gälla för den fordringen. Beträffande semesterlön och semesterersättning föreslås en särskild regel. Samma förmånsrätt som för lön skall gälla för fordran på aktuell pension som tillkommer arbetstagare eller dennes efterlevande för högst sex månader före konkursansökan och nästföljande sex månader. Detta innebär en viss ändring i förhållande till gällande rätt.

Efter löneprivilegiet upptager förslaget (14 §) bestämmelse om allmän förmånsrätt för vissa kapitaliserade pensionsfordringar i överensstämmelse med gällande lag. Den gäller till förmån för arbetstagare som är födda senast år 1907 och deras efterlevande och kommer så småningom att försvinna med fordringarna.

Vissa intressenter är enligt förslaget undantagna från förmånsrätt för lön eller pen-

sion. Undantaget skall enligt förslaget avse arbetstagare, som själv eller jämte närstående ägde väsentlig andel i arbetsgivarens företag och som hade väsentligt inflytande över dess verksamhet, samt sådan arbetstagers efterlevande. Detta innebär en utvidgning av det undantag som nu gäller enligt rättspraxis.

I förslaget regleras härfter det inbördes förhållandet mellan särskilda och allmänna förmånsrätter. Här om gäller, att fordringar med allmän förmånsrätt skall i första hand tas ut ur egendom som inte är föremål för särskild förmånsrätt och ur överskott i egendom som besväras av sådan förmånsrätt (15 §). Om denna egendom inte räcker till, får en del av de särskilda förmånsrätterna vika, medan andra är skyddade (16 och 17 §§).

Detta innebär bl.a. att allmän förmånsrätt går efter panträtt i lös egendom eller retentionsrätt, som avses i 4 § i förslaget, men går före särskild förmånsrätt för hyresvärds eller jordägares fordran och fordran som är förenad med förmånsrätt på grund av företagsinteckning. Vad som får tas ut före fordringar med särskild förmånsrätt skall enligt förslaget fördelas på olika slag av lös egendom i förhållande till de köpeskillingar som erhållits vid försäljning därav.

Räcker den egendom som sålunda får tas i anspråk inte till, kan även särskilda förmånsrätter i fast egendom få vika, med vissa begränsningar. I motsats till gällande lag skall enligt förslaget den särskilda förmånsrätten för fordringar enligt 1966 års lag om vissa gemensamhetsanläggningar och andra reallaster som enligt lag åvilar fastighet ha företräde framför alla allmänna förmånsrätter. I betänkandet har särskild uppmärksamhet ägnats förhållandet mellan lönefordringar och panträtt på grund av inteckning i fast egendom. Enligt nuvarande ordning kan lönefordringar i konkurs helt tränga undan fastighetsinteckningar oavsett när dessa belånats, även botteninteckningar. Bered-

ningen framlägger alternativa förslag i denna kontroversiella fråga. Båda alternativen avser att begränsa de dolda riskerna för fastighetskrediten och kommer därigenom närmare den ordning som i allmänhet gäller utomlands, bl.a. i övriga nordiska länder.

Enligt det ena alternativet skyddas pant rätt som upplåtits av tidigare ägare mot lönekraven. Vidare skyddas panträtt som upplåtits av gäldenären tidigare än sex månader före konkursansökan, om panten ligger inom tre fjärdedelar av det värde som vid nämnda tidpunkt senast åsatts fastigheten av taxeringsmyndighet. Slutligen skyddas fordran som har lika eller bättre rätt. Om ackordsförfarande föregått konkursen, gäller en tidigare kritisk tidpunkt. Om två eller flera fastigheter ingår i konkursboet, skall vad som sammanlagt behöver tas ut för lönefordringar om möjligt fördelas på fastigheterna i förhållande till de köpeskillingar som erhållits för dem. — Det andra alternativet innehåller som huvudregel att lönefordringar får tas ut med företräde framför fordringar med panträtt på grund av inteckning intill en fjärdedel av det värde som fastigheten ansetts ha i ärendet eller, om den säljs till högre pris, av köpeskillingen. Finns två eller flera fastigheter i boet, skall nyssnämnda fördelningsregel tillämpas. Nu förevarande alternativ ger en särskild bestämmelse som gäller till förmån för byggnadslöneborgenärer och avser lönefordringar med anledning av nybyggnadsarbete m.m. Sådan fordran skall vid behov få tas ut fullt ur den fastighet till vilken arbetet kan hänföras.

Som arbetstagarnas representanter i beredningens rådgivande nämnd inte ansett någon ändring i gällande förmånsrättsordning motiverad på förevarande punkt diskuteras i betänkandet möjligheten att utanför förmånsrättsordningens ram lösa konflikten mellan lönefordringar och panträtt i fast egendom. De utvägar som härvid behandlas är att genom försäkring eller statlig ersättning skydda inteckningshavare mot de

förluster som slumpvis kan drabba dem så länge löneprivilegiet går före panträtt. Beredningen framlägger inte något förslag i sådan riktning. Om förmånsberättigade lönefordringar liksom hittills anses böra utan begränsning gå före panträtt på grund av in-teckning i fast egendom, får givetvis lagförslaget (16 §) jämkas därefter (jfr s. 164 not 14).

Vad som här sagts om lönefordringar gäller även fordringar på aktuell pension som skall ha samma förmånsrätt som lön. Den allmänna förmånsrätt för vissa kapitaliserade pensionsfordringar som förut nämnts skall enligt förslaget liksom enligt gällande lag gå efter särskilda förmånsrätter i fast egendom.

Böter, viten och fordringar på grund av förverkande eller annan särskild rättsverkan av brott skall gå efter andra fordringar (20 §). Beträffande böter och viten överensstämmer detta med gällande rätt. Förslaget förutsätter, att fordringar också på grund av avtal kan vara efterställda andra fordringar (t.ex. förlagsbevis).

I övergångsbestämmelser anges, hur vissa äldre förmånsrätter som fortfarande bör leva kvar skall infogas i den nya förmånsrättsordningen.

Betänkandet innehåller även vissa särskilda förslag som delvis har samband med den nya förmånsrättsordningen. I 1907 års nyttjanderättslag föreslås sålunda ändrade bestämmelser om verkan av arrendators eller hyresgästs konkurs och förutsättningarna för att med anledning av konkursen säga upp avtalet från ena eller andra sidan. Vidare skall den retentionsrätt som f.n. tillkommer jordägare eller hyresvärd ersättas av en rätt att omedelbart få utmätning, när han har klar och förfallen fordran mot nyttjanderättshavaren på grund av skriftligt avtal. Enligt förslag till lag om retentionsrätt för fordran mot hotellgäst m.m. — som ersätter en äldre bestämmelse — får värden rätt att hålla kvar resgodis för fordran för

logi o.a. och att vid behov realisera egendomen.

Härjämte föreslås i betänkandet följdändringar i vissa andra lagar. I beredningens betänkande Utsökningsrätt VIII har tidigare framlagts förslag till lag om ändring i konkurslagen som bl.a. innehåller följdändringar till den nya förmånsrättsordningen. Detta förslag bör kompletteras i visst hänseende som beredningen angett i det föregående.²

² Se s. 131.

Bilaga A Enkät svar rörande löneprivilegiet och fastighetskrediten

Lagberedningen gjorde under 1962 en enkät hos mer än 600 myndigheter och sammanlutningar för att få del av deras erfarenheter av konkurslagstiftningen och förmånsrättsordningen. Det bör framhållas, att enkäten inte sändes till arbetsmarknadens organisationer, som har direkt representation i beredningens rådgivande nämnd. En av frågorna i enkäten rörde förhållandet mellan den generella förmånsrätten enligt 17 kap. 4 § HB och fastighetskrediten.

Ett betydande antal av remissinstanserna underströk att den risk som in-teckningshaverna löper på grund av löneprivilegiet inverkar menligt på fastighetskreditgivningen. Hit hör *överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Jönköpings, Kronobergs, Blekinge, Kristianstads, Hallands, Älvsborgs, Gävleborgs, Jämtlands och Västerbottens län, rådhusrätterna i Göteborg, Uppsala och Östersund, handelskamrarna i Göteborg och Gävle, Västernorrlands och Jämtlands handelskammare, Konungariket Sveriges stadshypotekskassa, Stockholms och Upplands stadshypoteksföreningar, Svenska bankföreningen, Föreningen Sveriges stadsdomare samt häradshövdingarna i Kinds och Redvägs, i Norra och Södra Vedbo och i Norra Åsbo domsagor.*

Avdelningen i Göteborg av köpmannaföreningarnas central för ackords- och konkursärenden (ackordscentralen i Göteborg) framhöll, att förmånsrätten medfört att på

senare år en påtaglig försiktighet gett sig till känna vid beviljande av in-teckningslån. Detta har särskilt gällt kredit till mindre industrier, som behöver utnyttja sina ofta ganska värdefulla fastigheter och sin maskinpark som kreditobjekt i största möjliga utsträckning. Förhållandet har enligt avdelningen ej minst märkts, när det gällt statliga och kommunala lån.

I några yttranden gjordes gällande, att den latent fara som lönefordringarna utgör har skärpts under senare år. Bl.a. *handelskammaren i Göteborg* och *ackordscentralen där* framhöll, att löntagarna genom kollektivavtal fått allt större löneförmåner som kan göras gällande i konkurs. *Upplands stadshypoteksförening* påpekade, att **de starka tendenserna till koncentration och mekanisering inom näringslivet ökar den personal som åtnjuter förmånsrätt för ogulden lön under sista året.** Under tiden från att byggnadsborgenärsutredningen avgav sitt betänkande hade kanske inte de förluster som vållats innehavare av fastighetsin-teckning utgjort något förskräckande antal, men detta måste enligt föreningen ses mot bakgrunden av att tidsperioden kännetecknats av ihållande goda konjunkturer. Ett samhällsekonomiskt kärvare klimat skulle medföra en ökad konkursfrekvens och torde därmed också aktualisera den för fastighetskreditväsendets del inträffade fareökningen visavi förmånsrätten för lönefordringar.

Bl.a. *länsstyrelserna i Jönköpings* och

Norbottens län samt bankföreningen betonade, att riskerna att inteckningar blir nödlidande är så mycket betänkligare som det i praktiken många gånger ej är möjligt att förutse saken. *Länsstyrelsen i Norrbottens län* tillade emellertid, att vid en intresseavvägning löntagare uppenbarligen måste ges företräde framför inteckningshavare.

Länsstyrelsen i Gotlands län — vars uppfattning i huvudsak kom till uttryck även i enkätsvaren från *länsstyrelserna i Stockholm, Kopparbergs, Jämtlands och Norrbottens län* — framhöll, att en prioriterad lönefordran som bevakas i fast egendom blir svävande ända tills det klargörs i vad mån den lösa egendomen förslår. Detta medför allvarliga konsekvenser för inteckningshavarna. Om en sådan hypotetisk fordran upptages i borgenärsförteckningen, medför det bl.a., att motsvarande köpeskillingsbelopp måste betalas kontant, vilket försvårar försäljningen. En inteckningshavare, som vill skydda sin rätt, kan också anse sig tvungen att bjuda högre än han annars behövt göra för att skydda sin inteckning. *Länsstyrelsen i Kopparbergs län* underströk, att den inte med vad den anfört på denna punkt ifrågasätter löneprivilegiets berättigande.

Läderföreningen framhöll, att de anställda med härsyn till sin förmånsrätt vid konkurs kan låta sina lönefordringar stå inne och härigenom skapa kredit för företaget.

Föreningen mellan ombudsmännen hos Sveriges landshypoteksinstitution (hypoteksombudsmannaföreningen) underströk mera allmänt vikten av att tillbörlig hänsyn tas till kreditlivets intressen vid reformeringen av förmånsrättsordningen. Föreningen framhöll härvid, att särskilda svårigheter vållats av det stora antalet tysta förmånsrätter. Den allmänna risken av de tysta förmånsrätterna är mycket svårberäknelig. Föreningen fann det vara ett stort allmänt intresse att fastighetskreditens förutsättningar främjas och dess verksamhet underlättas. Det är väsentligt, att de tysta förmånsrätterna begränsas.

Länsstyrelserna i Södermanlands, Skaraborgs och Värmlands län förklarade sig ba-

ra ha erfarenhet av fall där lönefordringar uppgått till mindre belopp utan väsentlig betydelse för fastighetskrediten. Orsaken härtill har i deras yttranden antagits vara att arbetare, som ej punktligt får ut sin lön, nedlägger arbetet. Mot bakgrunden av dessa erfarenheter fann dessa länsstyrelser ej någon ändring påkallad.

Stadsfogden i Umeå fann, att det skulle vara oförsvarligt att försvaga löneprivilegiet till förmån för inteckningshavarna. Det förekommer som regel i konkurser ett antal fattiga löntagare, som gäldenären lämnat i sticket utan lön. De får enligt stadsfogden ej stå tillbaka för en inteckningshavare — i regel en bank eller kreditkassa eller en förmögen privatperson.

Negativa verkningar för inteckningshavarna på grund av förmånsrättsordningens nuvarande utformning redovisades i ett betydande antal yttranden.¹

Länsstyrelsen i Jönköpings län uppgav, att det vid exekutiva auktioner i länet under åren 1953—1962 förekommit 16 fall, i vilka fastighetsinteckningshavares fordringar blivit lidande på grund av att lönefordringar utgick ur köpeskillingen.

Länsstyrelsen i Kronobergs län redovisade följande exempel från ett av länsstyrelsen handlagt ärende.

En fastighet, värderad till 35 000 kr och intecknad till samma belopp, ägs av A och B. Båda är personligen betalningsskyldiga för lånen. A försätts i konkurs. Lönefordringar enligt 17 kap. 4 § HB bevakas i konkursen med sammanlagt 70 000 kr. Värdet av den lösa egendomen är 15 000 kr. Löneborgenärerna bevakar vid auktionen sina fordringar och utövar anslutningsrätt. Resultatet blir att inteckningshavarna ej får någon betalning ur fastigheten och att B, som är personligen betalningsskyldig, krävs på hela den intecknade gälden.

¹ Det har även hänvisats till SvJT 1957 s. 657 ff och 1958 s. 104 ff.

Från tidigare perioder finns exempel i byggnadsborgenärsutredningens betänkande med förslag till lag om tryggande av byggnadsarbetares lönefordran m.m. (SOU 1946: 62; se särskilt bil. 5 och 6).

Länsstyrelsen i Västerbottens län anförde, att år 1962 två fastigheter i länet såldes exekutivt på ansökan av vederbörande konkursförvaltare. Det rörde sig om en verkstads- och en bostadsfastighet, som ingick i en byggmästares konkursbo. Köpeskillingen var omkring 45 000 kr för vardera fastigheten. De bevakade lönefordringarna översteg 100 000 kr. Samtliga inteckningshavare blev därför utslagna.

Bostadsstyrelsen åberopade följande fall i vilket den lidit förlust på grund av förmånsberättigade lönefordringar.

Vid exekutiv auktion år 1957 på en tomt, på vilken uppförts ett enfamiljshus med stöd av statligt bostadsanskaffningslån, bevakade bostadsstyrelsen på grundval av inteckningar med bästa förmånsrätt ca 15 000 kr. Fastigheten var taxerad till 29 400 kr och saluvärderad till 35 000 kr. Av konkursförvaltaren bevakades, förutom vissa konkursarvodena och konkurskostnader, lönefordringar på tillhoppa 55 414:72 kr. Genom sistnämnda bevakningspost blev det ekonomiskt uteslutet att rädda någon del av styrelsens fordran.

Styrelsen angav vidare, att den av samma orsak hade gjort totalförlust vid en exekutiv auktion år 1962 på en annan fastighet som ingick i en byggmästarkonkurs. Lönefordringar bevakades med 165 000 kr. I det fallet hade styrelsen inteckningar med förmånsrätt mellan 25 000 och 40 000 kr.

Handelskammaren i Gävle återgav ett fall, i vilket en bank innehade bottenin-teckningar i en fastighet i Gävle som säkerhet för lån till fastighetsägaren. Utan att banken fick kännedom om saken såldes fastigheten till en byggmästare, som ej sökte lagfart. Byggmästaren kom i konkurs, och i denna förekom så stora fordringar med bättre förmånsrätt att in-teckningssäkerheten blev värdelös.

Upplands stadshypoteksförening lämnade följande exempel.

Fall 1.

År 1947 utbetalade Upplands bostadskreditförening till en privatperson med titeln köpman ett amorteringslån på 23 000 kr mot säkerhet av in-teckningar med bästa förmånsrätt i en stadsäga i Huddinge. Fastigheten bytte där-

efter tre gånger ägare, alla privatpersoner, som övertog betalningsansvaret för lånet. Strax före halvårsskiftet 1955 köptes fastigheten av en byggnadsfirma i Stockholm för att utgöra familjebostad åt en i firman nyanställd kamrer. Den 1 december samma år försattes byggnadsfirman i konkurs. Därvid befanns ifrågavarande villafastighet vara den enda fasta egendomen bland boets tillgångar. Firman, vilken bedrivit en omfattande byggnadsverksamhet som entreprenör, häftade vid konkursens utbrott för oguldna arbetslöner med över 460 000 kr. Vid exekutiv auktion på fastigheten vitsordade konkursförvaltningen, att värdet av boets lösegen-dom inte kunde väntas täcka utstående lönefordringar. Sådana fordringar bevakades nu till ett belopp av 28 840 kr. Efter tillägg för konkursarvode och kostnaderna för förfarandet samt avdrag för redovisad hyresavkastning kom föreningens in-tecknade fordran på 19 345 kr att i borgenärsförteckningen ligga inom 48 519 kr. Fastigheten, som var åsatt ett taxeringsvärde av 53 400 kr, inropades av en affärsbank för 57 000 kr, varvid bankens fordran blev nödlidande till ett belopp av 7 228 kr. I samband med konkursens avslutande uttogs emellertid av de vid auktionen bevakade lönefordringarna endast ett belopp av 17 785 kr. Till följd härav kunde banken ur det oreglerade överskottet (11 055 kr) bereda sig täckning för återstoden av sin fordran liksom konkursboet för visst ägarhypotek och en privatperson för en mindre del av sin bevakade fordran. Ett flertal in-teckningar i sämre förmånsläge, vilka bevakats till betydande belopp av dels privatpersoner dels Huddinge kommun, har definitivt förblivit utan täckning.

Hypoteksföreningen uttalade, att resultatet blev förluster för flera långgivare, som alla haft anledning att betrakta sina fordringar som säkra på grund av deras goda läge.

Fall 2.

På en under 1955 färdigställd hyresfastighet i Eskilstuna utbetalade bostadskreditföreningen i januari 1956 till en byggmästare i Eskilstuna ett amorteringslån på 45 000 kr mot säkerhet av in-teckningar i förmånsrättsläge mellan 180 000 och 225 000 kr. Sedan denne 1960 försatts i konkurs, hölls på begäran av konkursförvaltaren exekutiv auktion på fastigheten. Vid auktionen bevakades lönefordringar enligt 17 kap. 4 § HB med 22 779 kr och konkursarvode med 2 000 kr. Kostnaderna för förfarandet uppgick till 5 002 kr. I behållning av fastighetsförvaltningen redovisades till auk-

tionsförrättaren 7 784 kr, varför totala beloppet av de poster, som skulle utgå med bättre rätt än penninginteckningarna netto uppgick till 21 997 kr. Sedan primärlånegivaren bevakat fulla kapitalbeloppet av sina teckningar samt ränta med 18 383 kr, kom bostadskreditföreningens fordran på 45 753 kr att i borgenärsförteckningen ligga inom 266 133 kr. Utöver detta belopp bevakades av bostadsstyrelsen, Eskilstuna stad samt enskilda personer och företaget tecknade fordringar på sammanlagt 122 584 kr. Fastigheten, som var taxerad till 320 000 kr och av utmätningsmannen värderats till samma belopp, inropades för 325 000 kr för Kungl. Maj:ts räkning. Därmed blev det av bostadsstyrelsen lämnade tertiärlånet nödlidande till ett belopp av 17 925 kr, som efter definitiv fastställelse av konkursarvodena reducerades till 17 255 kr. Fordringsägarna med sämre förmånsrätt, representerande ett tillgodohavande av 45 792 kr, blev helt utan gottgörelse.

Hypoteksföreningen tillade, att konkursgäldenären visserligen bebyggt fastigheten genom sitt eget byggnadsföretag, men eftersom konkursen inträffade ungefär fem år efter att bebyggelsen färdigställd kunde de lönefordringar som bevakats vid auktionen inte ha haft något samband med fastighetens uppförande.

Fall 3.

En bilhandlare i Eskilstuna ägde sedan åtminstone år 1950 en fastighet av sommarnjeskarakter i Vallby socken. I fastigheten hade under åren 1945 och 1950 meddelats teckningar till säkerhet för två skuldebrev om resp. 8 000 och 3 000 kr. Den förra innehades av en sparbank och den senare av fastighetens föregående ägare. Sedan bilhandlaren försatts i konkurs år 1959, begärde konkursförvaltaren försäljning av fastigheten i exekutiv ordning. Vid auktionen bevakades dels kostnader för egendomens förvaltning under konkursen med 750 kr, dels arvoden till konkursförvaltaren och rättens ombudsman med 4 500 kr, dels fordringar med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB för en hos konkursgäldenären tidigare anställd bilförsäljare med 6 644 kr och för en städerska med 791 kr, dels ock fordringar på grund av förenämnda båda teckningar med resp. 7 455 kr och 3 207 kr. Med inberäknande av kostnaderna för förfarandet kom samtliga poster med bättre förmånsrätt än teckningarna att uppgå till 13 133 kr. Fastigheten, som var taxerad till 15 000 kr och åsatt ett saluvärde av 17 000 kr, inropades av sparbanken för 17 000 kr. Där-

med föll 3 588 kr av sparbankens teckningsfordran och hela den teckning som innehades av förra ägaren utanför inropssumman. Efter en sedermera företagen slutlig justering av konkursarvodena kom sparbankens hela fordran liksom 54 kr av ägarhypoteket i sparbankens teckning att rymmas inom köpesumman. På den andra teckningen utgick däremot ingenting.

Hypoteksföreningen underströk, att fastigheten i både fall 1 och fall 3 saknade direkt anknytning till gäldenärens verksamhet och dessutom låg på annan ort än den där gäldenären bedrivit verksamheten.

Hypoteksombudsmannaföreningen återgav följande fall.²

I mars 1958 försattes innehavaren av en byggnadsfirma i konkurs. I konkursboet ingick en villafastighet, tecknad för sammanlagt 181 000 kr. Konkursförvaltaren begärde exekutiv försäljning av fastigheten, som var taxerad till 107 000 kr och av utmätningsman åsatts ett värde av 145 000 kr. Kostnad för förvaltning bevakades med 3 000 kr, för förfarandet med 980 kr samt lönefordringar med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB för ca 230 000 kr. Fastigheten såldes för 161 500 kr. Av de bevakade lönefordringarna, som inte hade något samband med fastigheten, blev alltså ett belopp av cirka 70 000 kr ej täckt. Teckningshavarna fick ingenting vid köpeskillingsfördelningen och sannolikheten för att de överhuvudtaget skulle få någon utdelning bedömdes som synnerligen liten.

I ett yttrande som fogats vid remissvaret från *Östergötlands och Södermanlands handelskammare* återgavs ett då aktuellt fall, som också gällde en byggmästarkonkurs. I konkursboet ingick en fastighet, som var taxerad till 30 000 kr. Den ansågs värd 40 000 kr och var också belånad till det beloppet. Lönefordringar bevakades i konkursen till 25 000 kr och den lösa egendomen räckte endast till att täcka 5 000 kr av dessa. Återstoden skulle utgå ur fastigheten. Om den såldes för 40 000 kr, förlorade teckningshavarna mer än 20 000 kr.

Häradshövdingen i Svartlösa domsaga angav, att det i en byggmästarkonkurs före-

² Även refererat i föreningens tryckta förhandlingsprotokoll 1958—1960 s. 95 f.

kommit att i konkursboet ingick en fastighet som gäldenären något år före konkursen köpt av ett dödsbo. Byggmästaren hade underlåtit att övertaga betalningsansvaret för de i fastigheten in-tecknade fordringarna, vilka tillkom ett par banker. Vid den exekutiva försäljningen av fastigheten bevakades privilegierade lönefordringar på omkring 350 000 kr. In-teckningarna blev nödlidande. Bankerna vände sig därefter mot dödsboet under åberopande av dess personliga betalningsansvar.

Även andra exempel på riskerna för fastighetskrediten anfördes i yttranden.

Från flera håll framhölls som ett särskilt osäkerhetsmoment för in-teckningshavarna att lönefordringarna i sin helhet kan tas ut ur en enda fastighet — likgiltigt vilken — när flera fastigheter ingår i konkursboet. Bl.a. *länsstyrelserna i Kronobergs och Kalmar län* och *Upplands stadshypoteksförening* konstaterade sålunda, att bestämmelser om fördelning av sådana fordringar på de olika fastigheterna efter någon värderingsnorm helt saknas (jfr NJA 1933 s. 522), och önskade klara regler härom.

Ett stort antal remissorgan — bl.a. *överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Gotlands, Älvsborgs, Jämtlands och Västerbottens län, rådhusrätterna i Västerås, Trelleborg och Alingsås, Stockholms och Upplands stadshypoteksföreningar, hypoteksombudsmannaföreningen* samt *häradshövdingarna i Svartlösa, i Listers och Sölvesborgs* och *i Östra Göinge domsagor* — fann det särskilt stötande att förmånsberättigad lönefordran kan göras gällande i en fastighet, även om den uppenbart är att hänföra till annan fastighet. Det föreslogs därför, att lönefordringarna bara skall få tas ut ur en fastighet, när de avser prestationer, som tillfört fastigheten ett ökat värde. *Upplands stadshypoteksförening* har utvecklat sin syn på saken enligt följande.

Detta synes böra gälla utan inskränkning i fråga om fastigheter, som är inrättade för bostadsändamål. När det gäller industrifastigheter kan det måhända inte vara motiverat att upp-

rätthålla samma stränga krav på konnexitet mellan lönefordringarnas uppkomst och fastighetens värdeökning, utan torde även sådana lönefordringar böra godkännas som uppkommit i den fabriksmässiga verksamheten. En fabriksfastighet får nämligen i allmänhet anses utgöra ett så integrerande element i själva företagets bedrivande att oguldna arbetslöner vid iråkat obestånd för företaget knappast kan vara någon opåräknad faktor för någon av företagets finansärer. Om förmånsrätten begränsas på nu angivet sätt undanröjs nuvarande möjlighet för en insolvent företagare att genom inköp av en högt in-teckningsbelånad bostads- eller lantbruksfastighet tillförsäkra sina anställda en säker förmånsrätt för lönefordringar till förfång för in-teckningshavarna.

I en del yttranden framhölls som olämpligt, att fordran på in-nestående lön även efter överlåtelse från den ursprungliga borgenären är förenad med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB. *Upplands stadshypoteksförening* uttalade, att en insolvent näringsidkare kan uppskjuta en förestående konkurs otillbörligt länge till förfång för övriga borgenärer genom att låta en tredje man betala förfallande arbetslöner mot att denne får fordringarna överlåtna på sig och därmed tillförsäkras förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB i konkurs. Liknande synpunkter utvecklades av *ackordscentralen i Göteborg* och av *häradshövdingen i Sollentuna och Färentuna domsaga*.

Bilaga B Löneprivilegiet vid exekutiva auktioner 1966 och 1967

Lagberedningen har vid årsskiftet 1968/69 infordrat akter i eller uppgifter om alla ärenden, i vilka fast egendom åren 1966 och 1967 sålts exekutivt under konkurs. I denna bilaga redovisas de fall då fordringar med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB bevakats vid auktionen. Sådana fordringar har under nämnda år ej bevakats vid någon exekutiv försäljning av tomträtt under konkurs.

Vid 99 auktioner (44 + 55) har fordringar med förmånsrätt enligt 17 kap. 4 § HB bevakats. Sådana fordringar var aktuella vid mer än var tredje exekutiv fastighetsauktion under konkurs. I några fall har kostnader för gäldenärens försättande i konkurs o.l. bevakats med här negligerbara belopp. I övrigt har bevakningarna avsett lönefordringar. I det följande betecknas de sammantagna som lönefordringar.

I 15 av nämnda 99 fall har den lösa egendomen senare visat sig förslå till full betalning för lönefordringarna. I 9 andra fall har fastigheten varit gravationsfri (eller endast ägarhypotek för konkursboet förelagt). I 2 andra fall har endast staten som förmånsberättigad på grund av utmätning för skatt blivit lidande. I 2 fall har auktionen inte lett till försäljning. Tillhoppa 28 fall.

I 16 fall är ännu ovisst, om lönefordringarna slutligt behöver tas ut ur egendomen.

Beträffande återstående 55 fall har till skada för in-teckningshavare ur fastigheten uttagits för lönefordringar, i 17 fall 10 000 eller mer (grupp 1), i 14 fall minst 5 000 men

under 10 000 (grupp 2) samt i 24 fall mindre än 5 000 kr (grupp 3). Tillhoppa har i dessa 55 fall under 1966 och 1967 för lönefordringar vid exekutiv auktion på fast egendom tagits i anspråk 599 000 kr till skada för in-teckningshavare. Förluster på konkursboet tillkommande ägarhypotek har inte medräknats.

I det följande redogörs närmare för nyssnämnda tre grupper. Fastigheterna har indelats i industrifastighet, affärsfastighet, jordbruksfastighet, hyresfastighet, en- eller tvåfamiljshus och annan fastighet. Vid materialets bearbetning har fastighet som faller under flera beteckningar hänförs till den som antagits bäst svara mot fastighetens ekonomiska värde. Med affärsfastighet avses även hotell o.l.

Fordringsägare som lidit förlust har betecknats med "bank" eller "annan". Till förra gruppen har hänförs — förutom affärsbanker och sparbanker — kreditkassor och andra yrkesmässiga kreditgivare. Förlustbeloppen inkluderar ränta och har utjämnats till närmaste 100-tal kr. (Jfr i övrigt i fråga om borgen anm. s. 209.)

Grupp 1 (minst 10 000 kr)

17 fall. Förlust för bank 321 800 och för annan 132 600 kr. Därav:

Industrifastighet i 2 fall. Förlust för bank 25 700 och för annan 41 800 kr.

Affärsfastighet i 1 fall. Förlust för bank 9 600 och för annan 2 800 kr.

Jordbruksfastighet i 2 fall. Förlust för annan 35 200 kr.

Hysesfastighet i 1 fall. Förlust för bank 37 400 kr.

En- eller tvåfamiljshus i 9 fall. Förlust för bank 233 500 och för annan 39 500 kr.

Annan fastighet i 2 fall. Förlust för bank 15 600 och för annan 13 300 kr.

Grupp 2 (minst 5 000 men under 10 000 kr)
14 fall. Förlust för bank 67 200 och för annan 37 400 kr. Därav:

Industrifastighet i 4 fall. Förlust för bank 31 500 kr.

Affärsfastighet i 1 fall. Förlust för bank 5 700 kr.

Hysesfastighet i 1 fall. Förlust för annan 8 200 kr.

En- eller tvåfamiljshus i 5 fall. Förlust för bank 20 200 och för annan 14 100 kr.

Annan fastighet i 3 fall. Förlust för bank 9 800 och för annan 15 100 kr.

Grupp 3 (under 5 000 kr)

24 fall. Förlust för bank 23 600 och för annan 16 400 kr. Därav:

Industrifastighet i 2 fall. Förlust för bank 900 kr.

Affärsfastighet i 4 fall. Förlust för bank 1 900 och för annan 3 300 kr.

Jordbruksfastighet i 3 fall. Förlust för bank 700 och för annan 1 600 kr.

Hysesfastighet i 5 fall. Förlust för bank 7 300 och för annan 3 200 kr.

En- eller tvåfamiljshus i 8 fall. Förlust för bank 8 500 och för annan 8 300 kr.

Annan fastighet i 2 fall. Förlust för bank 4 300 kr.

Inom grupp 1 var gäldenären byggmästare i 6 fall. Sammanlagt uppgick i dessa fall förlusten på grund av lönefordringar, för bank till 80 200 och för annan till 63 200 kr.

Inom grupp 2 var gäldenären byggmästare i 3 fall. Förlust för bank 5 400 och för annan 15 100 kr.

Inom grupp 3 var gäldenären byggmästare i 4 fall. Förlust för bank 8 800 och för annan 2 800 kr.

I de fall då frågan om betalning för lönefordringar ännu inte slutligt avgjorts gällde försäljningen följande.

Industrifastighet i 5 fall. Eventuell förlust för bank 350 200 och för annan 7 000 kr.

Affärsfastighet i 1 fall. Eventuell förlust för bank 6 200 kr.

Hysesfastighet i 1 fall. Eventuell förlust för annan 3 200 kr.

En- eller tvåfamiljshus i 5 fall. Eventuell förlust för bank 11 000 och för annan 38 700 kr.

Annan fastighet i 4 fall. Eventuell förlust för bank 9 500 och för annan 5 300 kr.

Beträffande varje särskild fastighet inom grupp 1 kan uppgifter lämnas i följande hänseenden.

- 1) taxeringsvärde
- 2) av utmätningsmannen i ärendet åsatt värde
- 3) beloppet av bevakade lönefordringar
- 4) beloppet av intecknade fordringar
- 5) lägsta budet vid auktionen
- 6) köpeskillning för vilken fastigheten sålts
- 7) vem som lidit förlust och dess belopp
- 8) huruvida borgenär som lidit förlust har inropat fastigheten

1. industrifastighet

- 1) 72 000
- 2) 125 000
- 3) 41 800
- 4) 241 400
- 5) 45 300
- 6) 97 000
- 7) annan 41 800
- 8) nej

2. industrifastighet

- 1) 102 000
- 2) 125 000
- 3) 25 700
- 4) 172 300
- 5) 44 200
- 6) 140 000
- 7) bank 25 700
- 8) ja

3. affärsfastighet

- 1) 108 500
- 2) 108 500
- 3) 13 300
- 4) 138 400
- 5) 16 300
- 6) 95 000
- 7) bank 9 600, annan 2 800
- 8) nej

4. jordbruksfastighet

- 1) 55 000
- 2) 71 000
- 3) 40 800

- 4) 76 000
- 5) 4 600
- 6) 80 000
- 7) annan 25 200
- 8) nej

5. jordbruksfastighet

- 1) 4 700
- 2) 15 000
- 3) 10 000
- 4) 22 300
- 5) 1 600
- 6) 22 500
- 7) annan 10 000
- 8) nej

6. hyresfastighet

- 1) 4 100
- 2) 450 000
- 3) 37 400
- 4) 476 400
- 5) 5 200
- 6) 450 000
- 7) bank 37 400
- 8) nej

7. en- eller tvåfamiljshus

- 1) 27 000
- 2) 35 000
- 3) 352 600
- 4) 111 000
- 5) 1 900
- 6) 10 000
- 7) bank 10 000
- 8) ja

8. en- eller tvåfamiljshus

- 1) 125 500
- 2) 235 000
- 3) 84 700
- 4) 360 000
- 5) 2 800
- 6) 275 000
- 7) bank 84 700
- 8) ja

9. en- eller tvåfamiljshus

- 1) 43 000
- 2) 75 000
- 3) 42 600
- 4) 80 400
- 5) 4 000
- 6) 60 000
- 7) bank 36 000
- 8) ja

10. en- eller tvåfamiljshus

- 1) 80 000
- 2) 85 000
- 3) 41 000
- 4) 89 900
- 5) 48 100
- 6) 86 500
- 7) annan 19 200
- 8) nej

11. en- eller tvåfamiljshus

- 1) 32 300
- 2) 25 000
- 3) 40 200
- 4) 36 600
- 5) 2 100
- 6) 25 000
- 7) bank och annan tillhopa 25 000
- 8) nej

12. en- eller tvåfamiljshus

- 1) 38 000
- 2) 80 000
- 3) 38 300
- 4) 75 800
- 5) 50 000
- 6) 58 500
- 7) bank 38 300
- 8) nej

13. en- eller tvåfamiljshus

- 1) 17 000
- 2) 100 000
- 3) 26 600
- 4) 156 900
- 5) 40 200
- 6) 125 000
- 7) bank 7 800, annan 18 800
- 8) ja

14. en- eller tvåfamiljshus

- 1) 43 600
- 2) 45 000
- 3) 18 800
- 4) 76 500
- 5) 6 700
- 6) 41 000
- 7) bank 17 300, annan 1 500
- 8) ja

15. en- eller tvåfamiljshus

- 1) 25 000
- 2) 37 000
- 3) 14 400
- 4) 47 700
- 5) 1 600
- 6) 33 000
- 7) bank 14 400
- 8) nej

16. annan fastighet

- 1) 27 000
- 2) 40 000
- 3) 15 600
- 4) 29 300
- 5) 1 600
- 6) 39 000
- 7) bank 15 600
- 8) nej

17. annan fastighet

- 1) 48 200
- 2) 50 000
- 3) 13 300
- 4) 54 000
- 5) 41 800
- 6) 42 000
- 7) annan 13 300
- 8) ja

Ann. Såsom framgår av texten har vid beräkning av förlusternas storlek hänsyn inte tagits till inteckningar som hade blivit nödlidande även om lönefordringar inte bevakats vid auktionen utan endast till inteckningar som har blivit nödlidande på den grunden att köpeskillingen helt eller delvis använts för att täcka lönefordringar. När t.ex. lönefordringar i fallen 7 och 11 bevakats med högre belopp än fastigheten inbringat, motsvarar den redovisade förlusten följaktligen köpeskillingen.

Det bör framhållas, att när här ovan angetts att "bank" lidit förlust, detta endast gäller den förlust som kunnat konstateras vid auktionen. När lånet är försett med borgen, kommer förlusten regelmässigt att slutligt drabba borgensmannen.

Bilaga C

Skattefordringar m. m. i konkurser som avslutats
1960 och 1961¹

	Bevakat skatte- belopp (kr)		Erhållen utdelning (kr)		Utdelning i procent av bevakade belopp	
	1960	1961	1960	1961	1960	1961
Stockholms stad	444 768	466 575	86 324	118 648	19	25
Stockholms län	532 660	995 108	86 505	112 579	16	11
Uppsala län	52 567	547 123	15 947	347 865	30	64
Södermanlands län	56 508	380 707	15 464	94 867	27	25
Östergötlands län	613 583		104 015	90 658		32
Jönköpings län	639 679		54 433	98 703		24
Kronobergs län	204 163		37 682	39 545		38
Kalmar län	115 060	163 287	21 070	38 742	18	24
Gotlands län	82 093		12 846	21		16
Blekinge län	27 375	47 066	9 393	10 308	34	22
Kristianstads län	345 114		35 601	84 539		35
Malmöhus län	766 389		121 022	121 978		32
Hallands län	86 723	278 592	32 374	14 982	37	54
Göteborgs- o. Bohus län	1 828 595		185 118	103 499		16
Älvsborgs län	483 654		12 336	106 332		25
Skaraborgs län	288 035		41 683	81 146		43
Värmlands län	307 587		44 820			15
Örebro län	418 378	274 937	163 437	62 797	39	23
Västmanlands län	848 650		67 755	38 147		12
Kopparbergs län	256 346		65 726			26
Gävleborgs län	168 000	223 000	90 000	39 000	54	17
Västernorrlands län	200 000	200 000	70 000	45 000	35	23
Jämtlands län	201 806		31 642			16
Västerbottens län	110 523	370 170	24 298	110 034	22	30
Norrbottnens län	1 321 654		532 910			40
Summa	14 346 475		3 721 791		26	

¹ Uppställningen bygger på uppgifter som erhållits från riksrevisionsverket.

Bilaga D Skattefordringar m. m. med förmånsrätt enligt 17 kap. 12 § HB i konkurser som avslutats 1965—67¹

Tab. 1²

År	1965	1966	1967
a) Belopp som bevakats med förmånsrätt enligt 17 kap. 12 § HB	13 242 915	14 826 606	19 218 322
b) Erhållen utdelning på belopp under a)	4 726 680	4 337 718	5 457 283

Tab. 2.² De i tab. 1 angivna beloppen fördelar sig på riket enligt följande:

Stockholms kronofogdedistrikt³

År	1965	1966	1967
a) Belopp som bevakats med förmånsrätt enligt 17 kap. 12 § HB	ca 1 700 000	ca 800 000	ca 1 300 000
b) Erhållen utdelning på belopp under a)	ca 1 300 000	ca 550 000	ca 500 000

Göteborgs kronofogdedistrikt

År	1965	1966	1967
a) Belopp som bevakats med förmånsrätt enligt 17 kap. 12 § HB	1 171 225	1 481 602	1 395 264
b) Erhållen utdelning på belopp under a)	152 051	200 951	567 565

Malmö kronofogdedistrikt

År	1965	1966	1967
a) Belopp som bevakats med förmånsrätt enligt 17 kap. 12 § HB	560 674	841 395	699 252
b) Erhållen utdelning på belopp under a)	237 334	280 976	141 106

Övriga kronofogdedistrikt

År	1965	1966	1967
a) Belopp som bevakats med förmånsrätt enligt 17 kap. 12 § HB	ca 9 811 016	ca 11 703 609	ca 15 823 806
b) Erhållen utdelning på belopp under a)	ca 3 037 295	ca 3 305 791	ca 4 248 612

¹ Uppställningen har gjorts på grundval av uppgifter som erhållits från exekutionsväsendets organisationsnämnd.

² Beloppen är angivna i kr.

³ På grund av att hittillsvarande statistik över konkursärenden i Stockholm blott visar summan av belopp som bevakats och utdelats i konkurs är beloppen endast approximativa.

Förkortningar

Lagar och lagförslag

BrB	= brottsbalken
FB	= föräldrabalken
FBL	= till lagrådet den 19 april 1968 remitterat förslag till fastighetsbildningslag
FfL	= beredningens förslag i Utsökningsrätt VIII (SOU 1968: 64) till lag om exekutiv försäljning av fast egendom
FRO	= beredningens förslag till förmånsrättsordning, ovan s. 8 ff
GB	= giftermålsbalken
HB	= handelsbalken
JB	= jordabalken
JBförslaget	= till lagrådet den 11 febr. 1966 remitterat förslag till ny jordabalk
JBP	= blivande lag om införande av nya jordabalken (jfr lagrådsremiss därom den 29 nov. 1968)
KL	= konkurslagen
Konkursordenen	= danska konkurslovsudvalgets betänkning 1966: 423 med Udkast til lov om ændring i konkursloven m.v. (konkursordenen m.v.)
Kp	= lagen den 13 maj 1921 (nr 226) om nya konkurslagens införande och vad i avseende därå skall iakttagas
Lagberedningen 1850	= lagberedningens förslag den 28 okt. 1850 till handelsbalk och utsökningsbalk m.m. ¹
Lagkommittén 1815	= lagkommitténs förslag till handelsbalk. Stockholm 1815 ¹
Lagkommittén 1826	= lagkommitténs förslag den 1 aug. 1826 till allmän civillag ¹
LfL	= beredningens förslag i Utsökningsrätt VIII (SOU 1968: 64) till lag om exekutiv försäljning av luftfartyg m.m.
LRremissen	= lagrådsremissen den 11 febr. 1966 ang. ny jordabalk
NJL	= lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom
Norska betänkandet	= norska konkurs- och akkordlovutvalgets instilling mars 1961 med Utkast til lov om fordringshavernes prioritet i konkurs m.v. (prioritetsloven)
RB	= rättegångsbalken
U I	= Utsökningsrätt I, partiella reformer, förslag av lagberedningen (SOU 1961: 53)
U III	= Utsökningsrätt III, exekution i lön, beneficium m.m., förslag av lagberedningen (SOU 1964: 57)
U IV	= Utsökningsrätt IV, fastighetstillbehör och företagsinteknad egendom m.m., förslag av lagberedningen (SOU 1966: 7)
U VI	= Utsökningsrätt VI, arbetsgivares kvittningsrätt, förslag av lagberedningen (SOU 1967: 3)
U VII	= Utsökningsrätt VII, ackordsförhandling, förslag av lagberedningen (SOU 1968: 41)
U VIII	= Utsökningsrätt VIII, fastighetsexekution m.m., förslag av lagberedningen (SOU 1968: 64)
UL	= utsökningslagen
ULförslaget	= beredningens förslag i Utsökningsrätt VIII (SOU 1968: 64) till lag om ändring i utsökningslagen

¹ När annat ej anges, åsyftar förekommande sidhänvisningar motiven.

Up	= förordningen den 10 aug. 1877 (nr 31 s. 51) om nya utsökningslagens införande och vad i avseende därå iakttagas skall
ÄB	= ärvdabalken
1905 års förslag	= lagberedningens förslag den 4 febr. 1905 till jordabalk I, förslag till lag om nyttjanderätt till fast egendom m.m.
1911 års betänkande	= förslag till konkurslag och till lag om ackordsförhandling utan konkurs m.m. avg. den 14 nov. 1911
1919 års betänkande	= förslag till konkurslag och till lag om ackordsförhandling utan konkurs m.m. avg. den 7 juli 1919

Riksdagstryck, rättsfallssamlingar, tidskrifter o.l.

Backmans handbok	= Backman, Juridisk handbok omfattande tviste-, utsöknings- och rättegångsmål. Stockholm 1883
BeU	= bevillningsutskottets utlåtande
JO	= justitieombudsmannens ämbetsberättelse
Karnovs lovsamling II	= Hurwitz och von Eyben, Karnovs lovsamling II. 7. udgave 1966. København 1967
LU	= lagutskottsutlåtande
1LU, 2LU, 3LU	= första, andra eller tredje lagutskottets utlåtande
NJA	= Nytt juridiskt arkiv. Avd. I
NJA II	= Nytt juridiskt arkiv. Avd. II
nord. juristmötet 1928	= Forhandlingerne paa det fjortende nordiske juristmøde i København den 24.—27. august 1928. København 1928
Ot. prp.	= norsk proposition
prop.	= proposition
rskr	= riksdagens skrivelse
SFS	= Svensk författningssamling
SOU	= statens offentliga utredningar
SU	= statsutskottets utlåtande
SvJT	= Svensk Juristtidning
TfR	= Tidsskrift for Rettsvitenskap
TSA	= Tidsskrift för Sveriges advokatsamfund

Litteratur i övrigt

Adlercreutz	= Adlercreutz, Arbetstagarbegreppet, om arbetstagarförhållandet och därtill hörande gränsdragningsfrågor i svensk civil- och socialrätt. Lund 1964
Almén	= Almén, Promemoria vid föredragning i lagrådet av 1912 års ändringar i utsökningslagen. Stockholm 1927
Benckert—Hessler	= Förmånsrättsordningen efter föreläsningar av Benckert. Reviderad och omarbetad av Hessler med tillägg av Agell. Stockholm 1968 (komp.)
Brottsbalken I	= Beckman, Holmberg, Hult och Strahl, Brottsbalken jämte förklaringar, band I, brotten mot person och förmögenhetsbrotten m.m. 2 uppl. Stockholm 1968
Brottsbalken III	= Beckman, Holmberg, Hult och Strahl, Brottsbalken jämte förklaringar, band III, påföljder m.m. Stockholm 1967
Gedda	= Gedda, Kommentar till 17 kap. handelsbalken (förmånsrättsordningen). Göteborg 1933
Guldberg—Bergendal	= Guldberg och Bergendal, Kommentar till ärvdabalken, del. II. Stockholm 1962
Harbou—Munch	= Harbou och Munch, Konkursloven og tvangsakkordloven. København 1962
Hasselrot	= Hasselrot, Några spörsmål ang. försträckning, skuldebrev, förmånsrätt och kommission. Malmö 1925
Hassler	= Hassler, Utsökningsrätt. 2 uppl. Lund 1960
Hesselgren m.fl.	= Hesselgren, Samuelsson och Wallén, Semesterlagen, redogörelse för gällande semesterlagstiftning. 11 uppl. Stockholm 1968
Lawski	= Lawski, Konkurs- och ackordslagarna jämte dithörande författningar. 13 uppl. Stockholm 1947.
Malmström	= Malmström, Civilrätt. 3 uppl. Lund 1968
Marks von Würtemberg—Sterzel	= Marks von Würtemberg och Sterzel, Lagen om skuldebrev jämte dithörande författningar. 3 uppl. Stockholm 1953
Nial	= Nial, Om handelsbolag och enkla bolag. Stockholm 1955
Nordström	= Nordström, Lagen om företagsinteckning. Stockholm 1966
Olivecrona	= Olivecrona, Utsökning. 5 uppl. Lund 1967
Rabe	= Rabe, Bankjuridik. 4 uppl. Stockholm 1967

- Schmidt I = Schmidt, Kollektiv arbetsrätt. 5 uppl. Lund 1966
 Schmidt II = Schmidt, Tjänsteavtalet. Lund 1968
 Sigeman = Sigeman, Lönefordran, studier över löneskydd och kvittningsregler. Stockholm 1967
 Skarstedt I = Skarstedt, Lagen om nyttjanderätt till fast egendom m.fl. 2 uppl. Stockholm 1924
 Skarstedt II = Skarstedt och Ekberg, Lagen om nyttjanderätt till fast egendom. 3 uppl. Stockholm 1941
 Skarstedt m.fl. = Skarstedt, Ekberg och Anderberg, Arrendelagstiftningen av år 1943. 2 uppl. Stockholm 1946
 Strahl m.fl. = Strahl m.fl., Om påföljder för brott. 2 uppl. Stockholm 1955
 Strömberg = Strömberg, Om konfiskation som brottspåföljd. Lund 1949
 Tiberg = Tiberg, Kreditsäkerhet i fartyg. Stockholm 1968
 Trygger = Trygger, Kommentar till utsökningslagen. Uppsala 1897—1904
 Undén I = Undén, Svensk sakrätt I, lös egendom. 5 uppl. Lund 1966
 Undén II = Undén, Svensk sakrätt II, fast egendom, senare avdelningen. 4 uppl. Lund 1965
 Walin, Föräldrabalken = Walin, Föräldrabalken. Uddevalla 1952
 Walin, Hyreslagen = Walin, Allmänna hyreslagen m.m. 4 uppl. Uddevalla 1960
 Welamson I = Welamson, Konkursrätt. Stockholm 1961
 Welamson II = Welamson, Konkurs. 2 uppl. Stockholm 1967
 Wikander = Wikander, 1928 års lagstiftning om redareansvar och sjöpanträtt. Stockholm 1929.

KUNGL. BIBL.
- 7 MAJ 1963
BIL. 4

Nordisk udredningsserie (Nu) 1969

Kronologisk förteckning

1. Utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete.
3. Nordforsks miljövårdsutredning.
4. Förslag till utbyggnad av den samnordiska fortbildningen för journalister.

Statens offentliga utredningar 1969

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Faktisk brottslighet bland skolbarn. [1]
Bostadsrätt. [4]
Utsökningsrätt IX. [6]

Kommunikationsdepartementet

Ny sjöarbetstidsleg. [3]

Utbildningsdepartementet

Om sexuallivet i Sverige. [2]

